Wambola.

Jutustus wanast Eesti ajaloost.

(1209—1212)

Kirja pannud A. Saal.

Tartus.
Hermann'i trükikoja trükk ja kirjastus.

Lugejale.

Eesseiswa jutu kirjutamist on see mõte sünnitanud, et selle läbi Eesti wana aja ja ajaloo tundmist edendada. Sellepärast on ka ta kirjutaja hoolega selle pääle waadanud, et ta nii õiget ajaloo wärwi kannaks, nagu seda sarnase jutu juures iganes wõimalik on. Eesti keeles on ju wana Eesti ajaloo kohta kõige osawamatest sulgedest häid raamatuid, millede najal igaüks isegi selle jutu ajaloolist ja rahwateadlist külge wõib wõrrelda. Kirjutaja esialgne mõte oli igasse kohta, kus ta arwates põhjendust waja oleks olnud, hallikad juurde tähendada. Aga see jäi sellepärast tegemata, et tähendused jutu lugemises ainult eksitajaks on ja raamatu asjata kirjuks teewad, kuna lugejal tähendatud raamatuid ja kirjasid, mis pärast enamiste kõik wõerakeelelised on, järele otsimiseks käepärast ei saaks olema. Kes ise wanast Eesti ajaloost midagi on kirjutanud, see teab missugune ülesanne see on,

ajaloolist juttu kirjutada. Tal puuduwad iga sammu pääl tarwilised teadused, millede kättesaamiseks kümned wana aja uurijate kirjad tihti weel ei mõju. Praegu ei ole üht ainust kirja ega raamatut olemas, kust tarwilisi teadusi kõik korraga saaks. Kui mõnele lugejale siiski mõni asi wiltu peaks näitama olema, siis oleks kirjutaja talle selle teada andmise eest wäga tänulik. Kes aga kõne wiisis midagi iseäralikku leiab, mis talle mitte küllalt tuttaw ega harjunud ei ole, seda palun mitte ära unustada, et jutu kirjutajal ikka *see aeg* juhatuseks on olnud, millest lugu räägib.

Kirjutaja.

1. Wend ja õde.

— Waike, mu ella õieke, ära kurwasta oma wenna pärast. Ma tean, et sa mind armastad nagu õe kohus. Isamaa on hädas, waenlased tungiwad maale, murupinda punastab wenna weri, külade asemele asuwad tuhahunikud, mehi tapab tugewa waenlase teraw raud ja naisi ning lapsi ootab wangi põlw! Ma lähen sõtta, püha kohus kutsub mind. Ära nuta! Sa ei aima, kui suurt walu su pisarad sinu õnnetumale wennale teewad — — —

— Õnnetumale wennale! wastas sale piiga ja waatas sääl juures pisaril silmil noore sõjamehe otsa, kelle näost täna mitte see waimustus ja julgus ei paistnud, nagu ta õde nägema oli harjunud. Noor sõjamees kohmetas selle waate ees wähe ära, mis nii tähtsa rõhuga üteldud sõnadele imelist mõju andis. — Wend, mis ajast saadik teeb isamaa kaitsmine, Taara püha hiiede hoidmine ja sinu rahwa wabaduse peastmine, sind õnnetumaks? See on siiamaale iga Eesti wanema auu ja õnn olnud, kui ta maa waenlastest wõis peasta.

— See on ka minu õnn, aga — — — aeg on otsas, päike wajub õhtule ja minul on weel pikk tee ees, kõneles ta kogeldamise järele jälle elawalt edasi. — Taara wägew käsi kaitsku sind kodus, kuni ma kui wõidumees tagasi tulen ehk wapra sõjamehena isamaa ja omaste eest wõideldes lahingus langen. — Õde, kas sa siis mulle ka sõjalaulusi lahkumiseks ei laula? Miks ei laula sa mulle, nagu kõik teised õed oma wendadele neid sõtta saates:

Wennakene, noorukene,
Pane selga surma särki,
Pane jalga surma sukad,
Pane kaela kalmu rätti,
Wõta kätte koole kindad j. n. e.

Neid sõnu rääkis noor sõjamees murelikku naeratusega ja waatas sääl juures nii soojalt piigakese otsa, et see üsna segaselt silmad maha lõi.

— Ma näen küll, et ma sind õe wiisil kodust ära ei wõi saata, wastas ta tasa. Mu meel on nii kurb, ma ei jaksa lahkumise laulu laulda, ma ei tea, kust see tuleb. Sa näed kallis wend, ma olen halb õde! Ma ei tea isegi, mis mul on — mu süda aimab paha — mu meel on segane.

— Ella õeke, sa kardad et ma enam sõjast tagasi ei tule? Kui see wägewa Taara tahtmine on, siis ei wõi meie surelikud selle wastu midagi. Waenlane on terwele Ugaunia maale õnnetust külwanud. See oleks patt, kui meie siin mitte ühel meelel wälja ei astuks. Elawatest sõjameestest tahame talle walli ette ehitada. Ainult meie külmaks saanud kehade üle wõib ta meie maale saada. Ma usun, et Taara meid kõiges asjas kaitseb ja wõiduga koju tagasi saadab. Palu sina ka meile wõidu õnne!

— Ma tahan seda teha —

— Pühad hiie waimud kaitsku sind! Päike läheb loodele, ma pean ruttama. Kuulus wanem Lembit ootab mind wahest. Pigista weel kord oma wenna kätt — kuiwata oma pisarad — anna mulle weel kord suud! Kui Taara tahab, siis wõin ma weel tagasi tulla. Ära karda surma, oma usu ja rahwa eest sureb iga sõjamees rõõmuga.

— Ma ei karda surma, wastas õde waewalt kuuldawa, rõhutud häälega — ma kardan —

Sõnad jäid talle keele pääle kinni.

— Mis sa kardad? räägi räägi!

Ja sõjamehe hääl wärises.

— Et Taewaisa meid nuhelda tahab.

— Mis oleme meie siis kurja teinud?

— Sina wahest mitte, aga mina, sosistasid piiga lõkendawad roosihuuled.

— Marjameelne õekene! Sina ei ole kellegile ilmas paha teinud, mis eest Taaral sind õigus oleks nuhelda. Räägi kõik oma südame päält ära, mis sind koormab. Wõib olla, et meie wahest siin ilmas enam kokku ei saa. Sa wõid ju julgeste kõik oma truu wenna kõrwadele usaldada. Ilma wastu on mu huuled ju saladusest tummad. Räägi!

Piiga näis enesega kangesti wõitlema. Siis ütles ta häkiste pool lämmatanud häälega: —

— Ma armastan sind enam, kui õde wenda armastada wõib. — —

Nendel sõnadel oli määratu mõju. Noor sõjamees tundis, kuidas ta wärisewad käed jõu kaotasid ning piiga eneste wahelt maha tahtsid pillata. Aga ta katsus ennast walitseda.

— Õnnetu õde! sai ta waewaga weel kõneleda. Sinu wend ei ole ka õnnelik. Jää jumalaga. Sinu eest tahan ma wõidelda, — sinu õnnetus annab mulle jõudu ja julgust — aga lahinugst ei tohi ma tagasi tulla ega sind oma wõiduhinnaks pärida. —

Wiimseid sõnu rääkis ta nii tasa, et õde neid ei kuulnud, sest sisemised tundmused nõudsid enese awaldamist waljus nutmises.

Kui ta ennast oli wähe waigistanud ja silmad üles tõstis, ei olnud wenda enam kuskil näha. Ta oli ära läinud ja õe üksi oma õnnetuse sisse jätnud, ilma ainsa troosti sõnata! Piiga oli selle üle wäga ehmatanud. Ta oli wist oma ettewaatamata tunnistusega õiglase wenna südant haawanud ja ennast selle läbi tema silmis alandanud — nõnda mõtles piiga iseeneses. Siiamaale oli ta küll oma tundmusi warjanud ja häwitawat armutulukest oma rinnas üksi oma teada põleda lasknud, aga sel silmapilgul, mil ta wend lahkus ja wahest igawesti ära wõis jääda, ei suutnud ta enam oma keeldud tundmustele piiri panna, waid awaldas neid sõnades, mida wend tegudest ennegi oleks pi-

danud mõistma. Ta ei olnud seda asja mitte enne hoolega järele mõtelnud, sellepärast ei wõinud ta ka ette arwata, missugune tagajärg ta tunnistusel wõib olla. Nüüd nägi ta, et ta sellega wistist suurt õnnetust oli sünnitanud. See teadmine tegi teda weel kahewõrdselt õnnetumaks.

— — — — — — — — — — — — — — —

Päike oli aega mööda metsa warju wajunud, õhk jahedaks läinud ja tuul waikinud. Puude ladwad särasid küll weel kulla hiilgusega weerewa päikese paistel, aga nad ei sahisenud enam. Pühad hiiepuud ei kõnelenud enam Taaraga ega wastanud palwetajale piigakesele aastasadade wanuste tammede all pühal hiiel midagi. Kõik oli wait kui hauas.

Pikkamisi tõusis Waike ühe määratu tamme alt üles. Kartlikult waatas ta enese ümber. See koht oli talle tuttaw Salumäe hiis. Siin oli ta ikka hää meelega wiibinud, rõõmus ja kurbtuses lapselikka palweid kõrgete waimude ette saatnud ning iga kord kergitust kurbtusele ja waigistust walule leidnud. Kui ta oma lapseliku palwe ära luges ja ohwri suure Uku kiwi juurde maha pani, siis rääkisid kolm suurt tamme, mis lageda kingu otsas wanast ajast saadik kaswasid, iseeneses tasa ning noor sarapuu ja kase mets kaugemal ümber ringi sahises waikselt ühes. Neis häältes kuulis ilmasüüta piiga kõige kaunimaid troostisõnu. Täna oli ta küll ka kuulatanud, palunud, nutnud ja jälle kuulatanud, aga puud ei kõnelenud midagi! Wistist oli Taara wihane. Kartus käis ta hingesse. Ta tõstis oma silmad kullatud metsa latwade poole ja hüüdis sügawa õhkamisega:

— Taara, oh Taara, miks ei anna sa mulle wastust! Miks su püha hiiepuud ei sahista enam troosti mu kurwasse südamesse! Ära lase mind selle tundmuse koorma all surra, mis sa ise sureliste rinda oled istutanud Ma tean küll, et ma selle taewalise andega meeletumalt olen mänginud ja oma lihast wenda armastama hakanud.

Ma ei wõinud selle wastu midagi. Ma olen wõidelnud, kuidas nõrk neiuke iganes oma tundmuste wastu wõib wõidelda, nagu sa ise tead. Ma tõotan sulle, et ma oma pa- tuste tundmuste wastu kõigest jõust tahan wõidelda, aga hoia sina oma hiisi häda ja rahwast õnnetuse eest. — — Kas sa, wägew waim, oma sõnumi kuulutajad, hiiepuud, tummaks oled teinud, et waest Waiket meele äraheitmises siit lahkuda lasta? Wõi ei kuule sa mu sõnu? Tule sinagi õrn tuule õhuke, pane püha puude lehed jälle lehi- sema ja kanna nende läbi mu õhkamised ja palwed wäge- wa Taara ette. Ta ei wõi mind abita jätta.

2. Wõeras wanake.

Jälle tõstis neiu silmad üles hiiepuude poole ning ootas, mis need wastawad. Ses olekus oli ta ära rääki- mata ilus. Prisketest põskedest paistis õitsew noorus ja selgetest silmadest puhas süda ja neiulik õrnus. Ta ei wä- sinud wastust ootamast. . . Ja lehed sahisesid. Neiu kuu- las terawamalt. Oli ta palwe kuulda wõetud, wõi oli see paljas kahisemine ta ärritatud kõrwades? Ei, tasane sa- hin tungis uuesti ta kõrwu, aga mitte kõrgelt püha puude päält, waid alt eemal seiswate põõsaste wahelt. Kui ta silmad sinna poole lõi, ehmatas ta ära. Noorte sarapuu põõsaste wahelt astus üks wana mehike hiie lagendikule, suur must koer käis temaga ühes. Waike waatas terawalt. Tal olid harwad hallid juuksed pääs ja sügawad kortsud otsa ees, nagu oleks ta ilmas palju walupäiwi näinud, Ta nägu oli wäga wana, aga silmadest paistis weel noo- reea erkus ja julgus.

Piiga oli ära ehmatanud. Wärisedes hüüdis ta wii- maks:

— Wõeras, kes sa oled? Inimene wõi waim? Kas on sind waenlased mere wete tagast wõi Taara taewastest kodadest siia saatnud?

Hall wanake waatas enese ümber ja kui ta piigakest natuke aega oli silmitsenud, siis kõneles ta:

— Laps, ära karda mind. Ma ei ole waenlane mere wete tagost ega waim Taara taewasteſt kodadeſt, waid wana, wana inimene, kes enam kellegile kurja ei tee.

Nende sõnadega oli ta tüdruku juures ohwrikiwi pääl aset wõtnud. Ta lahked silmad ja mahe tasane hääl kaotas neiu südamest kartuse jäljetuks ära. Ärda ja osawõtliku meelega waatas ta wanakese pääle.

— Mis sa siin üksi teed? küsis wanake.

Neiuke punastas ära ja lõi häbelikult silmad maha. Siis ütles ta:

— Ma saatsin oma wenda sõtta ja palusin siin sõjameestele taewaliste õnnistust. Siin on püha Taara hiis —

— Ma tean. See on ilus laps. Sõjameeste eest peab ikka paluma ja sõjajumalale ohwrid tooma.

— Hõbedane hallpääkene, ütles neiu imestades, sa oled ju üsna wõeras, kust wõid sa seda kohta tunda?

— Ei, lapsuke see koht on mulle wäga tuttaw, ehk ma küll mõnda kümmend suwe ega talwe enam siin pole olnud, wastas wanake lahkelt. Ma olen kaugel käinud ja palju waewa näinud. Nüüd on jõud otsas. Siin pühas paigas, mille külles mu nooruse rõõmude mälestused ripuwad ja ka wanas rinnas ilma tormide ja marude käes ära ei ole kustunud, siin tahan ma puhata ja kadunud õnne maitseda. Muud õnne mull ilmas pole. Kõik on kadunud. Minu hiilgaw nooruse aeg ja õnnelised päewad on mu'st kaugel nagu õhtune eha sääl kaugel Taara taewa serwal.

Osawõtliku neiu silma tikkusid pisarad tulema, nii liigutas teda wanakese kõne. Wanamees oli wäga ta meele pärast.

— Aeg on juba õige hiline, rääkis neiu osawõtlikult, ilm läheb jahedaks ja wanadele kontidele on puhkamist waja. Kus on su öömaja?

— Kus õhtu, sääl öömaja, oli lühike wastus. Minul ei ole siin lähedal kuskil pärispaika. Pühad hiiepuud wõiwad mind oma warju alla wõtta.

— Pühad hiiepuud ei wõi sind aga kiskjate metsloomade eest kaitsta, rääkis neiu wastu. Tule minuga ühes, ma tahan sulle hää öömaja muretseda.

— Kuhu tahad sa mu siis wiia? Siin ligidal ei ole ühtegi peret.

— Soontaganasse. See ei ole mitte kaugel.

— Soontaganasse! Mispärast just sinna? küsis wanake imeks pannes.

— Ma olen Soontagavalt ja wiin su oma isa linna.

— Sina Soontaganalt — ja see on sinu isa linn? Wanakese nägu oli korraga õige kortsu läinud ning tasane õhkamine tungis ta huultelt. Ta wahtis pimedalt enese ette maha, just kui oleks häkiste ta rõõmukarikasse kibedat sappi walatud.

— Mine koju, laps, ütles ta wiimaks. Tee Soontagana linna on pikk ja kardetaw. Ole ettewaatlik! Õnnetus waritseb igal wildakal sammul. Tõtta, et weel ehakahmakul üle soo saad. Öö küünal tõuseb alles esimesel kukelaulul taewa wõlwile. Mina ei tule Soontaganasse; ma jään siia!

Imeks pannes küsis neiuke: — Kust tead sina, kes sa siin hoopis wõeras oled, Soontagana teed? Seda teed käiwad ükfi wanemad ja Soontagana rahwas ilma juhita. Teised ei tunne seda mitte. Ja sind ei ole ma weel iialgi Soontaganas näinud.

— Ma olen Soontagana teed niisama tunnud nagu kõiki kohti siin ümberkaudu. Aga mis see siia puudub? Mine sina oma koju!

Wanakese suunurgad liikusid hoopis iseäralikult, kui ta Soontagana nime kuulis ehk seda ise suhu wõttis. See näis igakord nagu teraw mõõk walusaste ta südamesse torkawat ning sääl mälestusi äratawat, mis walusad olid. Neiukene tundis iseäralist ärdust aruldase wõera wastu.

Ta ei oleks sugugi temast tahtnud lahkuda, aga wanakese sõnad olid korraga karedamaks ja nägu waljumaks läinud, ning ta lahke waade wäga tõsiseks muutunud. Waljumalt ja pea käskides kõneles ta siis:

— Ütle kodus, et kõik walwsad olekſid. Waenlased otsiwad Soontagana teed. Mina ei wõi magada. Ma tahan walwata — isamaad teenida, ehk isamaa küll mind ära tõuganud. — —

Wiimased sõnad surid tasa ta keele pääle. Neiuke ei julgenud enam wasta rääkida, ehk ta küll sellega sugugi harjunud ei olnud, et keegi wõeras talle käskiwat nägu oleks julgenud näidata. Ta oli kõrge ülema tütar, kelle soowisid juba silmadest ära püüti lugeda ja sõnalausumata täita. Selle wanakese näost paistis aga iseäraline wõimus, mis sõnakuulmist nõudis.

— Taara õnnistagu sind, isake, ütles Waike ja kadus nagu kergejalgne hirw noore lehtpuu metsa all, mis kauni hiiekingu ümber kaswas, wanakese silmist. Kaua waatas hallpea kena lapse järele. Tema silmad olid talle mitmed kenad mälestused wanast ajast meelde nõidunud. Nooruse tulukene wälkus ta julgest silmadest, mis tunnistas, et ta waim praegu 30 aastat minewikus wiibis. Kuis oli siis kõik teisiti! Kas ei olnud tema siis kui wägew wanem terwel maal siin ümberkaudu esimene ja waenlastest igalpool kardetud mees! Ja nüüd uitis ta kepi najal kui kõigist tundmata wanakene ilmas ümber, ilma koduta, ilma omaksita! Soontagana linn oli ta eluase olnud, kuhu keegi waenlane sisse ei pääsenud. Oma wahwuse eest Rootsi sõjas oli ta Eestimaa kõige kaunima piiga, Nurmegunda wanema tütre Linda, enesele wõiduhinnana abikaasaks pärinud ning temaga õnnelikku elu elanud. Aga õnnetus ei hüüa tulles, ta hüüab ära minnes. Üks tema nurjatu alam Panda, kes ammugi oma peremehe pääle wihane oli, meelitas Saaremaa wägewa wanema Wahtula suure sõjawäega Soontagana alla ja wiis ühel pimedal ööl terwe sõjawäe kitsast sooteed mööda Soontaganasse. Enne kui Soontagana

wanem äraandmist oleks aimatagi mõistnud, oli ta malewa maha löödud, linn wõidetud ning wanem, kes keegi muu ei olnud, kui halli pääga wanakene hiiemäel, kinni seotud ja wangi wiidud. Mõne aasta järele tuli Saaremaal suur sõda Rootslastega, kes küll wõitjaks ei jäänud, aga siiski hulga Saarlaste wara ära riisusid ja inimesi wangi wiisid. Sõjawangide seas oli ka tema, endine Soontagana wanem, olnud. Sellest ajast oli juba 30 aastat mööda. See oli raske aeg, täis waewa ja wiletsust olnud. Higitilgad tõusid ta kortsus otsaesise ja palgede pääle, kui ta selle aja pääle tagasi mõtles. Säält oli ta oma näo pääle need sügawad kortsud saanud. Wabaduses sündinud mees, waba ja julge rahwa würst — ja siis waenlaste ori — seda jõudis ainult üks nii tugew mees, nagu Soontagana walitsejate wõsu ja wanem, wälja kannatada. Wiimaks läks tal korda ära põgeneda ning jõudis ka otsatumate hädade ja waewade järele õnnelikult isamaale tagasi. Aga kuidas oli kõik selle aja sees teiseks läinud! Ta ei leidnud enam ühti ainustki tuttawat nägu, kõik olid temale ja tema kõigile wõeras. Keegi ei mõistnud arwata, et see wana hallpea endine kuulus kangelane ja suur sõjamees Soontagana wanem oli, keda rohkem kui weerandsaja aasta eest igalpool austati ja kardeti.

See ei teinud talle sugugi päävalu, sest nüüd oli ta ilmas õppinud inimesi teenima ning käsuandmisest hoopis ära woerdunud. Ta tahtis ka täitsa wõeraks jääda ning iialgi enam oma õigust pärima hakata. Nüüd ei olnud aega isekeskes tülitseda, kus waenlased isamaa pinda tallasid ja hukatust külwasid. Kui ta järeltulejad Soontaganas tugewad ja waprad sõjamehed olid, kes waenlase wastu julgeste wälja astusid, siis oli kõik korras. Ta oli oma naise ja lapse järele kuulanud, aga keegi ei teadnud neist sõnakestki kõnelda. Wiimaks kaotas ta nende jälleleidmise lootuse üsna ära, sest naine wõis wanaduse ja tütar mingisuguse õnnetuse läbi surnud olla. Ta pidi siis üksi oma elupäiwi lõpetama. Nooreea mälestused olid ta kolmekümne-

ne pika orjaaasta järele jälle pühale Salumäe hiiele kutsunud. Ta ei saanud praegugi weel aru, kas selle waikse noorepõlwe mälestuste maal wõi tõesti kena neiu silmadel see imelik wõim oli, mis temale ta kurba minewikku arusaamata kombel nii elawalt silmade ette tõi. Nii kena oli kord ka tema Linda olnud, kui ta temale kui kõigist auustatud sõjamehele lille pärja pähe pani ja awalikult tema mõrsjaks sai, — nii kaunilt ja pehmelt oli ka Linda hääl temale helisenud, nagu nüüd selle wõera neiukese õrn hääl. Ta oleks hää meelega kena lapsega weel kauem kõnelenud, aga ta oli ju Soontaganast ja Soontagana isand oli ta kõige suurem waenlane. Nii pidi piigake siis tema waenlase tütar olema, kellele tal mingisugust põhjust ei olnud ligineda.

— Aga kas meie siis igawesti wiha peame pidama ja üksteisele waenlaseks jääma? küsis ta iseeneses. Mis waenlane mina ka weel wõin olla? Mul ei ole ju enam mingit wäge ega wõimust — ja wõimetu waenlane ei ole kellegi waenlane. Ei tea, kuidas Wahtula enese käsi selle pika aja sees on käinud, mil mina wangipõlwes elasin ja ilma mööda hulkusin. Kas ei ole ajad hoopis muutunud ja endised waenlased sõpradeks teinud? Sel ajal käis rahwas ülemeelsuses oma suguwendi riisumas ning üks ülemeelne wanem käis teisega sõdimas. Nüüd on aga wäljastpoolt wägewad waenlased maale tükkinud ning tule ja mõõgaga mitmed maakonnad lagedaks teinud, Kas wõib nüüd siis weel wend wenna wastu taperit tõsta? Ei, see ei wõi olla, nii tõeste kui ma siin Taara pühal hiiel seisan. Nüüd ei ole enam wend wenna waenlane. Ma tunnen wäga hästi oma esiwanemate kindlat meelt, mis weel minulgi wanal inimesel were kärmemalt liikuma paneb. Ma olen wõeral maal palju näinud, palju õppinud, millest meie rahwal nüüd kasu oleks, aga mu kurb saatus on minu oma isamaa ja rahwa wastu tuimaks teinud. See ei ole õige, see ei tohi enam nii edasi minna. —

Aega mööda olid ta mõtted nii elawaks läinud, et keel neile sõnu laenas. Noorepõlwe waimustus oli nagu imewäel jälle ta hingesse tagasi tulnud ja ta silmad sätendasid, mis nii wäga kustuwa küünla wiimast loitnemist meelde tuletas. Ta oli oma käe kõrgele ülesse tõstnud ja seisis sirgelt, nagu kord oma wahwa malewa eesotsas, ning kõneles pühalikult kõrgete hiiepuude poole waadates:

— Teie, suure Taara pühad puud, kuulge mu sõnu! Mina olen wana, mu juuksed on walged — mis ma luban, seda ma ka pean. Teie all olen ma lapse põlwes ohwerdanud. Nüüd mul seda ei ole. Ma tean aga, et ülemere mehed meie rahwa orja ikkesse tahawad panna ja ja tema pühad hiied ära häwitada. Taara, ma tõotan sulle su tammikus, et mina nii kaua, kui mul hinge rinnus on, oma õnnetu isamaa kasuks kõik oma jõu tahan ohwerdada. Meie mehed ei pea enne puhkama, kui maa ja rahwa waenlased jõuetumaks on tehtud ehk meie ise oma werega enese kallist maa pinda kastnud ning kalmule kolletanud. . . .

Widewik oli ammugi ilma oma waibaga katnud ning ehakumagi hiiepuu latwadelt ära kustunud, kui wanake kindlal ettewõtmisel hiiemäelt lahkus ning oma suure koera seltsis soo serwa mööda suurema metsa poole sammus. Ta astus ettewaadates edasi ja kadus wiimaks pimeda metsa alla ära, mille oksade wahelt tähed selgest taewast maha sirasid.

3. Waenlased.

Tuttawast Hiiemäest umbes üks sööma uni*) põhja poole seisis keset suurt Awasti**) sood Soontagana maa linn ühe umbes 1000 sammu pika ja 500 sammu laia

*) Kui werstasid weel ei tuntud, siis mõõdeti maad aja järele, nagu Saksamaal praegugi weel liht rahwa juures tunni järele.
**) Mihkli kihelkonnas paremal Kasari kaldal.

saare pääl. Salumäelt***) käis ainus tehtud tee läbi põhjatu soo kindlasse Soontagana linna. Mujalt ei olnud ainsalgi elawal hingel wõimalik Soontaganasse saada. Seegi ainus tee oli nii kunstlikult otseti soo sisse löödud postide otsa tehtud, et wõerad inimesed ilma juhita seda teed mööda ei mõistnud käia. See tuli sellest, et teda sugugi näha ei olnud, waid põlwist saadik sogase soowee all warjul seisis. Kes tee otsa pääle sai see ei olnud ammugi weel julge, et ta Soontaganasse sai. Salatee oli kitsas ja kõwer. Kes ta kõwerdusi hästi ei tunnud, see astus ühe häkilise käänu pääl kõrwa ning uppus põhjatuma mudasoo sees pääsematalt ära. Isegi Soontagana elanikud pidid hoolega sammusi lugema ja mitmeid märkisid tähele panema, kui mitte surma ei tahtnud saada. Niisugust teed oli umbes kaks wersta. Siis tuli weikene saarekene kena metsaga. Keset saart käis tee suure tugewa müüri alt pikuti mööda, mille pääl arutumad wirnad kiwa ja palka seisid, et neid ülewalt waenlase pääle loopida, kui tal korda pidi minema läbi soo tungida.

Terwest Soontagana linnast paistis ainult selle eessaare mets üle auruse soo Salumäele ära. Pimedus oli juba ammugi kätte jõudnud, kui Waike Salumäelt selle musta kogu poole soo pääle hakkas sammuma. Ta oli Salumäe tammede all natuke aega wiitnud, sest siin puhkasid kõikide Soontagana wanemate luud. Kõik oli ümberringi wait ja waga ja isegi pehme rohuke piiga jalgade all ei teinud kahinat. See surma waikus tegi ta üsna kartlikuks, nii et temagi seda ei julgenud segada. Ta astus hinge pidades kinku mööda wõsa metsa poole, et oma kardetawa tee otsa üles otsida ja siis ettewaatlikult läbi wee kodu minna. Juba hakasid tänase sündmusrikka päewa mälestused endid mõtetesse koguma, kui häkiste tasane juttukõmin ta kõrwu kostis. Ehmatades kargas ta ühe pimeda sarapuu põõsa taha ning jäi hinge pidades kuulama.

***) Praeguse Mihkli kiriku juures.

— Tee hakatus on käes, rääkis keegi tasa.

— Täm paikö enim äb tundö[1]), wastas teine hääl wõeras murdes. Niisugust keelemurret oli kuulaja ühe Liiwi sõjawangi käest kuulnud.

— Waenlased, mõtles Waike hirmuga, sest ta oli palju sellest kuulnud, et Liiwlased Sakslaste ja Lätlastega üheskoos Eestlaste wastu sõdimas käisid. Edasi minemise pääle ei wõinud ta mõteldagi, tagasi minnes oleks teda ka waheft wõidud kuulda ja kinni wõtta. Sellepärast polnud tal mingit muud nõuu, kui oma warjupaika ootama jääda, kuni tee lahti saab.

— Ta on umbes põlwini wee all.

— Kas sa mõistad minu mehi öösel salaja linna wiia, kui ma kord sõdima tulen? küsis wõerast murret kõneleja mees.

— Tee on wäga kõwer ja sellepärast kardetaw, wastas teine hääl hääs Eesti keeles. Mitme aasta eest käisin ma küll kord seda teed, aga olen ta ära unustanud, kui mitu sammu ükski kään teisest kaugel on. Täna sain aga jälle mitu saladust wälja. Soontagana noor wanem Wambola tuli ühe piigaga seda teed. Ma panin siitsamast wõsastikust nende käiki hoolega tähele, lugesin liikumise ja aja järele sammusid ning arwan, et nüüd mitte palju ei puudu. Kui ma tagasi minekut ka oleksin näinud, siis wõiksin ma üsna julgeste teenäitamise enese pääle wõtta.

— Soontagana noor wanem? ütlesid sa. Ja ta ei ole weel tagasi läinud?

— Ega wanem ise tagasi ei lähegi. Ma aga ootasin piigat tagasi tulema.

— Kuhu tema siis läks?

— Sõtta Sakslaste wasta.

— Ja kus ta malewa on?

— See on juba Sakalasse kogutud.

— Siis on ju rutt taga. Kes oli see tüdruk?

---

[1]) Tema kohta ei ole weel mitte tunda.

— Wistist tema õde, Soontagana wanema tütar.
— Ja see tüdruk ei ole weel tagasi läinud?
— Ei ole.
— Ega Eesti wanemate tütred ometi meestega ühes sõtta ei lähe?
— Kõrge würst, sa armastad nalja heita. Neiu tuleb weel tagasi, kui ta tema õde oli.
— Kuhu ta siis läks?
— Seda ma ei tea.
— Iuva lemdiks ümises wõeras, keda ta seltsilane würstiks nimetas. — Miks sa teda silmas ei pidanud! Tema oleks teed wõinud näidata.
— Seda ta ei oleks teinud, waigistas alandlik seltsimees.
— Ha, sa kops, sina ei mõista naistega ümber käia, naeris teine. Too see tüdruk minu kätte. Küll sa näed, kuidas sõna kuuldakse. Ma tean, kuidas naised mu ees wärisewad. Kas sa seda kindlaste tead, et ta weel tagasi ei ole läinud?
— Seda tean ma selgeste.
— Aga kus ta wõiks siis olla?
— Wahest on ta Hiiemäel. Sääl käib ta tihti.
— Kui kaugel see siit on?
— Umbes keskhommiku une tee.
— Siis oleks pidanud ta ammu juba tagasi olema.
— Wõib olla, et ta pea tuleb.
— Ja siit läheb tee soo sisse?
— Jah, just siitsamast.
— St —! Siis jääme waikselt ootama.

Kadisewad hääled ehmatanud tütarlapse lähedal waikisid. Waike oli esialgu nii ära hirmunud, et talle midagi paremat mõtet pähe ei tulnud, kui waikselt seisma jääda. Tema ise see ohwer oligi, keda nüüd walwati ja wägiwaldsel wiisil linnatee näitajaks ja rahwa äraandjaks taheti sundida. Ja kes pidi see hirmus äraandja olema, kes teda ütles tundwat, tema käikusid ennegi juba luuranud ja kord

ka Soontaganaski käinud? See ei tulnud tal praegu meelde ega polnud tal ka siin aega tema üle rohkem järele mõtelda. Teda piinas praegu niisugune nurjatu äraandmine hirmsal wiisil. Ta ei kartnud mitte enese elu pärast; tema wärises ainult selle pää'e mõteldes, et waenlased juba nii ligidal. Mis tema elu kaotamisest suurt oleks olnud, kui aga rahwas waenlastest oleks pääsenud. Ta nägi, et ta pidi põgenema, ennast päästma ja rahwast ja ülemaid ettewaatamisele manitsema. Aga praegu ei olnud ju wõimalik kuulmata ära kaduda. Mehed kuulasid liig terawalt. Nad oleksid teda wõinud kuulda, taga ajada, kinni wõtta. Oma jalgade wileduse pääle ei wõinud ta loota. Aga ometegi ei jäänud tal muud nõuu üle. Kuu oli juba ülesse tõusnud — kui ta metsa ladwasse jõuab, siis läks siin kõik walgeks, nii et teda näha wõidi. Natuke aega ootas ta weel põksuwa südamega, siis oli tal otsus tehtud: ta hakkas tasa edasi astuma.

— St! kuulis ta põõsastikust. Ta weri tahtis soontes ära tarretada. Ta ei julgenud ennast enam liigutada.

— Kas see ei olnud astumise kabin?

— Mina ei kuulnud midagi. Kõik on wait.

— Jah, nüüd küll, aga natukese aja eest oleks nagu keegi siin astunud. Jää sina siia, lase ma lähen tasakesti selle paksu põõsa taha.

Waike oli waewalt neid sõnu kuulnud, kui ta kõigest jõuust jooksma pistis. Nüüd ei wõinud ta ennast enam nõuga, waid jõuga aidata.

Higi tilkuwa otsaesisega oli ta soo äärde jõudnud, kust tee Soontaganasse läks. Kartlik pilk enese ümber näitas, et kedagit ta ligidal ei olnud. Nüüd oli aeg ennast wee taha ära päästa. Oli ta kord tüki maad ära sohu jõudnud, siis ei wõinud waenlased teda enam kätte saada. Ta tee wiis läbi wõsade. Häkiste kuulis ta ähkimist enese ligidal. Ta jooksis, mis jalad andsid. Hirm laenas talle küll wiledaid, aga ka niisama wäärduwaid jalgu. Ta ko-

mistas ühe põõsa pääle maha, ning enne kui ta üles sai tõusta, pidasid teda juba kaks tugewat kätt kinni.

Piiga karjatas hirmu pärast ja katsus ennast lahti rabada, aga see ei läinud korda. Ta silmade ees tantsis kõik: kaks pimedat hirmust kogu, puud Salumäel, põõsad. . .

— Ära karda, lapsuke, rääkis wõera murdega mees. Meie ei tee sulle midagi. Wii meid ilusaste mööda salateed Soontagana linnani ja too jälle tagasi, nii et teega tutawaks saame. . .

— Kes teie olete ja mis teie Soontagana teest tahate? sõnas piiga ennast uhkelt sirgeks ajades. Õiged inimesed käiwad päewaajal oma asju ajamas ning ei tarwita wägiwalda nende wastu, kes neile wastu ei jõua panna.

Ähwardawalt wahtis wõera murde kõneleja tüdruku otsa ja ta käsi mängis sõjakirwe külles.

— Wali tüdruk, hüüdis ta koleda häälega. Sa näitad meile Soontagana teed ehk lõpetad siinsamas oma elu. Aga ma ei ihalda naise werd, sellepärast tule kohe. Aeg on kallis.

— Enne kui ma ei tea, kellele ja mis tarwis ma teed pean näitama, ei liigu ma paigast, kostis neiu julgeste Oma werejänu wõite ühe abita tütarlapse kallal kustutada — aga teadke siis ka, teie wiletsad ja nurjatumad isamaa äraandjad, et üks wanem oma tütre werd teile mitme wõrra kätte saab tasuma. Selle pääle wõite julged olla. Wajutage kinni need silmad, mis teid põlastusega waatawad, tehke waikseks see suu, mis teile ütleb, et te nurjatumad kurjategijad olete, raiuge maha see pää, mis teie ees ei painu — tehke seda, kui teil julgust on ühe Eesti ülema tütre külge oma käsa panna. Lugemata tähed kõrges taewas ja kuu püha hiiemetsa pääl on teie nurjatuse ja minu truuduse tunnistaja.

— Jää wait oma suurustamisega, kähises wihane Liiwi keele rääkija. Ma tahan sinuga teist wiisi teha. Surm on sulle liig wähe. Sa pead oma kangekaelsuse eest kannatama. Küll ma kohta leian, kus sa oma tegu

võid kahetseda. Panda, seo ta käed kinni ja too ühes. Või tema julgeb ühele vürs — —

Viimased sõnad neelas ta vihas alla.

Varsti olid vasturabelejad käed kõvasti kinni seotud ja abita tütarlaps pidi nende kahe öökoguga tagasi Salumetsa poole sammuma.

Nad ei olnud veel sadat sammugi edasi astunud, kui häkiste üks pikk mehe kogu täies sõjamundris nende vastu tuli.

— Pidage, hüüdis ta mürisewa häälega. Kes teie olete ja mis te sellest naisterahvast tahate? Vastust!

— Appi, appi, palus Waike. Need öökujud sunnivad mind enestele Soontagana teed näitama ja tahavad mu ei tea kuhu vangi viia. Nad on isamaa vaenlased, nurjatumad salakuulajad. Päästa mind, võeras kui sa ka nende seltsist ei ole.

Tugeva käega virutas uus võeras mõlemad kurjategijad piiga juurest eemale ning kiskus kõvad sidemed ta käte ümbert katki. Teine neist tahtis praegu oma sõjakirvega kutsumata külalise kallale tormata, aga hiilgav oda võera mehe tugevas käes ehmatas ta nii ära, et ta oma seltsimehe juurest põgenema pani.

— Tänu, tuhat tänu sulle, ütles tütarlaps suure rõõmuga, kui ta enese jälle vaba tundis olevat. Kes oled sa ja mis on su nimi, et ma su vasta tänulik võin olla?

— Minu nimi ei puutu asjasse, vastas võeras; aga et sa rahule võiksid jääda, siis ütlen sulle, et ma üks isamaa sõjamees olen. Aga kes on need mehed ja kuidas said sa nende küüsi?

Waike jutustas talle kõik lühidalt ära. Sääl juures vaatas ta tänuliku vaatega võera sõjamehe otsa, kes näoga vastu kuupaistet seisis. Tema mehine jume ja julge nägu ning läbitungivad silmad olid väga neiukese meele järele. Ta tundis omas südames nii imemagust hääd tundmust, nagu voolaks talle neist võerastest silmadest hoopis iseäralik, peaaegu nõidlik vaim vasta. Ta tänas veel võerast südamest, kes tema tee otsale saatis, kord ise ka

Soontaganasse lubas tulla, kui neiu ära oli õpetanud, kuidas linna saab ja Salumäe metsa poole sammus, kui neiuke juba nii kaugel oli, et waenlased teda enam kätte ei wõinud saada.

Kuu oli juba kaunis kõrgele tõusnud, kui Waike salateed mööda tüki maad soo pääle oli jõudnud. Tee oli tõesti kunstlik. Kes temaga wähem harjunud oli, ei oleks öö ajal wistist üle soo julgenud minema hakata. Ta oli kitsas, pea põlwist saadik wee all ning kõwer. Kes kõiki käänusid selgesti ei tunnud, oleks kergesti wõinud kõrwale astuda ja põhjatuma soo pori sees halastamata surma leida. Waike silm oli aga nende märkidega, mis tee käänude pääl olid, nii tuttaw, et ta ka paksu öö udu seest kergesti kõik tähtsad kõrkjatutid ülesse leidis ning ilma wiiwituseta ja kartuseta edasi astus. Teda ei kohutanud kardetaw tee ega külm wesi, mis jalad walutama pani; ta mõtted ei olnud üleüldse tee käänude wäljauurimise ega sammude lugemise juures tööl, waid need olid tänase päewa juhtumiste juures. Sääl lahkus wend temast, tuli imelik wanake ohwrimäele, siis waenlaste arupidamine, tagaajamine, kinniwõtmine, päästmine — kõik pakilt üksteise järele sündinud, see tegi ta üsna segaseks. Kuidas mahtus üleüldse nii palju mõtteid ta pähe, nii palju tundmusi südamesse?

Korraga äratas teda neist mõtetest üks iseäralik hääl. Ta jäi kuulama. Ta liikmed läksid lõdwaks, jalad hakkasid wäärduma. Aga ta kogus oma mõtteid ning hoidis ennast kindel kardetawal teel. Salumäe metsast kostsid talle selgesti needsamad hirmsad hääled kõrwu, mis ta juba tundis. Sõnadest ei wõinud ta kauguse pärast aru saada ega paksu uduteki sisse ka midagi näha — aga süda ütles selgesti, et ta päästja ise waenlaste kätte on langenud. Oh, kuidas oli tal ometi meelest ära läinud oma päästjat nende kurjategijate eest hoiatada! Muidugi peitsid need endid metsa warju ära ja maksid nüüd talle ta kutsumata waheletulemise hirmsaste kätte.

Hääled olid küll ammu juba waikinud, aga Waike süda wärises ikka weel. Ta kõrwus kohas wahet pidamata nende hirmsate inimeste kole naer.

Koit oli juba wiimaks taewa serwa palistama hakanud, kui ta wäsinult ja külma ning kartuse pärast wärisedes saarele jõudis.

4. Sureja ema sõnad.

Saarewaht oli oma wahimajast juba ammugi tulejat tütarlast näinud, aga pimedas ei wõinud ta teda ära tunda. Enne kui Waike saarele metsa warju jõudis, seisis waht häkiste täies sõja mundris tema ees.

— Kes siin on? küsis ta waljusti.

— Kotkasilm, ära pea mind kinni, ma pean ruttama, wastas Waike saarewahile, keda ta terawa nägemise pärast Kotkasilmaks hüüti. Ole walwas, waenlased otsiwad linna teed. Keegi meie tuttawatest on äraandjaks saanud. Kas palju mehi weel linnas on?

Kotkasilm laskis oma oda otsa alla poole wajuda ja kummardas sügawalt kõrge piiga ees.

— Waenlased otsiwad linna teed? Äraandja meie meestest? küsis ta pool kohkunult. Meil on wähe mehi linnas. Kõrge neitsi teab isegi, et terwe malewa noore kangelasega Sakalamaale sõtta on läinud.

— Sellepärast pead sina linna kahekordse hoolega walwama, ütles Waike. Aga see on arusaamata, et wanem ise nii kaua sel kardetawal ajal kodust ära jääb. Kas sa ei ole temast sõnumid saanud?

Saarewahil jäid sõnad keele pääle. Ta jättis ütlemata, mis ta teadis ja tegi nagu poleks ta seda küsimist kuulnudki. Waike aga kordas oma küsimust.

— Täna tuli temast sõnumid.

— Täna! Kas ta tuleb warsti koju.

— Nii pea küll wist mitte, wastas waht wiiwitades.

-- Miks siis mitte? Kus ta on?

— Neid küsimusi wastatakse sulle linnas.

— Aga ma tahan nende pääle juba siin wastust saada, ütles neiu kindlasti.

— Ma ei wõi seda teha. Ma kardan, et ma neid sõnumeid õieti ei kuulnud.

— Kotkasilm, sa ehmatad mu ära. Räägi, minu isaga on õnnetust sündinud. Ma aiman sinu olekust seda. Räägi, ära piina mind! Ma tahan kõik kuulda. On ta haigeks jäänud, wangi sattunud ehk —

— Surnud, jah! wastas saarewaht tasakesti; sest ta nägi ära, et salgamine siin ei aidanud.

— Kõrged waimud, teie karistus on kange! õhkas tütarlaps pea hääletult. Mis peab Soontagana nüüd pääle hakkama? Oh, mu meel läheb nii wäga segaseks! Kotkasilm, mu keha on nõrk, aita!

— Waene Waike! hüüdis saarewahi osawõtlik ja südamlik hääl. Tröösti ennast, waene lapsuke, su isa on ausat surma surnud — palawas tapluses waenlase wastu wõiduteel. — Jää rahule, waene Waike. Täna ei wõi sa enam koju saada. Ma tahan sulle oma majakeses aset walmistada. Tule, öö on wilu ja sina oled märg ja külmetad!

-- Sa oled hää, Kotkasilm, aga ma pean koju saama. Mis teeb mu haiglane emake. Temale ei oleks seda mitte häkiste pidanud ütlema. Ta on nõrk ja iga häkiline meele liigutus wõib talle kahju teha. Lase mind minna! Ma tunnen jälle enese sees tugewust. Jää sina siia. Siin on sind nüüd tarwis. Kui üks uhke Eesti sõjamees kord Soontaganasse peaks tulema, oma oda otseti paremas käes hoiab ja sinu esimese küsimise peale wastab: „Kahju ei tule kell kaelas," siis lase ta linna. See on meie sõber. Aga wistist on ta waenlaste kätte langenud ja ei saa iialgi siia tulema.

Nende sõnadega jättis ta wahi üksi ja hakkas edasi minema. Kotkasilm waatas kurwalt ta järele. Tal oli

südamest sellest kenast lapsest kahju. See ei olnud weel kõik, mis tal temale ütelda oleks olnud, aga seegi oli korraga ta õrnale südamele liig. Külap kodus ta haawatud südant uued haawad ootawad.

Nõnda mõtles hää saarewaht kahetsedes. Ta ei aimanudki aga, mis see elurõõmus lapsuke täna juba kõik ära pidanud kannatama ja mis ta süda kõik läbi tunnud. Waikselt astus neitsike saarelt jälle sooteele, mida mööda eeslinna, Päewamäele, wõis saada. Tänase päewa juhtumised käisid nagu äraseletamata unenäod üksteise järele ta waimusilmade eest mööda. Neid juhtumisi ja meeleliigutusi oli nii palju, et ta neid kõike sugugi tõsiseks sündmusteks ei jõudnud pidada. Esite ta põlew armastus oma lihase wenna wastu, selle awaldamine ja wenna imelik peaaegu ähwardaw äraminek — siis üks imelik mõistatuse sarnane wanake — salakuulajad, kurjategijad, kelle käest teda üks tundmata sõjamees ära päästis — siis need koledad hääled metsa warjus ja wiimaks isa surma sõnum! See oli liig! Seda oli liig palju! Niipalju ei wõinud ühel ainsal päewal ega ööl sündida! Muist pidi sellest unenägu olema. Nii trööstis waene murtud südamega kõrgest sugust neitsi ja solistas läbi wee Päewamäele.

Ka Päewamäel oli kena ohwri paik suurte kiwide lähedal wanade tammede warjul. Tähelepanemata läks Waike sellest kohast mööda, mis ta muidu weel ialgi polnud teinud. Keset Päewamäge seisis risti kõrge müür tee pääl ees, ning Waike pidi mööda müüri äärt nii kaua kuni saare otsani käima, kust teda weel tükk lagedat wett Soontagana linnast lahutas. Walli pääl walitses sügaw waikus ja keegi ei takistanud ta kiiret käiki, kui ta Päewamäelt üle wee oli jõudnud ja nüüd mööda wallialust teed ümber linna hakkas edasi tõttama. Soo tee käis pehme soo ja kõrge kiwimüüri wahelt linna saarel enne wärawasse jõudmist terwe keeru ära. Ta oli waenlaste sissetungimise pärast nimelt nii keeruliselt ehitatud, et neile terwe pika tee pääl ülewalt walli päält kiwa, palka ja keewa wett

kaela wõis laduda. Sellepärast oli Soontagana linn üsna ära wõitmata.

Koit oli juba kumamas, kui Waike tähendatud teed mööda kõrge wallitorni alt wärawast maalinna jõudis. Waht oli teda äratundes waikse auupakkumisega läbi lasknud ja ühe suure uhke maja ette saatnud. Säält pööris ta sõnalausumata tagasi. Waike oli niisugust olekut küll imekspannud, aga ta ei suutnud kurbtuse ja wäsimuse pärast ta waikimise põhja järele pärida.

Läbi lahtise ukse nägi Waike toas tulewalgust ning naesterahwa kogud käisid toas ruttu edasi tagasi. Ilma pikema järele mõtlemiseta, miks täna nii wara tuli toas ülewel oli, astus ta uksest sisse.

Ka see, mis ta kartagi ei teadnud, oli sündinud. Tema ema oli raskeste haigeks jäänud ja oli nüüd woodis walwata maas. Ta teraw silm ja kartlik aimamine nägid warsti ära, et siin midagi hääd loota ei olnud. Tema ema oli häkilise wihaga inimene olnud, keda nii hästi rõõm kui kurbtus tugewaste liigutas ning liig häkilisel meele liigutusel rabanduse wõis saada. See oli nüüd ta mehe surmasõnumi saamise juures sündinud. Oma häkilise meelega oli ta ka Waikele küllalt ülekohut teinud, aga tasane tütarlaps oli seda kõik waikselt ära kannatanud ning armastas teda weel päälegi tõsise lapse armastusega. Ruttu läks ta haige woodi juure. See jampsis palawikus ning kõneles mõistmata sõnu waenlastest, oma mehe surmast, Waikest ja mitmest tundmata nimedest. Kaua seisis Waike kurwalt ta woodi ääres. Põetajad naised ütlesid, et ta suure igatsusega Waiket koju oodanud; tal olla temale wäga tähtsaid asju kõnelda. Nüüd ei tunnud ta oma tütart enam ära, ega rääkinud muud kui jampsi sõnu. Nii kestis see terwe päewa.

Waike oli küll wäsinud, aga und ei tulnud talle siiski silma, kui ta oma ema ümmardajate järelandmata nõudmise pääle asemele heitis. Liig elawad mälestused ja

ärritatud tundmused wõitsid keha wäsimuse ära, aga wäsitasid teda ometigi weel rohkem.

Wasta õhtut jäi haige kaunis rahuliste magama. Waike oli rõõmus, et ta ema paremaks hakkab saama ning süda läks kergemaks. Pääle kukelaulu, pärast poolööd, ärkas ta üles ja küsis kohe Waiket taga.

— Siin ma olen, kallis emake! wastas Waike, kes weikese raswalambiga sängi kõrwal istus.

— Hää, mu laps! Mul oli sulle tähtsaid asju rääkida, enne kui ma siit ära toonelasse lähen, ütles ta tasase häälega. Lase teised ära minna. Ma pean sinuga üksi olema. . .

Sõna lausumata läksid kõik teised wälja. Kui Waike nende taga ust kinni tahtis panna, ütles haige: — Jäta uks wäheks lahti. Kukk on laulnud ja koit üles tõusnud. Lase mind weel taewase koidu kuma waadata, sest ärkawat päewa ei saa mu silmad enam näha. Ma tunnen seda ära . . Ära nuta, lapsuke. Säält ei pääse keegi surelik. Näe, kuidas koit kumab! Ta kullased lained loidawad taewa all . . . Seda ei ole ma enne weel näinud . . . Oh kui ilus . . . Taara, su taewas on kaunis . . . pea tulen ma sinu pimeduse kodadesse, kus seda ilu enam näha ei ole . . . Waike, lase mind weel wälja waadata.

Ära jampsi, emakene, wäljas pole muud kui pime öö ja pilwes taewas, wastas kurb tütarlaps silmi kuiwatades. Koitu pole kuskil.

— Waata wälja, rääkis haige waewaga.

Waike pööris silmad lahtise ukse poole ja nägi ka tõeste loitnewat kuma kaugel pimeda taewa all. — See ei ole koit, waid kauge tulekuma, ütles ta uurides.

— Tulekuma? küsis haige kohkudes. — Oo, siis on ta minu abikaasa surnutule paistus Lihula mäel. Sääl pannakse ta tuhk mulda puhkama . . . Oodake, surma waimud, siin on weel üks teine keha, mis pea pimeda ööküünlaks saab, et wiimase walgustuse järel püha hiie puude all surnuriigi rahu leida . . .

Ehmatades ja wärisedes kuulis tütarlaps ta juttu pääält. Ta ei saanud aru, kas haige jampsis wõi selge meelega rääkis.

— Istu siia, Waike, üsna mu ligidale, kõneles haige nõrga häälega. Anna oma käsi siia ! So!

Nüüd waatas ta natukene aega wait olles Waike pääle. Ta silmist paistis haledus ja nagu kartlik kahetsus. Ta suu seadis mõnda korda rääkimisele, aga jäi ikka wait — oli, nagu ei leiaks ta sündsaid sõnu. Waike waatas kurwa imestusega oma haige ema otsa. Wiimaks hakkas ta kõnelema :

— Waike ma ei wõi surra, enne kui ma sulle ühe saladuse ära olen rääkinud. Enne pead sa aga ütlema, et sa mulle kõik andeks annad, mis ma sulle ülekohut olen teinud. Kas lubad seda?

— Emake, ära räägi nõnda, nuutsus Waike. Mul pole sulle midagi andeks anda.

— Küll sul on, aga sa ei tea, õhkas haige iseeneses tasakeste.

Jälle oli ta natukene aega wait. Siis rääkis ta edasi :

— Kuule hoolega, mis ma sulle kõnelen ja ütle siis salgamata, mis sina sellest arwad?

— — — Kord elas ühes kuulsas linnas kuulus wanem oma naese ja weikese tütrega õnnelikku elu. Sääl tuli ta waenlane ja wõitis tema äraandja abiga ära ja wiis ülema ise wangi. Sellest ajast saadik pole ükski neist enam üksteist näinud. Wanem ise sattus wõerale maale wangi, naine suri mure pärast ära ja lapsuke jäi wõera wanema juurde ümmardajaks, kus temaga wäga halwaste ümber käidi. Uue wanema juures käisid mitmed teised wanemad ning üks kuulus noor wanem, kes endise würsti kenat tütart nägi, hakkas teda armastama ning warastas ta ära. Seda pidasid wanem ja tema abikaasa enestele nii suureks teotuseks, et seda käredaste tõotasid kätte maksa. Wiha tuli sellest, et wanemal enesel ka tütar oli, kes kuulsale külalisele kõigest hingest mehele tahtis minna, ning wanemad lootsid

kõik, et noor kangelane ülema tütre ära kosib. See teotus sai raskeste kätte maksetud. Kui talle kaks kena tütart oli sündinud, laskis petetud tütre ema mõlemad ta lapsed ära warastada. Kurja naise kättemaksmise himu oli nüüd kustutatud. Ta wõttis teise lapse pärast enese juurde, nimetas ta enese tütreks, aga ema armastust ei olnud ta südames waeselapse wastu mitte, ning oli sellepärast tihti tema wastu ülekohtune. Laste wanemad otsisid küll kõik kohad läbi, aga ei leidnud lapsi mitte enam. Ema suri kurwastuse kätte . . .

Siin peatas kõneleja ja tõmbas sügawaste hinge. Kõnelemine oli ta wäga ära wäsitanud. Waike, kes suure osawõtmisega haige kõnet oli kuulnud, küsis hinge pidades:

— Mis on lastest saanud?

Haige waatas iseäralise pilguga Waike pääle ja ütles siis: — Üks laps elab küll weel; teisest ei ole ma kaua enam midagi kuulnud.

— Kas isa on neid ka otsinud?

— Seda ma ei tea. Aga ma usun, et ta oma lapsi ära ei ole unustanud.

— Kas ta peaks nad üles leidnud olema?

— Ei ole! Teist wähemalt mitte.

— Kas sa seda selgeste tead?

— Wäga selgeste, lapsuke.

— Kas sa siis tunned neid?

— Isa ja teist kadunud last wäga hästi.

— Siis on see päris sündinud lugu ja mitte mõni muinasjutuke?

— Ei, kes peaks niisugusel silmapilgul, kus surm suu ääres ootab, muinasjuttusid kõnelema? Teine tütar elab weel tänapäewani oma kasuema juures kes teda ta wanemate käest ära laskis warastada.

— Oma kõigesuurema kurjategija juures? hüüdis Waike suure imestusega pool kohkudes.

— Tema juures jah! Ta on hää laps, kõnelesid haige huuled waewalt kuuldawalt.

— Kuidas on see wõimalik?

— Lapsukene, ta ei tea ise seda.

— Hirmus!

Kohkudes waatas haige wanakene piigakese otsa ning küsis siis põksuwa südamega: — Kuule, Waike! kui see naine talle nüüd ütleks, et ta tema kõige suurema wihaaluse laps on, keda ta kättemaksmise pärast on ära lasknud warastada ja salajas üles kaswatanud ning wanemaid asjata otsida lasknud — ütle, Waike, kas ta wõiks seda oma kõlwatumale kasuemale andeks anda.

— Seda ei wõiks ta ialgi andeks anda, ütles Waike kindlaste.

Haige ohkas häkiste walju häälega. Ta näis wäga ära kohkunud olema. Tema silmad pilkusid ruttu, rind tõusis ja wajus kramplikult ning käed langesid jõuetult maha. Waike ehmatas seda nähes ära, kargas istmelt üles ja hüüdis hirmuga. — Ema, ema, mis sul on? Kas sul walu on.

— Kedagi! Ole rahul laps! Oeh! . .

Ja siis hakkas ta jälle edasi kõnelema.

— Aga kui ta kõlwatu kasuema weel surma tunnil oma tegu südamest kahetseks ja tema käest andeks paluks, kas ei wõiks ta ka siis andeks andmist saada, et rahuga toonelasse minna?

— Ühe inimese käest wistist mitte, wastas Waike ilma pikema järele mõtlemiseta, sest ta ei saanud ikka aru, mikspärast ta ema weel wiimsel elu silmapilgul niisugust asja nii suure hoolega pärib.

— Aga kui sina see õnnetu oleksid? Mis sina siis teeksid? küsis haige suure ägedusega.

— Ma ei mõista ennast küll hästi niisuguse oleku sisse mõtelda, wastas Waike, aga ma küsiksin kõige päält: Anna mu wanemad ja mu õde mulle enne tagasi, siis küsi andeks andmist.

— Neid ei wõi enam keegi tagasi anda, hüüdis haige südant lõhkewa walusa häälega. — Oh sa õige Taara, sa

maksad kõik ülekohtu kätte! Mina ja mu mees peame oma ülekohtu eest ühel ajal surema! Meie poeg on sõtta läinud mulle on ette kuulutatud, et ta säält enam tagasi ei tule! Meie ülekohtune sugu saab otsa! Ja seda olen mina oma tigeda meelega ära teeninud. Taewane Taara on õige! Õige,

Ta katsus weel rääkida, aga jõud oli otsa lõpnud. Ehmatades waatas Waike tema pääle — Surm oli tal suu ääres.

— Mis sul on, kallis ema?

— Ära hüia mind emaks . . . mine minust ära. . . Ma ei ole wäärt ühe armsa tütarlapse käte wahel surra . . . Mina olen see tige naene — — —

— Sina! Suured jumalad, halastage! Ja kes on siis see warastatud laps? küsis Waike hinge kinni pidades.

— Sina! kähises sureja hääl.

— Mina! — — —

Wali nutuhääl lämmastas ta sõnad ära.

— Sina oled selle wanema warastatud tütar . . . Soontagana õige pärandaja . . . kaitse linna waenlaste eest . . . mu warakambris on üks sõlg . . . see on sinu ema oma . . . sa oled mu waenlane . . . mine ära mu surmasängi juurest . . . sa ei anna ühele süüdlasele andeks, kes kahetseb . . . südamest . . . maksa ka sina mulle kurja kätte . . . ma olen seda teeninud . . . ma suren oma kustutamata wõlgades . . .

Rääkija langes tagasi — ta oli surnud. Poolpimedas toas oli kõik wait kui hauas. Alles tüki aja järele pääsid ehmatusest kange tütarlapse silmis pisarad ja suus sõnad walla. Äraräätimata waluga langes ta oma kasuema keha pääle ja hüüdis temale palawate pisarate woolei:

— Ema, mu kallis ema, sina ei pea minu käest midagi andeks paluma! Kõik on hää, mis taewased wäed minust sinu armu hoole alla on lasknud saada. Wiha pidamine on inimeste nõtrus, mille wastu keegi ei wõi parata. Ütle mulle weel, kus on mu isa, et ma teda wõin leida.

Aga ema keha oli juba külm ja kange ning ta suu pääle oli surm oma waitoleku katkestamata pitsari waju-tanud. Küll katsus Waike teda weel äratada, aga surnud ei ärata ka armastaja lapse örn käsi üles! Nüüd oli waesel Waikel rohkem mõtteid, kui tema õnnetumasse pähä mahtus. Soontagana ei olnud ta päris kodu — need, keda ta siia-maale oma wanemateks pidas, ei olnud muud kui ta waen-lased — aga ta armastas neid siiski südamest. Tal oli hale meel oma kasuema õnnetuse ja tema kahetsuse pärast, aga niisama südamest kahetses ta ka oma mõtlemata kange-kaelsust, mille läbi ta kasuema temast lepitamata süütund-muses surnud. Kuis wõis ta seda aimata, et see jutt kõik temasse enesesse puutus? Hirmu wärin käis tal üle keha, kui ta selle pääle mõtles. Wistist ei oleks ta kasuema nii ruttu ära surnud, kui ta teda oma ette waatamata ja tead-mata wastustega mitte nii wäga ei oleks ärritanud ja ehmatanud. Siis oleks ta weel oma isa elukohta wõinud teada saada. Aga nüüd oli kõik hilja. Nüüd oli ta üksi ilmas ilma wanemateta, ilma sugulasteta, ilma abita ja nõuuandjata. See oli noore tütarlapse kohta liig.

Kõige selle kurwa oleku sekka segas ennast aga ka üks trööstlikum pilt, mis talle jõudu andis kõike seda ära kanda, mis tal kannatada oli. See trööstiw pilt tema peaajus oli ta endise wenna, Soontagana noore wanema Wambola kuju, nii kaunis ja taewalik! Siis ei olnud ta armastus mitte ülekohtune! Nüüd wõis ta ju teda julgeste armastada ning kord weel tema omaks saada! Aga ka selle rõõmsa ja õnnelise troostimõtte sekka langesid kohe mitmed kibedad kahtluse tilgad.

— Kas tuleb ta wend weel sõjast tagasi? Kust saab ta teada, et ma tema lihane õde ei ole? Ja kui ta seda ka kuulda saab, kas ta põlga ta mind siis kui oma wane-mate waenlase last, kui alatut wanemateta waest last ära? Ja kus on mu wanemad? Kust leian ma oma õe ülesse? Kes teab mulle nende küsimuste üle otsust anda?

Niisugused mõtted tormasid wälgu kiirusel läbi ta wäsinud pea. Siis kõneles ta iseeneses edasi:

— Siit pean ma ära minema, üks kõik kuhu! Siin ei ole mu kodu, siin ei leia ma oma isa ega õde. Ma pean nad üles leidma, seda ütleb mulle mu süda. Ja oma wennale oma südamest armastatud peiule pean ma ütelda saama, et meie mitte õde wenda ei ole, et ta mitte minu pääle ei pahandaks. Siis ei saaks ta wistist oma hirmust ähwardust täitma ega sõjas enesele surma otsima, nagu ta Hiiemäel ütles — — —

Kaua jäi ta niisuguste mõtetega surnud kasuema kõrwale waikselt istuma. Silmist woolasid waigistamata walupisarad — huultelt haledad õhkamised.

5. Wanema matusel.

Sel ajal, kui Waike oma haige kasuema woodil istus ja pisaraid walas, oli Soontaganast hää tükk maad õhtu pool, Lihula linnamäel, hoopis teistsugune liikumine. Pääle päikese loodet kogus linnamäele kaugelt ja ligidalt rahwast kokku. Mehed ja naised, ühed wanast wäetid, teised noorest nõrgad, neiud ja peiud — kõik, kõik olid kokku tulnud. Siia mäele tuli ümbert kaudu rahwas muidu ikka suurtele pidudele, nagu suwe pidudele kõige lühemal ööl ja lõikuse pidudele sügisese öö ja päewa ühepikkusel, kokku ohwrid tooma, noored pidul ilutsema ja wanad pidu ilu päält waatama. Täna aga ei olnud kumbki neist pidudest pühitseda, sest esimene oli juba tükk aega möödas ja teine alles kaugel ees. Siis pidi midagi iseäralist ees olema, mis ka juba koosolejate nägudest näha wõis. Kuna tähendatud pühadel rõõm noore ja wana silmist säras, paistis täna kõikide nägudelt, nii palju kui seda öppimeduses weikese tulewalgel näha wõis, sügaw tõsidus ja mure.

Inimesed olid warsti salga wiisi kokku astunud. Noored kõnelesid noortega, wanad wanadega. Sääl juures waatasid

aga kõikide silmad aeg ajalt ühe suure tamme poole, mille all mitmed mehed poolringis istusid ja isekeskis tasa kõnelesid. Nende keskel seisis üks tugew ja sirge sõjamees, uhkete sõjariistadega ehitatud ning kuulas waikselt päält, mis ümberistujad rääkisid. Natuke eemal seisis üks kanderaam lillede ja pärgadega ehitatud. Sääl näis riide all üks inimene puhkama Neli sõjameest hakjaste odadega pidasid ta juures wahti.

— Külawanemad, rääkis püstiseisja uhke sõjamees oma seltsimeestele, Soontaganast ei ole ikka weel ühtegi sõnumikku tulnud. Kas wanema surmasõnum on sinna wiidud?

— On wiidud! wastas üks külawanematest.

— Aga kust see siis tuleb, et keegi säält pole tulnud? On kuulda, et emand haiglane olla, ütles üks eemal seisjatest. Wististe ei wõinud ta tulla.

— Aga kus on siis poeg ja tütar?

Poeg on juba oma malewaga ära Sakalasse reisinud, auus päälik, wastas seesama eemal oleja. — Tütrest ei tea ma midagi.

— Soo, siis ei ole meil säält enam midagi oodata, rääkis päälikuks nimetatud uhke sõjamees tugewa häälega. Mehed, tehke tuli walmis! Meil ei ole aega wiita. Tähtsad asjad on läbi rääkida. Naabrid on juba sõtta läinud. Meie peame ka minema. Kas Sakalamaa saadik on siin?

— Ei ole, kõrge wanem! anti mitmelt poolt ühtlasi wastuseks.

— Aga ta pidi kindlaste tulema. On talle õnnetust juhtunud, ehk kellegi läbi sõna saatnud.

Keegi ei teadnud selle pääle midagi wastata.

— Kui ta wiimati mõni petis ei olnud? ütles wanem kahewahel olles.

— Ma olen kuulnud, et ta Lembit ise olnud, wastas üks hääl ümberseisjate tagast. Kõik waatasid sinna poole, kust hääl tuli. Poolpimedas seisis üks wana meheke kepi najal ja tema kõrwal suur must koer.

— Lembit!

— Tule lähemale, sõber, ütles wanem lahkelt.

Wanake astus meeste ringi. Kõikide silmad waatasid terawaste tema otsa, aga keegi ei tunnud teda. Ta oli wõõras. Tema riidedki olid wõõrad. Siiski äratas ta olek usaldust ja osawõtmist enese wanadusest, mis üsna wäsimuseks näis muutunud olewat. Tema selged silmad waatasid lahkelt, aga pea auukartusele sundides enese ümber.

— Kus on siis see Sakalamaa saadik, keda sina Lembituks eneseks pead? küsis wanem, kui ta tükike aega wõõrast oli silmitsenud.

— Ei tea. Ma ei ole teda näinud. Ma kuulsin neilt, kes teadsid. Ja sina, kes sa wanem oled, ei tea seda?

— Ta ei ole ütelnud, kes ta on.

— Siis ei olnud ta Lembit, sest suur sõjamees ei hakkaks oma nime salgama, päälegi weel niisugusel korral, kus terwet rahwast sõtta waja kutsuda.

— Nime salata wõib ta küll, seks on tal ka põhjust, wastas wanem. Ta ei elanud Soontagana wanemaga mitte sõpruses. Wõib olla et ta sellepärast oma nime ei tahtnud nimetada, et mitte wana waenu uuesti ülesse õhutada. Nüüd aga on see mööda.

Wanakese näo üle lendas iseäraline joon, mis ta näo kurbliseks ja waluseks muutis. Wanema sõnad näisid temasse iseäraliselt mõjuwat.

— Räägi selgemalt, auus wanem, ütles ta elawamaks minnes. Mikspärast elab Lembit Soontagana wanemaga waenus ja kuidas on see waen nüüd kustunud?

— Kes sa siis oled, wanake, et sa neid sündmusi ei tea?

— Wõeras, nagu näed. Ma ei tunne siinseid sündmusi, aga kuuleksin neid hää meelega.

— Lembit oli Soontagana wanema hää sõber, rääkis wanem, aga ta warastas tema kena tütre ära. Sellest ajast saadik ei olnud nad enam sõbrad ega läbikäidawad. Nagu mõnel pool kõneldakse, olnud see Soontagana wanema kasutütar, kelle seisusest ega wanematest midagi selgemat ei teata.

— Nende kasutütar! hüüdis wanake ja ta silmad hiilgasid iseäralikult. Wanem ja ka teised juures olejad waatasid imestusega tema pääle. Keegi ei saanud aru, mis wõõrast wanakest nõnda sügawaste liigutas.

— Kus on see kasutütar nüüd? küsis ta elawusega. Kas ta elab weel? Mis on temaga sündinud?

— Wõõras wanake, wastas wanem, sinu uudishimu näitab, et sa mitte siin hoopis wõõras ei ole — ehk et sa mõne arusaamata põhjuse pärast asjade järele nõuad, mida igal wõõral waja ei ole teada. Sellepärast küsin ma weel kord, enne kui edasi räägin, kes sa oled, wõõras?

— Kui sa küsiksid, mis ma siin otsin, siis ütleksin ma: Isamaad teenida.

— Kuidas tahad sa isamaad teenida?

— Sa näed mu wanadust. Ma ei wõi muud teha, kui ütelda; Olge walwsad! Waenlased on walmis. Minge nende wasta ja päästke oma maa ja rahwas!

— Meie ei taha aga niisuguse teenistust, keda meie ei tunne.

— Et ma wana mehike olen, seda näed sina niisama hästi kui teised. Mis muud sul weel tarwis on. Wõi usud sa et nende hõbehalli juuksete all walskus aset on?

Selle juures waatas ta nii läbitungiwalt wanema otsa, et see enam tema üle ei kahtlenud ega rohkem ta elu üle järele ei pärinud. Wanake aga nägi ära, et ta enese hoopis ära oli unustanud ning liig palju nõudnud . . . Kas ei olnud wõimalik, et see kasutütar wahest tema tütar oli, kes mingil wiisil Soontaganasse oli saanud? See mõte käis kui nool ta pääst läbi, nii et ta isegi selle üle ära ehmatas. Ta ei wõinud enesele ära seletada, kuidas see mõte talle häkiste päha tulnud. Oli see üks sõrmenäitus taewalise saatuse poolt, wõi inimliku ärrituse petlik lootus? Aga see lootus oli liig kallis maha jätmiseks. Ta wõttis kindlaste nõuuks, järele kuulama ja uurima hakata. Esimene asi oli nüüd Lembitut üles otsida, sest tema käest wõis ta wahest kuulda saada, mis ta süda nii igatses

Ta ei oleks isegi uskunud, et wana süda nii noorelt tuksuma wõib hakata, kui mõni lootuse sädemekene kustunud lootusi häkiste põlema sütitab. Waewalt jõudis ta oma sisemisi tundmusi warjata ning rahulist olekut alal hoida. Elawamalt kui ialgi enne, tuli noorepõlwe õnn ja hiilgus ta hingesse tagasi ning kutsus kõik armsad mälestused meelde. Nende kõrwal seisid aga ka kõik kurwad sündmused kui kohutawad tondid ja kibe wiha asus ta hingesse nende wastu, kes ta õnne olid rikkunud, teda ta suurusest ja hiilgusest põrmusse tallanud. Põrmusse wõisid aga ka kõik ta lootused langeda, pidiwadki langema, kui ta mõistusega selle asja pääle mõtles, mille kohta tuksuw tundeline süda nii palju põhjuseta lootust andis.

Heledad tuleleegid, mis wirwendawat walgust kõrgele pilwis taewa alla saatsid, äratasid ta neist mõtetest. Ta ei olnud midagi enese ümber kuulnud ega näinud ega ka inimeste imestawaid nägusid tähele wõisinud panna.

Kui ta nüüd silmad üles lõi, nägi ta suure tule leegi ümber hulga inimesi — sõjamehi, kelle kirwed ja odad tulewalgusel sätendasid. Wanem oli kõrgema koha pääle ülestõusnud ja rääkis säält walju häälega:

— Öö lõpeb ära, Soontaganast ei ole surnu omakseid ega saadikuid siia jõudnud, ja meie ei wõi enam oodata. Kandke wanema keha tulesse!

Tuleleek loitis kõrgele, tuul puhus tasase mühinaga puu ladwul, peenikest wihma tibas maha ja neli sõjameest asusid raami kallale. Nüüd alles märkas wõeras surnukeha lillewanikute ja wahtralehe pärgade koorma all. „Soontaganast ei ole surnu omakseid ega saadikuid siia jõudnud,“ need sõnad tungisid wägewa mõjuga ta kõrwu.

— Kes on see surnu sääl raami pääl? küsis ta tugewa häälega ja ta keha läks nooremehe jõuus sirgeks.

— Soontagana wanem! Ta on ausas wõitluses surma leidnud. Täna saab ta tuhk Taarale pühendatud ning hing toonelasse saadetud. Maana andku talle hääd aset!

— Soontagana wanem! hüüdis wanake ja ta ülesse tõstetud käsi wajus tagasi. Taara sa oled õige! Sa lased mind oma waenlase surnukeha ees seista. Mõne aja eest oleksin ma seda silmapilku õnnistanud, aga nüüd — nüüd ei tunne ma sellest rõõmu. Nagu sina tuhaks saad, nii saagu meie waenlus suitsuks, mida tuul laiali kannab ja ilmast ära kaotab. Olgu sulle kalmu küngas kerge ja Maana toonelas armuline. Pea saawad ka sinu lepitatud wihamehe kondid kokku langema ja ta hing sulle järele tulema. Olgu meie jällenägemine siis sõbralik ja pääsemine warjuriigi tasasest ja igawast elust rutuline! Taara on eile juba kuulnud, et ma sinuga ja kõige ilmaga olen lepitust teinud. Ja oma halli juukside juures pean ma sõna! Minu wiha on kustunud—meie oleme sõbrad elus ja surmas!

Ümberringi olid kõik wait kui hauas. Keegi ei saanud wõõra wanamehe kõnest aru.

Pragisedes lendasid leegid ja sädemed üle pühade hiiepuude latwade. Surnukeha lasti pikkamisi raudse raami päält tulesse. Leegid lõid kiunudes ja wilistades tema üle kokku. Nad paistsid kaugele — walgustasid ka Soontaganas sureja kambrikest.

— — — — — — — — — — — — — — —

Kuke teise laulu ajal oli wanema kehast raudse raami pääl weel tuhka ja põlenud luid järele jäänud. Need korjati ühe sawise nõuu sisse kokku ja maeti ta suguwõsa kalmule ühes ta sõjariistadega maha. —

— Soontagana wanem on kõigi sureliste teed toonelasse läinud, kust ta nii pea enam tagasi ei saa, kõlas wanema hääl läbi wagusa rahwahulga. Meil on sõjakäik ees. Enne kui Taarale ohwerdame ja sõjakäigu üle otsust palume, küsin ma teilt: Kes peab uueks Sootagana wanemaks saama? Tema poega ei wõi meie sõjawäljalt tagasi kutsuda, teda on sääl rohkem waja. Praegu on sõnum tulnud, et surnud wanema abikaas rabanduses haige on ning weel enne kui päew koidu sülest püha hiie pääle waa-

tab, hinge wõib heita. Surnud wanema suguwõsal ei ole Soontagana linna pääle, mida ta ülekohtusel wiisil endise wanema käest ära on wõitnud, pikemalt pärandamise õigust kui wõitja surmani. Kui endise wanema sugust enam pärijat ei ole, siis saab uus wanem walitud. Minu teada ei ole endisel wanemal ühtegi pärandajat järele jäänud; wanemast enesest ei ole ammugi enam midagi kuulda olnud. Wististe on ta surnud. Wõi teab keegi teie seast endisest wanemast ehk tema sugulastest.

— Mina tean, hüüdis üks peenike läbilõikaw hääl teiste hulgast.

Kõik jäi wait kui haud. Wanakese käed wärisesid. Ta waatas terawalt sinna poole, kust hääl tuli. Üks lüheldane mehike tungis rahwahulga seast wanema poole, kes käega näitas, et talle teed antaks.

— Mis sa tead siis wanemast Wotelest?

— Waadake mu otsa, siis näete isegi.

— Mina ei tunne sind. Sinu keerlewaid silmi ja wastast nägu ei ole ma iialgi weel näinud. Kes sa oled?

— Mina olen Soontagana wõidetud wanem Wotele, hüüdis mees, kes keegi muu ei olnud, kui Liiwlase seltsimees Panda, keda auus lugeja juba Soontagana tee juures tundma õppis. Mina olen linna sääduslik pärandaja.

— Kes seisab selle eest et sa õigust kõneled? küsis wanem, imestades.

— Kes wõib siis selle eest seista, et ma mitte Soontagana linna õige pärandaja ei ole? küsis mees uhkelt wastuseks.

— Mina, mina! hüüdis üks teine hääl rahwa hulgast. Kõik waatasid sinna poole ja nägid, et wõõras imelik wanake oma kätt kõrgel ülewel hoidis ja wäga ärritatud wiisiga selle otsa waatas, kes ennast endiseks Soontagana wanemaks nimetanud. — See mees waletab — Taara pühal hiiel — ta roojastab seda püha paika. Tema ei ole Soontagana pärandaja. Ta on wana aunsa Wotele

sugu teotaja — walelik — petis! Ära niisugune püha hiielt wõi muidu nuhelgu jumalad teda!

Wihaga waatas teotatud mees wanakese otsa. Ta silmist wälkus wiha tuli. Tükil ajal ei tulnud tal sõna suust wälja. Wiimaks kiskus ta oma taskust ühe kuldsõle wälja ja hoidis seda kõrgel ülewel. Waata, kelle kaelaraha see on? Mis märk see ta pääl seisab? Aeh? — Noh!

Lihula wanem wõttis ehteasja oma kätte ja waatas seda lähemalt. See oli puhtast kullast tehtud ja ta pääl seisis Soontagana wanema maja kuju.

— Märk on õige. Selle järele oled sa küll Soontagana õige pärandaja. Aga kus oled sa nii kaua siis elanud.

— Näita seda sõlge siia! hüüdis wanake. Tükike aega tunnistas ta teda oma wanade silmadega. Siis lendas häkiste rõõmu läige üle ta näo.

— Sõlg on Soontagana endise wanema Wotele oma. Seda on ta oma abikaasale teha lasknud. Aga kust sa ta said?

Wastased waadasid teineteisele terawalt silmi. Sõle omanik tuikus häkiste jalgade pääl, ta kõikus tagasi, nägu näitas isegi tule paistusel waha karwa — ta oli Soontagana endise õige wanema ära tunnud. Warsti sai ta aga oma ehmatuse peremeheks. Wotele ei olnud teda mitte tunnud. See andis talle jälle julgust.

— Wanake, anna mu sõlg siia!

— Walelik, see ei ole sinu! Kust oled sa ta wõtnud?

— Sa oled pääst hull, mis see sinusse puutub?

— Täna on küll keegi teine hull. Selle sõle wõtan ma enesele. Ta on mulle kallis. Minu õnnelised mälestused —

— Waadake, inimesed, hüüdis wõõras kawala wihaga, tema on toeste pääst nõder. Ta ütleb wiimaks, et see weel t e m a sõlg on.

See on minu jah!

— Eks te näe! Noh, nüüd ütle ka weel, et s i n a see Soontagana wanem oled, hüüdis wihane mees ja rõõmustas isegi oma korda läinud kawaluse üle.

Wanakene nägi küll mis kiusaw külg neil sõnadel oli. Tema wastane oli kui uss kawal. Oleks ta nüüd oma seisust awaldanud, siis oleks rahwas, kes teda ei tunnud, muidugi wõinud wälja naerda ja nõrgameelseks pidada, nagu waenlane ütles. Päälegi oli see tema südametunnistuse ja kindlaste ettewõetud nõuu wasta. Kui ta ennast kadunud wanemaks oleks tunnistanud, siis ei oleks ta enam wagust oma kadunud omaste järel wõinud kuulata, sest nende endine seisus hoiti ju muidugi hoolega salaja. Sellepärast ei wastanud ta midagi, ehk küll tundmata waenlane juba omale iga wastuse jaoks lõikawad sõnad walmis oli otsinud, mis juba ta pilkawast näost wälja paistis. Aga kust oli see tundmata inimene tema tütre sõle kätte saanud? Ta pidi sellest asjast midagi siis ikka teadma.

— Ära pahanda, wõõras, ütles wanake pehmelt. Jääme jälle hääks. Hoia see sõlg omale, päri Soontagana enesele — mina ei taha sulle mitte takistust teha, — aga ütle mulle, kas see inimene weel elab, kes seda sõlge kord kannud ja kelle oma ta algusest olnud? Ütle, ütle armas mees, kui sul ühe õnnetuma wanakese wastu wähegi õrnust ja kaastundmust on.

Sõle omanik rõõmustas iseeneses wäga, et wõit nii kergelt tema poole jäänud. Aga nagu see mõte, et ennast Soontagana kadunud wanemaks tunnistada, häkiste talle pähe oli tulnud, nii tahtis ta nüüd sellest ka kindlaste kinni pidada ja iga hinna eest kõrget auuametit kätte saada. Wanakese oleks ta tema soowi täitmise eest wistist oma nõusse saanud, aga kas siis mitte uued takistused teele ei oleks tulnud, kui õige wanem Wotele oma abikaasa ja wahest ka lapsed üles oleks leidnud! Ei, niisuguseid takistusi tema tulewik ei sallinud ja sellepärast ei pidanud wanake seda ka ialgi teada saama, kas sõle õige omanik elab. Nii mõtles ta ruttu iseeneses, ning siis wastas ta lahke näoga.

— Pärast poole, wanake, nüüd pole seks paras aeg ega koht. Inimesed saawad meie tüli siin pühas paigas imeks panema. Kõik, mis ma tean, pead sa kuulda saama.

Ma pean esiti weel paremine asja järele kuulama. Tule ületunahomme õhtul siiasamasse paika tagasi! Hoia ennast aga minust halba kõnelemast! Teed sa seda, siis ei pea sa minult midagi kuulda saama.

Neid sõnu oli ta tasa kõnelenud, et ümberolejad mitte kuulda ei saaks. Siis astus ta ruttu rahwa sekka ja jättis wanakese üksi, kellel uuesti kaunis lootuse kiir südant soojendas. Mitmed uudishimulised küsisid temalt, kuidas uue Soontagana wanemaga lugu olla, aga ei saanud wanakeselt ühtegi selget wastust. Ta lootis wõõra lubamise pääle ja tegi sellepärast, mis see talt oli nõudnud. Mitmedki wangutasid tema üle kaastundmuses pääd ja uskusid peaaegu, et ta wanadusest juba segane on.

Surnupõletamise tuluke oli juba kustumas ning ühe teise hiiepuu alt tõusis hele ohwrileek pimeda taewa poole. Märk oli hää, ohwriloom oli paremale poole kukkunud ning wanem kuulutas sellest hõiskawale rahwale sõjaõnne ja jumalate nõuu, Sakalamaale abi saata.

— Tänu suurele Taarale, rääkis wanem waimustusega, et sa meie poolt oled ning meie teekonda tahad õnnistada. Näita siis waenlastele, et sa wägew oled oma maad ja rahwast, oma püha mägesid ja hiisa kaitsma ... Aga kuhu jääb siis Sakala saadik? Tema ei ole ikka weel siia jõudnud. Aeg on kallis, meie ei wõi kauem oodata. Rutaku nüüd igamees koju, pangu kõik walmis ja andku ka neile külades teada, kes praegu siin ei olnud. Puhkamiseks on lõuneni aega. Pärast lõunat kogume kõik siia mäele kokku ning hakkame minema sest wastu ööd on wilum teed käia. Taara kaitsku meid!

— Taara kaitsku meid! kõlas mitmest kümnest suust korraga wasta.

— Kas mina oma rahwaga ka ühes pean tulema? küsis sõleomanik, kes ennast wanaks Soontagana wanemaks nimetas.

— Soontagana malewa on juba ära läinud, nagu sa isegi kuulsid, wastas wanem, keda nii upsak küsimine oli pahandanud. Meie ei wõi praegu weel selle üle mingit

otsust teha. Kui sa õige pärandaja oled, siis paneb wanemate maja parast sõja lõpetust muidugi su ameti pääle. Enne tahame aga asja hoolega järele kuulata. Nüüd sellest küllalt! Sõtta wõid sa ühes tulla.

Wihaga pigistas wanema kandidaat sõrmed rusikasse. Ta' teadis küll, mis see tähendas, kui otsustamine m a j a kätte anti. Majas olid ainult kuulsad wanemad koos, kes uue wanema walimise juures suurt ja kuulsate tegude pääle waatasid, mida temal ei olnud. Ja neid sõjast teenima minna, oo, see oli liig kardetaw.

Wanem ei pannud teda enam tähele. Tema pööris ümber ja wanakese poole, kes ühe puu alla maha oli istunud jalgu puhkama. Natuke aega waatas ta wait olles wäsinud wanakese pääle siis kõneles ta lahkelt:

— Wanakene, sina ei ole meile ütelnud, kes sa oled ja kust sa tuled. Kui sa seda ei taha teha, siis ei nõua meie sinult seda; su kuluwalgest pääst ja selgelest silmadest pean ma õiglast ja pettuseta meelt nägema, sest kuida wõiks sääl walskus asuda! Kui sa nüüd oma sõnadega ise üles oled näidanud, et sulle mitmed sündmused siin tuttawad on ja südame pääl seisawad, siis ei ole seda mitte meie uudishimu wälja uurinud. Ole sa, kes sa oled, aga sa tunned meie rahwast ja wanemaid. Wasta mulle nüüd ühe ainukese küsimuse pääle: — Kas sa tunned seda meest, kes ennast Woteleks tunnistab?

— Ei tunne.

Aga weel teine küsimine: — Kuidas wõisid sa talle siis ütelda, et ta mitte Wotele ei ole? Kas sa oled Woteled tunnud?

— Olen tunnud ja tunnen weelgi.

— Tunned weel nüüdgi! Ja see ei ole mitte Wotele? küsis wanem suure tähelepanemisega wastust oodates.

Wanakene waatas ülesse ja nägi suure tamme tagast oma imelise waenlase ähwardawat nägu. Neist silmadest

wälkus tuld ja wiha. Wanake arwas ka ta wehklewaid rusikaid ähwardades ülesse ja alla liikumas nägema. Ja ometi oli ta terwe elu õnn selle nurjatuma käes, mida see ära wõis purustada, kui temale midagi wastu meelt sündis.

Ta ei wõinud sellepärast wanema küsimuse pääle wastust anda.

— Nende küsimuste pääle ei wõi ma sulle, auus wanem, wastust anda, kostis ta wiimaks ruttu, et selle jutu päält ära saada.

— Need küsimused on aga tähtsad ja wõiwad isamaaliste asjadele palju selgust ja kasu saata. Ja sina ise lubasid weel wähe aja eest isamaad teenida. Teeni teda siis nüüd! Pea sõna!

— Nõua mult, kõrge wanem, missugust teenistust muidu ial tahes — mis ma teha wõin seda tahan ma ka truiste täita — aga see kord jäägu Soontagana wanema taga uurimine.

— Olgu siis seekord pääle, aga kui waenu wanker jälle seisma jääb ja sõjajumal meid jälle kodu saadab, siis kõneleme edasi. Kui su wanad kondid weel suudawad liikuda, siis ole sina see mees, kes Soontagana emandale wanema matusest sõnumid wiib ning temale meie kõikide sügawat leina tunnistab. Wanake, sa armastad oma isamaad ja rahwast, wõta enese hooleks meie noortsugu waprusele ja tugewusele harjutada, neile sõjalaule õpetada ning igas asjas neid nii kaua juhatada, kuni nende isad ja wennad sõjateed tallawad! Tahad sa seda teha, wanake!

— Wägew wanem peab ühe kulupääkesega rahul olema, wastas Wotele.

Sellega lahkusid wiimased matuselised mäelt. Hommik oli warsti kätte jõudmas, aga pilwed ei olnud taewast lahkunud. Tuul oli kangeks läinud ja puhus wihma maha puistates wilult läbi puude. Wanakese liikmed wärisesid külma pärast. Ta südames helkis aga kena lootuse täheke. Ta silmad otsisid wõerast taga aga teda ei olnud enam kuskil.

6. Metsawaim.

Hoopis teistsuguste mõtetega sammus wale Wotele Soontagana linna poole. Tema südames oli weel suurem torm kui looduses, mille ees loomad ja inimesed warju otsisid. Tema see äraaandja oligi, kes enam kui kolmekümne aasta eest oma isanda Wotele waenlase kätte oli annud, sest et ta uuelt wanemalt suuremat auu lootis. Ta pettus oli aga awalikuks tulnud ning rahwas ei sallinud teda silma otsaski. Ta pidi põgenema, et ennast rahwa põlgamise ja wiha eest päästa. Keegi ei teadnud, kuhu ta jäänud. Kui ta mõne aja eest jälle Soontagana maakonda tagasi tuli, siis ei tunnud teda keegi enam. Ta elas nüüd oma naisega ühes weikeses üksikus metsa majakeses, kes kaua aega nõidumise, käewaatamise ja tulewiku tähendamisega oma pääd oli toitnud ning seda ametit weel nüüdki pidas. Naine ei teadnud tema endisest elust Soontaganas midagi, sest et ta alles hiljem temale oli läinud. Ta ei julgenud seda ka naisele kõnelda, sest temast liikusid rahwa seas wanaste niisugused jutud, mida ta iialgi ilma wihaseks saamiseta ei wõinud kuulda. Tema ei olnud sündimise poolest Eestlane ega waba mees, waid ühe Leedu sõjawangi poeg, kes Nurmegunda maal enesele naise oli wõtnud ja üht talupoega surma tunnini orjanud. Poeg oli küll lapsest saadik wabasse seisusesse tõstetud ning tõusis oma terawa waimu pärast isamaa malewas kaunis kõrgele; aga kui keegi talle seda meelde julges tuletada, siis läks ta ikka hirmus wihaseks ning katsus iga wiisi wastasele kibedasti kätte maksa. Sellepärast aga ei saanud ta iialgi enesele seltsimeeste seast õiget sõpra ega olnud ka ise kellegi wastu õiglane ega truu. Pärast Soontaganast ära kadumist oli ta hulk aega mööda Läti ja Leedu maad ümber hulkunud, aga ka wist säältki midagi paremat leidnud, et wiimaks jälle Eestimaale tagasi tuli, oli kord siin, kord sääl ning wõttis kõige wiimaks Soontagana lähedal eluaset. Oma endise nimegi Pando, oli ta ärawahetanud ja ennast eht Eesti nimega

Metsawaimuks nimetama hakanud. See nime wahetamine oli wäga korda läinud tükk. Oma reisidel oli ta Liiwi ja Läti wanematega tuttawaks saanud ning neile Eesti maad ja kindlusi kirjeldanud ning teesid juhatanud. Sellepärast oli nüüd ka Liiwi würst Kaupo oma wäimehe Wane tema juurde salakuulajaks saatnud, et ta kõik teed ja käidawad kohad üles otsiks ning linnad läbi uuriks. Sel wiisil oli aga Metsawaimul kardetaw elada, sest rahwa silm waatas tema kui wõera pääle terawamalt kui tuttawate pääle. Nüüd oli õnneks Soontagana wanem surnud, endine wanem kadunud — ja tema wõis wäga hästi ennast kadunud wanemaks tunnistada — ning ka wiimaks wanemaks saada walitud. Aga nüüd just tuli ka õige omandaja. See ei annud talle rahu. Pojast wõib ennem lahti saada, mõtles ta iseeneses, tema on weel palawa werega noormees, kelle süda wahwade tegude jänus suure sõja järele igatseb, et auupärga teenida ja wõidutäheks mõnda ilusat wanema tütart rinnale wajutada. Ta saab liig suure julgusega waenlaste wastu tormama ja sääl juures oma elu kaotama. Aga ta wõib ka tagasi tulla, kui õnn temaga on ja siis hüüab terwe maja ta ühel häälel wanemaks! Aga, see ei wõi nii minna. Mu süda ütleb, et ta sõjast enam tagasi ei tule. . . Nõnda oleks siis üks wastane mul kaelast ära. — Aga teine ja weel kardetawam oli wanake. Kui ta teda nüüd wiimaks weel ära tunneks, siis saaks ta ilma kahtlemata enese ja tema seisust ilmale awaldama, ning siis wõiks ta käsi halwasti käia. Wististi wõis neid mehi weel elada, kes terawama tunnistamise järele mõlemaid tundsid. See mõte ajas ta keha wärisema. Siiamaale ei olnud wana Wotele tema kohta weel midagi halba ütelnud, aga et ta seda pärast tõesti saab tegema, kui ta teda oma lubamisega petab, seda wõis ta niisama kindlasti ette ütelda kui seda, et ta wanakest ninapidi tahab wedada. See oleks ju tema arust otse pöörane olnud, kui ta oma kõige suuremale waenlasele hääd oleks teinud ning enesele seega auku kaewanud. Ei, seda ei tohtinud olla. — Tahad sa, et su

käsi hästi käib, siis muretse selle eest, et teise käsi halwasti käib ehk muidu käib sul enesel halwasti, mõtles mees oma suguralhwalt päritud wanaaja tarkusega. — See wanake ei pea mulle kahju tegema — ta ei tohi minu õnne rikkuda — ta peab mind ise Soontagana wanemaks Woteleks tunnistama — ma woin teda sundida seda tegema, ah, ah, selleks on mul ju see sõlg! — Aga parem on kui ta waikib — waikib igawesti — ära kaob maa päält — kes otsib rauka taga — kel on teda tarwis — jah, nii olgu —

— Mis sa ümised siin iseeneses? küsis häkiste üks tuttaw hääl ja natukene kohkunult ümber waadates nägi ta oma seltsimeest Liiwlast naeratades puude warjust enese poole astuwat.

— Kõrge würst, ma ei oodanud sind sugugi siit leida, ütles Metsawaim. Mis on sind nii halwa ilmaga ulu alt wälja ajanud, päälegi nii wara?

— Ah ah, kas sa siis arwad, et Liiwi sõjamees sinu maa metsadesse magama on tulnud, kus waenlased teda iga sammu pääl wõiwad waritseda! See oleks ilus! Meie wang on wäga kangekaelne ja ei taha mingi lubamise eest sõjawäe seisu ära rääkida. Kas wahest hirmutamine ei aitaks?

— See oleks asjata. Mis hää ei suuda, seda ei jaksa kuri ammugi. Laseme teda weel oodata. Küll ta aegamööda teised mõtted saab, kui minu naene oma nõiakunstid appi wõtab. Kui meie ta mõistuse wiimaks pääst ära ei peksnud!

— Ah, kas sinu naine nõid on?

— Jah. Ta wõib meile ka muud kasu saata.

— See on wäga hää. Kas ta ka tulewikku tähendab ja tähti loeb, nagu Eesti tarkadest räägitakse?

— Kõik, kõik, wastas Metsawaim, ilma et ta küsimist oleks kuulnud. Tal oli oma mõtetega nii palju tegemist, et ta aegagi ei saanud seltsimehe kõnet kuulata. Ta ei teadnud praegu, kas ta oma seltsimehele enese uuest

ettewõtmisest pidi rääkima ehk ei. See oleks teda wahest wõinud aidata, aga oleks niisama hästi ka tema käest jälle ta saagi ära wõinud wõtta. Ta wõttis nõuks parem rääkimata jätta. Wahest tuli mõni parem silmapilk.

— Kas sa ohwrimäel midagi uudist kuulsid? küsis Liiwlane Wane, kes oma alatu seltsimehe waitolekut imeks pani.

— Muud midagi, kui et malewa täna pärast lõunat wälja läheb. Jumalad on tema poolt, õnn saab hää olema. Mehed on kõik wõidu pääle julged.

— Puha lugu! Meie peame ruttama, et ma weel parajal ajal sõnumiga koju saan. Kui ma mööda merd Metsapoole randa saaksin, sääl on mul laew walmis, mis mu koju wiib. Aga enne lubasid sa mulle Linnusse linna ja Tornimäge näidata. Millal sõidame sinna?

— Niipea kui enese wälja oled puhanud ja ilm waiksemaks jääb. Selle tormiga ei julge keegi weikse lootsikuga merele minna. Kui märgid tõtt kuulutawad, siis on warsti torm waikimas ning ilus ilm tulemas. Nüüd aga puhkama!

Kui mõlemad mehed ühe weikese maja ette olid jõudnud, mis weikese mäekingu otsas kena metsa salgu all seisis, saatis Metsawaim wõera lauda pääle wärske heinte sisse magama ning läks ise, kui see juba waljusti norskas, oma naise juurde lehma lauta. Kui naine meest nägi, pani ta piima lüpsiku käest ja küsis tasase peaaegu üsna kohkunud häälega:

— Kes see wõeras mees on? Mina ei saa ta keelest õieti aru. Ta on üsna hirmus näha ma kardan teda kui mõrtsukat. Millal ta ära läheb?

— St, tasa, lase mind ikka wastata, ära küsi korraga nii palju. See on meie sõber, ta on suur mees, käib siin ainult liht riietes. Aga ära sa seda kellegile ära kõnele. Ta ei taha seda, see maksaks minu pää. Kui ta enese wälja on maganud, siis lähme ära. Ma saadan teda tüki maad ja pööran siis jälle tagasi. Sina tee talle

hää sööt ja loe sõnu sisse, et ta meie wastu ikka armuline oleks, siis wõime suureks tõusta, naine, wäga suureks, ütlen ma sulle.

— Räägi selgemini, ma ei saa sinust hästi aru.

— Ise oled sa tark tulewiku tähendaja ja läbinägija, miks sa siis sellest aru ei saa. Teine kord kõneleme rohkem. Kas wang ikka rahuline on?

— Mina pole teda waatamas käinud. Aga mikspärast hoiate teie teda nii halastamata südamega wangis? Kes tema siis on? Ma kardan üksi kodu olles. Mis sa wead nihukesi inimesi siia kokku. Tuleb wiimaks mõni wõeras siia ja leiab minu majast wangi, mis ma siis teen?

— Ole mureta, küll meie ta su kaelast enne ärareisimist ära muretseme. Nüüd aga kõneleme mõnest muust asjast, mis meile palju tähtsam on. Kas sa tead weel, kelle sõlg see on?

Nende sõnadega tõmbas ta kuldsõle põuest wälja ja näitas seda naisele. Naine tundis teda ilma waatamatagi, aga siiski tegi ta nagu tunnistaks ta ilusat ehteasja suure hoolega. Mees waatas terawalt naise otsa ja nägi küll, kuidas see kohmetanud ja ehmatanud oli.

— Räägi aga julgesti, armas naisukene, sa tead, ma näen, sa tead — ära salga midagi. See ei tee meile kummagile kahju waid kasu.

Naine teadis küll, et tema mehel wähe õigust ja ausat meelt oli ning sellepärast ei olnud ka tema ta wastu õiglane. Mehe kõne läbi nähtawalt julgustatud ütles ta õige õiglase näoga:

— Selle sõle omanikku ei ole enam elawate seas liikumas.

— Kelle käest said sa tema?

— Selle käest, kelle oma ta oli.

— Räägi selgemalt, ägas mees.

— Ühe walitseja suguwõsa käest.

— Kes see walitseja wõsukene oli.

— Ühe kõrge walitseja tütar

— Tütar? Ja kus on see tütar?
— Teda ei ole enam kuskil.
— Räägi selgemalt!
— Küsi selgemalt!
— Noh, kus oli siis see kõrge walitseja tütar?
— Teda ei elagi enam.
— Ah siis on ta surnud?
— Surnud jah!
— Ammu juba?
— Wiisteistkümmend suwet.
— Kas sina tundsid teda?
— Wäga hästi. Ta oli hää inimene. Ma kahetsen tänini ta surma. Kurjad inimesed on ta enneaegu hauda kannud. Neid sõnu rääkis naisuke raske õhkamisega.
— Kelle walitseja soost oli selle sõle omanik?
— Soontagana Wotele tütar Linda.
Uudishimulise küsija nägu läks wäga rahutumaks. Talle tuli wanake meelde, kes sõlge enese päranduseks tunnistas.
— Kas see Linda surnud on! Ta oli kena laps. Kus on ta surnud?
— Kas sina ka teda tundsid? küsis naine imeks pannes. Sind ei ole ma iialgi weel Soontaganas näinud. Metsawaim naeratas kawalalt. Naine oli selle naeratusega rahul ja rääkis siis edasi:
— Ta sai Sakalasse Leola wanema Lembitule mehele. Sääl suri ta kurwastuse kätte.
— Lembitule? hüüdis mees imeks pannes. Mis mure tal sääl siis oli?
Naisukese suunurgad tõmbasid kokku. Ta ei tahtnud sellest hää meelega kõneleda.
— Miks sa siis täna nii wäga kõik järele pärid? ütles ta wiimaks ja tahtis ära minna. Enne pole sa iialgi niisuguste asjade üle minuga rääkinud ja täna tahad sa ometi reisi wastu puhata.

— Kas tal lapsi oli? küsis mees sellest hoolimata.
— Oli, wastas naene lühidalt ja hakkas minema.
— Temal oli lapsi ütlesid sa. Jää seisma, ära mine ära. Räägi mitu last oli tal?
— Kaks!
— Pojad wõi tütred?
— Tütred!
— Kas nad weel elawad?
Naine kahwatas ära. Ta ei jõudnud oma ehmatust enam warjata. Ta süda aimas kurja, sest miks päris ta mees nüüd nii hoolega selle järele. Mees nägi naise kohmetust ja see kihutas teda weel suuremale uudishimule. —
— Naine, miks sa ei räägi, miks sa ära kahwatad, — mis on nende lastega? nõudis Metsawaim ärritusega.
— Ära päri wanu asju nii pikalt järele. Need äratawad minu sees halbu mälestusi üles, mis kui wanad haawad uuesti lõhkedes walu teewad. Jätame selle jutu.
— Aga armas naisuke, ma ei tea, mis sääl siis nii walus wõib olla. Räägi ometi selgemalt.
— Ah, sina oled ka üks halb inimene. Sa ei jäta kord järele. Kui ma Lindast ja ta lastest pean rääkima, siis tuleb mulle ikka nende isa õnnetus ja hirmus Panda meelde, kes mitu hinge õnnetuse sisse saatis ja nii mõndagi kurjateole ärritas.
Nüüd oli aga ehmatuse ja kohkumise kord Metsawaimu kätte tulnud. Esimesel silmapilgul ei näinudki naine seda, aga pärast märkas ta seda suure imekspanemisega.
— Mis sa selle juures siis nii imelise näo teed, küsis naine rõõmustades, sest nüüd nägi ta et ka tema mehel selles asjas saladusi oli, mida ta wististi hää meelega kuulda ei tahtnud. Seda kergemini wõis tema oma jutustamisest pääseda. Ja ta lootus näis ka täide minewat. Mees jäi rahulisemaks ning ei tunginud enam oma küsimustega nõnda tema pääle.
— Mis kurja on siis Panda Soontaganas teinud? küsis ta wiimaks wiiwitades.

— Sa oleks pidanud inimestelt kuulma, kuidas igaüks teda sajatas. Inimeste õnnetusesse saatja — kahekeelne, walelik, petis — —

— Aga kas need inimesed siis ka õigust kõnelewad? rääkis Metsawaim ärritatud wiisil wahele. Kas need inimesed ei ole ise kõik walelikud?

— Kui hulk ühe üle otsust teeb, siis on see ikka õigem kui üks hulga üle otsustab.

— Kas sa oled seda Pandat näinud?

— Olen küll. Tal oli otse äraandja nägu. Ta näost wõis juba näha, et ta kellegi Eestlane ei olnud. Rahwas räägib weel täna päewani, et ta ühe Leedu orja poeg olnud ning oma isetu töö järele Soontaganast ei tea kuhu ära jooksnud.

Metsawaimu suured weresooned näo pääl läksid punaseks, silmist wälkus wihatuluke ja põsed lõkendasid tumepunaselt. Naine tundis neid eestähendusi wäga hästi ning kartis neid ka niisama. Ta oli wihane ja kui ta oma wiha wälja puistama hakkas, siis pidid metsaloomadki wärisema. Wihatujus oli ta oma mõistuse täiesti ära kaotanud. Nüüd näis tal aga weel imelisel kombel mõtteid olema. Ta jäi rahulikult seisma ja waatas metslikku naeratusega enese ümber. Temap ise see Panda oligi, kellest ilm nii palju halba kõneles. Ja nüüd tahtis ta selle rahwa isandaks saada, mitte, et neid wennalikult juhatada, waid et nende laimdust kangesti kätte maksa. Kui tema tegu ka õige ei olnud, aga kas siis inimesed selle üle tohtisid nurisedа! Tema oma nainegi oli ta naerjate poolt. See oli liig! Aga mis wõis ta parata! Oleks ta omas wihas selle üle temaga tülitsema hakanud, siis oleks ta ise enda ära annud. — Ei, nii see ei lähe, ümises ta iseeneses, mu naine ei pea seda mitte teada saama. Õige Wotele peab kaduma — tema suud ei pea mul waja karta olema. — — Ha — — see on hää nõu — — tubli, tubli — nii on hää — ja sääl juures naeris ta koledasti — Oh sa õnnelik mees, et sul nii tark pää on!

— Naine, hüüdis ta waljemini, kes wahe ajal lehmad ära oli tallitanud ja nüüd piimalüpsikuga üle aia aida poole tahtis minema hakata.

— Tule siia! Mul on sulle weel mõni wäga tähtjas sõna ütelda. Aga tee, et sa suud pead! Ükski neist sõnadest ei tohi üle su huulte tulla, mis meie siin oleme kõnelenud. Kas sa tundsid Wotelet?

— Tundsin küll, wastas naine kartlikult, sest ta ei teadnud, mis ta imelik mees täna jälle pärima hakkab.

— Kas sa teda nüüd ka weel tunneksid?

— Miks sa seda küsid? Ta ei ole ju sugugi enam elus. Taewas teab, kus tema luud luituwad.

— Aga kui ta elus oleks? Ja selle juures naeratas ta ise weidralt.

— Ilma nägemata ei wõiks ma teda ometegi mitte tunda.

— Seda ma ka ei nõuagi. Ütleme, kui ta sinu ees oleks.

— Too ta esiti mu ette, küll ma sulle siis ütlen. Mul on hää mälestus.

— Waata terawasti minu otsa!

— Mis see mõistatus peab tähendama?

— Kas sa siis mind tõesti ei tunne?

— Miks mitte! Sina oled Metsawaim minu mees.

— Ma näen, et sul waene mälestus on. Sa ei tunne mind enam. — Mina olengi Soontagana wanem Wotele.

— Sina! Sina Wotele! hüüdis naine imestusega. Ei, ei, sina ei ole mitte Wotele. Ära heida nalja.

— Nali kõrwale . . . mina olen Wotele. Ma elasin siiamaale wale nime all, et ma tüli ei tahtnud tõsta. Nüüd on Soontagana wanem surnud ja mina wõin tema asemele astuda.

— Ära kõnele nii, mina mäletan wäga hästi, mida nägu Wotele oli, wastas naine kindlusega. — Ta oli ilusa näo ja ausa moega mees, kes pea iialgi wihaseks ei saanud.

Ta kõne oli tasane ja kõlaw ning waade waikne ja armas — sinistest silmadest waatas lahkus ja heldus — oi, ma tunneksin ta praegugi weel ära — mul on ta nägu weel elawalt meeles ehk mu silmad teda küll üle kolmekümne suwe enam pole näinud. Sina ei ole sugugi tema nägu, sa oled peaaegu — —

— Mitte enam edasi, hüüdis mees wihaga wahele. Mina olen Wotele ja sellega on lori otsas. Kui sa peaksid teisiti julgema rääkida siis häda sulle. Nüüd ei pea sa sellest weel kellegile midagi rääkima, aga kui kord tarwis on, siis pead sa mind Woteleks tunnistama ja ka weel teisi tunnistajaid muretsema. Pane seda hoolega tähele! Nüüd jäta mind rahule; ma tahan ka puhkama minna.

Kui ehmatanud naine ära oli läinud, wiskas Panda ehk nüüdne Metsawaim enese pikali heinte sisse. Ta oli küll wäsinud, aga uni ei tulnud talle mitte silmi. Asi näis igapidi wäga halb olema. Tema naine oli ta pettust ära tunnud. Ta ei pidanud teda mitte Woteleks, waid arwas teda ühe teise — wistist Panda näoliseks. Oi, see wihastas teda hirmsasti. Ta näis ka Pandast wäga palju halba teadma ning teda põlgama ja ometi oli ta ise selle põlatud inimese naine. Kui ta nüüd wiimaks ta ära tunneks, siis saaks ta tõesti tema juurest ära jooksma ja kõigile ilmale teatama, kes ta mees on. Aga mispärast oli ta siis tema mees! Kas ta ei wõinud oma naist walitseda! Jah, seda wõttis ta kindlasti ette. Ja kas lootuse äratused auuihaldaja naise meelt ei muuda! — Hm, naisega saan ma korda! pomises ta iseeneses. Aga selle eest pean ma hoolt kandma, et ta Wotelega kokku ei saa. Ta tunneks tema tõesti ära, sest tal näib ta nägu hästi meeles olema ja wanake on tõesti weel ära tunda. Oma naise saladused tahan ma ka pärast wälja pärida . . . Aga Wotele . . . ei, muidu ei lähe . . . tema peab kaduma . . .

Kaua aega wäntsles ta asemel, enne kui wäsimus ta silmad kinni wajutas.

Nii kaua kui mehed magasid, mõtles naine wiimase päewa juhtumisi hoolega järele. Need olid aga nii imelised, et ta neist midagi aru ei saanud. See wõeras mees oli talle otse hirmus, ning ka tema oma mees oli otse kui ümber muudetud — käis päewad ja ööd otsa selle wõeraga seltsis kodust ära ning tema küsimiste pääle ei wastanud ta iialgi otsekoheselt ja õiglaselt, waid püüdis ikka kõik salata. Ja wiimaks weel see sõjamees, keda nad minewal ööl kinniseotud kätega koju olid wedanud ja kinni pannud! See oli niisugune mõistatus, milles ta ka oma soolapuhumise eja tähetarkuse kunsti abil aru ei saanud. Selle kohta näitas kõik ta tarkus tühine olema. Ja siis weel tema mehe imeline usutamine ja Wotele sugu järele pärimine — tema salaplaan, wihaseks saamine — selle üle murdis ta asjata pääd. Ta süda ei aimanud kõigest sellest midagi hääd. Ta oli inimestest, kes tema sõnu uskusid, ära harjunud ka ise oma sisse uskuma, ning see usk tegi teda täna seda kartlikumaks, mida rohkem ta süda arusaamata sündmustest paha aimas.

Kui mehed unest üles ärkasid, oli lõuna käes. Uni oli raske olnud, aga ta oli ka hästi wäsinud keha kosutanud. Ilm oli waikseks jäänud, wihma pilwed ära kadunud ja päike selgesti ja soojasti paistma hakanud. Ilm oli otse kui mere teekonna tarwis loodud. Metsawaim ütles uhkesti oma seltsimehele: „Näe, seda on mu tark naine teinud!" mille pääle Liiwlane pääd raputas.

Kui mehed keha olid kinnitanud, läksid nad ära.

7. Kaks kalameest.

Järgmise päewa hommikul seadsid kaks kalameest Muhusaare põhja pool otsas oma wenele purjud pääle ning talitasid päält näha õige suure hoolega wõrkude kallal. Ilm oli üle öö hää olnud ja tõotas kauemaks ajaks hääks jääda. Tasane tuule õhuke oli paksu udu ära lahutanud

ning selged päikese kiired mängisid kui sätendawad hõbe litrid peenikestel laenetel, mis enam wirwendamine kui laenetamine oli. Wene lükati kaldast ära, üks seesoleja wõttis mõlad kätte, teine tüüri ja laewake hakkas õige ruttu Weikese wäina poole sõudma. „Neil kalameestel näikse õige kiir taga olema,“ kõnelesid inimesed rannalt neile järele waadates.

— Need on isegi tublid kalamehed! ütles üks wanake, kes juba kalapüügil ja meresõitudel halli pää saanud. — Missugune kalamees peaks küll hommiku wara merele minema! Ja nagu oleks mõni suurelt merelt sel ajal juba kalapoegagi saanud! Sõjasadamast, Matsalu lahest ja Suurest wäinast wõib kalu saada, aga mitte sää't kuhu nemad purjetawad. Aga las' nad lähewad pääle. Olid ju nii toredad, et meie meeste nõu kuulda ei wõtnud.

— Ei tea, kes nad ise ka pidid olema? küsis üks teine.

— Wòi minap seda tean! küsisin ka, aga kas maidad ütlesid! Teine ikka kõneles kah, aga teine oli kui kurat, kes muud ei mõistnud teha, kui oma wõrka arutada ja otseti wette wahtida.

— Nad ikka wist maamehed olid? usutas uudishimuline seltsimees edasi.

— Tont neist aru sai. Olgu nad, kes nad on. Mis meil sellega tegemist. Ega nad Rootsi röömlid ikka ei olnud.

— Kes teab kah! — — Wahest mõned salakuulajad? arwas üks mees wiiwitades.

— Tühja kah! Neid mehi pole pääle Daani piiskop Andrease enam meie maal nähtud. See oli küll wõrukael — käis terwe Saaremaa ja mere risti põigiti läbi ning kõneles kodus kõik jõhwi päält ära, et siis sõjawäel hää maad wõitma tulla. Sellest ajast on juba neli suwe möödas. Õnne pole see Daanlastele siiamaale mitte weel toonud. — Aga, mis me nii kaua siin tühjade pärast aru peame. Läki ära suurukfele, et siis tööle minna. Nüüd

peab inimene mitme mehe eest hoolas olema, sest noored mehed on kõik sõjateel.

Sellega kadusid kõnelejad mere kaldalt.

Kalamehed olid juba nii kaugele merele jõudnud, et wõrgud sisse oleksid wõinud heita, aga kummagil ei näidanud seda meeles olewat. Kui nad enne ka wõrkude seadmisega olid talitanud, siis wisati nad nüüd hoopis tülinast eest ära wene põhja. Nende silmad ei otsinud ka kalarikast wett, waid wahtisid ümberkaudu randa ja saaresi.

Kalamehed Muhurannas ei olnud asjata nende üle halwasti kõnelenud. Neil oli osalt õigus, sest kalameeste wenega sõitjad ei olnud, kalamehed, waid meie tuttawad maa-uurijad Liiwlane ja Metsawaim, kes Saaremaa linnasid läksid tundma õppima, et tarwilisel korral otsimisega ajawiitmist ega takistust pole.

— Kui kaugel on weel Saaremaa linnad? küsis tüürimees Liiwlane.

— Umbes poolepäewa tee. Kui tuul põhja pööraks, siis wahest saaksime söömawahegagi sinna.

— Kas sa usud, et meie teekond korda läheb?

— Saame näha, kõrge würst. Ma loodan, et kõik hästi läheb, sest sõjamehed on kõik kaugele Sakalamaale kokku wiidud. Linnades on ainult wähe inimesi, ka sõjasadam oli laewadest tühi.

— Räägi, aga ära sa nime nimeta, ütles wõeras walju näoga. Hoia, et seda teiste kuuldes üle su huulte ei tule. See oleks mu äraandmine . . . Kas parem ei oleks ööd ära oodata? küsis ta natukese aja mõtlemise järele edasi. Päewal wõidakse meid näha ja kinni wõtta.

— Ei, öösel on wahid igalpool wäljas. Nendest on raske läbi pääseda. Päewal aga ei hakka wististe keegi meid kimbutama, sest meie oleme ju kalamehed. Kes wõib meist paha mõtelda.

Liiwlane waatas umbusaldusega oma seltsimehe otsa. Wististi märkas ta seltsimees oma peremehe mõtet ja ütles wiimaks wiiwitades:

— Mina tunnen neid kohti õige hästi ja wõin sulle ilma sinna minemata ära seletada, mis tarwis teada on. Pahemat kätt Muhu saarel on Linnuse linn ja paremat kätt Maasika linn ning nende ees tükk maad siin pool Saaremaa rannas seisab kui wahiks kõrge Torni mägi wahimajaga — —

— See ei aita — oma silm on kuningas — õige sõjamees peab kõik oma silmaga ära olema näinud, enne kui midagi tähtsamat asja ette hakkab wõtma. Kuidas saame meie linnadesse sisse ning jälle tagasi?

Sõudja jäi wait. Ta ei teadnud praegu midagi wastata. Ta südames wõitles kahtlus. Pidi ta siis tõesti terwe maa kõige rahwaga ühele tundmata mehele tühja lubamise eest ära andma? Waheft wõis ta ka petta saada. Ning sai ta kord ise wanemaks, nagu ta nüüd kaunis kindlasti lootis, siis oli ju rahwa waenlane ka tema waenlane. Wõi ehk wõis ta waheft teda wanemaks aidata ning seega auu ja rikkuse sisse tõsta.

Tema seltsimees wõis wistist ta mõtteid aimata, sest ta pomises enesele, oma orja põlglikku pilguga uurides mitmed arusaamata sõnad habemesse. Metsawaim ei saanud oma seltsimehe mõteteft muidugi midagi aru. Ta sõudis wait olles edasi. Wene oli juba sinna Muhusaare nina kohta jõudnud, mille ümbert ta Weikse wäina sisse käänis.

— Wasta ometi kord, kuidas sina mind Saaremaa linnadega ja sadamatega tahad tutwustada? küsis Liiwlane hulga aja järele rahutumalt.

Metsawaim waatas wähe kohmetult üles ja tahtis praegu wastama hakata, kui kaldalt, mis siit kaugel ei olnud, häkisti tugew mehe hääl nende kõrwu kostis:

— Kuhu lähete? Pidage kinni!

Mõlemad sõudjad waatasid wähe kohkudes ümberringi ja nägid rannas mitu sõjameest särawas sõjamundris, mis päikese käes kenasti hiilgas. Üks neist hoidis oma käed suu ümber ja hüüdis, et nad kinni peaksid ning kaldale sõuaksid. Liiwlane oli hoopis ära ehmatanud.

— Sõuame nüüd mis wõime, ütles ta murtud häälega, et siit ära saame. Neil meestel ei wõi meiega hää nõuu olla.

See ei lähe, wastas sõudja. Kui meie põgenema katsuksime hakata, siis teeksime oma wõllale ise oma käega köie. Meie ei wõi ju nende käest pääseda. Neil on ka oma wene ja kui hulk mehi sõudma hakkawad, kuhu jõuame meie siis nende eest põgeneda? Nemad sõuawad, rutemine kui meie ja wõtawad meid merel kinni. Julgust, nüüd ei aita muud enam midagi. Pane wõrk ruttu wette. Nad peawad meid kalameesteks pidama.

Nende sõnadega pani kõneleja wõrgud wette ja jättis sõudmise järele. Seltsimees waatas kahtlaselt ta otsa.

Kui ta wiimaks ometi äraandjaks saab, mõtles ta wihaga ning ta käsi läks ilma tahtmata sõjakirwe warre külge. Kimbatus oli suur. Kui ta seltsimehel üks ainuke sädegi sellest waimustusest weres woolas, mis ta sugurahwast nii wapratele tegudele kihutas, siis oleks ta siin tõesti oma kohuse pääle mõtelnud ja oma rahwa kõige wägewama waenlase ära annud. See mõte pani julge sõjamehe pää üsna wärisema. Aga ilma karistamata ei pidanud niisugune hirmus pettus mitte jääma. Ta seadis enese walmis, et esimesel silmapilgul, mil äraandmise märki nägi, kohe ta nurjatust kätte wõiks tasuda. Tema oli ennast küll siiamaale ta sõbraks nimetanud ning selle eest truud sõnakuulmist ja abi leidnud, aga ta põlgas ometegi sügawast südame põhjast niisugust meest, kes tühja tõotuste eest oma rahwa äraandjaks tahtis saada. Sel silmapilgul alles nägi ta weel õieti, kui suur ta põlgamine selle nurjatu wastu oli.

Siin pole midagi karta, ütles põlgtud kalamees rahulikult. Mis on sõjameestel kalameestega tegemist! Nemad seadku oma wõrgud waenuwäljale, mitte merele. Nad hüüawad ainult ja kui midagi iseäralist ei näe, siis lähewad jälle oma teed. Ootame aga wähe aega üsna wagusi.

Wõeras tegi ka nagu weaks ta wõrku, aga selle juures ei jäänud üks ainukenegi liikumine kaldal ega paadis

ilma tähelepanemata. Puna tõusis tal palgesse, kui ta märkas, et kaldal paat wette lükati ja nende poole merele sõudma hakati. Otsustaw silmapilk oli tulemas. Kes wõis praegu ette ütelda, kuidas ta möööda wõis minna! Oma seltsimehe ja ühe waenlasega merel wõis ta ehk üksi walmis saada, aga pääsemise pääle ei wõinud ta mõteldagi, sest kaldalt pidi seda wõitlust selgesti nähtama ning see waewas ta südant raskesti. Ta seltsilane oli waguss. Ta arwas tema näost kahjurõõmust tundmust wälja paistma. Lootsiku mees jõudis ikka lähemale ning sõudja oli mõlemad mõlad käest ära pannud.

— Ära sa nüüd sõnagi räägi! ütles sõudja wõerale tasakesti. Sinu keelest wõib ta su wahest ära tunda ning nõnda meie kawalad plaanid läbi näha. Siis wõime mõlemad lõksu langeda.

— Ega ma muidu küll ei kõnele, aga kui ta minult midagi küsib, wastas wõeras selle usaldusega, mis häda ka põlatud inimese kohta awaldab, — mis pean ma siis tegema?

— Siis tee nagu oletsid sa kurttumm. Küll mina sinu eest kõnelen. Pea seda meeles, muidu oleme mõlemad kadunud.

Sõjamees oli nii lähedale jõudnud, et kalamehed wenes enam rääkida ei julgenud. Ta oli weel hoopis noorepäraline mees, pika sileda keha ja tugewa kaswuga. Ta silmad waatasid tuliselt enese ümber ning ta waade oli raske wälja kannatada, sest see tungis südamesse. Waesel kalamehel oli niisugune tundmus, nagu näeks need läbitungiwad silmad kõik ta salajamad mõtted ära. See tegi teda üsna kartlikuks, mille pärast ta iseenese pääle pahane oli. Noore sõjamehe riietest oli näha, et ta mõni kõrge ülem wõis olla.

— Mis kalamehed teie olete? hüüdis wõeras sõjamees kalapüüdjaid terawasti silmitsedes, — teil ei ole ju kala poegagi paadis.

— Siin ei ole mitte kalu. Meie tahtsime weel kaugemale merele sõita, oli lühike ja julge wastus.

— Kaugemale merele! Hm, kui kaugele?

— Seda ei wõi meie praegu weel ütelda. Meie katsume järele, kus rohkem kalu saame.

— Siis olete wäga halwad kalamehed, kui teie kohtagi ei tea, kust kalu saab.

Rääkija kalamees lõi silmad maha. Tema seltsimees wahtis tagasi hoitud wihaga enese ette.

— Noh, ärge sellepärast jälle wihaseks saage, ütles noormees lahkemalt. Nüüd pole minu teades küll kellegi kalapüüdmise aeg, päälegi on praegu ka palju tarwilisemaid töösid toimetada kui kalapüüdmisega aega wiita — aga teie olete nagu minu tarwis siia saadetud. — Aga kes see teine mees sul on?

— See on minu wend, ütles kalamees rutusti.

— Sinu wend! aga ta ei ole sugugi sinu nägu.

— Ega kõik wennad ühte nägu ei ole.

— Miks ta nii ükfisilmi wette wahib ja sõnagi ei ei kõnele?

— Ta waeneke on kurt ja tumm. Temaga wõib ainult käte abil rääkida.

— Kahju küll, aga seekord on see hää, sest ma ei tarwita palju kõrwu oma käskude täitmiseks. Aga esite ütle mulle, kust sa pärit oled?

Kalamees oli nõuta. Ta ei teadnud, kas küsija ümberkaudse maaga tuttaw on wõi ei. Walega oleks ta wõrku wõinud langeda, kui ta kohti nimetaks, mida olemaski ei ole. Wiimaks ütles ometi:

— Soontaga maalt.

— Wõi Soontaganast siia kalu tulnud püüdma? See on üsna imelik. Kas see on tõsi, et Soontagana wanem surnud on?

— Tõsi. Ta on juba mahagi maetud.

— Kes saab nüüd asemele?

See küsimus näis iseäralise jõuga kalamehesse mõjuma. Siis wastas ta aga rahuliselt ja külmalt:

— Seda ei wõi praegu weel ütelda.

— Noh, kas seda oled siis kuulnud, et Soontagana maal üks Läti, Leedu wõi Saksa salakuulaja ümber hulkuda?

Wõrguwedaja tõmbas kübara sügawamalt pähha ja pani käe oma ära peidetud sõjakirwe juurde. Seltsimees ütles aga aruldase julgusega:

— Ei ole midagi sellest kuulnud. Kust sina auulik suur sõjamees seda oled kuulnud?

— Ustawate sõprade suust. Temal olewat weel üks teine mees ühes, kes selgesti meie keelt kõnelewat ja linna teesid, metsi, jõgesid ja mereteesid tundwat ja temale näitawat. Ma olen mehed igale poole luurama seadnud, aga need pole siiamaale midagi näinud. Kas sina ka midagi sellesarnast silma pole saanud?

Need sõnad mõjusid nähtawalt julgesse kalamehesse. Ta kummardas ennast maha wõrkusid korda säädma, sest muidu oleks wõeras tema näost ehmatust wõinud näha ja halba aimama hakata.

— Ei ole mina kedagi näinud, kellest niisugust kurja wõiks mõtelda.

— Mitte kurjaks, waid nurjatumaks, häbemataks ja jõledaks tööks nimeta niisugust tegu. See oleks isamaa ja rahwa teotuseks, kui meie oma seast keegi niisuguse põrgulisega ühes seltsib. Niisugune kurjategija oleks kolmekordset surma ära teeninud. Annaks Taara, et meie nad mõlemad kätte saame.

Kes wõib küll nende kalamehe tundmusi ja mõtlemisi kirjeldada, mis nende süütundwas ja mustas hinges liikusid! Nad oleksid ta ilma kahtlemata säälsamas ära kägistanud, aga rannalt wahtis hulk mehi nende poole. Raske oli ka rahulist nägu teha, kui süda nii raskelt peksis. Kõneleja ei olnud neid mitte nii terawasti tähele pannud, muidu oleks ta nende wiletsatelt nägudelt tõesti kurjateo jälgesid pidanud leidma. Tema oli teiste asjade pärast siia sõudnud, mis tema kohta ka mitte ilma tähtsuseta ei olnud. Need olid ta silmade terawust wähendanud.

— Kas neid on kusagil nähtud? küsis kalamees wiimaks sügawa häälega.

— Jah, kõnelemise järele olnud neil niisamasugused riided kui teilgi praegu seljas.

Jälle peatas kalamees kõnelemisega. Wõrgu säädja ootas seda silmapilku, mis ta wägiwallaga kutsumata külalise kardetawa suu igawesti kinni wõib panna. Õnneks kõneles sõjamees ise ilma pikema waheta edasi.

— Kuule kalamees! ütles ta lahkelt kohkunud kalamehe õla pääle patsutades, kui sa oma tumma wennaga rohkesti kalu tahad saada, siis sõua otse kohe sügawamasse wäina sisse. Mine siis Tornimäel maale ja katsu torniwahiga kokku saada — see on weel üks üsna noor tüdruk, nimega Leida. Tahad sa seda asja truiste talitada?

— Wäga hääameelega, hüüdis kalamees rõõmuga, et kardetaw kõne kord otsa oli lõpnud. Selle pääle wõid julge olla, kõrge tundmata sõjamees. Aga mis pean ma sääl tegema? Mis iganes wõimalik, seda tahan ma hoolega jõhwi päält täita.

— Wii see käerõngas temale mälestuseks ning terwita teda saatja poolt tuhat korda. Ma oleksin südamest hää meelega teda weel waatama läinud, aga aeg lõppis otsa. Malewa on teel, mull on rutt taga. Nimeta talle laewa õnnetust ja tormist ööd odra külwi ajal, siis aimab ta isegi, kes teda kingituse saatmisega terwitab . . . Kui sõda otsas on ja mina enam tagasi ei peaks tulema ja kui sina siis weel selle ilusa mere laenetel kalu käid püüdmas, siis mine jälle kord Tornimäele ja ütle talle minu wiimasid terwitusi, mu hinge pühamaid püüdmisi, et ma teda armastan, kustutamata leegiga armastan. Kui ma tema pääle mõtlen, siis tulewad mulle wagad mõtted, pühad tundmused, siis oleksin ma kui pühal hiiel Taara pale ees wagaduse ohwrid wiimas. Täida mu palumist hoolega — siin on sinu waewatasumiseks mõned hõbetükid!

Rääkija hääl oli pehme ja wähe wärisew, millest kalamees sisemist liigutust märkas. Rõõmuga pistis ta raha

tasku, wõttis uhke käerõnga ettewaatlikult enese kätte ning lubas teda kätte wiia ning kõiki nõudmisi hoolega täita. Kallis käerõngas oli selgest kullast wäga ilusasti wälja nikerdatud. Häkisti jäi ta imestades kallist ehet wahtima. Sääl nägi ta sedasama imelikku kuju, mis ka kodus naiselt saadud jõle pääle oli kujutatud. Kas see midagi ei tähendanud? See ei wõinund kellegi kogemata juhtumine olla. Siin pidi midagi salajat warjul olema, mis ta kodus oma naise wastupuiklemisest oli näinud. Ta uskus kindlasti, et selle saladuse kättesaamine tema plaanidele suurt kasu wõib saata, ehk ta praegu küll isegi ei teadnud, mil wiisil. Aga siin ei olnud aeg neid uurima hakata, waid siin wõis ta kui kalamees kõigi asjade kohta nüridameelelist imestamist näidata ning käsku täita. Nagu ta enne hirmu, nii oli tal nüüd jälle rõõmu tagasihoidmisega tegemist.

— Nüüd on aga wäga waljud seadused, ütles ta siis, et wõerastel ja tundmata inimestel niisuguse kohtadesse raske sisse on pääseda.

— Kalameestel on tee igale poole lahti, oli lühikene wastus. Küllap sa nii palju mahti ikka leiad, et oma asjad ära saad ajada. Kui kõik hästi korda saadad, siis ei pea sul palka puuduma.

— Aus sõjamees wõib mureta olla. Kõik peab sinu tahtmise järele sündima. Kuhu wõib su sulane aga sulle sõnumid tuua.

— Seda ei wõi ma praegu ütelda. Küll ma kuulan ise sinu järele, kui sõjast tagasi tulen. Kus külas sa elad?

See küsimus ei olnud kalamehe meele järele.

— Suwel oleme meie igal ajal merelt leida ja talwel käime maal kalu kauplemas, wastas ta.

— Ah, weel üks küsimus, ütles sõjamees rutuga. Kas sa ei ole wast üht tugewat pruunika habemega sõjameest juhtunud nägema? Tal oli kõrge sõjamehe kübar pääs, lai hõbepandlatega wöö ja pikk oda ning suur kiwist sõjakirwes.

Mõlemal kalamehel tuli kohe see sõjamees meelde, kes tunaeile ööfi Soontagana teel nende käest tüdruku ära peast-nud ning kelle nad siis pärast metsas kinni wõtnud, wiha lahutuseks läbi peksnud ning siis Metsawaimu majasse pool uimaselt wangi toonud.

— Kes see mees pidi olema? küsis kalamees wastuse asemel.

— Sakala wanem ja sõjapäälik Lembit.

— Lembit! hüüdsid mõlemad kalamehed ühest suust suure imekspanemisega.

Sõjamees waatas tumma otsa. See lõi aga kohe silmad maha ja pomises arusaamata sõnu.

— Aga sinu kurt kuuleb ja kõneleb, ütles sõjamees imestades.

— Ta räägib ainult mõnda tuttawat sõna siis järele, kui ta rääkija suhu waatab, wabandas kalamees, kes oma seltsimehe unustamise läbi mitte weiksesse kimbatusesse ei sattunud.

— Aga kust ta siis just Lembitu nime tunneb?

— Mina olen talle selle kuulsa kangelase nime nii-palju ette kisendanud, et see talle meelde on jäänud, ning nüüd kõneleb ta seda ikka järele.

— Oh seda waest meest, ütles sõjamees osawõtlikult. Ta austab oma rahwa aumehi, ilma et ta nende tegusid ja suuri töösid õieti aimakski! Sellest paistab meie rahwa waimu waprus ja isamaalik meel wälja. Kui juba nende sees, kes oma kõrwaga isamaa nimegi ei ole kuulnud, nii soe süda tema käekäigu kohta elab, miks ei pea meie siis wõitu lootma! Aga mis on siis — kas olete teda näinud. Ta on arusaamata wiisil ära kadunud.

— Ei ole kuskil sarnast meest näinud.

Sõjamees lükkas oma wene minema ja sõudis tuge-wal käel kalda poole. Kalameeste nägudel säras rõõm. Hädaoht oli mööda ning kahju asemel olid nad kasu saanud. Tornimäe tee oli neile lahti ning Eesti kuulus sõjapäälik Lembit nende wang. Äraandja süda, mis sa weel igatsed!

— Edasi! õnn on meiega, hõiskasid seltsimehed ühest suust, kui wõeras juba nii kaugele oli jõudnud, et ta enam ei kuulnud.

8. Torniwaht.

Weikese wäina ääres Saaremaa rannal, sääl kus praegugi weel Tornimägi seisab, oli sel ajal weike linn kõrge torniga. Torn oli kõrge mäekingu otsa ühe uhke maja pääle ehitatud, kust kaugele ümberringi maale ja weel kaugemale merele näha wõis. Torni külles ülewal seisis üks määratu suur lind, mida Greeklaste puu hobusega Troja linna all wõis wõrrelda. Teise jala küünte wahel hoidis ta hulga sõjariistu ülewal ning teise jala warwaste küüned olid ähwardawalt alla poole wälja sirutatud. Tornist käis luuk wälja linnu sisikonda, mis nagu weike kambrike elamise tarwis kenasti wälja oli ehitatud. Siit wahtis torniwaht merele laewade käiki ning andis neile päewal lipu, ööfel tulede läbi märki. Suure kõwera noka pääl seisid kaks määratumat silma, milledest hele raswatuli iga öösel, päewa loojaminekust tõusmiseni, laewameestele kaugele mere pääle walgust andis ja tormistel ning pimedatel öödel õiget teed näitas. Päewal olid ta silmad küll pimedad, aga siiski uskusid laewamehed säält mööda sõites kaht elawat silma nägewad, kes nende terwituste pääle lahkelt naeratasid.

Wõerad ei saanud selle mõistatuse sarnasest nähtusest midagi aru, aga Maasika ja Linnuse linna laewamehed teadsid küll, et need kena torniwahi Leida sõstrasilmad olid, kes nagu mõni laewameeste kaitsewaim oma riigi alamatele õnne wastu naeratas. Laewamehed mõistsid seilest waatest küllalt lugu pidada, juhtisid oma laewu tugewa käega ning õnnetus ei saanud neid niisugusel korral iialgi kätte. Sellepärast hakkasid nad wiimaks koguni uskuma, et torniwahi naeratawad sõstrasilmad neid kahju eest wõiwad kaitseda.

Torniwaht omas ilmsüütuses ei aimanudki, mis laewamehed temast arwasid. Ta nägi rõõmsaid nägusid merel ja oli rõõmus rõõmsatega. Ka kurbi mõistis ta oma lahke olekuga rõõmustada, mille eest kõik, kes teda tundsid ja temaga kokku said, temast suurt lugu pidasid. Ta oli alles 16 suwet ära elanud, aga juba lapse- põlwest saadik mere ääres lainete laksumist ja maru mürinat kuulnud, ilusat ilma ja hirmust tormi ning wahutawaid laineid näinud ja õnne ning õnnetust tunnud. Ta oli juba sellega nii ära harjunud, et ilma merekohisemiseta tal elu igawaks läks. Päew otsa ei olnud tal muud seltsilast kui mühisew meri, mille tujusid ta waatamast ei wäsinud ega kohanist kuulmast ei tüdinud. Tihti küll igatses ta enesele mõnda ustawat seltsilist ja sõpra, aga et see wõimata näis olema, siis pidi ta oma wagad soowid pisaratega hauda kandma. Tema südant ei olnud weel iialgi hella ema ega õe arm soojendanud, sest et tal waesekesel ei ema ega õde, isa ega wenda ei olnud. Neid nimesid tundis ta teiste inimeste suust, mille sügawat tähendust ta ainult sel wiisil aimas, nagu mõni keldri taimeke päikese walgust ja soojust. Tema oli waene laps wõeraste majas. Oma emast ega isast, õdedest ega wendadest ei teadnud ta midagi. Neljateistkümne aasta eest olid mere lained ta ühe wene sees Tornimäe randa ajanud ning Maasika linna wanem andis ta wana Tornimäe wahi kätte kaswatada, kelle naine teda küll hoolega kaswatas ja ka armastas, aga ema eest ei wõinud ta wõerale lapsele ikka olla. Kes see lapsuke oli ja kust ta pärit, seda ei teadnud keegi ütelda. Tal polnud midagi muud märki ühes, kui weike hõbeketg kudrustega kaela ümber. Nii kaswas lapsuke, kellele wõerad wanemad Leida nimeks panid, wahitornis üles ja jäi suuremaks saades oma wana kasuwanemate asemele torniwahiks, sest tema silm oli palju terawam nägema ja kõrw osawam kuulma kui wanadel. Juba mitu suwe oli ta ükski merewahtija, tulesüütaja tornis, laewade juhataja tormis. Kui meri wihas mässas ja laewameestele õnnetust tõi, siis oli piigake kurb, wiis

kartlikult kurjale merejumalale lepituseks ohwrid, ning kui torm waikis ja lained mässamast wäsisid, siis tundis ta lapselik puhas süda imemagust, hõiskawat rõõmu. Mitu korda oli ta weikese wenega merele läinud, kui torm laewa mõne liiwapanga ehk kiwi otsa oli wisanud ja merehädalised surmast peastnud. Kui ilmad ilusad olid ning merel midagi karta polnud, siis istus ta oma kasuemakese kõrwal ja kuulas selle laulusid. Kõige rohkem liigutas teda „waese lapse laul,“ mida ta üksi olles oma wahitornist imeheliseva hääle ja kauni wiisiga alla waikse õhtuõhu sisse laskis kõlada. Kelle kõrwu see hääl kostis, see jäi kuulama ja kuulatas, kuni laulja laulu lõpetas. Ta laulis:

Oh sina surma sõgeda,
Oh sina katku kadeda,
Miks sa wõtsid minu memme?
Eks wõind murda metsa puida,
Tappa tamme tüterida,
Wõtta wahtri wõsuda
Ennem kui wõtsid minu memme!
Nüüd ma üksik öiekene
Ilma ema armastusest —
Ei mul ole armuandjat
Ega pää silitajat.
Kellelt lähen õnne otsma,
Kelle hõlmast armu saama?
Kiwi juure, kannu juure
Wäljale wagude juure, —
Tuleb tuuli, annab armu,
Tuleb päewa, pead silutab.
Kui ma teaksin ema hauda
Hüüaksin ema hauasta:
Emakene, memmekene!
Tõuse üles hauastagi,
Karga wälja kalmustagi.
Kui sa kostad kalmu kambrist:
„Ei wõi tõusta, tütar noori,

Muru mul kaswand mulla pääle,
Aruheinad haua pääle,
Sinililled silma pääle,
Kullerkupud kulmu pääle;"
Siis toon Wirusta wikati,
Lembitu linnast luisukese,
Niidan muru mulla päälta,
Aru heina haua päälta. —
Hüüad hauast, emakene:
„Ei wõi tõusta ei tõota
Liiw mul rõhub rindasida,
Muld mul muljub mokkasida,
Sõmer litsub silma pääle,
Kiwikene kulmu pääle." — —
Siis toon linnast liiwa sõela,
Muilta maalta mulla sõela,
Saarelt toon ma surmasõela,
Kingu otsast kiwisõela:
Sõelun liiwa linna teele,
Sõelun mulla muile maile,
Sõelun sõmera soosse,
Kiwikesed kingu otsa.
Kui siis kostad kalmusta:
„Mul on juures mulla haisu,
Külles on ju koolja haisu,
Seljas on mul surma haisu —
Siis wiin Wirusse wihtlema
Mõsen juurest mulla haisu
Pesen küllest koolja haisu,
Wihtlen seljast haua haisu,
Horin ihust haua haisu.
Aga sa hauast hüüad üles:
Oh mu tütar tillukene,
Ei wõi tõusta ei tõota!
Kes on seda enne näinud,
Enne näinud, muiste kuulnud,

Et mu koolija kodusso,
Külma jalga kamberissa.

Kui laulja waikis, weeresid tal palawad pisarad põski mööda alla. Ta ei teadnud sedagi kus tema ema haud oli — wõi kas ta ei olnud waheft mere laenetes surma leidnud, ning kas ses ustawas ja armsas merekohisemises ehk ei helisenud tema ema troosti sõnad — kuidas kõlas see tema kõrwadele siis muidu ka nii meelitaw, nii hell, nii mahe! — Nüüd waatasid ta silmad mitmekordse hoolega mere poole, sest säält poolt ootas ta süda, mis ta rinda imeliselt helisema pani.

9. Tormine öö.

Paar kuud tagasi oli ühel lehekuu ööl hirmus torm. Õhtul oli ilm weel koguni waga. Päike läks punades looja, õhtupoolt ajasid paksud pilwed weripunaste äärtega üles, meri oli tume, aga pilwede kohalt ja päewa alt säras ta mitmesugustes wärwides. Pääsukesed lendasid madalalt maad mööda ja kajakad ning merelinnud piirasid kõrgel õhu sees mere peegli kohal. Torniwaht uuris seda nähtust hoolega ja kuulutas oma ilmatuudmises tormi ette. Ta pani linnu silmadesse päikese merde wajumisega raswapannid põlema ja walmistas kõigipidi maru wasta. Tema aimamine ei olnud ka teda petnud. Warsti hakkas tuul lööksuma ja huludes üle lageda mere puhuma. Pimedus tuli ruttu kätte ning temaga ühes kaswis ka tormi jõud. Meri hakkas warsti walgel wahul mühisema ja kõik linnud kadusid pimedusese ära. Wilu tuul ajas ta wahitornist alla ning kustutas tule ära. Kui ta öösel waatama minnes pimeda torni eest leidis ja nii kanget maru mässamist kuulis, et terwe torn praksus ja tugew lind kõikus, tuli talle hirm pääle. Ta katsus küll tuld jälle põlema panna, aga see ei läinud kudagi wiisi korda. Mitmekordse katse järele tuli ta kurwalt alla ja istus oma wana kasueema sängi peat-

sele kõwa puu-istme pääle. Tuul wingus ja hulus wahetpidamata nii waljusti, et wana emake undgi silma ei saanud.

— Laps, kas sa ei kuule ka nagu hüüdmist maru mürina seest? küsis wanake kuulates.

Mõlemad kuulasid hinge pidades. Kumbki ei kuulnud muud kui maru mürisemist ja kärgatawat pikse paukumist. Leida ruttas üles wahitorni. Natukese aja pärast jooksis ta säält kahwatanud näoga alla.

— Üks laew on randa kalju rahnu otsa joosnud! hüüdis ta hirmuga. Torm on ta ära lõhkunud, mehed on hädas, nad hüüawad surma hädas appi. Jumalad kaitsku mind! Ma pean neile appi minema.

— Ära ole hull, mu laps, hüüdis kasuema ehmatades. Sa lähed meelega hukatuse sisse. Kui taewas ise neid ei peasta, siis on nad waesed kadunud, — sina ei wõi ühtegi peasta.

Enne aga kui wanake keelda sai, oli tüdruk mõladega juba toast wälja tormanud, merekaldal paadi lahti kiskunud ja osawa lükkamisega laenete sisse tormisele merele tõuganud. Ta tundis enesel tule-kustumisest suurt süüdi. Kui meri nüüd enesele ohwrid nõudis, siis oli see tema läbi sündinud; ta pidi seda asja hääks katsuma teha. Tema tundis merd ja ta tujusid paremini kui ükski teine Tornimäel. Aga täna oli ta ennast oma osawuse ja jõu pääle lootmisega petnud. Torm ja lained mängisid tema weikese lootsikuga nagu pilpaga ning wiskasid teda sinna ja tänna, ehk küll piigake kõigest jõust looduse wägede wastu wõitles ja oma mõla osawasti tarwitas. Öö oli ümberringi pime kui kott ja maru mürises nii waljusti, et mitte aru ei saanud, kust poolt appihüüdmise hääl tuli. Ka tema kisendas kõigest jõust, et wähemalt enesest õnnetumatele märki anda. Ta ei teadnud isegi, kus ta oli, ehk kuhu lained ta pimedas wiinud. Õnneks lõi korra jälle wälku, mis koledat ööd silmapilguks walgustas. Kiwide otsa heidetud laew oli näha tema lähedal, ta oli juba pool külleli wajunud ja laewamehed ootasid hinge ahastuses hirmust otsa, sest iga

silmapilk wõis ta põhja wajuda. Rõõmu hõiskamine helises läbi marumürina ja mere kohina piigakese kõrwa, keda laewa päält oli nähtud. See andis talle jõudu. Ta tõmbas, oma wiimast jõudu kokku wõttes, lootsikuga hukkamiwa laewa poole, aga tuul ja lained olid ta juba säält mööda toonud, ning tagasi sõudmine nõudis rohkem kui neiu jõud. Ta sõudis ja sõudis -- aga jõud oli otsas, ta käed lätsid nõrgaks, mõla langes laenetesse, lootsik pööris esimese otsa risti tuult ja — lained lõid ta ümber. Wälk walgustas jälle silmapilguks merd, pikne prakfus nagu tahaks ta laewa aluse kõikuma panna ja wette langenud laewamehed nägid eneste lähedal tühja ümberkukkunud lootsikut laenetest edasi aetama. — —

Wana emake oli wahitornist kõik seda hirmust lugu kahe silmapilguga näinud ja hädakisaga külmale põrmandule minestusesse langenud. Wistist oli see parem, sest ei tea kas nõrk wanake muidu oma kalli kasutütre hirmust surma ära oleks jõudnud kannatada.

Kui ta wasta hommikut jälle toibus, arwas ta ennast unest ärkama. Ta keha oli nii roidunud ja pää segane, et ta seda oma halwade unenägude süüks arwas. Kui ta tükikene aega nii pool uimaselt maas oli lamenud ja koidu kiired läbi luugi wahitorni hakkasid paistma, ajas ta enese waewaga ülesse.

— Leida, mu laps, Leida, kas sa ikka weel magad, hüüdis ta nõrga häälega. Tule siia, aita mind wälja minna, ma olen nõrk — olen halba, hirmust und näinud. Oh kui hää, et see paljas unenägu oli! Leida, Leida! ehk sa magad weel magusasti. Maga siis pääle, sa mu hää laps. Taewas õnnistagu seda tundi, mil meri su mulle tõi. Aga see hirmus unenägu — ei ole õiget und — keha roidub üsna ära — kui silmad kinni lähewad, siis on kohe hirmsad lood silma ees! Oh wanadust!

Siis jäi ta wähe suikuma. Päike oli juba pooles keskhommikus, kui ta jälle ärkas. Ta waatas imestades enese ümber. See ei olnud ju tema tuba. — Kus ma

olen? ümises ta iseeneses. Kui ta tükike aega enese ümber oli waadanud, siis sai ta häkisti aru, et ta wahitornis oli. Aga kust oli ta sinna saanud? Seda ei wõinud ta mäletada. Unes oli ta küll tornikammert näinud, aga kuidas see kokku wõis minna! Ega tema unenäost ometi mõni tükk päris ilmsi ei olnud sündinud? Ta hüüdis jälle Leidat, aga kuskilt ei tulnud wastust. See oli talle arusaamata. Ta süda hakkas kartlikult peksma. Ta uskus, et ta raske ja hirmus unenägu mitte hääd ei tähenda. Waewaga läks ta redelit mööda alla. All tuba oli tühi. Ta astus õue, hüüdis säält. Wastust kuskil. Ta hakkas weel rohkem paha aimama. Ta oli hirmust tormi, laewa õnnetust, Leida appi minemist ja hukkaminemist unes näinud — ja nüüd ei olnud kasutütart kuskil. Öösi oli wihma sadanud, seda tunnistas märg maa, tormistki olid weel mõned märgid järele jäänud — paksud pilwerangad jooksid rutusti taewa all edasi ja päike waatas ainult mõne silmapilgu nende tagast wälja ja kadus siis kohe tükiks ajaks ära. See läks unenäoga täiesti ühte. Kartes waatas ta mere poole. See wahutas praegugi weel. Laened olid wahtu ja kõntsa kõrgele ülesse ajanud, lootsik oli kaldast ära kadunud ja — oh hirmust lugu! randa mööda seisid lagunud laewa tükid.

— Oh kui see hirmus lugu tõesti oleks sündinud! hüüdis wanake ahastusega. — Oh, ma hakkan aimama! See ei olnud paljas unenägu — see oli ilmsi — see hirmus, kole sündmus! Oh, mu kallis Leida, mu ainus elurõõm, nüüd on sind hirmus meri jälle wõtnud, meri, kes sind minu rõõmuks 16 suwe eest kinkis! Oh sa tige otsata haud! Miks ei wõinud mina parem sinus otsa leida? Miks pidi see hää lapsuke tigedale merejumalale ohwriks langema! — Aga — see ei wõi ometegi tõsi olla! Leida, Leida, sa ei ole mitte uppunud! Hüüa wasta, ütle mulle, et see kõik tühi hirmus unenägu oli, paljas kohutaw tont.

Küll kuulatas ta ja hüüdis ja kuulatas jälle, aga kõik jäi wait. Wäsinult langes ta niiske rohu pääle maha ja ta silmist weeresid suured walu pisarad. — — —

10. Armupaelad.

Paar nädalat pärast seda hirmust ööd istus wana torniwahike enese toakeses haige woodi kõrwal ja ta wärisewad huuled ümisesid üht tuttawat palwelaulu. Haige oli juba tüki aega õige rahuliste maganud ja terweks saamise lootus ärkas wanakese rinnas ime jõuga üles. Ta läks wälja lille õisi otsima, et nendest uut rohtu keeta.

Haige lõi silmad lahti. Päike paistis heledaste lahtisest uksest sisse, linnud laulsid rõõmsaste ja waljuste lähedal lepikus ja tasane ning pehme tuule õhk kandis armast lille ja õie lõhna tuppa. Haige ei aimanud esimesel silmapilgul, kus ta oli. Ta tahtis pääd üles tõsta, aga nüüd alles tundis ta, et liigutamine hirmust walu sünnitas. Kust oli ta niisuguse pääwalu saanud ja kus ta oli? Need küsimused tõusid ta pääs küll üles, aga wastust ei leidnud ta nende pääle mitte. Wäsinult laskis ta oma pää tagasi wajuda ja jäi pool lahtiste silmadega oma ümber waatama. Korraga oli tal, nagu liiguks üks noor mees magusalt naeratawa näoga tema ees. Siis hakkas ta kätega wehklema, nagu oleks ta wee põhja wajumas. Haige naeratas õnnelikult ja lõi silmad lahti. Kena pilt oli kadunud. Selle asemel weeresid ta silmade ees suured õhukuulid edasi tagasi, nii et ta pää kumises. Ta silmad wajusid kinni. Aga natukese oja pärast oli jälle seesama noormees ta silmade ees. Ta kõrwad hulusid kangeste — see oli maru mühin — ja sääl wahutasid walged laened — tõusid ikka kõrgemale ja imelik noormees wajus ikka sügawamale laenetesse. Ta näost oli surma hirmu ja ahastust lugeda, aga ta ei teinud oma suud lahti ega hüüdnud inimesi appi. Ja lähedal oli üks ümber wisatud lootsik — ta sõudis sinna poole, — aga enne kui ta lootsiku juurde jõudis, kadus ta laenetesse ära. Ehmatades kargas neiu üles ja kisendas walju häälega: „Appi, appi!"

— Mis sul on, Leida, mu laps? hüüdis mitmesuguste rohtudega tuppa tuleja emake pool kohkudes.

— Ta upub, ta upub! appi, appi!

— Kes upub? Siin ei ole midagi! Jää rahule!

— Kes? Tema! Kas sa ei ole näinud. Aita mind üles. Ma pean appi minema. Sellest kenast sõjamehest on mul kahju.

— Sa jampsid, mu lapsuke. Kus on siis see kena sõjamees?

— Siin oli — ah nüüd on ta kadunud — ka laened kaowad ära — oga mis see walge sääl on? kas see ei ole üks laew kaugel mere pääl?

— See ei ole muud midagi kui päikese walgus, mis uksest põrmandule paistab, wastas wana kasuema ja pani murelise näoga oma kuiwanud käekese piiga palawa otsaesise pääle. Ta tütar, keda ta tuttawal hommikul surnud arwas olema, oli wee surmast küll peastetud, aga sellest oli ta nii haigeks jäänud, et ta kahel nädalal maast ega ilmast ei teadnud. Ta jampsis wahetpidamata merest, wahitornist, noorest sõjamehest, ning oli täna hommiku alles esimest korda rahuliste magama jäänud. Hoolega korjas ta kõik rohud ja juured kokku, mis aga iganes teadis ja keetis neist ikka uut rohtu sisse anda ja pääle määrida, aga kõik ta kunst ei tahtnud aidata. Ta oli magamist paranemise märgiks pidanud, aga nüüd hakkas haige jälle jampsima. — Kannata wähe, kallis kasulapseke, ütles ta õrnalt, haige pääd silitades. Täna hommiku oli mul hää õnn; ma leidsin häid rohtusid. Nüüd panen ma nad kohe keema ja annan sulle juua —

— Aga miks pean ma neid siis jooma?

— Siis saad terweks.

— Kas ma siis haige olen?

— Sa oled praegugi haige. Pool taewa kuud olen ma juba sind põetanud, ööfi ning päewa walwanud, sulle surma wastu rohtu keetnud kui sa temaga wõitlesid ning wahet pidamata soojas tõbes jampsisid.

— Sa oled mu hää emake, sinu rohud aitawad ikka. Ah jah, kas wahitornis tuld on olnud? küsis ta ilma kõige wähema jampsimise märgita.

— Ära muretse, lapsuke, selle pärast. Torn on sellest ajast saadik pime, mil hirmus õnnetus sind enesele ohwriks tahtis nõuda. See olgu märgiks, et ta walitseja haige on ning et meremehed teda wõiwad leinata, kes oma elu nende eest on walmis wihasele merele jätma.

— Kasuema, ma ei saa su kõnest aru. Missugusest õnnetusest saadik on torn pime?

— Eks sellest ööst saadik ikka, mil Leida minu keelust hoolimata merele laewamehi läks aitama, ise aga wihaste lainete käes ära nõrkes ja wiludesse weewoodesse langes —

— Ah, nüüd tuleb mul meelde. See oli hirmus öö! Mässawad lained, wahutaw meri — torm — wälk, sõjamehed katkend laewa pääl wihase mere käes — see oli hirmus! Kas laewamehed on ära peasenud?

— Mitte kõik. Õnnetus on suur, aga kuidas tänan ma jumalaid, et nad kõige kallima elu päästsid.

— Kes see oli?

— Sina, mu laps! Kas pean ma seda sulle weel ütlema!

Neiuke naeratas wähe. — Ära tee pattu, ütles ta siis waikselt tõreledes. Mis on ühe waese tüdrukukese elu sõjameeste elu wastu, kes meie isamaad ja meid kõiki waenlaste eest kaitsewad. Aga kuidas sain mina siis peastetud? Minu lootsik läks merel ümber.

— Sinu oli üks suurtsugu sõjamees surma suust peastnud ja ühe laewatüki pääl kaldasse toonud. Kui ta kaldasse jõudnud, olnud ta nii roidunud, et ta weel waewalt inimesi jõudnud käskida sind õerumise läbi elusse äratada, sest sul ei ole elumärkigi enam juures olnud.

— Kes oli see sõjamees?

— Teda ei tunnud keegi.

— Kuhu on ta jäänud?

— Kui ta pool päewa wäsimust puhkas ja sind weel waatamas oli käinud, siis sõitis ta uue laewaga jälle merele.

— Oh kuidas peaksin ma küll seda auusat meest oma elu peastmise eest tänama, kui teda kord oma silmaga näha saaksin!

— Sa oled teda küll näinud, aga wistist ei saanud sa oma sampsi tujus midagi aru. Sa oled talle lahkeste wastu naeratanud ja tema on su kätt oma rinna wastu pigistanud ning sulle ilusaid sõnu ütelnud. Siis oled sa waljuste naerma hakanud ja tema on kurwalt ära läinud. — Seda rääkisid inimesed, kes ise juures olnud.

— Seda ei mäleta ma mitte, seda ei ole ma teinud ega saaks ka iialgi tegema. Oh kui ma teda kord näha saaksin!

Kasuema läks wälja ja haige jäi üksi tuppa. Ta hakkas oma haiguse üle esimest korda rohkem järele mõtlema ning kõike seda juhtumist meelde tuletama. See oli otse kui raske unenägu olnud, millest üksikud lood järk järgult meelde tulewad. Mis haiguse ajal temaga sündinud, seda ei mäletanud ta enam sugugi. Sellepärast ei uskunud ta mitte, et ta pool kuud juba tõbewoodis oli olnud. Kõik oleks nagu eile sündinud. Üks asi aga näis kõige rohkem arusaamata — kust tuli see kena sõjamehe pilt tema mõttesse, kellest ta unes sampsis ja ülewal olles wahet pidamata wiirastusi nägi? Kes oli see arusaamata ja imelik mõttepilt, millest ta unes ega ilmsi lahti ei saanud? Ta murdis selle küsimusega kaua oma pääd, aga ei leidnud ometi mingisugust seletust. Häkiste seisis see imelik ja armas nägu jälle ta ees ning waatas, hella õnnelise naeratusega ta otsa.

— Mis tahad sa siit, sa kena ajupilt? kõneles neiu ja uskus isegi, et see jälle sampsijutt ja sampsija wiirastus on. Miks riisud sa mu südame rahu! Oh kui mu peastja pilt oleksid, kes mind mere põhjast randa kandis ja siis ise ära kadus, et ma tänadagi ei saanud! Oh, missugust tänu tunneb mu süda sinu wastu! Sa oled mu taewalik

õnn ja mu kaunis elukoidu helkjas täht — kui sa ennast mulle oma tõsises olekus ei näita, siis wõin ma eluks ajaks õnnetumaks jampsijaks jääda. Wõta kena kuju enesele tõsine keha, et ma sind oma rinnale wõiksin suruda ja oma hõõgawad huuled sinu suu pääle wajutada. —

Ta oli oma silmad kinni lasknud wajuda, sest et ta lahtiste silmadega seda wiirastust liig ruttu ära kartis kaduwat. Ta uskus tundwat, kui oleksid kaks kätt õrnalt ta kätest kinni wõtnud ja nagu wajuks üks nägemata suu ta huulde pääle. Õnnelikult naeratades läksid ta silmad lahti. Aga kuidas ehmatas ta ära, kui ta kaks selget silma nii enese lähedal nägi, elawa inimese hinge õhku tundis ja käega tema keha katsuda wõis! See ei wõinud mitte enam paljas silmawiirastus ega kehata unenäo wõi jampsituju pilt olla, waid siin oli liha ja luu. Tema palwe oli kuuldud. Ta mõttekuju, ta aateline mehekuju oli enesele keha wõtnud ja seisis nüüd õnnelikult naeratades kohkunud neiukese ees.

— Hella neiuke, rääkis see imelik kogu pehme häälega. Kas sa neid sõnu täie meele mõistusega rääkisid, wõi oled sa weel haige ja jampsid?

— Oh, ma kardan, et ma haige olen ja jampsin. Tagane minust, kiusaja silmawiirastus. Sa oled niisama petlik pilt mu peaajus, nagu kõik teised nägemised, mis mulle silmapilkugi rahu ei anna. Mine minust! — Oh kui sa tõsine inimene oleksid!

— Oh mu kullake, usu mind, ma olen tõsine inimene. Sa ei jampsi mitte enam. Katsu oma käega — mul on keha nagu igal inimesel, siis hakkad sa uskuma. Waimul ega silmawiirastusel ei ole mitte keha..

Haige katsus teda ning waatas weel tükikese aega kahe wahel olles ta otsa.

— Sa oled inimene. Ma usun nüüd. Aga ära pane mu kõnet tähele — see oli rumal — see oli jampsimine — ma arwasin enese üksi olewat —

— Oh, kui see mitte jampsimine ei oleks olnud, mis ma su suust kuulsin! õhkas noormees. Kui õnnelikuks teeks mind see tund! Oh ütle, ütle, et see mitte jampsijutt ei olnud.

— Kes sa oled? küsis haige järele mõteldes.

— Üks noor sõjamees, nagu isegi näed, muud midagi.

— Kes tõi su siia?

— Tänulik süda. Ma pidin seda neidu nägema, kes oma elu minu eest walmis oli wihasele merele ohwerdama ja selle eest ise tõbewoodil surmaga wõitles.

Neiu nägu läks walgeks. Ta süda põksus kuuldawalt. Waewalt kuuldawa häälega sosistas ta siis: — Sind on üks neiu mere hädast peastnud ja sa lähed teda selle eest tänama! Ja sa ei ole mitte minu elu peastja? Oh petelikku lootust!

— Ei, kuis tohiksin ma seda arwata! Mina ei ole mitte sinu, waid sina minu elu peastnud.

— Sa eksid, sõjamees, mina ei ole sind mitte peastnud; ma ei ole sind eladeski mujal näinud kui oma jampsitujudes. Sa oled eksinud. Ära täna mind, waid otsi see õige neiu üles, keda sa tänada wõid.

Nende sõnade rääkimise juures kõlas haige häälest walu ja kibedust ühes koos. Inimene on ju ikka inimene ja neiu ikka neiu; kui ta ka surma suu ääres seisab, kadedus teeb igal pool selge rõõmukarika kibedaks. Noormees oli wähe kohkunud selle arusaamata kõne üle, millest haiguse mõju kõrwal ka weel wähe naiselikku nõtrust wälja paistis.

— Aga sina oled ju see; ma ei eksi mitte, ütles sõjamees imestawa õrnusega. Kas sina ei olnud see, kes tormisel kewade ööl meie laewale jõudis, kui looduse igawesed wäed mere põhjagi kõikuma panid ja meie endid kõik arwasime kadunud olewat. Tuleta meelde, kuidas taewa tuluke meie häda paar korda üksteisele näitas ning meie kõikide hukatuseteed waigustas — —

— Sinnamaale ma mäletan kõik, hüüdis haige elawa tähelepanemisega ja kannatamata põnewusega, aga kes oli siis see sinu peastja neiuke?

— See, kes weikse wene sees üksi tormise mere pääl laewale appi tahtis tulla.

Haige neiu punastas kergesti ära. Ta südames naeratas aga õnnelik tundmus. — See ei wõi olla. See tüdruk pidi ise peastetud saama — kuis wõis ta teisi peasta? Kuidas peasis see hulljulge tüdruk, kes midagi hääd ei suutnud teha, weel eluga ära?

— Ta on palju hääd teinud, muidugi teistele — iseenesele määratumat kahju, mille jälgi weel praegugi näha on, wastas noormees hellalt haige otsa waadates. Ilma tema lootsikuta ei oleks mina ega ükski teine mees meist eluga pääsenud. Selle najal saime laewatükkide pääle ning wõisime endid kaldasse lasta ajada.

— Aga ma ei saa hästi aru, ütles neiuke jälle kahe wahele jäädes, kas tema ehk mõni teine see neiuke oli, kellest wõeras kõneles ja keda ta enese peastjaks nimetas. — Kuhu jäi siis see neiu, keda sa oma peastjaks kutsud?

— Mina tõin ta poolsurnult kaldale. Oh kui rõõmus on mu süda sind nõnda leides. Tuhat korda tänan sind su kardetawa teekonna eest. Oh wõiksid sa mu tänulist südand näha ja aimata, mis ta tunneb ja mis õnne ta sulle taewaliste wägede käest palub!

— Siis oled sina mu peastja, sina, keda ma ilmsi ja unes ikka enese ees olen näinud — oh, mis õnn! wastas neiuke pisarsilmil. Usu mind, see tüdruk, keda sa kui jõetumat abitoojat weesurmast peastsid, kes sinu enese peasemist weel mitu korda raskemaks tegi, on keeletu tänusõnade otsimises. Mu süda lõhkeb — ma ei saa kõnelda —

Haige oli silmad maha löönud. Ta palgeid mööda, mis kahwatanud roosikarwa punetasid, weeresid suured selged pisarad alla. Noormees wahtis üksisilmi tema otsa. Sel wiisil oleks ta teda igawesti oma ees tahtnud näha. See nägu oli weel palju ilusam, kui talle esimesest korrast meel=

de oli jäänud ja palju armsam, kui unenäod teda olid kujutanud.

— Kuldane neiu, sa minu elu! ütles noormees tormilise tundmusega. Ta südames mässas rohkem kui tormisel merel ja see lämmatas ta sõnad ära. Ta tahtis weel edasi rääkida, aga sügaw liigutus ei laenanud keelele jõudu. Ta ei kuulnud muud kui tasast nuuksumist ja oma südame walidat peksmist. Ta tahtis siit kuumast õhust wälja minna, et jaheda tuule käes lahutust otsida — siin ähwardas ta süda lõhkeda.

Aga ta ei saanud ära. Kaks pehmet, nõrka kätt olid ta ümbert kinni hakanud ja see oli nii tugew side, et terwe maailm teda säält lahti ei oleks jõudnud kiskuda. Õnnega waatas ta haige pääle. Selle näos lehwis õnnelik naeratus, ehk küll silmist weel pisarad woolasid. Kas wõiwad siin sõnad weel selgemalt ütelda, mis mõlemad mõtlesid? Kaks südant, üks löök, kaks meelt, üks mõte!

Aga kui üürikesed on õnne ajad! Enne kui kumbgi weel oma õnne ta täies suuruses jõudis aimata, oli õhtuke kätte jõudnud ning noore sõjamehe seltsimees kadunud meest otsima tulnud. Tema hüüdmine tõi armastajate mõtted õnne taewast maa pääle tagasi. Noor sõjamees tundis oma kohut — ta pidi seda täitma, kui see ka talle kui taht raske oli.

— Jumalad kaitsku sind, mu kuldane Leida, ütles ta rõhutud häälel, ma pean minema. Mõtle mõnikord ka minu pääle, nagu mina sind ikka meeles tahan kanda.

— Kuhu sa lähed? küsis haige nõdralt.

— Pikk tee on mul käia, ma pean minema.

— Tule mind ikka jälle waatama.

— Sind, mu Leida, tahan ma nii pea waatama tulla, kui aeg iganes lubab.

Kui Leida õhtul esimest korda wälja läks, waatasid ta silmad läbi pisarate kaua, kaua ühe laewa poole, mis kui üksik luik kaugel sinawal weewäljal ikka eha poole purjutas ja sinna wiimaks õhtu hämarikul waataja silmist kadus.

11. Luuramise pääl.

Wiimasest juhtumisest saadik oli taewakuu teistkorda täiel palgel öösid walgustamas. Haige piiga oli jälle tornis wahi ametis ning linnusilmad näitasid igal ööl laewameestele õiget teed. Raske ja pikaline haigus näis piiga olekus wäga palju muutnud olema. Ta usinus ja lapselik meel olid küll weel jäänud, aga endine lustilik ja rõõmus meel oli ühes nooruse-priske palgepunaga kadunud. Wanaema kandis küll igapidi lapse terwise eest rohtude ja hää nõuga hoolt, aga ikka ei tahtnud ta endine lustilik meel, mis enne wanaema kurwail tundidel rõõmustas, enam tagasi tulla, ega puna-põsekesid roosamaks märwida. Ta ei kaebanud küll enam haiguse üle ja püüdis kõik teha, mis kasuema aga iganes soowis, aga siiski uskus tark wanake, et kõik enam endises korras ei ole. Mis ta kasulapsel aga õieti puudus, seda ei teadnud ta mitte; sellepärast pidas ta tütarlast haiglaseks ja käis temaga nagu mõne haigega ümber. Leida ise teadis aga küll, mis ta nii waikseks oli muutnud — aga ta ei julgenud sellest hääle kasuemale sõnagi lausuda. Lehkawa lehekuuga oli ta süda kui puhkew õiepung ennast awanud ning nende tundmustega täitnud, mis mõtteid ja meeli wangistawad, puna palgetest riisuwad ja lustiliku ja rõõmsa meele sügawa waikuse ja saladuse hoidmise wastu wahetawad. Nii pea kui ta üksi oli, jäi ta sügawasse mõttesse, milledest teda wana kasuema tihti äratas. Ta wahtis wahitorni luugist wälja sinetawa mere pääle, aga ta silmad ei näinud midagi. Ta süda oli kui mässaw merepind, kust rahu kadunud. Ta igatses kena sõjamehe järele, kes tagasi oli lubanud tulla, aga nüüd kaua aega ennast mujal ei lasknud näha, kui ärritatud mõttekujutustes ja unenägudes. Ilmsi ei saanud neiu teda kuskil näha. Ta tundis, et ta wõõrast noortmeest armastas ja tema armastus oli nii palaw, et ta igatsuse kätte ära tahtis lõppeda. Missuguse õnnega mõtles ta selle aja pääle tagasi, mil ta weel haige oli ja kallis sõjamees

tema juures wiibis. Heledad pisarad weeresid tal selle mõtte juures mööda põskesid alla. Nii ei olnud weel keegi inimene tema käsa pigistanud, nii hellasti ei olnud keegi surelik temaga rääkinud ja — ah, nii ei olnud keegi talle suud annud, kui see imelik mees, keda ta nii palawalt oma waikse wahitorni juurde igatses.

Aga sääl ujub üks walge purjuke kaugel sinise weewälja pääl. Neiukese süda hakkab rahutumalt tuksuma, weri kärmemalt käima. Kas säält ei tule wahest tema õnn, wõeras sõjamees? Kaua wahib ta üksisilmi selle walge koha poole. Aega mööda tõuseb lootsik hõbedaste laenete seest üles, sõuab rutusti lähemale ja juba wõib ta silm kahte inimest lootsikus näha. Õrn puna tõuseb ta palgile, süda põksub ikka waljumini, äraräräkimata magus tundmus toob talle pisarad silma, ta katsub tormi oma rinnas waigistada, mis ülisuur õnn sääl liikuma pannud.

— Kalamehed! hüüab ta wiimaks, kui sõiduriist juba nii ligidale oli jõudnud, et sees istujaid ära wõis tunda. Oh, kuis oli ta oma lootustes ennast petnud. Ta ei tahtnud selle pääle enam midagi näha ega kuulda, toetas enese ühte nurka kõwa puu pingi pääle ja hakkas kibedasti nutma.

Kalamehed ei olnud wahitorni ka mitte wähem wahtinud, kui torniwaht neid. Nad arwasid ka linnusilmast päris elawaid silmi nägema, mis neile mitte armas ei olnud, sest kuri südametunnistus usub igas elawas loomas enese tagakiusajat näha.

— Kas sina ka linnusilmast luurawaid silmi ei näe? küsis taga paadi otsas istuja kalamees, kes wõrku wette laskis, et nägijad neid kalameheks peaksid pidama.

— Minule näitas küll sedamoodi olema, wastas sõudja. Nüüd ei ole aga sääl midagi näha. See oli wistist torniwaht.

— Kui ta meid waritseb! Wahest on see kära laiali läinud, et salakuulajad ümber hulguwad ja wahid meie järele igale poole wälja seatud.

— See oleks halb, wastas sõudja kuiwalt.

— See oleks päris põrgutükk, ütles teine wihaga ja waatas umbusklikult oma seltsimehe otsa.

— Kes peaks seda wälja lorisenud olema?

— Ma ei saa sugugi aru, kust see wõib wälja tulnud olla, sest pääle sinu ei tea keegi surelik minu siin olemisest.

Kalamees märkas, mis nende sõnadega temale oli tahetud ütelda. Seltsimees pidas teda oma äraandjaks! See pani ta näo lõkendama.

— Minul on ka see arusaamata. Kui wahest pagana Soontagana tüdruk asja wälja ei ole lorisenud, rääkis ta järele mõteldes. Aga nüüd wait — säält tulewad inimesed — sina pead jälle tumm olema. Jäta kõik minu hooleks, küll siis kõik hästi korda läheb.

Öppinud kalamehe osawusega lükkas ta siis lootsiku kaldasse ja hakkas kalu pakkuma, mis nad sõidu pääl olid püüdnud. Auus lugija on isegi juba aru saanud, et need kalamehed keegi muud ei olnud kui Liiwlane oma juhtija Metsawaimuga.

Tükk aega olid nad kaldal rahwaga ära wiitnud, aga midagi tarwilist teadust weel kätte saanud. Wiimaks tahtis Metsawaim ka wahitorni kalu wiima minna. Üks wana emake keelis teda tagasi ja ütles, küll Leida isegi nad siit ära wiiwat. Ta kadus ära ning natukese aja järele tuli kena noor neiu merekaldale kalameeste lootsiku juurde.

— Kas teil, hääd kalamehed, ka weel minu jaoks kalu on? küsis ta lahkelt ning waatas sääl juures lootsikusse.

Kalamehed waatasid ehmatades tütarlapse otsa ja nagu kommandu järele tõmbasid mõlemad oma laiad kübarad sügawamalt silmade pääle.

— See on ju seesama tüdruk, keda meie üleeila öösi Soontagana teel taga ajasime, sosistas Metsawaim oma isandale hirmuga kõrwa sisse. Kui ta nüüd meid ära tunneb! Muudetud häälega wastas ta: — Wähe küll on, aga sinule, ilus laps, peab ikka saama.

— Miks te siis niisugusel ajal kalu lähete püüdma, mil neid saada ei ole? küsis tütarlaps lahkelt.

Kalameeste kartus kadus. Tüdruk ei olnud neid mitte ära tunnud. Näis, nagu oleks neil ka köge kitsikumas olekus õnne. Metsawaim rääkis julgemalt edasi:

— Hää laps, kas sa tunned torniwahti Leidat.

— Kas teie siis wõerad siin olete, et ise teda ei tunne? küsis neiu imetelledes. Leidat tunneb siin ligidal iga kalamees.

— Wii meid tema juurde. Meie tasume su waewa ausasti ära.

— Mina ju see torniwaht olengi.

— Sina! See on hää! Kas sa wõid meile linna näidata? Ta oleks hää meelega rohkem järele pärinud, aga kartis sellega Soontagana juhtumist meelde tuletada, mis siin wäga kardetaw näis olema.

— Wõerastele ei tohi ma midagi näidata. See on juba neljast aastast saadik, mil Daani piiskop siin kalamehe riides linnasid waatamas käis ja äraandjaks sai, kangesti ära keelatud. Kust oled sina pärit ja kes on su seltsimees?

Natuke segaselt wastas mees: — Ma tulen ühe mehe saadetusel, kes sulle kallis on ja see sääl on mu waene kurttumm wend.

— Kes on sind saatnud? küsis neiu elawalt.

— Kas sa mäletad weel üht lehekuu tormist ööd?

Neiuke punastas ära. — Mäletan küll. Aga mis peab see siis tähendama?

— Noh, see noor sõjamees, kes sel korral mere hädast torniwahi läbi õnnelikult eluga peasenud, saadab sulle palju terwisid ja selle käerõnga.

Nende sõnadega kiskus ta taskust ehteasja wälja ja hoidis seda tüdruku silmade ees. Neiu rind tõusis ja wajus tormiliselt. Ta tundis seda käerõngast wäga hästi. Ta oli seda juba oma armastatud sõjamehe käes näinud. Kalamees märkas küll, mis mõju sel käerõngal oli.

— Kas sa tunned seda sõjameest? küsis neiu silmi maha lüües. Walega ära harjunud kalamehel ei olnud wastuse andmisega mingit waewa, waid wastas julgesti:

— Tunnen wäga hästi.

— Ja sina tuled oma tumma wennaga tema juurest? Mis ta rääkis sinuga?

Metsawaim ei wastanud kohe. Ta oli jälle uue kawaluse pääle mõtelnud ja hää nõuu leidnud. Ruttu kaalus ta iseeneses järele, kas ta uus mõte ka hästi teoks wõib saada ja siis ütles ta:

— Ta rääkis oma palawast armastusest sinu wastu. Ta ei wõida ilma sinuta elada. Kas sina ka teda ei armasta?

— Sõjamehi peab ikka kalliks pidama, sest nemad kaitsewad meie maad ja meid endid waenlaste eest. Kui sa tagasi lähed, siis ütle talle, et tema kingitus mind südamest on rõõmustanud. Aga miks ta ise siia ei tulnud?

— Temal on pikk tee ees ja peab warsti ära matkama. Ta oleks hää meelega tulnud, aga see ei olnud wõimalik. Ta tahab sinuga enne äraminemist rääkida, ta ei wõi ilma sind nägemata minna, ta ootab sind enese juurde, on minu mu tumma wennaga su järele saatnud, et keegi surelik seda teada ei saaks. Ta jäi üle wäina ootama. Tule ühes, kui see noormees sulle armas on?

Neiuke ei mõistnud selle kõne pääle midagi ütelda. Armastus oli ta pimedaks teinud ja ta uskus peaaegu kawala kalamehe juttu. Kõik näis ju õige olema, mis ta rääkis.

— Aga, mis sa siis nii rutulise teekonna pääl weel kalu hakkasid püüdma? küsis ta wiimaks kahewahel olles.

— Rumal laps, kas sa siis aru ei saa, et ma seda kõik salaja pidin toimetama. Inimesed ei pea teadma, et meie sinu järele oleme tulnud ja et sina oma armukest käisid waatamas.

— Aga nad saawad ometegi teada, kui ma siit ära lähen. Ei, ma ei wõi mitte tulla. Mis on tol siis ka minuga kõneleda?

— Wäga tähtsaid asju. Ta peab wanemate käsu pääle naist wõtma.

Need sõnad mõjusid neiusse rohkem, kui kawal petja loota mõistis.

— Keda peab ta siis enesele wõtma? kogeldas neiuke ära punastades.

— Üht wanema tütart Sakala maalt, oli lühike ja päält näha wäga awalik wastus.

Piigakese keha hakkas wärisema.

— See ei wõi wõimalik olla. Sa ei räägi õigust. See sõjamees ei wõi mitte üht teist armastada.

— Ta ei armasta ka teist kui ainult sind. Aga mis wõib ta wanemate sunni wastu? Sellepärast ta ka sinuga rääkida tahab. Kui sina temale lubad minna, siis tahab ta kodust põgeneda ja sind enesele wõtta. Ta peab seda aga sinu enese suust kuulma. Tule sellepärast ühes! Öö pimeduses tuled sa jälle tagasi. Keegi ei tea, et sa ära oled olnud. Selle weikse reisi eest ootab sind aga õnn terweks eluajaks!

Neiu rind tõusis ja wajus tormilikult. Ta wõitles iseenesega. See silmapilk oli tähtjas — elutee rajaja. Läks ta ühes, siis wõis ta wahest weel kõik hääks pöörda, aga sellega ei oleks ta kohusetruu süda rahule wõinud jääda. Ja kui selle kalamehe jutt õige ei olnud! Ta nägi nii petliku näoga wälja ja tema tumm seltsimees oli weel koletum, et ta juba kahtlema hakkas. Metsawaim, kes neiukese wõitlemist wäga hästi mõistis, rõõmustas juba oma kordaläinud kawaluse üle. Oli neiu kord nende käes, siis oli kõik korras. Tema käest wõisid nad kõik teadused, mis neil waja oli, kätte saada, ning wiimaks weel hää hinna eest wõeral maal ära müüa, sest ülema tütre eest pidi ka hääd lunastusehinda maksetama.

— Mine tagasi, hää mehike, kogeldas neitsi wiimaks kindla nõuga ja ütle oma sõjamehele, et ta minu pärast seda wõib teha, mis talle parem ja kasulikum on. Mina saan oma tundmusi waigistama. . . Tema on kõrgest sugust neidude wääriline . . . wõtku ta siis ka nende seast enesele naine ja ärgu mnretsegu ühe waese tüdrukukese pärast, kellel isa ega ema, ega ühtegi omast ei ole. Mine, mine, wii talle ka see käerõngas tagasi.

Pisarad lämmatasid ta sõnad ära. Isegi Metsawaimu kõwas südames loitis silmapilguks kaastundmuse säde. Aga see andis ta nurjatumatele walesõnadele ainult ustawa kõla, mis weel seda kahjulisemalt tema ohwri pääle wõis mõjuda, mida rohkem see teda uskus.

Mõtle, lapsuke, oma õnne pääle! Miks ei taha sa teda wasta wõtta, kui ta sul nii saadawal on? Ma usun kindlasti, et sinu kena sõjamees eladeski enesele teist tüdrukut naiseks ei kosi, kui ta sinu armastust näeks. Ta on otse meele ära heitmisel. Tule ometegi teda waatama! Sa õnnistad eluaja weel seda silmapilku, mil minu nõu järele tegid.

— Ma pean oma kohust täitma, ütles torniwaht kindlasti. Mis Jumalad tahawad, see sünnib ikka ilma, et nõdrad inimesed endid nende plaanide sekka segawad. Minu kohus on merd wahtida ja seda tahan ma ka truiste täita. Praegu ähwardawad hädad maad igast küllest ning iga inimene peab oma isamaale midagi hääd tegema. Igal pool räägitakse, et meie oma sugulased Liiwlasedki juba meie ja nende eneste wkriwaenlaste poole on heitnud ning Sakslaste ja Lätlaste seltsis juba kindlal maal riisumas käinud. Oh, mis hirmus on see! Kõige jäledam olla weel nende würst Kaupo oma wendadega. Kui mina sõjamees oleksin, ei jääks ma enne rahule kui nende rojane weri murupinda on punastanud.

Waimustuse wiha pani nende sõnade juures neiu kahwatanud palged lõkendama ja sõstrasilmad imeliselt läikima. Tumm kalamees mängis oma mõõgapäraga. Kes terawa-

malt ta otsa oleks waadanud, see oleks küll näinud, missugust sisemist tormi ta päewatanud nägu näitas. Tema kuulsa Liiwi würsti Kaupo wäimees Wane, kes ainult austamist oli harjunud nägema ja kiitust kuulma — nüüd teotas üks tühipaljas tütarlaps teda ja tema kuulust sugu.

— Laps, ära räägi sellest, mis sa ei tea, waigistas Metsawaim, kes oma isanda rahutust küll märkas. Sa kõneled, mis laimajad keeled sulle Liiwlaste ja nende würsti suguwõsast ette on arutanud. Mõtle, et sa teistwiisi rääkiksid, kui see mees ise siin oleks ehk ka sinu paha laimdust kuulda saaks.

— Wõib küll olla, et ma siis sugugi ei räägiks ja ma usun, et keegi aus inimene niisuguse äraandja rahwa liikmetega sõnagi ei kõneleks. Mul oleks selle maa pärast kahju, mis ühe niisuguse kõlwatu äraandja würsti ehk tema meeste jalg ära rojastab. Meri wõiks niisugused inimese sugu teotajad ühe korraga ära neelata ja kui ta siis nende surnukehasid ka suwed ja talwed läbi ühest ilma äärest teise loksutaks, ei jõuaks ta neid siiski äraandmise patust puhtaks pesta.

Metsawaim pidi teotatud Liiwi würsti jala-märkide läbi keelama rahule jääda, kellel mõte näis olema, palja mõõgaga neiu kallale tormata ja enese teotust kätte maksta.

Mis suured kohused sul siis siin nii täita on, et pooleks päewaks ja ööks ära ei wõi tulla? küsis Metsawaim pool kuiwalt, nagu ei oleks see küsimus temale sugugi tähtjas.

— Ma ei tohi üht ainustki laewa mööda lasta, kui ma mitte kohe Linnuse ja Maasika linna wanematele seda teada ei anna. Kui ka mõni laewake ennast kaugel merel peaks näitama, kohe pean ma teatust saatma. Kui nüüd selle aja sees mõni laew, wahest koguni waenlase laew, wäina peaks tulema ja minu poolt mitte sõnumit linna ei lähe, siis oleks ma ühekorraga kõikide silmis kõlwatu teenija. Ei, seda ei tee ma. Ütle seda sellele, kes mind ootab — ja ta saab mind wabandama. Siin wõin ma isamaale tarulikum olla, kui salasõitudel sõjameeste järele. Kui isa=

maa waenlased wõidetud saawad, siis on aega weel küll niisuguste asjade pääle mõtelda.

— Kas meie siia tulekut ka on teatatud?

— Jah, ka teie tulekut olen ma teada annud.

Kalamees läks rahutumaks.

— Kas Maasika ja Linnuse linn siit kaugel on?

— Ühe keskhommiku une tee Maasikale maad mööda ja säält üle wäina teist niipalju Linnusele.

— Kas neis linnades palju malewat on?

— Praegu mitte. Malewa on maal laiali.

— Kas lõunapoolt ka sõjalaewad sadamasse käiwad?

— O jah! Linnuse on ju päris sõjasadama linnise. Suuremate laewadega peab aga wäga ettewaatlik olema, kui terawate kaljude otsa laewa puruks ei taha ajada. Aga mis tarwis peame niisuguste asjade üle kõnelema, mida ainult sõjamehed peawad teadma?

Enne kui kalamees wastust sai anda, jäid ta silmad ühe tolmusamba pääle seisma, mis kaugelt lõuna poolt üle weikse wõsametsa üles tõusis ja ikka lähemale tuli. See näitas nõnda wälja, nagu ajaks keegi ratsa tuhatnelja Tornimäe poole. Kawal Metsawaim ei ootnud jellest nähtusest midagi hääd. Ruttu hakkas ta purjusid korda seadma, et merele sõita. Leida soowis neile hääd teed ja saatis wõerale sõjamehele tuhat terwisid. Tema oli sellega wäga rahul, et nad kord ära läksid, sest ta oli juba kaua aega kodust ära olnud, kus kasuema teda taga hüüdma hakkaks.

Leida oli õhtuse söögi parajalt tulele pannud, kui Maasika linna käskjalg uksest sisse tormas ja suure rutuga hüüdis: — Kuhu on see lootsik jäänud, millest sa natukese aja eest teatasid?

— Sõitis üürikese aja eest ära.

— Kes olid lootsikus?

— Kalamehed.

— Mitu meest sääl oli?

— Kaks. Aga miks päraft pärid sa neid nii suure hädaga järele? küsis Leida imeks pannes käskjala higise

näo pääle waadates. See aga ei lasknud ennast oma uurimises eksitada.

— Kas sa tundsid neid kalamehi? küsis ta edasi.

— Ei tunnud. Nad olid mulle hoopis wõerad.

— Siis on nad nemad, siis on nad nemad, hüüdis käskjalg käsi wehkeldes. Kuhu nad läksid?

— Kes nemad nad peawad olema? küsis Leida ära punastades, sest ta arwas, et käskjalg tema saladuse jälgile oli saanud. — Nemad olid igapäewased kalamehed; nüüd on nad merele tagasi sõudnud.

— Igapäewased kalamehed! Sa eksid raskesti, mu lapsuke. Kalamehed ei lähe mitte wastu ööd merele kalu püüdma. Kas see nende lootsik oli, mis täies purjus Muhu ranna poole purjetas?

— Seesama jah. Muhumaal ootab neid keegi.

— Seda on nad waletanud. Kas on mõni lootsik wõi laew prii ja kas on mehi kodus, meie peame neile järele sõitma ja nad kinni püüdma.

— Aga mikspärast siis? päris tüdruk, kes asjast ikka weel aru ei saanud.

— Need ei ole kalamehed, waid äraandjad, salakuulajad — üks suur Liiwi wäepäälik ja ta nurjatu sulane. Oh, oleks sa nad siin kinni pidanud! Nüüd ruttu järele — nad ei tohi meie käest peaseda.

Metsawaim oli kõige aja terawa silmaga kaldale wahtinud ja ära näinud, et nad weel wiimasel silmapilgul säält ära tulnud. Ta oli kõik teatused kätte saanud, mis tema seltsimehel tarwis läks ja nüüd oli tarwis terwe nahaga kindlale maale tagasi peaseda. Tema teraw silm nägi küll ära, mis teisel pool kaldal sündis. Ruttu pandi sääl üks laew purjele, kolm meest astusid sisse ja hakkasid tugewasti nende järele sõudma. Ta ei oleks oma isandale sellest sündmusest sõnagi lausunud, kui see mitte ise ära ei oleks märganud, et neil tagaajajad kannul. Arusaamata näitas neile olema, kust siin nende luusimisest sõna oli saadud. Muidugi ei teadnud kumbgi, mis nende järele sõitmine tähen-

das, aga ometi uskusid nad oma kurja südame tunnistusel, et järele sõitjad nende tagaajajad olid. Käskude andmisega harjunud würst wõttis ka mõlad peosse ja nüüd tõmbasid neli tugewat kätt, nii et weele wagu taha jäi.

— Kuhu peame nende eest põgenema? küsis würst wähe nukra ja nõutu häälega.

Metsawaim wahtis taewast ja merd ning ütles siis pikalt: — Meie wõime rahuga tultud teed tagasi sõuda. Ilm jääb waikseks, udu tõuseb paksult üles ja katab meid öö hõlmas tagaajajate eest hästi ära. Nüüd peame otse maa poole sõudma ja kui udu meid juba nende eest ära warjab, siis pöörame häkisti õhtu poole suure mere pääle. Sel wiisil ekfitame nad oma jälgilt ära ja peaseme ilma hädaohuta.

See oli Liiwlase meelest hää nõuu. Warsti laotas widewik ja sellega ühes ka paks udu oma waiba merepinnale ja mõlemad laewad kadusid udu sees teineteise silmaringist.

Nagu ilm ümberringi udune ja pime, nii oli ka kahe kalamehe süda. Nende pääs pesitasid kõige mustemad mõtted. Liiwlane tegi plaanisid, mil wiisil ta Sakala kuulsat ja kardetawat wanemat Lembitut kõige paremini oma inetumate plaanide kordasaatmiseks wõib tarwitada, ning siis oma seltsimehe, kes oma kohuse oli täitnud ja nüüd waheft äraandjaks wõis saada, kõrwale wõiks saata. See jälle mõtles järele, kuidas ta Soontagana wanemaks wõiks saada, ning sellepärast oli tal waja õigest wanemast lahti saada.

12. Ootamata õnn.

Waike kasuema oli maha maetud, kasuwend meestega sõtta läinud ja kasuisa surnud. Tal ei olnud Soontaganas enam ühtegi omast, kes teda sääl sugulase armusidemega kinni oleks hoidnud. Ainult see koht, kus ta oma lapsepõlwe rõõmus ja kurbtuses ära oli elanud, oli talle nii sü-

dame külge kaswanud, et säält lahkumise mõte ta südamele walu tegi. Aga siiski liikus ta südames üks waigistamata igatsus, mis teda siit kodusest elupaigast kaugele, kaugele ajas. Siin ei olnud tal mingit õnne loota, wäljas wõis ta oma kasuwenna kätte saada ja temale ära seletada, et nad mitte lihast õde wenda ei ole — wäljas wõis ta ka oma isa ja õe üles leida, kui nad weel mitte ema järele toonelasse ei olnud läinud.

Waike oli kindla nõuu ette wõtnud Soontaganast ära minna. Ta pani tarwilisemad asjad kokku, andis linna järelwaatamise truu saarewahi hooleks ja sammus ühel ilusal päewal mööda salateed läbi soo Salumäe poole. Tema ei olnud weel ialgi kodust kaugel wäljas olnud ning ei tunnud sellepärast ka ilma. Oma noores lootuserikkas rinnas tundis ta ütlemata julgust tundmata inimeste sekka minna ja tundmata maid ja metsi mööda ümber rännata ning omakseid otsida. Oh kui mitmele noorele inimesele on niisugused lootused õnnetust ja häda, waewa ja walu toonud, kes elu tema tõsisest ja karedast küljest weel tundma polnud õppinud! Nooruse waimustus kujutab enesele roosilised teed ja peab ilma emasüleks, mis teda kaitswal armukätel wastu wõtab. Niisuguste lootustega oli Waike Soontaganast lahkunud. Ta oleks wõinud kui walitsejanna suures auus ja hiilguses oma linna jääda, mille õige pärandaja ta ilma ees oli, aga ta ei igatsenud hiilgawat auu, ta süda ihaldas armastust, otsis armukest.

Salumäel peatas ta kinni. Auukartuses waatas ta nende tammede pääle, millede ladwad ei tea mitu sada suwe ja talwet tasaste tuulte ja tugewate tormide käes olid kohisenud ning inimestele troosti ja kartust südamesse toonud. Täna liikusid nende lehed tasase sahinaga õrna tuuleõhu käes. Noor piiga ei teadnud isegi, kust see tuli et tal täna siin pühas paigas nii arusaamata tundmus rinda tuli, mida ta milgi wiisil ära ei suutnud seletada. Kodused haljendawad kingud kaugel lageda soo keskel, laia okstega puun ta siiamaalse isamaja ukse ees, mille okstes linnud

laulsid ja pühad hiiepuud Ohwrimäel, kus ta oma wennast oli lahkunud, et teda iialgi enam oma wennaks nimetada — need tulid kõik elawalt ta silmade ette. Ta süda hakkas waljuste tuksuma, pisarad weeresid silmist, lahkumine läks raskemaks kui ta ette oli aimonud. Ta süda ütles talle, et ta neid kallid kohti enam näha ei saa, ja et wöörsil ka nii armas ja ilus on, seda ta ka ei mõtelnud. Nüüd alles hakkas ta arusaama, kui armsad ja kallid kodu niidud ja nurmed, hiied ja harud on ja kui suurt walu see teeb, neist teadmata oja pääle lahkuda. Ta läks nüüd siit ära — aga kuhu? See küsimus tarwitas eesmärki ja seda noorel tütarlapsel ei olnud. Ta tahtis aga edasi rännata, kuhu jalad kannawad. Üks ainuke tuttaw elas tal siin lähedal, see oli Metsawaimu naine. See oli tihti tema juures käinud, kui ta üksi oli ja temaga lahkelt kõnelenud. Selle juure tahtis ta weel enne nõuu küsima minna kui ta siit täitsa ära läks. Ta wõttis oma asjad jälle kokku ja tahtis minema hakata, kui talle see ilus hõbesõlg silma puutus, mis ta kasuema waralkirstust üles oli otsinud. See oli ta ema ainus mälestus ning seda hoidis ta nüüd hoolega omal kaelas südame ligidal. Oli ju kord tema ema seda kaunist ehet temaga ühtlasi rinnal kannud. Oh kui ta nüüd seda kohtagi oleks teadnud, kus ta ema luud puhkasid! Kallist kohast lahkudes pühkis ta küll pisaraid silmist, aga kurwastust südamest ei wõinud ka kuiwatatudgi pisarad kaotada. Siin õppis Waike esimest korda kodumaa armastust tundma.

Päike oli juba ligi lõunas kui Waike oma sõbranna maja juurde jõudis. Õues oli kõik wait kui hauas. Imeks pannes leidis ta, et toa uks kinni oli pandud, mis ta muidu iialgi talumajades polnud leidnud. Ta koputas ja raputas ja hüüdis tükike aega ukse taga enne kui inimese häält kuulda sai.

— Kas sa inime oled, wõi on sul üksi inimese hääl? küsis üks tume madal hääl toast. Kas tahab mõni teist kurjategijatest oma wangile pääsemise lootust teha, et siis

tema petetud lootuste üle hirwitada. Inetumad õeluse orjad, ärge teotage inimese ausat kuju. Ärge lootke et mina teid kardan. . .

Waike kohkus tagasi. Mis kõne see oli? Seda häält oleks ta nagu enne kuskil kuulnud, aga kus, seda ta enam ei mäletanud. Natuke aega seisis ta ilma nõuta paigal, siis küsis ta julgust wõttes:

— Kes on toas kinnise ukse taga?

— Kui sa tõesti inime oled, ja seda ei tea, siis tee uks lahti ja peasta mind, enne kui äraandjad mind siia nälga suretawad.

Waike lükkas kõigest jõust, sidemed andsid järele ning uks läks lahti. Päikese kiired tungisid neitsiga ühtlasi uksest pimedasse tuppa ja nende waral nägi Waike imekspannes, et toa nurgas üks sõjamees lamas. Ta käed olid selja pääle kinni seotud ning sel wiisil seina külge kinnitatud, et ta ise ennast liigutadagi ei saanud. Hirmuwärinaga wahtis Waike wangi wähe aega ligemalt ning kargas häkiste karjatades tagasi. See wang polnud keegi muu kui seesama sõjamees, kes teda Soontagana teel waenlaste küüsist peastis. Ilma seletamata läks tal asjalugu selgeks. Kurjategijad olid ööse salaja ta pääle langenud, kinni sidunud, siia wedanud ja wangi pannud. Seda olid nad kõik ainult sellepärast tei- nud, et sõjamees temale appi oli tulnud. Üksi seda ei wõinud ta mõista, kuidas ta just tema hää sõbranna ma- jasse saanud.

Mõne silmapilgu järele olid kõik sidemed käte ja jal- gade ümbert katki kistud ning wõõras sõjamees wõis Waike najal maja uksest wälja õue tulla. Tal olid mitmed haawad pää sees, millest palju werd oli jooksnud ning ta jõuu ära kurnanud. Ka nälg ja jänu oli omalt poolt tuge- wat keha aidanud nõrgestada. Tänades pani ta oma sidu- misest üles paistetanud käe neiu pää pääle, silitas ta kuld- seid juukseid ning ütles talle mahedaste: — Sina mu hää waim, mu haldjas, kes on sinu siia mõrtsuka pesasse juhatanud?

— Ma tahtsin oma ainust sõpra waatama tulla.

— Jumalad olgu tänatud, et nad sind mu peastjaks on saatnud. Sinu läbi saab terwe rahwas hukatuse eest hoitud, sest sa oled tema sõja pääliku äraandjate wäewallast wabastanud. Kas saad ise ka aru, mis hääd sa oled teinud?

— Mina olen ainult kurja teinud ja hääd teiste käest saanud, aga mitte isé teinud, ütles neiu nukralt.

— Kuidas nii? Kas sa mu peastmist kurjaks teoks arwad?

— Taewas hoidku selle eest! See ainult trööstib mind weel, et sa jälle waba oled. Mis sa aga nende inimeste ja äraandjate läbi oled kannatanud, see on kõik minu süüd, sest sellepärast ongi nad sinu waenlaseks saanud, et sa mind peastma tulid.

Mis need sõnad tähendawad?

— Kas sa ei tunne enam seda tütarlast, keda sa üle-eila öösi Soontagana teel kahe kurjategija käest peastsid?

— Ah sina oledgi see weike näkineid! Jah, jah nüüd tunnen ma sind. Mu pää on uimane ja keha nii nõrk, istume puhkama! Ma ei tea kust ma siia olen saanud. Kurjategijad langesid salaja selja tagast mu pääle, ma ei saanud wasta hakata. Ma ei mäleta muud enam midagi — kui ma jälle ärkasin, tundsin ma hirmust päävalu, suurt jänu ja arusaamata nõrkust oma liigetes. Kõik oli mu ümber pime ning tundsin enda kinni seotud olema. Üks naisterahwas tõi mulle paar korda juua ja süia, aga ta ei kõnelnud mu küsimiste pääle midagi ega laskmud mind ka wangist lahti. Oh, kuidas tänab mu süda sind, mu weike haldjas, et sina kui jumalate saadik mind peastma tulid!

Waike tahtis praegu wastata, kui jalaastumine selja taga kuuldawale tuli. Mõlemad waatasid tagasi. Metsa-waimu naine tuli kõiksugused metsarohtusid põlle sees hoides nende poole. Aga kuidas kohkus ta ära, kui ta tütarlast tema wangiga üksi wäljas nägi seiswat. Ruttu kargas ta tagasi nagu tahaks ta ära põgeneda.

— Seisa paigal! hüüdis sõjamees walju häälega.

Wärisedes jäi naine seisma. Waike oli ta juurde jooksnud ja tema käest õrnalt kinni hakanud.

— Mis sul on emake, et sa nii wärised? ütles ta osawõtlikult.

— Lapsuke, mis on sul niisuguse naisega tegemist? küsis sõjamees karedalt.

— Ta on minu hää emalik sõbranna olnud.

— Niisugune nõid, kes isamaa äraandjatega ühe katte all mängib!

— Kas tema ka sinu wangitsejate seas oli? küsis neiu kohkumult.

— Mind on sunnitud! Ma ei wõinud teisiti olla, ägas naine suure hirmuga.

— Kes on sind sundinud? küsis sõjamees käredasti.

— Üks wõeras . . . üks tundmata mees . . . kogeldas ta.

— Kes oli see wõeras?

— . . . üks wõeras . . . ma ei tea . . .

— Aga siin ei olnud ju mitte üks, waid kaks wõerast. Kes oli teine?

Naiseke wärises kõigest kehast.

— Jah, kes oli see teine! hüüdis tütarlaps wahele. Ütle, ütle, kes need mehed olid, kes selle sõjamehe siia tõid? Need olid isamaa kõige suuremad waenlased ja ta äraandjad.

— Isamaa äraandjad! kõnelesid naise huuled häälestult. Kust sa seda tead?

— Ma olen kõik nende sala nõupidamisi oma kõrwaga kuulnud. Teine neist rääkis Liiwi keelt, teine Eesti keelt. Ta hääl oli mulle nagu tuttaw, aga näost ei saanud ma pimedas mitte aru, kas ma teda enne iialgi olen näinud.

Naine oli näost walgeks läinud ja ei saanud sõnagi suust. Ta südames tormasid hirmsad mõtted. Tema mees käis siis ühe äraandjaga ja isamaa waenlasega ümber, oli Waike kollale kippunud ja selle sõjamehe wangi toonud.

See oli hirmus. Aga seda ei tohtinud ta ometi kellegile awaldada. Siis oleks mees talle rängasti kätte maksnud ja oleks ta ära põgenenud, siis oleks ta maailma naeru ja põlgtuse alla langenud, weel seda enam, et ta ise ka pimeduse tegudest, mis päewa walget ei salli, puhas ei olnud. Ta wõttis kindlasti ette, mitte oma mehe musta saladuse äraandjaks saada.

— Lapsuke, ära kõnele selle nõiaga, ütles sõjamees neitsile, sa näed ju ta näost, et ta äraandjate seltsiline on. Nende tööd peawad aga nurja minema nii tõesti kui ma sõjamees olen.

— Tema ei wõi äraandja olla, ütles Waike kindlusega. Ta on ikka mu hää nõuandja sõbranna olnud ja peab ka nüüd, kus mul ema ega isa ega ühtegi lihast sugulast ilmas pole, minu emaks jääma.

— Kuhu on siis sinu isa ja ema ja sugulased jäänud? Soontagana wanema suguselts on ju suur.

— Jah, on küll. Ehk Soontagana wanem ja ta emand nüüd surnud on, siiski on neil suguseltsi, aga oma waeste wanematest ja sugulastest ei tea ma midagi. Ma tahan neid otsima minna, kuhu jalad kannawad. Sellepärast on mul hääd ja ustawaid awitajaid waja.

— Mis, kas sina siis Soontagana wanema tütar ei ole, nagu sa weel üleeila ööst ise mulle ütlesid? küsis wõeras imestades.

— Ei ole! Soontagana emand, keda ma siiamaani oma emaks pidasin, ütles mulle weel surmawoodi pääl, et ma mitte tema tütar ei olla, waid üks waenelaps, kes oma wanematelt ära warastatud.

— Ära warastatud! hüüdis sõjamees suure tähelepanemisega. Kust oled sa warastatud?

— Seda ma ei tea. Surm lubas mu kasuema ainult niipalju kõnelda, et ta oma ülekohut waewalt südame päält ära sai ütelda. Ta olla seda kättemaksmise pärast teinud. Üks naine olla mind mu wanematelt ära warastanud. Ka seda nurjatumat naist ei tea ega tunne ma.

— Üks naine sind kättemaksmise pärast oma wanematelt ära warastanud! rääkis sõjamees järele mõteldes.

Metsawaimu naine oli nii ära ehmatanud, et tal jõud ära tahtis lõppeda. Ta jalad wäärdusid ja keha tuikus, nii et ta ennast ukse piida najale pidi toetama. Ta wahtis ükfisilmi wõera sõjamehe otsa. Suured higitilgad tõusid ta otsa ette.

— Lembit, Lembit, sai ta wiimaks suure waewaga suust wälja. Nüüd ma tunnen sind. Sina'p see oled, sa suur sõjamees, kõrge wanem.

— Mis sul on naisuke? küsis sõjamees imestades.

— Midagi! . . . ma tunnen sind . . . ma olen sind . . . ma olen sind näinud . . .

— Kus oled sa mind näinud?

Küsitaw oli uues kimbatuses. Ta oli ise ennast wõrku mässinud. Pidi ta üles tunnistama, mis ta süüdlase südame taga warjul seisis? Hirmus!

— Armu, armu, suur ülem! ägas ta wiimaks.

— Ega ma sellepärast weel sinu pääd ei taha, et sa mind siin wangis hoidsid, wastas Lembit põlglikult.

— Minu süüd ei ole ükfi see . . . oh, see on hirmus!

— Mis siis weel . . . mis on hirmus! Räägi!

— Sa mäletad weel seda tormist ööd . . . täna 16 suwet tagasi. . .

— Kas sa sellest tormisest ööst kõneled, mil mu lapsed mult ära warastati? Seda ma küll mäletan. Ta oli minu südames tormisem kui looduses. Aga miks tuletad sa mulle seda hirmust sündmust meelde? Ära mõistata nii palju, waid räägi nii, et ma aru saan. Tead sa sellest loost midagi?

Naisuke nikutas pääga. . . Sõnad ei tulnud tal üle keele.

— Kes on nad ära warastanud? Kas nad elawad weel? küsis Lembit nähtawa liigutusega tormiliselt.

— Mina — oli tume kostus. Siis ei jõudnud ta enam midagi kõneleda. Sügaw waikus walitses wähe aega kõige kolme keskel.

— Sina, sina minu laste waras, sai Lembit wiimaks omas wihas sõnadele mahti anda. Kas on nad weel elus?

— Teisest ei tea ma midagi, wastas wanake hääletult.

— Aga teisest küll?

— Jah!

— Kus ta on?

— Siin! Waike siin on sinu laps! Siin on see sõlg, mis temal lapsena kaelas oli. See on selge tunnistus, et ma tõtt kõnelen.

See tunnistus tuli liig häkisti. Isa ja tütar seisid kui kiwikujud liikumata paigal. Sõlg oli õige.

— Sina, hää waim, sina minu laps! hüüdis sõjapäälik liigutusega ja laotas oma käed laiali, et teda kaenlasse wõtta. — Kas on see tõsi, kas on see wõimalik? Jah, see sa oled, sa oled minu Linda nägu, sul on tema silmad, suu, põsed — sa oled tema tõsine noorendatud kuju — sellepärast olid sa mulle esimesest nägemisest saadik nii armas. Sa oled mu kadunud tütar, mu waluga leinatud ja taga otsitud laps . . .

— Ja sina mu isa! Kiitus ja tänu jumalatele, kes nii hääd minu wastu on olnud ja mind nii ruttu leida lasknud, keda mu süda nii soojalt igatses leida. Minu õnn on ära rääkimata suur!

Nuttes seletas Metsawaimu naine ära, et ta Soontagana emanda käsu pääle Lembitu tütred ära warastanud. Et ta oma tegu südamest näis kahetsema ja et õnnelik Waike ka tema eest palus, jättis Lembit, kes oma tütre ülesleidmise üle äraräägimata rõõmus oli, ta karistamata ning tõttas oma tütre seltsis Sakala maale minema, kus teda juba sõjawäed ammugi igatsusega ootasid.

13. Tühi pesa.

Hää ja kuri wõitlesid Metsawaimu naise südames kangesti. Ta kahetses, et ta ennast Lembitu laste wargaks oli tunnistanud ning seega suurt wastutamist ilma ees enese

pääle koormanud. Teise lapse oli Lembit küll kätte saanud, aga kus oli teine? See mõte pani ta wärisema. Ta oli wäetima mõrtsukas. Kus oli nende ema, Lembitu kallis abikaas? Ka selle oli ta oma kergemeelse teoga hauda saatnud! Ja mis kasu oli tal nüüd sellest? Tema emand ja palga maksja oli ise ka surnud, oli surmawoodil oma tegu kahetsenud ja kõik üles tunnistanud. Oh, mis hirmus! Ta hirm tõusis weel suuremaks, kui ta selle pääle mõtles, et tema mees ühe isamaa äraandjaga ümber käib ning temaga ühes lõksu wõib langeda. Kas ta ei pidanud mitte parem siit ära põgenema, sest see koht oli talle wiimaste juhtumiste järele hirmsaks läinud, maa oli ta jalge all kui kõrwetaw tuli. Ja kui ta mees koju tuli, mis pidi ta temale siis weel wastama, kui see wõera mehe ja selle sõle järele pärima hakkas, mis temale nii tähtjas näis olema ning mille ta nüüd ära annud. Ta ei leidnud mingit nõu. Ta rahutu süda ähwardas rinnas lõhkeda. Ta tundis kui kõlwatu ta oli. Ta ei wõinud ühegile inimesele ilma pääl julgesti silma waadata ega kaastundmust enese wastu nõuda. Ta mõtles oma noore ea pääle tagasi, mil ta weel süüta neitsike oli, kellest kõik lugu pidasid — aga nüüd — ära põlatud käetark — ühe nurjatu isamaa äraandja naine — lapse waras — ema tapja . . .

Ta ei julgenud enam edasi mõtelda. Ta pähe tulid ikka hirmsad pildid, ikka hirmutawad kogud. Ta oleks hää meelega nutnud, aga ta nutust wõerdunud silmadest ei tulnud pisaraid, mis walu waigistawad ja rahutumasse südamesse jälle rahu ja troosti toowad.

Kuna naine nii kurtis, pidas Metsawaim ise oma Liiwi isandaga selle üle nõu, mis Lembituga teha. Pime öö oli nad tagaajajate küüsist peastnud, aga sellegi pärast ei olnud nad weel julged. Wistist hakati neid nüüd igalpool taga otsima ja sellepärast oli waja rutata ning jälgesid ära kaotada. Kaua ei tohtinud nad enam ühte jääda. Liiwlane pidi oma maale katsuma saada, enne kui ta siin kinni püüti. Aga Lembit ei tohtinud enam walla saada.

— Kõige parem on kui meie ta kohe wagaks teeme, sest ühes ei wõi meie teda wõtta, ütles ta oma seltsimehele, kes mõrtsuka mõttega mitte rahule ei tahtnud jääda.

— Mina küll oma kätt tema külge ei taha panna, rääkis Panda wiiwitades. Wangi tapma hakata — see ei ole ühegi auusa sõjamehe wääriline töö.

— Sa oled küll wäga auus sõjamees, wastas Liiwlane kibedasti. — Aga mis meie temaga teeme?

— Kui sa tahad, wõin ma teda enese juures wangis pidada.

— Kui kaua?

— Nii kaua kui sõda otsas on. Siis ei wõi ta enam kahju teha. Ma usun, et ta wahest isegi oma haawade kätte warsti ära sureb. Ta oligi juba pääst juhmiks jäänud. Mõtle, kus nende hoopide ots, mis ta pähe langesid. Mis sa selle kohta arwad?

— See pole mitte halb nõu. Aga kas sa pead ta ka hästi kinni?

— Missugune küsimus! Kas Metsawaim on siin ilmas sõna annud ja mitte pidanud?

— Siis on hää. Teeme nii!

— Aga kuidas siis palgaga on?

— Palk saab ausasti maksetud, aga enne töö!

— Töö saab tehtud. See on julge. Aga kui ma kohe wõiksin palga kätte saada, siis oleks asi weel julgem. Meie ei tea ka, millal jälle kokku juhtume. Sina — —

— Wõta siis, sa palga näljane, rääkis Liiwlane wihaga ja wiskas talle mõned hõbetükid jalgade ette.

Metsawaim pistis nad hoolega kulidesse ja juhatas nüüd seltsimehele tee kätte, kuhu ta seniks pidi minema, kui ta kodust läbi läheb, wangi järele waatab ja teemoona ühes toob, sest kahekesi käimise tahtsid nad külade wahel maha jätta, et keegi neid taga otsitawateks kurjategijateks ei hakkaks pidama.

Kes aga wõib ta imestust ja ehmatust kirjeldada, kui ta kodust tühja toa eest leidis. Esimene asi oli kohe naist

üles otsida ja sellelt järele pärida, kuhu wang jäänud. Naine oli kohmetanud ja ei tahtnud hää asjaga sõnagi suust wälja saada. Ta ei olnud weel saanud järele mõtelda, mis ta peab wastama. Õigust kõneleda oli tal siin ilmwõimata.

— Ta on enese hullus meeles lahti kiskunud ja ära jooksnud, kostis ta wiimaks mitmekordse küsimise pääle.

— Üksi?

— Üksi jah!

— Kuidas wõis ta enese üksi lahti kiskuda? See ei ole wõimalik. Sa lasksid ta lahti, naine, kõnele!

— Mana jõuu juures, ma ei ole seda mitte teinud. Ma ei näinud enne, kui ta lahti oli ja mis wõisin mina hulluga teha?

— Ah, see on hirmus rumal tükk! Nüüd läheb ta ometi oma malewa ette otsa.

— Mis sa temaga siin tahtsid teha?

— Ah, kes wõib naistele kõik kõnelda! Sellest ei saa enam midagi. Meie peame siit hoopis ära kaduma, siin on kardetaw elada. Tee ruttu natuke teemoona minu seltsimehe jaoks. Ma pean kohe tema juurde minema. Enne hommikut ära oota mind koju, mul on weel kaunis pikk teekäik ees, mis wäga tarwiline on. Pane seniks kõik asjad kokku ja katsu maja weel enne õhtut ära müüa. Homme peame teele minema. —

— Miks peame siis siit ära minema?

— Teine kord, kui aega, kõneleme sellest. Nüüd too mu sõlg siia?

Naine kohmetas ära. Sõle oli ta ju ära annud. Mis pidi ta ütlema?

— Ah weel üks küsimus, kõneles Metsawaim wastust ootamata edasi. Kas sa tunned weel Wotele sugulasi? Tema tütre lapsi. Kas see sõlg ei ole wahest nende kellegi käest?

Naine oli kimbus. Sõlest ja selle omanikust ei tahtnud ta midagi rääkida. Aga siin ei wõinud ta waikida.

— Teine kord kõneleme sellest pikemalt, ütles ta wiimaks nõu leides. Sa ütlesid enesel rutu taga olema. Ma toon moona kohe.

— Rutt küll minna, aga niisama rutt on mul ka teada saada, kas Wotelel, see on minul, weel sugulasi elab ehk ei ja kelle käest see sõlg on saadud?

— Sinul sugulasi elab! Mis see tähendab?

— Mina olen ju Wotele, Soontagana wanem. — St — mitte üht sõna selle wasta rääkida, kui sa õnnetuse sisse ei taha sattuda. Kas elab mul weel sugulasi? Sina tead ütle, ütle!

Naine naeris selle pääle.

— Kuidas wõin ma seda teada, kas sinul sugulasi weel elab, kui ma sedagi ei tea, kas sul neid üleüldse on olnud.

Panda weresooned hakkasid jälle näo pääl sinetama. Tema naine ei tahtnud teda ikka Woteleks pidada.

— Naine, hüüdis ta ähwardades. Sa kuulsid, mis ma sulle ütlesin. Pea seda meeles! Seda on meil mõlemil tarwis.

— Kas sa Soontagana siiamaalse wanema tütart tunned? uuris Panda edasi.

Ka see küsimus näis wäga kahtlane. Miks päris ta mees seda nii terawalt järele? Kas ta ei tunne wahest tema saladusi? See mõte pani ta kohkuma.

— Tunnen! Ta on siin ka käinud.

— Siin käinud! hüüdis Metsawaim kohkudes. Kas ta mind ka ei ole näinud?

— Miks sa seda nii imeks pannes järele pärid?

— Midagi! see tuli muidu nii jutusse. Kas sa tead, kus Soontagana praeguse wanema tütar praegu on?

— Ei tea! Naise süda põksus pea kuuldawalt seda walet wälja rääkides.

— Kas ta linnas ei ole?

— Kus linnas?

— Soontaganas muidugi.

— Ma ei usu mitte, et ta praegu sääl on.

— Hm, siis oli ta tema ise. Pagana õnn, et ta meid ära ei tunnud, ümises ta iseeneses.

— Mis sa pomised? Kes tema ise ta oli?

— Soontagana wanema tütar. Mis ta nimi jälle oli?

— Waike.

— Waike! Ei, ta nimi on Leida.

— Soontaga neiu nimi on Waike, wastas naine kindlusega. Kus sa teda nägid?

— Saaremaal.

— Millal?

— Eila selle ajaga. Aga mis sa sellest siis nii hoolega järele pärid?

— Ma ei usu mitte, et Waike eile Saaremaal wõis olla.

— Miks mitte?

— Ta ei ole kodust üleüldse nii kaugele wälja saanud.

— Aga ta on ka ometi kewadel sääl elanud?

— See pole wõimalik.

— Noh, mina nägin teda eila oma silmaga. — Aga mis me ilma asjata tühja jutuga aega wiidame. Pane moon walmis — ma pean kohe minema. — Aga pea meeles, mis ma sulle ütlesin.

Natukese aja pärast oli Metsawaim teel. Ta oli iseeneses rõõmus, et ta Lembitust, sellest kardetawast mehest nii hõlpsasti lahti oli saanud. Tema wangis pidamine oleks wäga kardetaw olnud. Õnneks ei olnud Lembit teda ka mitte täie meele mõistuse juures ega päewa walgel weel näinud mis talle suureks kasuks wõis olla. Muidugi ei tohtinud ta seltsimees sellest midagi teada. Mis sellest siis oli, kui ta wõrukaela pettis?

— Kas Lembit on kindlasti warjul? küsis Liiwlane, kui Metsawaim tema juurde jõudis.

— Lembit on niihästi kui kadunud, wastas ta kawala naeratusega.

See oli Liiwlasele wäga meele järele. Ta jäi sellega üsna rahule. Kui Metsawaim talle kõik teed kätte oli juhatanud, mida mööda ta Emajõe äärde Metsapoole maakonda jõudis, kus ta laew warjul seisis, siis lahkusid mõlemad sõbrad teineteisest. Kumbki lubas oma tõotust täita ja sõna pidada, Metsawaim Lembitut walwata ja wangis pidada ning waenlastele Eestimaale teed juhatada ja Liiwlane jälle tubliste tasuda. Täitmise pääle aga ei mõtelnud kumbki. Liiwlane tõttas lõuna poole, Metsawaim pööris siis, kui sõber silmist kadunud oli, otse õhtu poole. Täna öösi pidi ta Wotelega weel kokku saama, täna pidi ta tema suu weel kinni panema, et siis ilma kartuseta kui õige Wotele Soontaganat enesele pärida. Tema peas keerlesid sajasugused hirmsad mõtted. Ükski teine plaan ei näitnud nii julge olema kui see, et ta õige Wotele siit ilmast ära saadab. Kes teadis teda taga otsida? Keegi polnud teda siin näinud, keegi ei teadnud teda taga pärida! — Nende mõtete juurde jäi ta wiimaks kindlaks. Siis waatas ta ülesse. Päike oli madalasse wajunud pikk tee seisis weel ees, ta kiirestas sammusid, et ta ohwer wahest ootamisest ei wäsiks ja ära ei läheks.

Naine kodus ei mõistnud aimatagi, mis hirmust teed mehe jalad kõndsid. Ta ei olnud üleüldse tema talitustest ja wäljas-käimistest midagi mõistnud. Need olid talle niisama arusaamata kui ta kõnedki. Wiimasest kõnest näis talle aga midagi tarwilikku silma paistma. Tema mees ei tunnud Waiket mitte hästi. Ta oli Saaremaal, kui ta õigust kõneles, wististi ühe Waike nägu tütarlapse näinud ning pidas seda Waikeks. Nagu wälk lõi talle üks hele mõte pähe. Kas see tütarlaps wahest ei olnud Waike kadunud kaksikõde? Ta oli teda ju ise mere rannale wiinud, hommiku tuulega pimedal ööl lootsikusse pannud ja kaldast minema tõuganud. Kas ei wõinud merejumal teda wihastel lainetel kaitseda ja torm lootsikut Saaremaa randa ajada? See wõis wõimalik olla. — Oh, kui see nii oleks! õhkas ta südamest. — Siis oleks himus mõrtsuka töö

mu hinge päält ära wõetud ja mu patune süda leiaks jälle rahu, mida ma enam kaua aega pole maitsnud!

Ta wõttis kindlasti ette, mehe käest selle üle selgemaid teatusi päride ning kui iganes wõimalik, teda otsima minna. Igatsusega ootas ta sellepärast meest koju. Õhtu jõudis kätte, pime öö tuli pääle, wasta ööd läks tuul kangemaks, tõusis tormiks maruks — aga meest ei tulnud ikka weel koju. Kaua wäntsles ta uneta asemel, kuulatas tormi mühisemist ja wihma ladinat, mille hääl talle täna nii hirmus oli, et ta kohe, kui silmad wähe kinni wajusid, kohutawaid unenägusid nägi, mis teda ikka uuesti üles ehmatasid. Tuule winguwate häälte sekka kostsid nagu kaebawad hädahääled. Ta uskus kindlasti, et täna öösi midagi hirmust asja sündis — seda tundis ta oma rahutumast olekust — ta oli ju tark. Tänane öö oli wäga selle öö sarnane, mil ta Lembitu tütrekese paadiga üksi merele saatis. Sellest ajast saadik oli küll juba maa 16 korda haljas olnud, aga siiski mälestas ta seda hirmust ööd wäga hästi. Ta arwas tänagi weel tuulewingumise sees lapse kisendamist kuulma, mis kaugemale minnes ikka waiksemaks jäi ja wiimaks weel ainult kõrwus järele kohises. Ta oli sel korral selle hääle eest põgenenud, aga see hääl kostis talle igalpool kõrwu ning ei jäänud kusagil tast maha, kuni ta wiimaks oma südametunnistuse hoopis ära kustutas. Nüüd oli aga see wägew hääl jälle ärganud ja piinas ta süüdlast südant kangesti. Kukk oli kolm korda ju ära laulnud, koidukuma hakkas pilwe serwi palistama — naine ei olnud ikka weel õigel wiisil silmi kinni saanud ega ta mees tagasi tulnud.

13. Mis jõda tõi.

Kogutud malewa oli wäljamarsimisel, kui Lembit oma tütrega koju jõudis. Sõnum tema kadumisest oli ka ju Sakala maale sõudnud ning tema jälle ilmumine tegi selle=

pärast suurt rõõmu rahwa ja malewa seas. Kõige rõõmsam oli aga Lembit ise, sest tema oli oma surnuks arwatud tütre 16 aasta järele üles leidnud. Tütar Waike ei olnud mitte üksi ilus kui puhkew roosi õis, waid ka hää südame ja terawa waimuga. Tema seltsis oli igal ühel lõbus wiibida. Tema waimu sädemed ergutasid ja waimustasid kõiki, kellel õnn teda kuulda ja näha oli.

Enne kui ühendatud malewa oma wanemate järele liikuma hakkas, andsid wanemad märki wagusi jääda. Üks uhke riietes wanem ajas ratsa keset malewat ja kõneles tugewa, kaugele kõlawa häälega: „Wennad, isamaa sõdijad! Meie oleme endid wägewa ja tugewa wastu ühendanud ja läheme oma Ugaunia wendade hääks waenu wankert weeretama. Oleme waprad, nagu meie isad ja isaisad, keda kõik naabrid kartsid ja austasid! Ohwrid on antud, jumalad on armulised, targad kuulutawad nende ilmutustest sõjaõnne — meie wõime astuma hakata. Hoidkem ikka kokku ja kuulgem oma wanemate õpetust, siis on kõik hää. Ma tean, julgust ja waprust on teil igal ühel küllalt. Meie ei wõi waenlasele armu anda, sest ta on salalik ja tige. Temaga ei wõi inimese kombel ümber käia. Küsige seda Otepää wanema käest, kes weel ühe taewakuu eest tema kimbus oli.

— Meeme on hästi kõnelenud — Otepää wanem kõnelgu! hüüdsid hääled läbisegamine.

Kõneleja Meeme jäi wait. Üks teine wanem astus ette. Ta oli kaswu poolest Meemest kaugel taga, aga ta hääl kõlas pea weel kaugemale.

— Auusad Sakala ja Soontagana sõjamehed! Ma olen wäga rõõmus, et teie meie waesele Ugaunia maale appi tulete. Meie üksi enam ei jaksa waenlaste wastu panna. Metsi mööda tulewad nad salaja maale, langewad öökahmakul küladesse, tapawad inimesed une pääl, riisuwad wara ja põletawad majad ära. Enne kui meie oma mehed kokku saame, on nad jälle läinud. Pealegi on neid nii palju, et meie oma weikse malewaga neile midagi ei jaksa teha.

Sääl ei ole üksi üle mere tulnud raudmehed, waid ka naabrid Liiwlased ja Lätlased. Teise kuu sees alles tuli Wõnnu meister Bertold suure wäega häkiste Otepää linna alla ja piiras ta ümber. Meil ei olnud linnas kuigi palju sõjamehi. Wõnnu Bertold ja piiskopi sulased Siffrid ja Aleksander Riiast tõotasid meie linna rikkumata jätta kui nad sisse laseme, sest nemad tahta rahu tuua ja üht uut hääd usku kuulutada. Meie wõtsime nad kui wennad wasta, aga nemad lasksid ka oma sõjamehed salaja linna tulla, kes kõik linna inimesed maha tapsid, wara ära riisusid, majad põlema panid ja meie naised ja tütred wangi wiisid. Kes põgenema sai, see weel peasis palja eluga, et teistele hirmust lugu kuulutada. Kui kõik riisutud ja põletatud oli, läksid nad suure saagiga Liiwi maale tagasi. Meie naised ja tütred on praegu weel nende käes hirwitada ja teotada ja meie peame seda wagusi ära kannatama. Sõjamehed, teil on mitmel enestel naised, mitmel lapsed, teie tunnete abielu pühadust — mis ütlete teie selle kohta, kui need, meie kõige kallim ilma wara, meilt nii teotawal wiisil ära röömitakse! — —. —

Rääkija hääl wärises — ta jäi wait.

— Edasi, edasi! hüüdsid hääled malewast. Need petjad, rööwijad ja naistewargad peawad oma palka saama!

Määratu rong hakkas liikuma.

Ühel ilusal päewal odra lõikuse ajal hakkas Wõnnu linn Eesti ühendatud malewale silma paistma. Salk Riia rüütlid, kes Polotski kuninga juurde Wenemaale pidid minema, et teda Sakste poole meelitada, juhtusid neile teel wastu. Kui nad aga suurt malewat eneste ees nägid, põgenesid nad Wõnnu linna. Saadikute päämees oli Rudolf von Jericho.

Kohe piirasid Eestlased linna ümber, wedasid metsast puid kõige juurtega linna müüri ümber kokku, ehitasid neist enestele müüri lähedale kõrged tornid, mille päält linna wõis tuld pilduda ja suitsu ajada ning alt wõidelda, ja sõdisid sel wiisil kolm päewa. Wõnnu linna sõjamehed

polnud niisugust päälehakkamist weel enne kuskil näinud ja sellepärast hakkasid nad juba lootust kaotama. Eestlased olid aga wäsimata. Ühelt poolt linna wallilt hakkasid Lätlased ja Sakslased, kes linna kaitsesid, taganema — mitmed Eestlased olid juba müüri pääle tunginud, sild üleminemiseks oli pea walmis — tuule päält oli linn ka juba põlema hakanud — sääl kõlas korraga sõnum läbi laagri: „Riiast tuleb määratu raudmeeste wägi!“ — Eesti wanemad andsid malewale ruttu käsku endid kokku koguda ja üle Koiwa eest ära minna.

Wõnnu linn jäi ärawõitmata; Eesti malewa puhkas öö ühe järwe ääres Koiwa metsas. Wanemad olid nõu pidamas, mis nüüd teha tuleb. Teisel hommikul tuli sõnum et Liiwi würst Kaupo Liiwlaste ja Lätlastega sinna jõudnud ja sellesama järwe äärde metsa puhkama jäänud, Riia raudmehi järele ootama. Nende wägi oli Eesti wäest mitu korda suurem ja tugewam. Nüüd oli wanematel hää nõu kallis, et siit wõeralt tundmata maalt weel terwete kontidega peaseda.

Wanemate nõuupidamisel kõneles noor Wambola, Soontagana wanema poeg, kui ta nägi, et keegi hääd nõuu ei leidnud: „Kõrged wanemad! Ma ei räägiks mitte wanematele wahele, kui nüüd hää nõuu liiga kallis ei oleks. Lubage minule üks jagu julgeid mehi, ma tahan nendega waenlaste järelkuulamisi segada ning neid laiali ajada, et meie nad siis kergeste ära wõime wõita.

— Noormees, sinul on kena mõte, rääkis Lembit rahulikult. Aga kuidas tahad sa seda korda saata?

— Ma sean oma mehed waenlastest tüki maad eemale üles, panen enesele siis Liiwlase riided selga ja lähen Kaupo juurde ning wiin temale selle sõnumi, et terwe Eesti sõjawägi üle. Ümera jõe ära on põgenenud. Et nad seda usuksid, sellepärast peab mul neile üht weikest osa põgenejaid näidata olema, milleks ma julgeid mehi tarwitan, kes waenlasi ninapidi mõistawad wedada.

— See on kardetaw katse, noor Wambola, kõneles Lembit, keda nooremehe julgus oli liigutanud. Sind wõidaks ära tunda ja siis oled sa kadunud. Eluga ei pease nende werejänuliste käest ükski mehe hing.

— Mina mõistan Liiwi keelt ja tunnen neid kombeid. Ma usun, et mu plaan korda läheb. Kui nemad Riia raudmehi ära ootawad siis peame küll tõepoolest ära põgenema, sest nii suure hulga wastu oleks meil siin tundmata metsades asjata taplema hakkata.

See oli wäga asjalik kõne ja keegi wanem ei rääkinud enam wasta, waid kõik soowisid süamest ta kardetawale ettewõttele kordaminemist. Lembitu süda hakkas sest saadik soojemalt Wambola wastu tuksuma, sest siiamaale pidas ta teda kui oma waenlase poega ka enese waenlaseks. Aga pea nägi ta ära, et waper Wambola oma ema kurjusest midagi ei teadnud. Ta oli waikne ja järeleandja igas asjas, aga waper ja julge sõjas. Tema häälest kõlas iseäraline pehmus ja õrnus, mis nagu sisemist kurbtust ja walu awaldas. Lembitu tark silm märkas pea ära, et ta südames peidetud walu elas, mis temas osawõtmist noore mehe wastu äratas.

Waenlaste laagris lagunes mõne aja pärast jutt nagu kulutuli laiali, et Eestlased põgenemas on. Lätlased ja Liiwlased olid kohe walmis taga ajama minna. Würst Kaupo aga pidas oma wenna Bertoldi, wäimehe Wane ja Saksa rüütlitega teist nõuu. Tema ütles: „Ootame oma wennad Sakslased esiti ära, kes Riiast iga silmapilk suure wäega siia jõuawad. Siis wõime meie sõdida ja julgeste wahwa waenlaste pääle wõitu saada.“ Sõjawäe sees oli aga nii suur waimustus, et seekord keegi targa Kaupo sõna ei tahtnud kuulda. Wiimaks andis see siis ka järele, jagas wäe oma wenna ja wäimehe wahel ära ja läks terwe malewaga Eestlasi taga ajama.

— Aga kuhu jäi see noor Liiwlane, kes meile Eesti sõjawäest sõnumid tõi? küsis Kaupo teel oma wäimehe Wane käest, tema pidi ju meile teejuhatajaks ühes olema.

— Ma ei tea ka, kuhu ta siit kadus.

— Kas meie waheft petta ei ole saanud? Mu süda on rahutu — ma ei aima mitte hääd

— Kes wõiks meid petta! Ma usun, et meie Liiwlased mitte oma rahwast ära ei hakka andma, nagu — —

— Nagu Eestlased, tahtsid sa wistist ütelda, mu auus wäimees, rääkis Kaupo kogeldawale wäimehele. Kas sa oled julge selle pääle, et sind Eestimaal mitte ei petetud?

— Siis ei tahaks ma enam Wane ega kõrge würsti wäimees olla, kui ma ennast sääl petta oleksin lasknud wastas Wane uhkeste. Kõik on nii julge, nagu päikese tõus ja loojaminek. Kui see lahing wõidetud ja meie sõbrad kõik koos on, wõime warsti Eestlaste pääle minna. Wane tunneb kõik teed ja raad, maad ja mered.

— Ma tean, et mu wäimees tubli mees on ja oma würstile auu teeb, rääkis Kaupo kiites. Ühes koos tahame wõidu teed käia ja maad ning rahwaid eneste orjadeks teha — —

— Kas sa näed, kus see wihmakull peaks olema, kes siin wihma karjub, rääkis Wane wahele ja waatas ümber ringi.

— Mis sõjamees wihmakullidest wahib, ütles Kaupo uhkesti.

— Wihmakull on wana usu järele õnnetuse märk sõjateel.

— Tühi usk. Meie Saksa sõbrad waatawad sõjaõnne kandiku wiskamisest karu naha pääl . . . nad on targad . . . neid usun ma enam . . .

Ta oli wahete wahel ka kuulama jäänud. Wihmakulli kiunumine kajas mitmelt poolt metsast wastu. Julge Kaupo süda läks kartlikuks, hääled pidid tõeste midagi tähendama, sest karjujaid linda ei olnud ise kuskil näha. Ruttu laskis ta oma sõnumi toojat taga otsida. Teda ei olnud aga kuskil leida. Keegi ei teadnud ütelda, kuhu ta jäänud.

Äkiste kajas wihmakulli kisendamise asemel hirmus kära Liiwi, Läti ja Sakste ühendatud wäe ülemate kõrwu. Seljatagast tungisid Eestlased nii suure kiirusega nende kallale, et mõned oma sõjariistad hirmu pärast maha lasksid kukkuda ja põgenema panid. Kes eest ära ei saanud, see langes pääle tungijate odade ja sõjakirweste alla. Õhtuni kestis hirmus taplus. Eestlased pillasid oma waenlased laiali ja päewa loode ees ei olnud neist enam midagi näha. Kõik sõjamoon oli Eestlaste kätte langenud ja sõjamehed, kes põgenema ei saanud, olid wangi wõetud. Wõit oli suur ja täieline. Eestlaste rõõm oli otsata. Malewa loeti üle ja leiti, et mitte palju mehi ei olnud langenud. Lembitu silm otsis meeste ridades seda noort meest, kelle läbi õieti suur wõit tulnud, aga teda ei olnud mitte wõitjate seas. Ka kõik järele otsimine oli asjata.

— Meie noor waper sõber ja wõitja ei ole wististe waenlaste seast tagasi saanud, ütles Lembit kurwalt. Waenlased on ta wist ära tunnud ja wangi wõtnud ehk ära tapnud. Wõi on keegi teist mu waprat sõdijat, eneste keskel näinud?

— Tema oli sõjas, kostsid mitmed Soontagana mehed. Ta andis meile wihmakulli wilistamise läbi pääle hakkamise märki. Ta oli esimene waenlaste wastu minema, ta sõdis karu jõuu ja päris hullu hundi julgusega. Wististe on ta langenud, sest ta ei hoolinud oma elust sugugi.

Asjata järel otsimised tunnistasid, et Wambola enam elawate seas ei wiibinud. Temaga ühtlasi oli ka noor Warbola wanem Maniwalde kadunud.

Öö otsa peeti rõõmust wõidupidu ja kõneldi neist kahest noorest sõjamehest suure austusega.

Sõjameeste jutt oli üsna õige. Wambola oli waenlaste wäe ära eksitanud, omastele pääle hakkamise märki annud ning ise surmapõlgamisega mõne waprama seltsilasega suure waenlase salga sekka sattunud. Tema seltsimehed olid juba langenud ning tema üksi oli weel wiie waenlase keskel järele jäänud. Wihaga tormasid need tema kallale. Hullu

julgusega sõdis ta nende wastu ja jäi ka siis wõitjaks. Haawatult ja puru wäsinult tahtis ta praegu omaste juurde tagasi pöörda, kui Kaupo wäimees Wane korraga metsapuude wahelt wälja astus. Ta tundis oma sõnumetooja ära ja kargas põlewa wihaga tema pääle.

— Nurjatu äraandja! Sure siinsamas, kisendas ta hirmsa häälega ja tormas wäsinud ja haawatud noore mehe kallale. Oma wiimast jõudu kokku wõttes pani ta wasta. Aga ta käed olid juba suurest were jooksust nõrgaks jäänud, ta ei suutnud enam kaitsta. Suure hooga wuhises Wane sõjanui läbi õhu, Wambola hoidis küll oma oda ette, aga jõuetult langes see ta wärisewast käest maha ja waenlase hoop trehwas teda nii tugewaste pähä, et ta hingetult maha langes. Hoop oli nii tugew olnud, et õnnelik wõitja ise ka surnukehade üle maha komistas. Nooremehe weri mis suust ja ninast ojana wälja purtskas, wärwis ta käed ja riided punaseks. Nagu tiiger, kes werd nähes weel werejanulisemaks läheb, kargas ta rõõmuhõiskamisega maast üles ja tõstis nuia teist korda, et wastase pääd puruks lüia. Enne aga, kui ta raske nui täie mehe jõuuga maha langes, pani üks müürgaw, tuttaw hääl ta seisatama. Ta waatas ümber. Tema ees seisis üks tuttaw nägu Eesti sõjamehe riides. Esimesel silmapilgul jäi ta imestades seisma. Wastased wahtisid teineteise otsa. Liiwlane hakkas tahtmata wärisema.

— Mis tahad sa siit! müürgas ta siis ja tormas kutsumata wastase pääle.

— Tumm kalamees! Haa, kust oled sa nurjatu keele wõtnud, et sellega auusaid sõjamehi niisuguse sopaga määrida, mille sees sa ise ojud?

Wilets argpüks ja salakuulaja. Puhas päike kõrges taewas ei pea sinu rojast häält enam kuulma ega taewasina su äraandja nägu nägema. Ma kahetsen, et sinu weri seda maad peab rojastama, mis auusa sõjamehe werega on kastetud. Sa oled hääks arwanud oma argtuse üle keeletu olla, siis tahan ma ka sinu keele igaweste siduda. . .

Nüüd algas wõitlus kahe tugewa sõjamehe wahel. Hirmsa wihaga, mis kartuse ja mõistuse kaotab ning ainult weel werejänu tunneb, kargas teotatud Liiwlane noore Eesti sõjamehe kallale kes keegi muu ei olnud kui seesama, kes hiljuti weel Muhumaalt Saaremaa torniwahile sellesama äraandja seltsimehe läbi ühe käerõnga mälestuseks saatis. Ka tema wõitles surma kartmata ja osawaste, aga Liiwi würsti wäimees oli temast keha poolest palju tugewam, kes osawa käega oma sõjanuia õhus keerutas, mis ka esimesel puutumisel julgeste wastasele surma oleks toonud. See aga sai ennast weel eest ära hoida ning surmaw hoop wuhises mööda. Kassikärmusega kargas ta nüüd oma tugewa wastase kallale, lõi talle oma oda sügawaste rindu, Wane wajus maha, nui kukkus käest — ta oli wõidetud. Selsamal silmapilgul tundis wõitja seljatagast enesele nii tugewa hoobi pihta mööda löödama, et ta tuikus ja uimaselt oma wõidetud waenlase kõrwa werise rohu pääle maha langes.

Wõidetud waenlased kogusid oma ülejäänud mehed kokku ja kurtsid langenud meeste pärast. Kaupo oli oma wäimehe Wane ja poja Bertoldi ning kaugelt suurema jao kõige wapramaid mehi kaotanud. Kahju oli nii suur, et Sakslasedgi oma wäega enam Eestlasi taga ajama ei ulgenud minna. Nad olid Eestlaste waprust tundma õppinud ja kartsid neid. Aga see kahju pidi kätte saama maksetud, kuhjaga, mitmewõrra. Seda wandusid nad Lätlaste ja Liiwlastega. Kohe saadeti saadikud Polotski kuninga juurde teda ennaste poole paluma. Ka Pihkwa ja Smolenski würstid lubasid nendega ühes Eestlaste pääle tulla. Nüüd kogusid wõidetud Sakslased, Lätlased ja Liiwlased uut wäge ja ootasid parast aega, mil suure wäega Eestlastele kätte maksma wõiksid minna.

Eesti wanemad tõotasid edaspidi ikka üksteisele kindlasti abiks olla, sest nad olid ühenduse tulu ja tugewust wiimases lahingus tundma õppinud.

— Wennad, oleme edaspidi üks süda ja üks hing! kõneles Lembit waimustuses.

— Jah, seda tõotame meie kõik, hüüdsid wanemad ühel häälel, ning sõjamehed laulsid sinna juurde:

Ühel meelel, ühel mõttel,
Üks olgu süda üle kõige. —
Seni kui on meestel päida,
Seni kui me' wendel werda.

11. Kurb sõnum.

Pikalt wenisid Waikel päewad uues kodus õhtusse. Ta ootas waigistamata igatsusega sõnumeid sõjaplatsilt. Ta süda tõusis ja wajus lootuse wahel. Kas oli ta kasuwend elusse jäänud ning kas tuli ta weel oma õde armuga teretama, nagu wendade wiis oli? Keegi ei wõinud talle nende küsimuste pääle wastust anda. Kes ise lootuse ja kartuse wahel kaua on pidanud ootama, see wõib ka aimata, mis Waike südant koormas ning talle ööd ega päewa rahu ei annud.

Niisuguses rõhutud olekus leidis teda Lembitu saadik, kes eel ruttu koju oli kihutannd, wõidusõnumit kuulutama, et rahwas wõidult tulewat malewat auuga teaks wastu wõtma tulla. Kuidas põksus küll waese Waike piinatud süda seda sõnumit kuuldes! Eestlased on wõitnud, sõjamehed tulewad suure waraga koju — Leolas, tema isa linnas, saab suur wõidupüha pühitsetud — sääl saawad noored ja waprad sõjamehed auuhinda — wanemad annawad oma tütred kõige wapramatele abikaasadeks — tema kasuwend pidi muidugi kõige wapramate seas olema, kes teda enesele wõis nõuda — — oh, kuidas hüppas neiukese süda seda mõteldes.

Ta mõtles õnnega selle silmapilgu pääle, mil ta temale wõis ütelda, et ta tema lihane õde ei ole. Oh, missugused silmad pidi ta siis küll tegema! Õnnega, siiski weel pool uskumata langes ta wiimaks tema rinnale ja jäädawalt wõisid nad ühte jääda ning teine teise oma olla.

Niisugused julged mõtted wõitsid kartuse wiimaks hoopis ära, ta lootis kindlasti, et kasuwend ka teiste wõitjate

seas tagasi tuli. Ta kahetses jubo, et ta mitte enam Soon-taganas ei olnud, et wend sõjahobuse seljas isa õue wõiks sõita ja temale lahkelt wastu hüüda:

„Oh mu õrna õekene,
Sõsar sõrmesuurukene,
Taputilka tillukene!
Tule, õde, tunne wenda,
Kes tuli koduje sõjasta
Sõja keeru keskelta,
Waenumõõkade wahelta."

Oh, kuis oleks ta siis suure rõõmuga noorele sõja-mehele wastu joolsnud ja teda armuga tuppa kutsunud sõjawäsimust puhkama. Ja kui kenasti oleks wend sääl küsitelenud:

„Oh mu õrna õekene,
Kust sa tundsid wennakesta?"

Ja kui nõidusliku mahedusega ei oleks ta siis wastanud:

„Oma surmasärgist ikka,
Oma kalmu kaelarätist,
Oma koolekinnastesta,
Omast kõrwist ruunast ikka,
Oma ratsa raketesta,
Halli hõbe helmestesta."

Tähed hakasid ehawas taewas helkima ning kuu tõusis metsatuka tagast üles, kui ootaja neiukese kõrw wiimaks häälesid kuulma hakkas, mis ta ärritatud rinna kangesti tõusma ja wajuma panid. Kaugelt kuulus sõjasarwe hääl, sõjameeste rõõmus lauluheli ja sõjariistade kõlin. Kui ehaneid koidupeiule oma õrnad huuled suudlemiseks ulatas, jõudis wõidumeeste rong Lembitu linna alla, kus wõidupidu pühitsemine oli määratud. Põksuwa südamega otsis Waike teraw silm sõjameeste seast oma wenda, aga ei leidnud. Tulewalgusel oli raske kaugele näha.

— Waike, mu laps, meie oleme oma waenlased wõitnud, uhked kurjategijad laiali pillanud ja nende wara ära

riisunud, kõneles Lembit oma tütart sõjameeste keskelt leides. Kas sa oled ka meie wõidu üle rõõmus?

— Jah, isake, sinu rõõm on minu rõõm ja sinu õnn on minu õnn, sest et sinu rõõm ja õnn meie terwe maa rõõm ja õnn on.

— Need on ilusad ja õiged sõnad, kostis üks kõrge kaswuga nooreealine uhkes riides sõjamees, kes imestades kena neiu otsa wahtis. Nii peab iga õige Eesti piiga kõnelema.

Waike waatas kartlikult kõneleja otsa ja laskis siis jälle omad silmad sõjameeste reas ringi käia.

— Aga mis sa nii kurwalt enese ümber wahid? küsis Lembit tütrelt. Keda otsib sinu kena sõstrasilm sõjameeste seast?

— Kas mu kasuwend ka siin on? küsis ta kartlikult.

— Ah Soontagana wanema poeg Wambola?

— Jah! Seda lühikest sõna kõneles neiuke niisuguse häälega, et isa talle mitte nii häkisti tõtt ei julgenud ütelda.

— Meie peame päewawalget ootama, et oma mehed üle wõime lugeda, wastas ta wiimaks trööstiwal häälel, küllap siis näeme, kes kodu saanud ja kes oma kondid wapras wõitluses waenuwäljale jätnud. Täna läheme pidu pidama; kes pimedas otsib, see ei leia enese ümber muud kui pimedust.

Waike aga ei jätnud sellegipärast otsimist, ehk küll isa teda enesega kutsus ja wõeras sõjamees temaga juttu katsus teha, sest neiuke näis wäga ta meele järele olema.

— Meeme, mu sõber, lähme wõidupidule, ütles Lembit wõerale, kes wastu meelt Waikest lahkus ja Lembituga hõiskawate sõjameeste keskele kauni mäekingule astus.

Waike ei näinud ega kuulnud midagi muud kui oma kasuwenna nägu, mis tal weel elawalt silmade ees seisis. Kehata liikus aga see otsitaw nägu sinna tänna ning ei jäänud kellegi sõjamehe külge seisma, nagu waene tüdruk põksuwal südamel ootis ja lootis. Nagu sügawas metsas eksis ta kingul sõjameeste lähedal ümber, käis ühest kohast

teise, wahtis oma terawa silmaga ümberringi, aga jäi petetud lootuses seisma. Tema lähedal sirutas salk sõjamehi kastese muru pääl ja kõneles elawalt sõjast. Waike kõrw kuulis sääl ilma tahtmata, mis sõjameeste suud pajatasid.

— Wambola oli ikka üks imelik mees! Kes teine oleks Liiwlasi ja isegi Sakslasi sel wiisil ninapidi saanud wedada! kõneles üks maasolejatest.

Waike jäi hinge pidades kuulatama.

— Meie wend kõneleb õigust, kinnitas üks teine hääl. Wambola oli mees, kes kedagi ei kartnud. Meie kartsime juba, et ta enesele meelega surma otsib.

— Ei, tema tarwitas oma tarka pääd ja julget südant isamaa kasuks. Ma kahetsen kõigest südamest, et ta praegu meie seas ei ole.

— Kas ta ikka tõesti peaks surma olema saanud? küsis jälle üks hääl wahele.

— Selle juures pole mingit kahtlust. Ta seisis ikka kurwalt iseeneses, nagu aimaks ta oma otsa ette . . .

Waike langes põlwili pehme murumättale. Ta jõud kadus liikmetest.

— Mina usun peaaegu, et ta enesele surma otsis, sest muidu ei oleks ta ometi nii hulljulgelt waenlaste sekka tormanud, kust tal peasemise lootust ei wõinud olla, kõneles üks sõjamees. Kas wahest õnnetu armastus teda seda ei sundinud tegema?

Waike kiljatas nii waljusti, et sõjamehed teda kuulsid. Poolmeeletult kandsid osawõtlikud sõjamehed teda wanema majasse. Ta oli pimedas otsinud ja pimedust leidnud. Kõik ta kallid lootused olid korraga kui ära pühitud. Siis oli ta hirmus aimamine ometi tõsi. Ta armuke oli surma otsinud ja — leidnud — —

Neiu südames walitses pimedus, walu ja meele ära heitmine.

15. Sõber häda ajal.

Pimedus laotas ennast üle metsa ja maa, pilwede wahelt pilkusid üksikud särawad tähed läbi puude okste ja tuul kohises tasa metsa ladwas, kui Maniwalde oma uimastusest üles ärkas. Ta waatas enese ümber, nagu tahaks ta ennast selle kohaga lähemalt tutwustada, kus ta praegu oli. Ta silmad langesid kõige päält oma waenlase surnukeha pääle, mis ta ligidal lamas ning talle ühe korraga kõik hirmsad sündmused meelde tuletas. Ta kuulas wähe aega terawasti. Waikset öörahu ei seganud keegi muud, kui mõne sureja hoigamised ja kaarnate ning kullide kisa, kes oma saaki jagades wist tülisse olid läinud. Wärin käis tal üle keha neid südamesse lõikawaid hääli kuuldes. Ta tõusis üles ja tahtis ruttu siit koledast kohast ära põgeneda. Mõne sammu pääl komistas ta hulga surnute pääle maha. Ülesse ajades toetas ta käega kaunis kõwasti ühe sõjamehe rinna pääle, kust tasane hääl kuuldawale tuli. Ta waatas terawasti selle näo pääle, mis sel silmapilgul pilwe tagast wälja tulnud kuupalelt walgust sai. See kahwatanud nägu oli talle tuttaw. Pikalt läksid maasoleja silmad lahti ja tasa liikusid ta huuled, ilma et häält oleks wälja saanud.

— Wett, wett, hüüdis Maniwalde ta huultelt sõnu ära lugedes. — Oota wähe, ma tulen kohe jälle tagasi. Nende sõnadega astus ta kiirel sammul järwe poole, mis mitte liiga kaugel ei olnud, wõttis sääl kübara wett täis ja ruttas sellega sureja juure tagasi. Suure waewaga jootis ta haawatud sõjamehele karastawat wett, kastis sellega ta palawat pääd, peses ta haawad tarretanud werest puhtaks ja waatas neid ligemalt. Pää sees oli suur haaw, millest pesemise järele jälle werd hakkas nirisema. Osawasti lõikas ta juuksed eest ära ja sidus haawad rohuga kinni. Karastaw wesi oli haiget silma nähtawalt kosutanud, nii et natukese aja järele juba kõnelema ja meelt märkama hakkas.

— Kus ma praegu olen? küsis ta nõrga häälega.

— Waenuwäljal. Kosuta ennast wärske weega, meie peame põgenema — aega on wähe — waenlased wõiwad tulla ja meid siit leida. —

— Ah jah! Mina olin sõjas, ma langesin ja — nüüd elan ma weel! Ei, mul on surma haaw külles, minust ei saa põgenejat — peasta sina ennast — sa hää mees . . . Terwita mu kallist isamaad . . . mu rahwast . . . mu isa ja ema . . . muud mul ei ole! Mine, wend, enne kui waenlased tulewad . . . mina jään siia . . . Taara kaitsku sind . . .

— Mina ei lähe mitte üksi, hüüdis noor sõjamees Maniwalde liigutatult. Kui saatus meid kokku on juhatanud, siis tahame meie ka kokku jääda . . . ühes peaseda ehk surra, kui see kõrge Taara tahtmine on. Kui sa wähe wõid, siis lase, ma wõtan su enesele selga. Siit peame ära minema — waenlased saawad tõesti waenuwäljale riisuma tulema ning siis leiawad nad meid siit üles.

— See ei wõi minna, et sa mind kandma hakkad. Sa näitad isegi nõrk ja haawatud olema . . . Parem on, kui sa iseenese peastad . . . Kui Taara tahab, wõin ka mina weel peaseda . . . Ma tänan sind su abi eest . . . ehk wõin ma ise ennast aidata . . . praegu olen ma weel liiga nõrk . . . Ruttu, ruttu, kallis sõber . . . Aga enne ütle mulle weel, kes sa oled, et ma sind meeles wõin pidada, kui taewas mulle elu kingib.

— Ma olen Maniwalde, Warbola wanem, kostis noor sõjamees ruttu.

— Maniwalde! Ja mina olen Soontagana wanema poeg Wambola, ütles haige wäsinult.

— Sina Wambola! See, kellest terwe malewa kõneleb! hüüdis Maniwalde imestades. Mis imelik kokkujuhtumine! Ma tahtsin sind ammugi juba näha saada, sa wapper sõjamees. Sinu ees olen ma kui kuu päikese kõrwal. Ja sind peaksin ma waenlaste kätte jätma! Ei,

seda ei tohi olla, nii kaua kui mu soontes weri woolab ja silma laug liigub.

Wastupanemisest hoolimata wõttis Manniwalde Wambola ümbert kinni, tõstis ta hiljukesti ülesse ja hakkas temaga rutusti sinawa metsa poole minema. Minek oli waewaline. Ehk Wambola küll kõik oma jõudu kokku wõttes enese jalge pääle toetades katsus kõndida, siiski pidi ta nõrkuse pärast sõbra najale toetama, kes ka warsti wäsimust hakkas tundma. Koit oli suureks saanud, kui nad Wõrtsjärwe kaldale pimedasse kuuse metsa jõudsid, kus nad puhkama jäid. Siit oli hää wahti pidada. Silm ulatas üle suure weewälja kaugele waatama, mis koidukumast nii imekenaks koidukarwaliseks oli wärwitud ja nagu teine taewas waatajale lahkelt wastu paistis, ainult selle wahega, et ta sügawal jalge all seisis, kuna tõsine taewas kõrgel pää kohal sinas. Kaugel nägi silm pikka musta joont weepinnast ülesse kerkima, mis muud ei olnud kui mets teisel kaldal. Manniwalde waatas wäsimata seda wärwikat taewast tõusewas koidukullas weepinna sügawuses, seda kaugel seiswat kalda wiirt, kuulas Ümera jõe kose kohinat, mis oma wett suure Koiwa jõe sisse saatis — ja ta südames tõusid mitmesugused igatsused elusse. Kui wäga oli see pilt selle maa ja mere sarnane, kus tema kõige kallim ja armsam wiibis. — Oh, kui ma juba sääl oleks! õhkas ta kustutamata ihaldusega ja nii igatsewa mahedusega, nagu oleks ta oma armsa Saarepiiga lähedal. Ta wäsimus oli unustatud, walu meelest läinud, ta meeles seisis ainult üks imekaunis inglikuju, kes teda armastas ja kelle armastuse eest ta maailma ära oleks annud. Aga ta oli ju weel wõõral maal keset waenlasi, weel wõisid need neid mõlemaid leida ning seega tema maapäälsele õnnele otsa teha. — Meie ei tohi mitte ära unustada, et selleaegsed Eestlased paganad olid, kes wagaduse ja hääduse palgast, taewast ega paradiisist pärast surma midagi ei teadnud. Nende taewas ja paradiis oli hää elu maa pääl, mille kättesaamine niisama kõrge ja igatsew eesmärk

oli, nagu ristiusu kõige wagamate soow igawese elu järele. Neil ei olnud pärast surma mingit lõbuduse paika, mingit palka. Nende elu pärast surma oli igaw ja ilma lusti ja rõõmuta maa-aluse riigi walitseja Mana wallas manalas. Kes sinna sai, sel olid juba ilma lustid ja rõõmud selja taga. Sellepärast otsis igamees siinpool surma enesele häädust ja õnne, mida teises ilmas manalas enam ei olnud. See tundmus asus ka Maniwalde rinnas. Tema taewas ja helkiw koidutäht oli Saare piigake, keda ta ühegi hinna eest ei tahtnud kaotada.

— Meie ei tohi mitte enam waenlaste kätte langeda — meie peame eluga koju saama! ütles ta waimustuses enese ümber waadates.

— Õnnelik mees, et sa seda wõid ütelda, rääkis Wambola kurwalt. Ma näen, sinu soontes woolab palju kangem isamaa armastus kui minu sees. Ma pean ütlema, kui ma õiglane sinu wasta tahan olla, mind ei meelita mu isamaa mitte tema metsadesse tagasi, ehk ta ka mulle küll armas, üliarmas on. . . .

— Waene Wambola, sa eksid, kui sa minu koju tõttamise tuhinat ainult isamaa armastuseks pead. Ei, sellest ei wõi ma mitte kiidelda. Minul on midagi muud südame pääl, mis mind muuletiiwul koju kannaks . . . niisamasuguse mere kaldale nagu see järw siin on. Ma ei ole sellest kellegile kõnelenud, aga sinule wõin ma oma wiimast saladust usaldada, kui sa aga kuulda tahad.

— Sa teed mulle sellega suurt rõõmu, et mind enese usaldusmeheks pead, wastas wäsinud ja haige Wambola.

— Minu koju kutsujad on kaks sõstrasilma, mis mulle sügawasse südamesse on waadanud ning mind otsekui ära nõidunud, kõneles Maniwalde soojalt. Neid imesilmi, seda lahket nägu, neid naeratawaid huuli — oh, neid pean ma jälle näha saama, kui see ka mu elu maksaks. Wend! kas oled sina iialgi niisuguseid tundmusi tunnud, mis minu südames praegu liigub — mis see imeneid minu südames kui nõiduswäel põlema on süütanud! Räägi, oled sina

ka mõnele nugissilmale nii sügavasse silma vaadanud ehk on mõni sõstrasilm ennast sinu poole pöörnud? Räägi, mu saatuse seltsiline ja sõjavend!

Manivalde sõnad olid pehmed ja hääl nii mahe, et ta imejõuga ka seltsimehesse mõjus. Haige sõjames õhkas sügavast südamest ja vastas siis niisama õrnalt:

— Meie saatused ei ole ükski sõjas ühesugused, vaid ka kallil kodumaal — aga ometegi seisavad nad üksteisest nii kaugel nagu see kaunis taevasina meie pää kohal sellest, mis alt järvesügavüsest vastu paistab. Mu keel ei suuda sellest kõnelda. Luba mind parem vaikida ja jäta mind mu saatuse hooleks. Ma tänan sind veel kord kõige abi eest ja tuletan sulle meelde, et sa üksi koju lähed. Sind ootab sääl õnn, armastaja mõrsja, mind — oh mind ootab sääl õnnetus, millel nime ei ole. Ma ootan, et Mana taat mu silmad kinni vajutab, kannatused lõpetab ning oma igavese varju riiki elama võtab. Rõõmud ja lustid on minust mööda. Meie ei sünni ju ka kokku — mis elu see oleks, kui ühel taevane rõõm, teisel piin ja näriv valu südames? Ma lootsin sellest võitu saada, aga ma tunnen selgesti ära, et ma ennast lootuses olen petnud. Kui ka sõjahaavad paranevad, mu südame haavad on parandamata . . .

Osavõtlik sõjamees kuulas ta kõnet üsna kohkudes. Hella kaastundmisega küsis ta selle suure mure põhjuse järele, mis teda nii raskesti rõhus.

— Minu nõu oli seda maailma kõrvade eest varjul hoida ning oma rasket saladust enesega ühes hauda viia, rääkis Wambola üksisilmi kaugele koidu sisse vahtides, — aga sinule ei või ma ometegi ütlemata jätta. Kuula siis ja ehmata! Mina armastasin ka üht nugissilma tema vistist ka mind — ma ei ole sellest temale sõnagi ütelnud, tema ka minule mitte — ma lootsin, et sõjatules ta mul meelest ära läheb — aga tühi lootus! Mu süda on nii haavatud, et ta lõhkeda tahab. Ma aiman hirmust õnnetust kui ma koju peaksin saama. . .

— Aga püha hiiemägede pärast, see on ju kõige suurem õnn ilma pääl, kui kaks südant teine teist armastawad — ma ei saa aru, mis sind selle juures wõib kurwastada?

— Ta on aga mu — lihane õde! rääkis Wambola üsna hääletult.

— Sinu enese lihane õde! Oh sa õnnetu sõber! Hiied on sind raskesti karistanud, millega oled sa seda ära teeninud?

— Mina ei tea mitte, millega ma jumalaid oleksin wihastanud, aga siiski on nad mind nii hirmsasti nuhelnud.

— Siis ei tohi see mitte tõsi olla. Minu süda ütleb mulle, et siin eksitus peab olema. Katsume aga koju saada ja asja paremine järele uurida. Sääl peab üks sala sõlm sees olema. Ma tahan selle pääle kihla wedada.

— Ära katsu ennast ega mind petta, wastas Wambola palawikus, sest üle jõu käimine ja kange meeleärritus oli ta nii ära kurnanud, et ta nüüd jõetult pehme mätta pääle maha wajus. Ma tunnen seda asja põhjani niisama kui oma kustutamata, nõdrameelelist armastust, millel muud waigistawat rohtu ei ole kui wilu maamuld. Tema on minu õde ja mina tema wend, seda ei wõi ka ükski taewã wägi teiseks teha. . .

Mis wõis Maniwalde weel ütelda? Ta nägi ära, et siin sõnad ainult kahju wõisid teha ja jäi sellepärast wait olles oma uue õnnetu sõbra kõrwale seisma. Nüüd tulid talle rasked päewad. Ta tundis enese liikmetes ära seletamata wäsimust ning ta sõber wõitles suure palawikuga, mis talle haawad ja wäsimus olid toonud. Wähe lootust oli tal, et ta sõber, keda ta nii hää meelega oleks peastnud, weel terweks saab ja omale maale tagasi jõuab. Ta haigus läks ikka raskemaks ja sellega ka nende wõeramaa metsades olek kardetawamaks. Iga päew natuke haawalt ikka edasi põhja poole tulles, jõudis ta wiimaks oma haige sõbraga õnnelikult Eestimaale Alliste maakonda. Siin juhtus ta üksiku metsa sees seiwa hurtsiku juurde, kus üks

wana emake elas, kes metsarohtusid tundis ja nendega inimesi arstis. Selle wanakese katuse all leidsid noore mehed lahket wastawõtmist, sest et sõjamehi igaüks armuga wasta wõttis. Kahekesi põetasid Maniwalde ja metsaeideke Wambolat, kuni see ka wiimaks paranema hakkas. Ühel päewal kui Wambola jälle nii kaugel oli, et ta ülewal juba käis ja kõneleda wõis, tuli sõber lahke naeratusega tema juurde ja rääkis südamelikult:

— Kas sa näed, Wambola, meie elame weel ja oleme päälegi oma isamaa pühal pinnal, oma isamaa inimeste seas. Kas sa weel oma nooruse närtsimist igatsed?

— Maniwalde, mu kallis sõber ja elupeastja, mu süda tänab sind sinu abi eest, ütles Wambola liigutatult. Mina ei mõtle mitte enam surma pääle — ei, see oleks argtus ja mitte mehe wääriline olek — aga mul on midagi muud mõttes ja selle täitmiseks pead sa mulle abiks olema.

— Kui sul õige mõte on ja kui mina sind aidata wõin, siis hää meelega.

— Minu mõte on õige ja hää, ning aidata wõid sa kah, kui aga tahad.

— Ütle siis aga ära. Tahtmist ei puudu su sõbral, kui asi sinu hääks tuleb.

— Ära räägi kellegile hingelisele et mina weel elan, et sina m i n d peastnud oled, ütles Wambola rõhuga. Ära waata ühtegi nii imestades mu otsa. Ma usun, et terwe kogutud Eesti malewa mind surnuks peab ning et see sõnum juba ka koju on jõudnud ja terwel maal laiali laguneuud. Kui mind keegi taga leinas, siis on see nüüd juba möödas ning kõik on jälle rahulises korras. Nii wõin ma wistist oma kurba saatust kõige hõlpsamini ära unustada ning ise ka unustatud saada, mis ainus tee on, kui ma oma peastmist õnnetuks ei pea pidama. Ei, ei, ära räägi selle wasta, see on minu kindel nõu, millest ma järele ei anna. Ma olen kaua oma elu üle järele mõtel-

nud — see on ainus tee — ära eksita mind selles. Ela sina õnnelikult ja uneta oma õnnetu sõber ära, sest minu mälestus wõiks sinu hääd südant kurwastada ning su õnne tumestada.

Maniwalde ei wõinud selle wasta midagi parata. Mõne päewa pärast lahkus ta oma sõbrast silmaweega seda tõotades, mis see temalt kui truult sõbralt nii tungiwalt oli nõudnud. Ja mis selleaegsed Eestlased kord lubasid, seda nad ka pidasid. Maniwalde huultelt ei tulnud ühtegi sõna, mis ta südames warjul seisis. Teda wõeti suure rõõmuga kodumaal wasta, kui ta ennast esimest korda kodumaa nurmedel näitas, sest ka teda oli surnute sekka loetud. Tema esimene käik oli nüüd Saaremaale, et sääl oma armukesega kokku saada ning teda warsti kui mõrsjat koju tuua. Wahe ajal oli aga palju muutusi olnud, millest noorel sõjamehel aimugi ei olnud ja need muutused puutusid ka õige waljusti Maniwaldesse. Et nende sündmustega ligemalt tutwustada, peame Soontagana lähedale Metsawaimu majasse tagasi minema ja waatama, mis sääl sel ajal sündis, kui sõjamehed waenlaste wastu sõtta läksid.

16. Uued plaanid.

Metsawaim elas juba tükike aega uues kohas, kus ta tagaotsimiste eest julge wõis olla. Ta oli sel korral, kui ta naine teda kodu ootas, alles weel teisel päewal, päälegi koguni haigelt koju jõudnud. Tema kahwatu nägu ja metslik waade oli ta naist imestusega täitnud, aga ta ei annud siiski mingit selget wastust naise osawõtlikkude küsimuste pääle. Sellest ajast saadik oli ta ennast weel hirmsamaks ja metslisemaks muutnud ning naine ei julgenud wiimaks enam tema imelise oleku järele pärida, milles päewawalgust kartwad saladused warjul näitasid olema. Ühes tükis oli ta ennast, nagu naine arwas, paremaks muutnud: Ta ei käinud mitte enam kodust ära ega jää-

nud päewade kaupa wälja, nagu mõne aja eest Soontagana lähedal elades. Selle eest seisis ta tihti iseeneses ja audus plaanisid, millest ta naine midagi ei teadnud. Teiste inimestega ei annud ta ennast iialgi kokku.

Eestlaste wõidusõnum laotas ennast kui kulutuli terwel maal laiali ja jõudis ka wiimaks Metsawaimu kõrwu. Igal pool sünnitas see elawat rõõmu, rahwas kogus hiitesse kokku, ohwerdas jumalatele tänuks uutse wilja ja wõttis sõjamehi suure auustamisega wapra waenutee tallamise järele wasta, aga Metsawaim ei pidanud sellest midagi lugu. Tema äraandja süda soowis, et Eesti ülematest ükski enam tagasi ei oleks tulnud. Neid kartis ta kuri südametunnistus, et need ta ilusad plaanid ja hiilgawad õhuhooned ära rikuwad. Kui ta hoolega selle järele kuulas, kes auuga waenuwäljalt tagasi tulnud ja kes wõeral maal surma leidnud, siis ei sündinud see mitte osawõtmisest malewa käekäigist, waid hoopis isesugusest soowist. Missugune tema osawõtmine sõjameeste käekäigust oli, seda wõime sellest näha, et Metsawaim wäga rõõmsal tujul koju tuli, kui ta kuulda oli saanud, et noor Soontagana wanem Wambola mitte enam koju ei olnud tulnud. Sõjameeste jutu järele oli ta tapluses surma leidnud ja seda wõis küll uskuda, sest kõik leinasid teda taga ja olid ta surma pärast wäga kurwad.

Kaua oli õnnetu naine kadunud Lembitu last oma südames kannud, oli oma mehe käest tema üle mitmel wiisil teadust tahtnud saada, aga ta wali mees ei lasknud enesest poolt sõnagi selle kohta wälja meelitada. Waesel kahetsejal ja kurtjal naisel pakitses süda walu pärast sees, aga ta ei suutnud teda milgi wiisil waigistada. Ta pidi waikselt ootama, kuni mees paremasse tujusse saab, ehk kuni saatus ta pääle armu heidab ning talle juhtumise teel teatust toob, kus see neitsi elab, keda tema mees Waikeks pidas. Sellepärast oli ta rõõmus, kui ta kord oma meest lahkel tujul koju nägi tulema ning ise Soontagana inimestest juttu tegi.

— Kuule, naine, ütles ta, ega Soontagana surnud wanemal muud last ei olnud, kui üks poeg ja üks tütar?

— Minu teades küll mitte, wastas naine, kellel hää meel oli, et mees sellest asjast rääkima hakkas. Aga miks sa seda siis küsid?

— Ma tahaksin kuulda saada, kas surnud wanema sugust weel keegi peaks elama, kes linna enesele wõiks päridа.

— Aga tema poeg ometi — noor Wambola — —

— On juba mätta all. Tema pärast wõtku Soontaganat kas wõi tont enesele.

— Wõi see kena poisike surnud! õhkas naine. Muidugi wististi wapras wõitluses?

— Wapras wõitluses wõi ka wapras põgenemises, see on üks puhas. Peaasi on, et teda enam elus ei ole. Sina ei tea siis mitte kindlasti ütelda, kas tal wendi oli wõi mitte?

— Ei olnud wistist mitte. Aga kas õde siis oma wanemate warandust ei päri?

— Jah, waranduse ta küll wõib päridа, aga wanemaks ei wõi ta ometi saada. Selleks pean mina saama.

— See ei wõi minna, kostis naine kartlikult, sest ta teadis, mis õnnetust see katse neile mõlemile wõiks tuua. Kui tema mees wanemaks oleks saanud, siis oleks ta teiste wanematega pidanud seltsima ja sääl pidi ta mitme wägewa mehega kokku saama, kelle eest neil asja oli kõrwale hoida, mispärast nad tema teades oma elukohta olid muutnud. Ja et tema õige Wotele ei olnud, seda teadis ta naine liiga selgesti.

— See peab minema, kostis mees ähwardawalt, wõi kui ka kõik manalased minu wastu lahti peaks lastama. Enne peame aga kohe surnud wanema tütre üles otsima ja tema warajagamise ära õiendama, et ta pärast meil selles asjas enam tülitseks ei oleks.

— See on õige nõuu, ütles naine rõõmuga, sest sel wiisil wõis ta kadunud Lembitu tütre jälgile saada. Kus ta peaks nüüd olema?

— Kas ta Soontaganas siis ei ela?

— Ei ela. Sa ütlesid, et teda Saaremaal oled näinud. Kus kohal see oli?

— Kas sa siis arwad, et see ikka Soontagana piiga oli?

— Ega mina teda ei ole näinud. Kui ma teda näha saaksin, siis wõiksin ma kohe ütelda. Lase mind waatama minna.

See nõuu ei olnud mitte paha. Isi ei tahtnud ta ennast Saaremaal enam miski hinna eest näidata. Sellepärast oli ta naise ettepanekuga wäga rahul.

— Sa pead kawal olema, rääkis ta siis naisele ja ta siia meie juurde tooma. Ta ei tohi paha nõuuandjatega kokku saada. Sellepärast pead sa oma keele osawust ja nõia kunsti tarwitama, kui lubamised üksi ei awita.

Rõõmuga lubas naine kõik täita, mis mees iganes nõudis. See mõte oli ju ometi ta armsam ja igatsetawam eesmärk olnud, sest nüüd wõis ta teada, mis ta nii südamest teada saada igatses. Selle reisi külles rippus ta südame soowi täide minemine ja kõigist süüst wabaks saamine, ehk lootuse langemine ja süüdlaseks jäämine ise oma südame teadmise ja jumalate ees. Sellest wõime juba mõista, missuguste ärritatud mõtetega ta teele läks.

Metsawaim oli sellega ka wäga rahul. Tema peas liikusid teistsugused mõtted ja korralikud plaanid, millede täidesaatmiseks tal mõni aeg naist kodus ekfitamas ei olnud. Tema kõige suurem soow oli Soontagana wanemaks saada ja selle ettewõtte eest tahtis ta kõik teha, mis iganes wõimalik. Tema plaan Lihula kalmumäel, ei olnud mitte täide läinud. Wotele oli küll lubatud öösi sinna tulnud, aga tema suur koer kaitses teda mõrtsuka eest. Nii pea, kui see wanakese pääle kargas, oli tal tugewa ja wihase koeraga tegemist. Kui ta koeraga walmis sai, ei olnud Wotelet enam kusagil näha. Ta oli wistist tema hirmust nõuu märganud ning nüüd wõis ta awalikult tema wastu ülesse astuda ja ta nõuu nurja ajada. See mõte piinas

teda rängasti. Kätte ta teda wistist küll ei saanud, sest ta oli juba enese elukoha targasti ümber wahetanud, aga wanemaks saamise juures wõis ta talle tülliks olla. Ta ei oleks oma hirmust plaani nii ruttu katki jätnud, kui Wotele mitte sest ajast saadik hoopis ära ei oleks kadunud. Ta ei teadnud teda kusagilt otsida. Aga wanema auust ja wõimusest ei tahtnud ta sellegi pärast ilma jääda. Ebausklik, nagu Metsawaim oli, mõtles ta sellepärast ühe kuulsa kaugelt targa juurde minna ja temalt oma tulewiku üle otsust nõuda. Kaugelt tarka ei walinud ta mitte üksi sellepärast, et need ikka kuulsad on, waid ka juba selle kartuse pärast, et teda ligidal wahest ära tuntakse.

17. Targa juures.

Nii wõttis ta siis warsti pääle selle, kui naine ära Saaremaale läinud, teereisi läbi Metsapoole maa ette Allistesse, kus sel ajal kuulus tark „Aru eit" üksikus metsaurtsikus elas.

Ühel tormisel sügiseööl jõudis ta „Aru eide" urtsiku juurde, mis sügawal suure metsa sees ühe kõrge kingu pääl kolme suure kuuse warjul seisis.

Kuused kohasid tormi käes ja segasid seda sügawat rahu, mis majakeses weel wähe aja eest oli walitsenud. Kolde kiwi pääl istus wana eideke kes wärisewal käel uut peergu põlema süütas ja pihti pani ning siis hoolega ahju kõrwale kuulas, kus haige asemel praegu üles oli ärganud. Ta oli toidu walmis teinud, parema osa hingede jaoks laudile wiinud ja ülejäänud jao haige ja enese tarwis ahjuotsale pannud, et ta kauem soe seisaks. Nüüd wõis söömaaega algada, sest haige oli enese istukile ajanud ja tasase häälega kõnelema hakanud. Lugijale olgu siin waikuse kohta seda nimetada, et praegu hingede aeg käes oli, mil kõik wagusi elasid.

— Waesed hinged, kudas nad huluwad ja winguwad, ütles haige, kelle kahwatanud näo pääle punakas pirutule walgus langes. Oh neid on sellest sõjast saadik palju rohkem, kus nad wõidu eest langenud!

— Jah, ja just kõige wapramad noored mehed keda igal pool taga leinatakse, wastas wanake osawõtlikult. Kui minul ka mõne wasta sugugi kaastundmust poleks olnud, siiski läheb mu meel haledaks, kui rahwa kahetsuse pääle mõtlen.

— Kes peaks siis need olema, keda rahwas nii taga kahetseb ja kelle pärast sina, hää emake, rahwa kahetsuse pärast leinad?

— Kõige päält kaks noort wanemat Wambola ja Maniwalde ning weel mitmed teised waprad sõjamehed.

Noor sõjamees, kes keegi mu ei olnud, kui meie tuttaw Wambola, ohkas sügawasti. Ma usun kindlasti, et nad mitte mõlemad ei ole langenud, ütles ta siis nõrga häälega. Teine neist saab pea oma koju jõudma, kus teda omaksed rõõmuga wastu wõtawad.

— Kui see nii oleks! Aga ta waene peab nägema, et saatus selle aja sees walida käega ta omaste majas on mässanud ning armsamad siit ilmast ära wiinud. Minulgi on sellest noorest sõjamehest kahju, ehk mul küll asja ei ole tema kurbtusest osa wõtta.

Nooremehe weri hakkas kärmemalt jooksma. Poolhingetult küsis ta rutusti: — Kellest sa kõneled, hää emake?

— Eks ikka Wambolast, Soontagana wanema pojast. Kas tema siis see ei olnud, kellest sa ütlesid, et ta weel elada ning koju saada jõudma?

— Ei, ei, ma rääkisin teisest — Maniwaldest. Aga mis on siis Wambola kodus sündinud?

Emake seisis natuke aega wait. Tal ei näitnud lusti olema sellest asjast kõneleda.

— Jätame selle jutu, ütles ta wiimaks üles tõustes ja söögilaua juurde minnes, et toitu lauale panna.

— Ei, kõnele weel. üle, mis on Soontaganas sündinud, küsis haige kannatamata häälega.

— Soontagana wanem ja ta naine on mõlemad ära surnud, kostis Aru eit rutusti. Nende surma üle olen ma rõõmus, aga poja surmast ei rõõmusta ma ennast mitte — temal polnud sellest ju süüdi — päälegi olnud ta wäga süüdi sõjamees.

Wambola huuled läksid kõwasti kokku. See teatus mõjus temasse nii wägewasti, et ta waewalt weel ennast jõudis waigistada. Kahekordse raskusega litsus ränk saladuse koorm siin teda. Kui häämeelega laseks iga kannataja enese murest teisi osa wõtta, mis walu kergitab ja troosti südamesse saadab, aga ta ei tohtinud, ta ei wõinud oma saladuse katet kergitada. Ta oli ilma ees surnud, ta pidi ka oma hinge õndsuse juures ilma ees surnuks jääma. Wagusi kannatas ta, mis saatus temale kannatada annud. Aga see imestas teda wäga, et wanakene Soontagana wanema surma üle rõõmus oli. Mis pidi see tähendama? Kui ta selle üle seletust nõudis, wastas wanake pool paha meelega:

— Ma ei taha wanust asjust enam rääkida ega kurbi sündmusi meelde tuletada. Päälegi puutub kõik see lugu sinusse weel wähem kui minusse — mis sa kõiki asju järele pärid?

Ehk see ütelus noormehe meelest küll kõige wildakam oli, siiski ei wõinud ta midagi parata, waid pidi rahule jääma kui ta ise oma saladust ära ei tahtnud anda. Sellepärast jäi ta wagusi. Ta kuulas terawasti.

— Kuule, hää emake, kas keegi ei käi wäljas? küsis ta wiimaks Aru eidelt, kes toitu lauale oli kannud. Mina nagu kuuleks sammusid toa seina ääres.

— Ma ei ole midagi kuulnud. Kes siin ometegi wõib olla? Niisugusel ööl ei lähe keegi õige inime hulu alt wälja.

— Aga ma tunnen astumise wärinat.

— Siis hulguwad hinged siin ümber. Waesed hinged, ei ole teil ka rahu tormi ega wihmaga. Ma pean neile weel rohkem toitu wiima.

— Hinged ei wõi ju nii rasked olla, et maa pind astumise juures liigub.

— Tühi arwamine. Sa oled weel haige ja sellepärast kuuled sa hääli ja tunned astumisi, mis kuskil olemas ei ole.

Wambola ei wõinud selle wastu midagi enam ütelda, sest tõepoolest oli ka kõik waguseks jäänud, ja ta kõrw ei kuulnud tuule wingumises enam midagi wõõrast häält.

— Kui minu hää seltsimees ka ikka hulu alla on saanud! õhkas ta wiimaks. Ilm on wäga paha.

— Ma keelasin teda küll minemast, wastas wanake, aga ta ütles, et mitte enam oodata ei wõida. Sina olla juba paremaks saanud ja teda kutsuda isamaa kohused. Nii ei wõinud ma teda ka enam keelata.

— Jah, teda ootab kodus auu ja õnn! ütles haige kurwalt.

— Kes ta ise pidi olema? Minule ei ütelnud ta oma nime ega seisust mitte. Ma usun aga, et ta mitte liht sõjamees ei olnud, ehk ta küll ennast selleks püüdis näidata.

Wäljas ukse taga oli kolistamist kuulda.

Mõlemad toas olejad jäid terawalt kuulama. Wäljas kolistamine ei lõpnud ära. Näis just nii olema, nagu otsiks keegi toa ust.

— Kas sääl hinged kolistawad wõi on keegi kehaline hing ukse taga? küsis majaemake toast piirutulega uksele astudes.

— Tee lahti! wastas hääl ukse tagast. Ma olen inimene ja otsin sinu juurde teed, aga pimedus on nii suur, et ustki ei leia.

— Mis sa nii hilja siit weel otsid?

— Ma tulen tulewiku pärast sinult nõuu küsima, kui sa see kuulus tark „Aru eit" oled, kostis hääl edasi.

Wanake tegi ukse lahti ja walgustas piiruga pimeda öö sisse. Sisseastuja oli üks wanaldane kuiwetanud mehike, keerlewate silmadega, mis ühegi asja pääle paariks pilguks puhkama ei suuda jääda, waid ikka oma waatepunkti wahetawad. Ruttu käisid ta silmad wanakese päält weiksesse poolpimedasse tuppa ning leidsid wiimaks woodist nooremehe üles. Et haigus ta wäga ära oli kurnanud, sellepärast ei tunnud sisseastuja teda mitte ära. Siiski oli ta nägu talle nii tuttaw, et ta pilk tema pääle kauem peatama jäi. Kui ta märkas, et noormees teda ka niisama terawasti silmas, pööris ta enese näo kõrwale ja waatas enese ümber. Tuba oli weikene. Ühes nurgas seisis weike lahtise keresega ahi, mille suu ees koldes pada koogu otsas tolkus. Wana emake oli lõuka otsa maha istunud ja wahtis nii terawalt wõõra otsa, nagu tahaks ta tema südamesse waadata ja säält tema nurjatust ära lugeda. Ebausklik mehike kaotas oma julguse ja hakkas peaaegu kartma.

— Istu ja kõnele oma asi ära! ütles eideke lühidalt, mis näitas, et talle see mees mitte meele järele ei olnud.

— Sa ei ole mulle mitte wastanud, kas sina see „Aru eit" oled, wõi pean ma teda weel kaugelt otsima.

— Minap' see olen. Kõnele!

— Ma tahan oma tulewikku kuulda.

— Mis asjas?

— Seda wõin ma siis sulle ülelda, kui sa üksi oled. Kes on see mees sääl?

— Haige sõjamees. Tema ei eksita meid. Kõnele!

Mehike näis kimbatuses olema. Tema ei sallinud wõõraid oma plaanide juurde. Aga tal ei olnud julgust tarka oma nõudmisega pahandama hakata, sest see sõnakasin olek ei tähendanud palju hääd.

— Soontagana wanem on surnud, wana ja noor, algas wõõras kogeldes ja ma tahtsin sinult, sa kuulus tark,

küsida, kas seda wõib ette teada, kes uueks wanemaks saab?

Seda küsimust oli tark kõige wähem mõistnud oodata. Talle ei näitnud see sugugi meele järele olewat.

— Mis see sinusse puutub? küsis ta häkisti.

— Mina wõtan isamaa asjadest ja ta käekäigust elawalt osa, sellepärast tahaksin ma seda häämeelega teada saada.

— Sina tahtsid aga oma tulewikku kuulda saada. Kas see sinu tulewikuga kokku puutub?

— Jah, wäga sügawasti.

— Sina tahad wanemaks saada?

— Mitte teenimata wiisil. Mis tulewiku tähed sellest ette ütlewad?

— Ma ei ole seda mitte järele uurinud. Niipalju wõin sulle aga nüüd juba ütelda, et uueks wanemaks ainult üks wapper sõjamees saab walitud ja mitte üks niisugune, kel sõjamehe waprust karwa wäärtki ei ole. Nüüd tarwitab aeg wapraid mehi, seda tunneb rahwas ära ja walib wanemateks kõige wapramad. Mis wapruse teod oled sina ära teinud?

Kuulutuse ihaldaja, kes nagu auusad lugejad isegi juba ära tunnud on, muu ei olnud kui tuttaw Metsawaim, hammustas mokad wiha pärast kokku. Wanakese teraw waade ja kare tõe ütlemine tegi ta üsna rahutuks. Maha surutud wihaga wastas ta: — Ma tarwitan ettekuulutusi, mitte küsimisi.

— Kes minu küsimisi ära ei taha wastata, sellele ei kuuluta ma midagi, ütles tark lühidalt.

— Mul on õigust wanemaks saada, aga üks kardetaw waenlane on mul teel tülikś, kes kõik mu ettewõtted nurja püüab ajada. Kuuluta hääd!

— Õigust wanemaks saada oli ühel ainsal inimesel, aga seda ei ole enam oma õigust nõudmas. Ühe nurjatu äraandja, endise Leedu orja Panda läbi langes ta oma waenlase kätte, kes siiamaale Soontagana wanem oli ja nüüd ära on surnud. Üks teine inimene, kes õnnetumale wanemale kõige lähemal on seisnud, ei lähe enam seda

nõudma, mis õigele pärandajale ülekohut on tehtud. Sellepärast ära looda sina asjata ega ära kiitle oma õigusest, mis sul ei ole. Wanemate kogu saab uue wanema walitsema, kes selle wäärt on. See on minu ettekuulutus. Sul ei ole waja teda uskuda, aga ma ütlen, et see täide läheb.

Metsawaim oli kui piksest löödud. Tõmmatsed lõid talle kehasse, ta käed tõmbasid rusikasse, silmad wälkusid tuld ja keerlesid ühest kohast teise ning weri tõusis pähe. Suure waewaga jõudis ta oma tulist wiha tagasi hoida, mis teda igakord murdjaks metsaliseks oli muutnud. Aga kartus halwa ette kuulutuse pärast waigistas teda weel nii, et ta mitte mõistuseta wihatujusse ei langenud.

— Sinu ettekuulutus ei ole õige, ütles ta wiimaks sunnitud naeratusega. See üks, kellel pärimise õigust on, tahab aga oma õigust ka nõuda ja mitte mõne memme wiisil ahju tagast waadata, mis teised teewad. —

Need sõnad mõjusid ime jõul ettekuulutajasse. Ta wanadusest kollakas näokarw muutis ennast weel mitmet moodi. Tema teraw, läbi tungiw waade muutis häkisti pehmeks, mahedaks; ta silmist paistis kange sisemine liigutus. Wõidu rõõmus waatas teda Metsawaim ja imestades haige sõjamees.

— Kas ta weel elab? kogeldas ta wiimaks.

— Jah, elab ja pärib oma õigust, wastas Metsawaim ehk endine Panda uhkesti, sest nüüd näis korraga wõit tema pool olema.

— Tead sa seda tõesti?

— Tõesti jah!

— Kus ta on? Ütle mulle seda, see on mulle wäga tähtjas . . . Tark oli wõidetud.

— Siin, sinu ees, ütles Metsawaim uhkelt.

— Siin, minu ees! Sina! Sina ise!

— Ära liialt ennast üles ärrita, ma ei taha sulle mitte kurja teha — mina see olen.

— Walelik, petja! Sina ei ole mitte Wotele. Sul ei ole ühtainust kriipsugi näos tema sarnadusest, hüüdis

tark wanake wihaselt ja jälle oma külma olekut tagasi saades. — Waletajaid ja petjaid ei salli mu silm, sest neid nähes tuleb mulle hirmus Panda ja see ütlemata õnnetus meelde, mis ta ühele perekonnale saatnud. Kui sa selle mõttega siia oled tulnud, et üht abita wana naist petta, siis mine kohe oma teed ja ära astu enam iialgi üle minu ukse läwe.

Jälle mässas Metsawaimu südames hirmus torm. Ta ei wõinud seda aimatagi, et see naine ka Wotelet oli tunnud ning teda mitte Woteleks ei tunnistanud. Sellega oli tal jälle üks suur kiwi rohkem teel tülikš, millest seda raskem üle oli saada, et ta terwel maal kuulus ja lugu peetud „tark" oli. Tal ei olnud lusti kauem niisuguse wastasega tülitseda, kus tal ka kutsumata päältkuulaja oli. Ehk sügisesel ööl ilm küll hirmsasti mässas ja tormas, siiski ei wõinud Metsawaim ütelda, et ta südames waiksem lugu oli, kui ta pimeda metsa all koju poole teed otsis. Tema murdis oma pääd sellega, kes see „tark" pidi olema, et ta Soontagana lugu nõnda selgesti teadis ja wana Woteletki weel tundis. Kui niisuguseid inimeisi weel palju oli, siis wõis ta küll oma wanemaks saamise mõtted kohe warna panna ning ennast warjul hoida, et teda keegi näha ei saaks ja kui petist weel ilma ette ei kistaks. Ta kahetses omas kurjas südames wäga seda käiki, mis ta suures lootuses kaugele targa juurde ette oli wõtnud. Aga see ei hirmutanud teda weel tagasi. Palju ei wõinud ju inimesi enam olla, kes nii wanu sündmusi ja inimesi weel tundsid.

Kui see wanake oma ninaga wahele ei saanud, siis polnud weel suurt wigo, mõtles mees ja sammus pimedasse metsa. Ilma nõuta edasi rännates tuli tal häkisti üks hää mõte pähe. Ilma et kauem selle üle järele oleks mõtelnud, muutis ta kohe oma tee sihti ja seadis sammud Lätimaa poole. Miks ei wõinud ta nende käest abi saada, keda ta enne juba oli teeninud? Miks ei wõinud ta oma tugewaid sõpru siin enese kasuks tarwitada, kes ometegi

Eestlaste wihasemad waenlased olid? Ta oli rõõmus oma hää mõtte üle ja astus kiirel sammul tundmata metsasid mööda lõuna poole.

See eksitaw külaskäik oli ka weikese majakese kahel waiksel elanikul mitmesuguseid mõtteid äratanud. Wanale targale oli ta wanad mälestused meelde kutsunud, lootust teinud ja jälle wõtnud ning noorele sõjamehele uut waimustust isamaa töö kohta annud. See wõõras mees, kes oma wäljanägemise järele kellegi auumees ei wõinud olla, tahtis Soontagana peremeheks saada, kuna tema, see õige wanem, siin wait olles päält pidi kuulama, mis tema omanduse pärast liikumas oli. Wana targa sõnadest, kes aga ühest õigusemehest kõneles, ei saanud ta aru.

— Asjad on halwaks läinud, kõneles wanake sügawa järelemõtlemise järele. Nurjatumad inimesed ei kao ilmast ära. Kes ajab neid just sel ajal wälja, mil isamaal m e h i tarwis on! Ma lugesin juba ta näost halba; ta on wäga ühe inimese nägu, kellest ma kõige pahemat pidin nägema ja eluaja kuni oma wanasse easse kannatama. Mu kahtlus oli ka õige. Tema ei häbene waletada, et ta Soontagana endine wanem olla.

— Kas sa, hää emake, tead seda töesti, et tema see ei olnud? küsis noormees, kellele kuulutuse nõudja nägu ka niisama wastameelt ja peaaegu kole oli olnud. Ma olen küll ka kuulnud, et wanal ajal Soontaganas üks teine suguwõsa walitsenud.

— See on õige. Soontaganas on wanasti Wotele wanemaks olnud — üks auus ja õiglane mees läbi ja läbi — see ei ole aga mitte Wotele, ma tean seda wäga hästi, ma olen Wotelet paremine tunnud kui keegi teine . . . ta sai õnnetumal wiisil linnast ära aetud . . . orjaks tehtud. Ligi terwe inimese iga on sest ajast mööda . . . ma ei ole teda enam sest saadik näinud . . . ta ei wõi elawate seas olla — —

Rääkija wanakese silmad läksid niiskeks. Wambola oli sügawasti liigutatud, sest kui nii wanust silmist pisarad

weeresid, siis pidi see süda küll raskeid haawu kannatanud olema. Ja tema kui noor mees täies elujõuus tahtis paljalt õnnetu armastuse pärast ilmast kaduda! Kas see ei olnud argtus, mõtles ta iseeneses häbiga ja tõotas oma südames nii pea, kui ta terweks saab, isamaa teenistusse astuda ning tema saatusest osa wõtta, et ta süda ka wanas eas weel nii noor oleks, nagu sellel wanal eidekesel, keda ta waikselt enesele eeskujuks wõttis. Kui wanem ei pruukinud ta ju ennast enam teiste sekka segada; ta wõis ka kui wäsimata sõjamees isamaale kasu saata.

— See wõõras mees ei pea Soontagana wanemaks saama, kinnitas ta. Wana emakese nägu läks selle lubaduse juures jälle rõõmsaks ja silitas tänulikult nooremehe pead.

17. Kaks wanemat.

Wambola oli tõwasti ette wõtnud oma isalinna nurjatuma pärandaja wastu kaitseda ja sellepärast ootas ta igatsusega oma terweks saamist, et siit ära wõiks reisida ja wanemate kogule seda teatada, mis ta targa majas kuulnud. Üks niisugune mees, kes walega wanemaks tahtis saada, ei wõinud auus inimene olla, mis aga igast wanemast tingimata nõuti.

Kõige lühemad päewad olid juba möödas, kui ta nii kaugele oli saanud, et teele wõis astuda. Käre külm, mis tark Aru eitki oma eluajal ei ütelnud näinud olema, ei keelanud teda teekonda ette wõtmast. Liht talupoisi riided seljas, sammus ta tugewasti Metsapoole maa poole, kus sel ajal wanemate koosolekut peeti. Siiamaale oli paljas külm olnud, nii et kerge oli üle soode ja rabade ning läbi metsade edasi saada. Pärast lõunat aga hakkas lund sadama ja et kaunis kange hommiku tuul oli, siis tuiskas ka tugewasti, mis wastu õhtut ikka kangemaks läks. Päewa walgel oli ta küll tee sihti kinni pidanud, aga kui pime kätte jõudis ja tuisk silmad kinni mattis, siis nägi ta warsti

ära, et edasi kippumine asjata wäsitamine on. Ta otsis öömaja, aga kuskilt ei puutunud talle talu ega tuld silma, kust ta päävarju öötuisu eest oleks wõinud leida. Nii pidi ta siis tundmata teed edasi sammuma. Aga wäsinud jalad ei suutnud teda enam edasi kanda. Ta oli metsast wälja ühe lageda koha juurde jõudnud, mis sügawas ta jalge all seisis. Pimedas aga ei wõinud ta sellest mitte aru saada ja tuisulumi, mis talle silmi keerutas, segas ka weel omalt poolt tema nägemist. Ta tahtis aga lagedale saada, et siin waheſt mõnest talust tuld wilgatama näeks. Korraga kadus tal aga maa jalgade alt ära ja ta tundis ennast sügawasse alla langema. Siis tundis ta midagi külma oma käte ja kaela ümber ning hingamine läks raskeks. Wiimaks ärkas talle mõte pähe, et ta wistist ülewalt ühe sügawa lume hange sisse oli kukkunud. Mis koht see wõis olla, seda ei suutnud ta wälja arwata. Ta katsus jälle ennast wälja rabeleda, aga tundis ära, et see asjata katse oli. Ta katsus karjuda, aga ka see ei läinud korda. Weri tõusis talle pähe, millest ta aru sai, et ta otseti, pää all jalad ülewal, lume sisse oli maetud. Wäristusega käis tal see mõte päästʼ läbi, et ta siia peab surema — tema, kes lahingist eluga peasis, kus ta hulgale surma walmistas, pidi nüüd ühe tühja lumehange sees wiletsa otsa saama! See oli liig. Ta katsus jälle kõigest jõust rabeleda, aga ikka oli ta kui kinni tinutatud, ta liikmed wäsinud ja roidunud, et peasemise lootus kaduma hakkas. Siis, kui ta surma igatses, ei tulnud see, nüüd, kus ta elada tahtis, pidi surm temal nii lähedal olema! Ja kas see waheſt jumalate wiha ei olnud, et ta neid oma kerglase soowiga pahandanud, kes talle nüüd sel wiisil kätte tahtsid maksta! Ta kahetses oma kergemeelelist mõter, aga siiski mõtles ta omas südames, et tal ka õigust olnud. Waikselt tõotas ta nende tahtmist täita ning neid uue usu eest kaitsta, mis kõik jumalad ära salgas ja ainult ühte austas, mis temale ja terwele maale wõõras oli, kui ta siit weel peaseks. Aga ta tundis, kuidas õhupuudus ikka

suuremaks läks, lämmatus kätte jõudis ja ta meeled pikkamisi segaseks läksid ja ära hakkasid kaduma. Weel seda tundis ta, nagu oleks ta keha waljusti raputatud, siis lõppis kõik arusaamine ja ta oli otse kui surnud.

Natuke aega enne seda oli wanemate kogu Metsapooles oma koosoleku lõpetanud ja Metsawaimu niikauaks wanemaks nimetanud, kuni sõjameestest keegi tubli mees uueks wanemaks wälja on walitud. Metsawaim oli oma osa nii kawalasti mänginud, et ka endise õige wanema Wotele sõnad tema wastu ei maksnud. Teda peeti Metsawaimu waenlaseks, nagu see järelandmata tõendas, ehk küll Wotelel tema wastu tuline õigus oli. Kurwalt tuli sellepärast Wotele mööda tuisand Emajõge[1]) oma koopa poole, milles ta juba mõnda aega oma truu Irmiga[2]) elas. Koobas[3]) oli järsu ja kaljulise Emajõe kalda sees, kuhu ta wähe enne poolt ööd jõudis. Koopa lähedal tegi ta Irmi imelist häält, nagu näeks ta midagi iseäralist. Wanake läks targa koera järele wähe maad koopa suust mööda, kus see sügawa lumehange sees kaapima hakkas. Lumi oli nii sügaw, et raske juurde saada. Terawama waatamise järele nägi wanake, et sügawas lume sees üks inimene seisis, kes aga surnud näis olema. Wanakese teraw silm nägi kohe ära, et see wistist teadmata wiisil ülewalt kalju seinalt alla kukkunud ja siia lume sisse kinni jäänud. See ei wõinud ammu sündinud olla, sest hommiku, kui ta siit ära läinud, ei olnud weel seda sügawat lumehange mäeseina all olemaski. Ilma ajawiitmata kandis ta eluta keha koopasse, tegi tule ülesse ja pani ta karunahast aseme pääle. Õnnetu ei olnud mitte surnud. Ta rind liikus, kui ka küll pikkamisi; ta oli ainult nimane. Warsti lõi ta ka silmad lahti ja wahtis imeks pannes enese ümber. Kaks lahket silma waatasid ta otsa, mida ta weel enne kuskil polnud näinud. Natukese aja järele teadsid mõlemad, mis oli sün-

[1]) Praegust Pärnu jõge kutsuti sel ajal Emajõeks.
[2]) Koera nimi. [3]) See koobas on praegu augu nime all Tori kihelkonnas, ka „Tori põrguks“ nimetatud.

dinud ja kuidas nad kokku juhtunud. Tänades pigistas noormees wanamehe kätt, kes teda elusse kutsunud. Mõne aja pärast wõis ta juba hästi kõnelda.

— Kas sina siin nurgas wõeras oled, küsis wanake, et sa seda kaljuseina ei tunnud?

— Siin ma ei ole enne iialgi weel olnud.

— Ja mis sind siis nüüd siia tühja kohta ajas?

— Ma tahtsin Metsapoole wanemate koosolekule minna.

— Wanemad on juba ära läinud. Koosolek on otsas.

— Juba otsas! hüüdis noormees imestades. Kas Soontagana wanem ka ära on walitud?

— Jah! Rohkem ei tahtnud wanake sellest rääkida.

— Kes on wanemaks saanud? küsis noormees tormiliselt ja jäi põnewalt wastust ootama.

Wotele pani imeks, et ühel wõhiwõõral see asi nii tähtis näis olema. — Uudishimu ei ole mitte meeste ehe, ütles ta siis tumedalt.

— Mina ei küsi seda uudishimu pärast. Mul on seks tähtsad põhjused.

Wotele waatas suurte silmadega nooremehe otsa. — Kas sa wõid oma tähtsaid põhjusi mulle nimetada? küsis ta siis elawalt.

— Ma tunnen üht meest, kes ennast õigeks Soontagana pärandajaks, endiseks wanemaks Woteleks nimetab, aga kes kelm ja petis on. Kas waheft ei ole see wanemaks saanud?

Wotele silmad wälkusid nooruse tules.

— Kus oled sa niisugust meest tundma õppinud?

— Ühe targa juures.

— Kes sulle ütles, et ta petis on ja mitte see ei ole, kelleks ta ennast ütleb?

— Tark.

— Kas see tark ka teab, mis ta räägib?

— Teab küll. Ta tunneb õiget Wotelet.

— Kus on siis õige Wotele tema teades?

— Toonelas. Ta ei ela enam.

— Kus on see tark õiget Wotelet näinud?

— Ta on Wotelel wäga lähedal seisnud, kui see weel Soontagana wanem olnud.

Wanamees tõusis häkisti üles. Ta wõitles wälju sisemise tundmusega.

— Kust sa seda tead? küsis ta wiimaks ärritatult.

— Ta ise on mulle seda ütelnud, et tema Wotelet paremini tunnud, kui ükski teine.

— Kes on see tark?

— Üks wana naine.

— Üks wana naine! hüüdis wanamees ja ta nägu muutis ennast mitmekarwaliseks. — Kus elab see naine?

— Alliste maal ühes ükfikus metsaurtsikus. Ta on üks wäga auus inimene, aga hoiab ennast inimestest eemale. Ainult suurte asjade pärast tulewad inimesed tema nõuu kuulama. . . Aga ütle nüüd, kes sai wanemaks?

Wotele oli wäga järelmõtlewaks läinud. Tal näis pää raskeid mõtteid täis olema, nii et ta waewalt nooremehe küsimist kuulis. Aga ta ei tahtnud seda näidata, mis ta süda tundis ja ütles siis usinasti:

— Seesama, kellest sa kõnelesid; see, kes ennast Woteleks nimetab.

— Tema ei tohi wanemaks saada, see nurjatu waleliк, hüüdis noormees. Siis tahab ennemine surnud päranbaja üles tõusta ja Soontagana wanemaks hakata, kui niisuguse käes oma isa linna ja rahwast näha, kes neid mõlemaid hukatuse sisse wõib saata.

Wanake waatas imestusega nooremehe otsa. Ta ei saanud ta sõnadest aru. Kas ta siis tõesti surnute ülestõusmist uskus, wõi oli see tähenduse sõna?

— Kas siis keegi ei teadnud, et ta Wotele ei olnud? kõneles noormees edasi. Kas ükski wanem Wotelet ei ole näinud?

— Wistist ei ole praegused nooreealised wanemad wana Soontagana wanemat näinud, ja kui nad ka oleksid näinud, kelle mälestus oleks siis nii kiwine, et ta kolme=

kümne suwe järele weel nägu mäletab? Üks küll teadis et ta petis oli, aga seda mõistis ta nii kawalal wiisil enese waenlaseks tunnistada, et ta kõne ei maksnud.

— Selle kõne peab maksma, hüüdis noormees waimustuses. Kust wõib seda meest leida, kellest sa praegu räägid?

— See on wäga kerge. Ta on praegu sinu juures.

— Sina ise! hüüdis mees imeks pannes.

— Mina jah!

— Kas sa tundsid Wotelet?

— Kui iseennast.

— Ja see walitud mees ei ole Wotele?

— Ei' ole. Ma olen teda hiljuti kui suurt petist ja kui — mõrtsukat tundma õppinud. Tema tahtis seda, kes seaduse ees Soontagana wanemaks wõib saada, aga kes seda mitte teha ei tahtnud, ära tappa, et siis ilma kartuseta ise walitsejaks saada.

— Kas see mees siis weel elab, kellel need õigused on? küsis Wambola põnewalt.

— Jah! wastas wanake lühidalt, peaaegu hääletult.

Kõne waikis tükiks ajaks. Noormees mängis oma kepikesega tuletuha sees. Tal näis palju mõtteid olema, mida ta sõnades ei tahtnud kuulutada. Wana mees waatas imekspanemisega tema pääle.

— Ja see mees on endine wanem Wotele? ütles ta siis ikka weel üksisilmi tulle wahtides.

Wanake nikutas ainult pääga.

— Ja miks ei ole ta siis oma õigust pärinud, kui tal seda oli.

Ta oli kord ilma ees surnud ja tal oli põhjust ka seks jääda, wastas hallpää. Talle oli ilmas palju — hirmust ülekohut tehtud, üks tema alamatest oli tema ära annud, ta waenlane oli tema ära wõitnud ning tema rahwas oli sellega rahule jäänud, — mis õigust oli tal weel siis selle walitsuse kepi pääle, millest ta rohkem kui pool inimese eluiga ära oli olnud! Kui ta 30 suwe järele oma

kodumaa pinnale tagasi tuli, siis ei tunnud teda enam keegi. Ta ei tahtnud iialgi kui wõidetud, wõimetu wanake nende laste ette astuda, kelle wanemate wanem ta kord olnud, waid kõigist tundmata oma wanaduse päiwi lõpetada. Ta südamele teeb aga see walu, et wanemate troonile kõlwatu inimene saab.

Need sõnad mõjusid nii nooresse mehesse, et talle pisarad silmi kippusid. Mis imelik see oli, kuidas tema saatus wäga mitmes tükis selle mehega, kellest juba tark ja nüüd wana hallpää nii soojalt kõneles, ühesugune oli.

— Oh missugust nuhtlust on need inimesed ära teeninud, kes sel wiisil auusa ülemaga ümber käisid, hüüdis Wambola elawusega. See on hirmus! Kas ta ei mõtle kättemaksmise pääle?

— Surnutele ei maksta enam kätte, rääkis hallpää kahisewa häälega. Kes seda ära teeninud on surnud. See on nende nuhtlus. Muul wiisil ei wõi ega taha õnnetu wanake neile kätte maksta.

— Kes olid tema nuhtlusewäärilised waenlased?

— See, kes pärast teda Soontagana wanemaks sai. Nüüd on ta oma naisega pea ühel ajal surnud ja poeg sõjas otsa leidnud . . . nende sugu on otsas. Jumalad on õiget kohut mõistnud, nende palk on käes. Ma usun, et nende seltsist keegi enam taewaõhku sisse ei hinga.

Wambola oli näost walgeks läinud. Siis olid tema wanemad need olnud, kellele kannataja nuhtlust nõudis, ning ka tema ise oli seega nuhtluse aluste seas. See mõte lasus kui raske wanne tema hinge pääl, et ta niisuguse needimise all seisis.

— Miks peab poeg, kes wanemate ülekohtust midagi ei tea, süüdi kandma? küsis Wambola ärritusega. Kui ta weel elaks ja õiget wanemat paluks tagasi tulla, kas wõiks see temaga ära leppida?

— See mees on ta wanemategagi ära lepinud; tal ei ole enam midagi wiha nende wasta.

— Ja kas on need oma süüdi jälle hääks katsunud teha?

— Nende suu oli juba igaweseks kinni wajunud. Nad ei wõinud enam kõneleda. Wotele on nendega wanema põrmu juures lepitust teinud.

— Kus on see imelik mees? Ma tahan teda näha saada, teda tundma õppida. Mul on seks asja küllalt.

— Ta ei ihalda palju inimeste tutwust. Kui sa aga sellest kokkusaamisest waikida lubad, siis wõib see sündida.

— Ma teen kõik, mis mult nõutakse. Niisuguse mehe sõna on mulle seaduseks.

Wanake waatas terawaste nooremehe otsa. Selle silmist paistis ustaw meel wälja, mis sõna peab ja lubaduse unustamist ei tunne.

— See otsitud mees on praegu sinu ees, ütles ta kindlalt.

Wambola kohmetas ära. — Sina oled Wotele, endine Soontagana wanem! hüüdis ta siis. Jah, see sa oled, seda oleksin ma juba isegi su näost pidanud ära lugema, millest kõrgem olek wälja paistab. Nüüd olen ma rahul, nüüd on Soontagana peastetud. Nurjatu eest ära ja õige pärandaja asemele! see peab minu ülem hüüd ja püüd olema.

— Ma olen kord kindlaste ette wõtnud kõrwale jääda. ma tahan sellest kinni pidada. See olgu nooremate asi. Ma soowiksin, et mu surnud waenlase poeg weel elaks ja tema järeltulejaks hakkas. Minul on ilmas kõik kadunud . . . ma igatsen rahu.

— Sinu waenlase poeg elab, ütles noormees rõõmuga ja ta tahab kõik oma wanemate kõweruseb hääks teha. Wõta mind knulda, isake, minap see kadunud Wambola olengi.

Wana ja noor wanem seisid teineteise wasta ja tunnistasid teineteist terawamalt. Kui imeline saatus! Üks weel nii noor ja teine nii wana, aga mõlemad olid paremat rahu igatsenud kui siin ilmas seda wõimalik oli saada, mõlemad olid omakseb kaotanud ja olid üksi ilma sisse jäänud, aga ka mõlemate südameid täitis weel isamaa armastuse püha tuluke ja ühesuguse saatuse käsi juhatas mõlemaid.

— Tule mu lähemale, poeg, ütles wanake tüki aja järele. Sinu wanemad on mulle küll nii rasket ülekohut teinud, kui siin ilmas üks inimene teisele iganes teha wõib. Ma olen nendega leppinud, olen seda unustanud — suitsuks ja tuhaks saagu inimese wiha, nagu mu waenlase, sinu isa keha tuhaks sai, kus juures ma olin. Meie oleme sõbrad, sugulased, sina poeg, mina isa. Sul on noorust, julgust, waprust, — mine oma isa linna, heida wanemaks, peasta maa nurjatuma waenlase käest.

Noormees wõitles iseenesega. Tal oli häbi tunnistada, mis teda tagasi minemast keelas. Wanal selginud silmal ei olnud ju niisuguste põhjuste nägemiseks silma, ega tundmiseks südant. Warsti leidis ta aga ometi nõuu. Awalikult ei tahtnud ta sääl esiotsa weel mitte üles astuda, aga tööd tahtis ta igawiisi teha, et see, kes wanemaks ei kõlbanud, ka selleks ei tohtinud saada. Ja kui ta ka tõeste wanem oli, siis tahtis ta wähemalt selle üle walwata, et ta midagi kahju ei saanud teha. Ta tahtis Soontagana kaitse waimuks saada, kuidas — seda ei teadnud ta isegi praegu

Saatus oli aga selle eest muretsenud, et ta ilma wiibimata seda suurt tööd täide wõis saata, mis ta wanakesele tõotades enese pääle oli wõtnud.

18. Häda ei tule kell kaelas.

Ilus talweilm oli käes, taewas selge ja walkjas sinine. Päike paistis hõbesäral paksult härmatanud hiiepuude ja määratu lumewälja pääle, mis talwel Soontagana linna igast küllest ümber piiras. Kõige toredam aga oli weel see lai hõbedane kiirte joon, mis otse päikese all tasaselt lumewäljalt silmi pimestawalt waatajale wastu säras. Ümber linna siit ja säält ulatas silmapiiril mõni kõrgem küngas waataja silma, milledest otse taewa poole ülestõusew suitsusoru tunnistas, et need elumajad olid. Igal pool näis

aruldane rahu ja waikus walitsemo, sest ragisew lumi kuulutas isegi jala-astumisi juba kaugele.

Wana truu Kotkasilm, keda auus lugeja juba kui saare-wahti Soontagana teel tundma on õppinud, waatas tähele-panewa silmaga ümberingi ja pööras siis enese naise poole, kes praegu kägisewa kaewukooguga kaewust wett wälja kiskus

— Naisuke, kas sa oled meie uut wanemat näinud? küsis ta, kui näinud oli, et ühtgi hingelist ligidal kuulamas ei ole.

— Mina ei ole küll ise oma silmaga näinud, aga räägitakse, et ta õige hirmsa näoga olewat, wastas naine. Ta olla ju wana ennemuistne wanem, jumalad teawad millas juba siit wälja aetud.

— Tasa, taso, need on saladused, neist ei tohi awa-likult kõnelda, kostis mees ettewaatlikult. Millest meie siin kõneleme, ei tohi üks ainuke sõnagi wälja minna. Uus wanem on wali kohut mõistma.

— Kullakene, kuidas siis muidu. Mina mõistan suud pidada. Wõi on õige kuri mees. Ime, et ta nii kaua weel elas. Kes seda oleks wõinud arwata.

— Tema ei ole mitte endine wanem. Ma tundsin ta esimesel silmapilgul ära. Aga seda ei tohi ta iialgi teada saada, et ma teda tunnen.

— Taewake, kes ta siis on? küsis naene uudishimulikult.

— Ma jätan seda parem ütlemata.

— Ei, ei, ütle aga ära — — mina pean suu.

— Tema on Panda — see, kellest kõik inimesed lugusid teadsid kõnelda. Ta on wistist ennast Woteleks nime-tanud, et sel wiisil wanemaks saada.

Hääl naisekesel olid sõnad keele pääle kinni jäänud. Nii mõjus see nimi Panda temasse.

— Kas see peaks wõimalik olema? sai ta wiimast suust.

— Wõimalik jah! Kas sa ei ole kuulnud, kuidas ta hoolega järele päris, kes wanad teendrid on ning juba kolmkümmend suwet siin elanud. Need laskis ta kohe ära minna. Keegi wist ei teadnud, mis see tähendab, aga mina mõistsin seda kawalust kohe ja luiskasin talle sellepärast nii

ette, et minu koht mulle weel kätte jäi. Ma aiman ette ära, et meie käsi wäga halwaste käib, kui ta seda kuulda saab, et mina teda tunnen. Kas nüüd näed, mispärast sa oma suud pead pidama?

— Hirmus lugu, ohkas naine. Ja mis saab nende waestega, keda ta süda talwe ajal linnast ära on saatnud.

— Taara seda teab. Kaitsku ta ise neid!

— Oh mis hale lugu, et meie wanem oma naisega ära surnud ning noor Wambola sõjas surma leidnud, kõneles osawõtlik naine.

— Wäga kahetsuse wäärt lugu. Oleks ometi Waikegi weel siia jäänud! Aga see on ka ära läinud taewas teab kuhu?

— Aga ta olewat uue wanema naisega tagasi tulnud, ütles naine.

— Mina ei usu seda mitte, kostis Kotkasilm. Mina nägin teda kah, ta oli küll wäga Waike nägu, aga Waike ka wististi mitte ei olnud. Waike oleks ju oma Kotkasilma kaugelt ära tunnud. See aga waatas niisuguste silmadega minu otsa, nagu näeks ta mind elus esimest korda. Ta waade ei olnud ka sugugi rõõmus, nii et mul tema kohta üks iseäralik mõte tõusis — — — mul on hale meel tema pärast.

— Mis mõte tõusis sul? päris naene.

— Ma mõtlen, et uus wanem wististi selle neiukese oma kawalate plaanide ohwriks on püüdnud — — — aga kas sa ei näe ka päewa all nagu paksu suitsu, küsis ta häkiste teist juttu tehes ja ükssilmi lõuna poole wahtides.

Naine pani käe silmade ette. — Suits küll! ütles ta. Eks need ole puuraiujad. Mis plaanid sel Pandal aarwd olema?

Kotkasilm ei kuulnud naise küsimust. Ta silmad seisid selle suitsusamba pool, kuhu terawamal waatamisel weel mitmed teised juurde tulid.

— See on ime, et täna nii palju ronkasid ja waresid ümber lendab, kõneleb ta siis edasi. Nad näitawad nii arad olema, nagu oleks neid keegi pesast üles hirmu=

tanud. Sääl peab ikka midagi iseäralist olema, sest näe, suitsupilwed lähewad ikka suuremaks ja tõusewad laiemalt ülesse. Kas sul ei ole ka, nagu kuuleks sa hüüdmisi ja häälesid? Kuulata!

— Ah, ei ole kedagi kuulda — ainult rongad ja wareseb karjuwad. Lähme tuppa, kõnele mulle sääl edasi mis pooleli jäi.

— Mees waatas päikse pääle, mis juba madalasse wajus ja weripunaselt suitsutompude seast wälja waatas, ilma et ta enam silmi oleks pimestanud. Ta meel oli täna nii rahutu, nagu ei oleks ta sugugi terwe. Ta ei teadnud isegi, mis tal puudus, aga jutu ajamine ei tahtnud terwel õhtul enam sigineda. Ta rahutus läks weel suuremaks, kui ta hilja õhtul wälja läks ja silmad ringi laskis käia. Eha oli kaunis suur, hommiku poolt paistis kuu oma waikse hõbe-walgusega, ülewal särasid üksikud suuremad tähed helkides ja lõunepool silmapiiril, ehakuma ja kuuwalguse wahel, sääl walendas aruldane liikuw paistus. See mitmesugune walgus andis ilusale talwe ööle nii imelise näo, et wana saarewaht kartma hakkas. Ta waatas Soontagana poole, mis eha all ennast lagedast lumelagendikust selgesti ülesse tõstis. Sügaw waikus walitses linnas nagu oleks sääl kõik ärasurnud. See ei tahtnud tänase öö tondilise olekuga sugugi ühte sündida. Märkidest tulewikku ette uurima õpinud saarewaht murdis selle nähtuse kallal pead. Ta naine märkas ka seda ja küsis: Mis sa jälle siin uurid?

— Ma mõtlesin pragu Eestlaste wõidu pääle.

— See oli ju meie rahwa kasuks.

— Oli küll, wastas mees, aga sellega oleme oma waenlased weel wihasemaks teinud. Nad ei saa seda ära unetama, waid kättemaksmise pääle mõtlema.

— Tühi kah, kõneles julge naine. Eks meie malewa talle jälle põhjatuult mõista näidata. Meie linn on päälegi nende eest julge, sest siia ei saa nad iialgi teed leidma, kui nad ka juba tulewal suwel peaksid tulema.

— Suwel nad küll ligi ei pääse, ütles Kotkasilm wenitades. Aga me' waenlased on kawalad kui rebased — ja nüüd on külm tali kõik weed ja sood kandma pannud — nüüd pole teed tarwiski —

— Aga ega nad siis talwel ei tule? küsi naine kohkudes.

— Taewas hoidku meid selle eest! wastas Kotkasilm lühidalt, sest ta ei tahtnud oma kartusega, mis üsna asjata wõis olla, naist rahutumaks teha. Siiski oli ta kõne nõnda mõjunud, et ka naisel kaua aega uud silma ei tulnud. Saarewaht ise küll silma kinni ei saanud.

Mis Kotkasilm kartis, oli õige. Selle wõidu läbi, mis Eestlastel suwel Lätimaal olnud, said waenlased weel wihasemaks, nii et ööd ja päewad kättemaksmise pääle mõtlesid ja omale sõjamehi kokku korjasid. Auus lugija mäletab weel, et äraandja Metsawaim targa juurest tulles oma sammud Eesti rahwa waenlaste poole pööris, keda ta enesele appi kutsus, sest muidu ei olnud tal palju lootust wanemaks saada ega jääda. Tema tulekut terwitati suure rõõmuga ning tõotati teda aidata. Tema nõuu pääle saadeti jalamaid käsk igasse linna üle terwe Läti ja Liiwimaa wälja ning kutsuti kõik Sakslased, Lätlased ja Liiwlased „pagana rahwale kätte maksma," sest et nüüd olla külm tali iga Eesti linna teedele kindlad sillad pääle pannud. Kui see sõnum Pihkwa Wenelaste juurde jõudis, tulid ka need suurel hulgal kui lepingu osalised Eestlaste wastu sõtta. Nagu määratu pilw liikus neljarahwa ühendatud sõjawägi „paganate" maale. Kättemaksmise wiha ja waimustus ei lasknud neid külma ilmagi pääle waadata, mis mitmel pika reisi pääl käed ja jalad ära wõttis. Ilma et keegi Eestlane kurja undgi oleks mõistnud näha, wajus see ilmatu parw teadmata wiisil üle mere jää Eestimaale Metsapoole ja Soontagana maakonda. Keegi muu ei teadnud nende tulekust Eestlaste seas, kui uus Soontagana wanem — Metsawaim. Waenlase wägi langes küladesse ja taludesse, tappis kõik meestehinged ilma armuta maha, põletas majad tuhahunikuks, wõttis naised ja lapsed wangi

ning riisus kõik wara ära. Wastupanemist ei olnud kuskil pool. Kes põgenema peasis, see ei leidnud küladest muud kui suitsewaid tuhahunikuid eest ning pidi metsas ehk mere pääl külma kätte surema. Õnnetuma rahwa põlewate majade tulekuma see oligi, mis Kotkasilm Soontagana saarel nägi. Kui mitte täiskuu selgest taewast nii heledasti ilma ei oleks walgustanud, siis oleks see hädamärk, milleks terawa silmaga saarewaht teda pidas, palju selgem ja manitsewam olnud. Siiski oli ainuke walwaja kuke laulu ajal, kui ta naine juba magama jäi, tasakesti oma asemelt üles tõusnud ja wälja läinud. Liikuw walgus lõune pool oli palju suuremaks läinud ja selgesti tõusid mitmelt poolt kiirgawad sädemed tähtede sekka, mis murelikn wahi südame weel raskemaks tegid. Ruttu tõttas kohusetruu waht linna. Sääl magas kõik rahuliste. Ta koputas wanema maja ukse pihta ja palus wanemaga kõneleda. Wanem ei olnud aga kõige majarahwa suureks imeksipanemiseks mitte kodus. Keegi ei teadnud, kuhu ta jäänud, sest õhtul oli ta weel warakult magama läinud ja ka oma naist ning kõiki peret magama sundinud minema.

— Meie peame walwsad olema, rääkis Kotkasilm suures ärritusses. Lõunepool taewa all on hädamärkisid näha. Taewas teab, mis see tähendab. Kui wahest meie waenlased maal ei ole!

Natukese aja pärast oli terwe linna rahwas jalul. Kõige rohkem ehmatanud olid naised ja lapsed. Tulekuma oli nii suureks läinud, et wahete wahel isegi kuuwalguse pääle warju heitis.

Koidu ajal tuli üks kogu Salumäe poolt linna poole. See oli wanem ise. Ta ei olnud wähe imestanud, kui linna rahwa juba jalult leidis. Ta nägu oli wööras, wilkaw naeratus mängis ta inetuma suu ümber, ning kohkunud küsijatele ei annud ta mingit wastust. Ähwardates waatas ta Kotkasilma otsa, kui kuulis, et see rahwa üles ajanud.

Kui päikese tera pilutama hakkas, siis alles tuli selgesti nähtawale, missugused määratumad suitsupilwed laialt endid üle metsalatwade olid laotanud. Warsti hakkasid inimeste kogud kaugel silmapiiril liikuma ning suurte parwede kaupa linna poole wajuma.

— Waenlased tulewad! hüüti igal pool hirmuga, sest linnas oli wäga wähe wäge, aga waenlasi kui sipelgaid. Kes meesterahwast sõjariistu kanda jõudis, see wõttis kätte, mis ette juhtus ja igamees walmistas tapluseks. Küll olid hommiku wara Kotkasilma käsu pääle saadikud igale poole wälja saadetud, aga ühtki neist ei tulnud tagasi.

Mis abiootajad kartsid, oli sündinud. Waenulised sõjawäed olid ümberringi kõik talud ja külad ära rüüstanud, inimesed ilma armuta ära tapnud ja ka wälja saadetud sõnumewiijad kinni püüdnud ning peajao lühemaks teinud. Nüüd wajusid need werejänulised tiigrid linna pääle, kus käputäis sõjamehi oma ja linna rahwa naisi ning lapsi kaitsesid. Ilma wälise abita oli kõik kadunud. Surm seisis kõigil silma ees.

Wäljast poolt ootasid õnnetumad asjata abi. Terwel maal walitses weel suurem wiletsus. Kotkasilm oli wapra malewa enese ümber linnawallile kogunud ja kaitses omaksid waenlaste wasta linnamüürilt.

19. Õnnetu jällenägemine.

Kui waenlaste tulek Wambola kõrwu oli saanud, tõttas ta suure rutuga Soontagana poole, et linna sõnumit wiia ja wastuhakkamisele manitseda. Ta rinnas mässas hirmsasti. Wiha nurjatuma wanema pääle, kes ise oma rahwa ära oli annud ja armastus oma õe wasta ja kartus, et teda wahest enam peasta ei wõi, täitsid ta rinda niisuguste tundmustega, milledele ta mingit nime ei leidnud.

Emajõe koopast, kuhu ta wana Wotele jätnud, söömawahe Soontagana poole jõudes, tulid hirmsad pildid

tema ees nähtawale, nii et tal weri tarretama tahtis jääda. Tuttawad talud ja külad olid suitsewateks tuhahunnikuteks muutunud, ümberringi seisid tolkatud, werest punaseks wärwitud lume pääl tema rahwa surnukehad. Mitmed wõis ta kogu järele weel ära tunda, kes mitte tulle ei olnud wisatud ja sõeks põletatud. Wärin käis tal seda pilti nähes üle keha. Kohkudes kiirestas ta oma käiki, et wahest weel enne waenlaisi linna jõuda. Emajõelt Soontaganasse on muidu tubli päewane mehe reis, aga tema oli juba lõuna järele Awasti soo äärde jõudnud, kust üle lagendiku linna juurde wõis waadata. Uus ehmatus tahtis ta pea kangeks teha; Soontagana oli ümberringi sõjamehi täis! Tal oli wõimata ligi peaseda. Aga omas hulljulges ettewõtmises ei jätnud ta seda mõtet maha. Ta pidi sinna saama. Aga kas ei olnud tulusam maalt wäge korjata ja sellega hädalistele appi minna? See mõte näis ka hää olema, aga kui ta ümber waatas ja igal pool suitsu ja tuld nägi, wõõrast wäge silmas ja hädahääli kuulis, mis ta südame tahtsid lõhestada, siis ei küsinud ta enam, mis tast saab ehk kuidas ta linna peaseb, waid tormas ilma plaanita edasi Soontagana poole. Külap sõnum waenlaste tulekust ikka rahwa ja wanemate kõrwu ulatas ja neid appi saatis. Tema kallis õde ei tohtinud mõrtsukate kätte langeda ega teatust ja häbi kannatada. Armastus andis talle jõudu ja julgust, aga paraku ka mõtlemata olekut. Warsti oli ta ühe weikese waenlase salga sekka sattunud, kes werejänuliselt tema pääle tormas. Meeletu julguse ja jõuga kargas ta esimese ratsa mehe pääle, kiskus ta hobuse seljast maha, tõmbas ta mõõga, kargas ise hobuse selga ja kihutas edasi. Kaks meest ajasid talle järele. Ta nägi, et sel wiisil midagi oma mõtte läbiwiimiseks ei wõi teha, waid et tal waja oli ennast waenlase riidesse panna, kui eksitamata läbi werejänuliste salkade linna juurde tahtis jõuda. Kui wälk kargas ta tagasi, lõi teise tagakihutaja ühe mõõga hoobiga hobuse seljast maha. Teine ehmatas niisuguse pääle hakkamise üle nii ära, et ilma pikema mõt-

lemiseta ära põgenes. Ruttu oli langenud waenlasel hall kuub seljast wõetud ja omale selga pandud, niisama ka kübar ja nüüd kihutas ta tuhat nelja edasi. See oli hää mõte olnud: Kuskil ei peetud teda kinni.

Nüüd tuli aga uus kimbatus. Kuidas peasis ta linna? Waprad sõjamehed ei lasknud ühtegi elawalt müürile. Ta silmad lendasid walli wärawa poole. Sääl seisis wana Kotkasilm waenlaste parwe wasta, pildus neile kiwa ja palka ning keewa wett kaela. Natukeseks ajaks taganes pääle tükkijate parw ja ka kantsist sõdijad näitasid hinge tõmbama. Kassi osawusega oli noormees müüri äärde ajanud, müüri najal seiswat palki mööda üles roninud, ning paari silmapilgu järele seisis ta juba ülewal müüri pääl. Wanem, kes siiamaale mõitlusest ainult päältwaatamisega osa wõtnud, waatas natuke aega nagu midagi meelde tuletades ta otsa ja kargas siis tiigri wihaga tema pääle. Ta oli nooremehe kui kutsumata saladuste päältkuulaja targa majas ära tunnud, kellest tal midagi hääd polnud loota ja tahtis teda nüüd üle kaela kõrgelt müürilt alla lükata, kust ta enam terwete kontidega üles ei oleks tõusnud. Wambola oli silmapilgul ka walewanema ära tunnud ja tema hirmsast nõust aru saanud. Ruttu kargas ta kõrwale. Mitmed linna sõjamehed tormasid tema pääle.

— Tagasi! müürgas Wambola hääl ja wiskas wõõra mantli seljast, kuna ta ise ikka weel wanemat enesest kaitses.

Mehed kohkusid ära. See hääl oli neile tuttaw.

— Wambola, Wambola! hüüdsid mitmed läbisegamini.

— Kas sa ise tõesti oled, wõi on see su waim? hüüdis Kotkasilm teistest läbi Wambola ette tungides. Õnnistatud olgu see silmapilk, kui sa ise oled. Jah, sa oled Wambola, siin pole kahklemist. Tere tulemast, meie Wambola!

Ehk küll haigus tema nägu hästi muutnud, siiski tundsid ta truud sõjamehed ta ära. Noor sõjamees ei ol-

nud nii südamlist wastuwõtmist oodanud. Ta oli liigutatud. Endine waimustus pööris ta sõjamehelisse rinda tagasi.

Nagu wälgust halwatud seisis wanem sõnawõimetult tükike maad eemal ja wärises wiha pärast kõigest kehast. Nüüd oli kõik ta lootus korraga wette kukkunud. Weel paari silmapilgu eest oli ta teda kui oma kardetawat saladuse kaasteadjat kartnud, nüüd aga oli ta sada korda rohkem. Ta oli tõe poolest Wambola ise, kelle kuuldes ta ennast Woteleks tunnistanud ja walelikuks jäänud. Nüüd teadis ta, kelle nägu see oli mis talle juba targa juures nii tuttaw ja kahtlane ette oli tulnud. Oh, nüüd oli kõik otsas! Häkisti lendas tal weel üks mõte läbi pää, mis teda peasta wõis.

— Wale, pettus! mõirgas ta ja tormas kui metsaline Wambola pääle. Ta on meie waenlane, kes meid kawalusega ära tahab anda. Suregu ta nurjatu wanema sõjakirwe all.

Kotkasilm oli wahele karanud ja wihase wanema surmaw kirwes wuhises Wambolast mööda wasta külmetanud walli kiwa tükkideks.

— Wennad, hüüdis Wambola tugewa häälega, enne kui meie waenlaste wastu käsa wälja sirutame, paneme selle mehe sääl kinni. Tema ei ole Wotele, waid üks petis, kelm, nurjatu isamaa ja rahwa äraandja. Mina tean seda kindlasti, ma olen kogemata tema teedele juhtunud ja kuulnud, mis ta nurjatumas südames pesitab. Tema on waenlased siia toonud, tema on äraandja. Häbi meile ja meie soole kui meie äraandjaga ühes waenlase wastu sõdime ehk tema sõna kuuleme, kes meid hukatuse sisse on wiinud. Kinni tal käed ja jalad! Ta peab kannatama, mis ta teeninud.

Metsawaim oli näost lumiwalgeks läinud. Ta wärises kui wilets patune kohtujärje ees.

— Soontagana mehed, kui teie oma wanema teotaja suud ta oma werega kinni ei sulgu, siis neelaku teid maa alla, ägises ta wihast wärisedes.

— Tema ei ole meie wanem, hüüdis Kotkasilm. Ta on Pando, waadake sõbrad talle otsa.

— Panda, Panda jah, kisendasid mitmed hääled. Tema sõna peame meie kuulama! Ei eladeski. Ära narjatu siit ilmast!

See oli weel see wiimane suutäis sest kibedast karikast, mida ta pidi jooma. Kõik oli teada, kõik otsas. Iga tulew silmapilk wõis ta inetu elukäänula kustutada. Ta ei jõudnud oma kõige weiksemagi töö eest wastutada, sellepärast kargas ta kui tiiger müürile ja enne kui keegi tagasi oleks wõinud pidada, oli ta juba maha libisenud. Ta oli surnukehade pääle wallilt alla kukkunud ning hoopis terwelt ärapeasenud. Et tal tuttawad sõjamehed ligidal seisid, siis sai ta rõõmuga wastu wõetud. Waprad sõdijad linnamüüril arwasid ta surnute seas olema, sest keegi ei näinud ta ähwardawat nägu waenlaste ridades.

Waenlasi oli nii palju linna ümber, et kauaks nende wastu seismise lootust ei olnud. Oma noore ja armastatud wanema jälleilmumisega oli aga malewa sisse niisugune waimustuse tuhin tulnud, et waenlased tükiks ajaks pidid taganema. Ruttu läks nüüd Wambola oma õde otsima. Tuttawas wanema majas leidis ta piigakese üksi nutwat. See oli tema õde. Ta waatas tema otsa, neiu tõusis ehmatades istmelt üles ja küsis arglikult. „Mis sõnumid sa tood, wõõras sõjamees!

Wambola nägi ära, et ta teda ei tunnud. See polnud ta imeks panna, sest ta oli ju ennast haiguse ajal palju muutnud ning päälegi oli ta nimi ammu elawate seast kustutatud. Ka ta õde näis hästi muutnud olema.

— Sõda on lahti, waenlasi palju, meie ei jõua kaua wastu seista, kõneles Wambola õrnalt neiu pääle waadates. Sa pead põgenema, siin ei ole elu julge.

— Põgenema! Kuhu? õhkas neiu hirmuga.

— Kaugemale, kas Warbolasse ehk Sakala maale ja sellest hirmsast hädast sõnumid wiima ning Soontagana linnale ja maale abi saatma. Tee nüüd ennast kohe wal-

mis, kui widewik kätte jõuab, siis põgene; hobuse olen ma juba walmis pannud. Säh, siin on üks Lätlase kuub, mis sinu wenna eluhoidja oli; see saab ka sind kitsikuses peastma. Tee ruttu. Meie oma weikese wäega ei jõua kaua wastu seista. Waenlastel on maa weel wäge täis. Külad ja talud on kõik suitsewaks tuhaks tehtud. Rutta, mu armas kallis õeke.

Piiga ei saa ta kõnest aru.

— Kes sa oled? küsis ta imeks pannes.

— Kas sa mind siis enam ei tunne?

— Ma ei ole sind elu seeski weel näinud.

— Õde, kuis wõid sa nõnda rääkida? hüüdis Wambola pehmelt wärisewa häälega. See weikene muutus, mis haigus ja õnnetus minu näole annud, ei wõi sinu terawat silma petta. Waata oma mahedate taewakarwaliste silmadega minu otsa ja siis:

„Tule õde tunne wenda!“

Neiuke, kes keegi muu ei olnud kui torniwahi Leida, kelle Metsawaimu naine Soontaganasse toonud ning oma tütreks tunnistanud, ei saanud nooremehe tormilisest kõnest midagi aru. Temale ei olnud uus ema weel sõnakestki Sootagana ajaloost, tema näolisest Waikest ega Wambolast kõnelenud.

— Mis sa räägid minu wennast? Mul ei ole ju wenda, ütles piiga imestusega Wambola otsa waadates.

— Jää õeke, sul on õigus, aga sa oled petetud. Ma tahtsin weel nüüdki ennast ilma ja sinu eest warjata aga kus surm nii ligidal kui siin, sääl on sarnane pettus kõlbmata. Lahkumise aeg on käes, silmapilgud lühikesed, meie wõime awalikult teineteisega kõneleda, enne kui waenlase oda rinda puurib.

— Noormees sa oled eksituses. Sa pead mind wahest kellegiks teiseks kui ma olen, kogeldas neiuke.

— Kas sa siis ei ole Soontagana wanema tütar?

— Seda on wanem ise küll tunnistanud —

— Noh, siis ei ole ju enam kahtlust, kõneles Wambola ruttu. Sa saad kohe aru, kui ma sulle seletan. Ma olin tapluses langenud, üks sõber tõi mu säält ära. Mu haawad, mis waenlase mõõk külge raiunud, paranesid ära, aga haawad, mis õnnetu armastus südamesse löönud, ei paranenud enam — nad walutawad nüüdki weel. Raske on mul neid sõnu rääkida, mis ma muidu iialgi ei oleks kõnelenud, kui surm meil suu ääres ei seisaks. Ma armastan sind, õeke sel wiisil, et ma ilma sinuta elada ei wõi. Sa pead minu omaks saama ehk ma pean tapluses surma leidma. Põgeneme ühtlasi, läheme kõige kaugemasse ilma otsa ja elame sääl armastuses, kus keegi meid ei tunne ega tea. Mis on su wiimane sõna selle kohta?

— Noormees, sa oled päässt segane — — Seleta, mis su jampsikõne tähendab?

— Jah, mu pää on wäga segane, õhkas Wambola oma kätt tulikuuma otsaesise pääle pannes. Ütle, õde, kas sa ei ole omas südames weel armastust tunnud, et sa nii külmalt kõneled? Mõtle püha Salumäe pääle, — need õnnelised, ei õnnetumad silmapilgud — —

— Neist ei tea ma midagi, wastas neiu kurwalt, aga armastust on ka minu rind tunnud, palawat, põlewat armastust — —

— Oma waese õnnetuma wenna wastu? kõhelbas Wambola pea hääletult.

— Ma ei saa su kõnest aru. Mul ei ole wenda, keda ma armastada wõiksin. Minu on üks kena sõjamees merest surmast peastnud — —

— Ja sa armastad s e d a sõjameest?

— Jah!

Wambola ei saanud tükk aega sõna suust.

— Ja oma wenda ei ole sa iialgi armastanud? küsis ta siis hääletult.

— Mis sa räägid? Ma ei tea sellest midagi. —

Tõmmatsed muutsid sõjamehe näo hirmsaks. Ta pää tahtis lõhki minna, nii kuum ja mõtteid täis oli ta. Ta käsi mängis mõõgapära külles. See oleks ainult üks kord wälkuda pruukinud, ning kinni oleks see ilus suu olnud, mis talle armastusest ühe teise wastu kõneles. Aga paremad mõtted wõtsid warsti ta pääs wõimust. Ta nägi ära, et õel siin õigus oli. Miks ei pidanud ta oma elupeastjat, ühte sõjameest armastama, kes temale were poolt sugulane ei olnud! Ta nägi isegi ära, et see ühele wanemale iialgi ei oleks kõlbanud, oma sõjamehi ja rahwast kõige suuremas hädas üksi jätta ning ise ühe tüdrukuga ära põgeneda. Niisugust häbi ei tohtinud ta oma rahwale ja Eesti wanematele teha, mille üle terwe ilm oleks naernud ja isamaa pojad waljusti kohut mõistnud. Talle tulid suured pisarad silmi.

Mine ära, kaugemale ära siit, meil ei ole teine teisega siin ilmas enam tegemist, kõneles Wambola murtud häälega. Sina ei ole enam minu õde, ma ei taha sind iialgi õeks ega sina mind wennaks kutsuda. Lahkume igaweseks! Wõta minu hobune, see on walmis, katsu, et sa enne peased, kui waenlased sisse on saanud. Siis ei ole enam kellegil, kellegil hingelisel nende werejänuliste eest peasemist. Rutta, ruttu! Siin on riided. Põhjapool on waenlased praegu möllamas. Emajõel, siit kesthommiku pool on üks wana lahke suurtsugumees kalju koopas elamas, katsu selle juurde saada, see wõtab sinu oma kaitse alla. Meie pärast ära muretse, meid on wähe siin ja sureme rõõmuga, kui teised linnad ja maad endid aga ise kaitsta wõiwad. Jumalad õnnistagu sind, sina wõõra mõrsja! — —

Ta läks. Neiukese meel oli segane ja hale selle kena sõjamehe pärast, kes niisuguse lõhkenud südamega sõtta läks. Ta näis tõesti meelest nõder olema. Ruttu kargas ta talle järele ja pidas ta kinni.

— Mina ei lähe enne kusagile, kui sa minuga ära ei ole leppinud, ütles ta hirmuga. Wihas ei tohi meie

niisugusel ajal lahkuda. Sa näed ise, et mul mitte sellest süüdi ei ole, et ma sind armastada ei wõi, sest ma armastasin üht teist enne. Ma kahetsen sinu saatust südamest ja austan sind kui tugewat sõjameest — —

— Küll sellest! Olgu rahu meie wahel! Weri lepitab kõik. — Mine nüüd — õnn on selga pöörnud — minule ja malewale ja — isamaale — põgene!

* * *

Kolm päewa sõdis Wambola Soontagana linnas wapprasti oma weikese hulgaga määratu waenlase parwede wasta. Wiimaks nägid nad ära, et linna wõitmine wõimata oli ja läksid sellepärast hulga surnukehasid oma wäest Soontagana müüride taha jättes minema. Maal ümber ringi olid nad aga hirmsasti laastanud ja rüüstanud. Kui nad neljandamal päewal oma wäed kokku korjasid ja rõõmu pärast hõisates ja karjudes ning kiituselaulusid lauldes kojupoole hakkasid minema, „et Issand neile paganate pääle wõimust annud," siis oli neil ligi neli tuhat lehma ja härga, lugemata hulk hobusid, kulda ja hõbedat ning arwtu hulk sõjawangisid, naisi ja lapsi ühes. Õnnetumad wangid surid aga enamisti pakase külma kätte enne ära, kui waenlased koju jõudsid, sest et neil liig wähe riideid ühes oli. Wiletsus ja häda oli terwel Soontagana maal ärarääkimata. Uhketest taludest ja suurtest küladest olid tuha hunikud üle jäänud, mille ümber inimesed oma were sees maa külge kinni olid külmetanud ehk metsades wõi soodes pelgupaika otsides surma saanud.

Kui kurb sõnum üle Eestimaa laiali lagunes, olid rööwlid oma saagiga juba ammugi ära läinud. Soontagana linn oli aga rõõmus, et oma wapra wanema, keda nad lahingus arwasid langenud olema, jälle kätte said. Wambolat aga ei jõudnud see weike wõit mitte rõõmustada, mis linn tema juhatuse all waenlaste pääle saanud. Ta leinas, mis rahwas kaotanud ja — mis ta ise kaota-

nud. Ta jäi kurwameelseks ja tuimaks, keda wiimaks enam kaasinimeste rõõm ega kurbtus ei liigutanud. Et teda nüüd wanemaks waliti, sellest ei tahtnud ta midagi teada. Ühel teisel oli suurem õigus wanema auu pääle ja see kõlbas tema enese südame tunnistuse järele ka rohkem suurte asjade toimetajaks kui tema, kes ta küll oma nõrkust tundis. Imelikul wiisil aga ei leidnud ta Wotelet enam oma kaljukoopast Emajõe äärest ega saanud teda ka kõige hoolsama otsimise järele kätte. Nii pidi tema siis Soontagana kaitsjaks jääma, kuni õige pärandaja wälja tuli, kelle wastu ta oma wanemate ülekohut kõigest südamest igatses hääks teha.

Kui waenlased maalt wälja olid läinud, käis ta maal waatamas, mis nad kurja teinud. Mõned üksikud talud suure metsa sees olid weel häwitamata jäänud ja wähe inimesi oma elu peastnud; warandus oli kõik ära röövitud. Nende südames, kes weel üle jäänud, walitses aga hirmus wiha kurjategijate wastu ning kõik tõotasid ühel häälel kättemaksmist. Mis iganes mehe hing oli, see kogus ennast Wambola lipu alla, et kurja kurjaga kätte maksta. Nii oli Wambolal natukese ajaga hulk riiwlid koos, kellele weel suur salk Sakalamaalt appi tõttas. Teisel kuupaistel tõttas Wambola nendega läbi Metsapoole Liiwimaale. Nende sõjakäik oli aga waenlastele teada antud, nii et nad inimesed küladest kantsidesse wõisid ära wiia ja ise sõjawäega warandust walwama jääda. Weike Soontagana riiwlite wägi nägi ära, et siin midagi ei wõinud teha ja pööris tagasi, ilma et oma naisi ja lapsi ja warandust tagasi oleksid wõinud tuua ehk waenlastele kätte maksta.

20. Kinni püütud.

Nagu kulutuli oli see sõnum sõdijate seas ruttu laiali lagunenud, et noor wanem Wambola tagasi on tulnud ning et see, kes Wotele nimel Soontagana wanemaks saanud, wana põigtud Panda olnud, kes ise waenlased Eesti-

maale toonud. Tema naine oli ehmatusest üsna kange. Ta teadis küll, et ta Wotele ei olnud, aga Pandaks ja äraandjaks ei olnud ta oma meest mitte pidanud. Kõik näis talle nüüd korraga selgeks minema: tema salakäigud, iseäraline olek, mis talle hirmu mitukorda pääle oli ajanud ja põlgtud Panda nägu. Temap see oli küll! hüüdis ta südamewaluga. Ära selle hirmsa mehe ligidalt, tema lämmastawat õhku ei tohi ma enam enese sisse hingata! See äraneetud. Katkenud olgu kõik abielu sidemed, otsas meie sunnitud sõprus; õnnetus, rusu mind oma täie jõuga, minu süüdlane pää on walmis kõik kandma, mis ta ära teeninud. Anna wõitu, armuline Taara, mitte et ma oma elu tahaksin peasta, ei, peasta selle süüta neiukese elu ja lase mind teda ta wanemate juurde wiia, keda ma talt ülekohtusel wiisil olen ära riisunud. Sa oled armuline olnud ja minu mõrtsuka süüst puhtaks pesenud, aita nüüd ka, et ma teda oma isa ja õe hõlma wõin saata. Mi olen teda küllalt petnud — tema ei tea weel tänapäewanigi oma hirmust saladust, mis mina ta ümber olen kudunud — — Leida — — Leida! — —

Ta hüüdmine kõlas tühjast külmast toast koledasti wastu. Neiu armas hääl ei wastanud talle kuskilt nurgast. Wastukõlast kuulis ta alles, kui kole ta hääl oli, nii et ta isegi selle eest tagasi pidi hirmuma.

— Kus ta on? küsis ta nutul olles Wambolalt, kes tuikudes linnamüüri poole tõttas.

— Kes? küsis see tuimalt. Kas sa wanema tütart otsid? See on peastetud. Tema pärast wõid mureta olla, ta on põgenenud.

— Ära põgenenud! Teda ei ole enam siin. Jumalad halastage, ma ei ole talle weel midagi ütelnud. . . Kuhu ta põgenes?

Wastaja oli juba ära.

Naine waatas alla poole. Linna walli pääl tapeldi hirmsasti. Terwe lage soo oli õhtu pool waenlasi täis, kuhu wõis siin inimene põgeneda! Hirmuga rehkendas ta

oma meeste pääle waadates, et need weel enne ehakustumist wõisid raugeda ja waenlased linna tulla ning tule ja rauaga kõik ära häwitada, mis ette juhtus. Siis oli kõik kadunud — tema, kes ainuükski Leida isa ja õde tundis ning kelle käes ükski tütarlapse elu õnn ja õnnetus seisis! — Mind ei tohi nad mitte siin surmata; mina pole oma inimese kohut täitnud. Ma pean teda enne täitma, hüüdis ta waimustuse julguses. Wälja siit, enne kui hiljaks on jäänud! Waenlased on ka inimesed, ka nende rinnus on inimese süda. Kiskja metsalinegi saaks mu pääle halastama, kui ma temale wõiksin kõneleda, mis mind taga ajab — —.

Ta laskis enese hommiku poolt müüri salaluugist maha, kus pimeduse warjul wähe waenlasi näis liikuma ja ruttas minema, nii kiirelt kui jalad aga jõudsid. Warsti oli ta waenlaste keskel ja hirmsa karjumisega pidasid need ta kinni.

— Laske mind lahti, mind sunniwad ema kohused, palus ta ärdasti. Mina ei tee midagi kurja, ma tõotan seda jumalate nimel.

— Kuule Jumala teotajat, pagana nõida! hõisati mitmest kõrist. Kinni ja koju!

— Taara awita, ma olen ju wana ja jõuetu, mis te minust taga weate, kõneles ta wärisedes. Kui teil kodus ka emasid on, siis mõtelge nende pääle ja — laske mind minna. Mis auu teeb see sõjamehele, wana wäeti naisega wägiwalda tarwitada — — —

— Aa, wanamoor, sa wist arwad, et me sinu sugust ka ühes hakkame wedama! hirwitas üks, kes kõige lähemal oli, keerutas oma sõjakirwest kord ümber pää ja korisedes kukkus wanake oma were sisse maha. — —

— Jumalad — Leida — põgene! kogeldas ta weel ja siis oli ta surnud. Sõjamehed läksid hirwitades laiali. Wähe kohmetanud näoga jäi üks neist weel surnu juurde seisatama. See oli Panda. Ta kiwine süda näis liigutatud olema; aga see oli silmapilguks. Tähtsamad olid talle ta naise wiimsed sõnad, kui ta suremine. Ta aimas neist,

et Leida ära on põgenenud. See pidi tema arwates juba kuulnud olema, mis temaga sündis, ning nüüd wõis ta selle jutu laiali kanda, mis tal Eesti pinnal elamise wõimatuks tegi. Ta lootis julgesti, et Soontagana langeb ja ta siis wiimse kui mehe kaotab, see oli pea selge. Ja nüüd pidi just üks ainus hing, üks tüdruk ära peasema ning tema saladust terwele maale laiali kandma, et tast siis eided ahju taga ja karjalapsed metsas teotawaid juttusid põlwest põlwe wõiksid kõneleda. Seda ei tohtinud olla! Ta wahtis kullisilmadega ümberringi. Hommiku pool metsa serwas kihutas üks üksik inimene widewiku kahmakul metsa poole. Rutttu otsis ta enesele hää hobuse wälja, kõneles ta peremehega mõne sõna, istus selga ja ajas tuhatnelja sinna poole järele, kus ta teraw silm seda üksikut ratsalist silmas.

* * *

Leida oli õnnelikult waenlaste hulgast läbi peasenud. Tal oli elu kallis, sest et ta armastas. Ta pidi siit peasema, Soontaganale abi saatma ja siis oma armsa sõjamehe üles leidma.

Need, kes endid tema wanemateks nimetasid, olid talle nii wastu meelt olnud, et ta neist ei hoolinud. Ema pärast oli tal ka kahju, aga nüüd ei wõinud ta selle pääle waadata. Kõige suuremat kahju oli tal sellest noorest sõjamehest, kes nii õnnetumalt maha jäi.

Õnn põgenejale piigakesele, et pimeduse waip kõige selle koleduse, mis hirmus taplus maale maha jätnud, tema silmade eest warjule peitis. Ta ei aimanudki, et need tema waese sugurahwa surnukehad olid, millede üle ta hobune nii tihti komistas. Ilma eesmärgita sundis ta wäsind hobust edasi minema, sest hirm ja kartus kihutasid teda sellest hirmsast paigast ikka kaugemale.

Tükike ööd oli ta juba ära sõitnud, aga ikka weel ei näinud ta silm kuskilt kohta, kus öökülma eest, mis juba ammugi waese põgeneja kõigest kehast wärisema oli pannud,

warju oleks wõinud leida. Nõutult waatas ta paksus metsas enese ümber ja peksis käsa teineteist wastu, et külmast kangeks jäänud kehas jälle werd liikuma panna.

Häkisti kuulis ta koera wingumist enese lähedal. Ta lõi silmad sinna poole, kust hääl tuli ja nägi suurt musta koera weikese teeraja lähedal metsa puu ääres. Kohkudes jäi hobune seisma ja ehmatades waatas piiga seda kogu. See oli suur must koer. Tema kõrwal oli weel üks teine kogu. Ta ajas hobuse lähemale ja nägi nüüd, et see inimene oli, kes koera kõrwal puu pääl istus. Wärin käis üle neiu keha. Inimese kogu ei liigutanud. Libitsedes tuli koer tema juurde tagasi ning lakkus ta silmanägu, mida suur hall habe ümber piiras.

— Mis sa siin teed, inimene? hüüdis neiu wärisedes. Wastust ühtigi. Üksi koer kiunus.

— Suur Taara, ta on surnud! sosistasid neiu huuled ja ta tahtis edasi minna. Koer aga tuli talle teele wasta ja kiunus nii haledasti, et ta hobuse seljast maha kargas ja kartlikult wanakese juurde läks. Wanake näis tõesti surnud olema. Ta pani käe tasakesti suu pääle. Säält tuli weel wähe sooja õhku käe pääle. Ta elas weel. Neiu raputas ja hüüdis teda. See oli aga asjata. Ta ei kuulnud ega teinud häält. Wistist oli ta kanges külma uimastuses. Ta oleks weel wõinud elusse aetud saada, kui abi oleks olnud, aga kust pidi ta siin abi wõtma! Ta tundis ära, et tema enese ots ka mitte enam kaugel ei wõinud olla. Ta liikmed olid juba nii kohmetanud, et ta enam hobuse selga ei saanud. Meelt ära heites katsus ta jooksma hakata, aga külmetanud wanakese koer jooksis temale ikka teele ette ja waatas nii haledasti ta otsa, et ta nuttes kahe käega koera kaelast kinni wõttis ja ragisewa külma lume pääle maha langes. Koer hakkas waljusti haukuma.

Rutulise ratsasõitja kabja plagin ja hobuse nõõtamise hääl tuli lähemale. Neiu lõi silmad lahti ja nägi enesele üht tuttawat kogu lähinema.

— Tule appi, kui sa mõrtsukate seltsimees ei ole, ägas neiu tuleja poole.

Tuleja naeris nii koledasti, et pime mets wastu kõlas.

— Hoo, kes su siia ajas, mu ilus tütreke, küsis ta kalgilt. On siin kõige parem koht külmamiseks?

Leida ehmatas kangesti ära. See oli ta isa, keda ta juba esimesest silmapilgust saadik kartis ehk see küll tema wastu ikka lahke ja sõbralik oli olnud. Täna kõlas ta imelisest naerust midagi iseäralikku, midagi kohutawat hirmust. Ja see nägu! — —

— Siin on üks õnnetu wanake ära külmanud, rääkis neiu lõdisedes. Tal on weel hing sees. Kui ta kusagile sooja kohta saaks, siis wõiks ta weel elusse tõusta.

— Ah sa oled siis siia tulnud, et seda wanakest üles äratada, kelle hall pää tunnistab, et ilmas küllalt on elanud! kostis Panda terawalt. Ha, ha, ha, sa ristiusu halastaja ingel.

Ta astus kohmetanud wanakesele lähemale. Koer kargas aga lõrisedes wahele.

— Ha, wõi sina see oledki, naeris wanem nii, et Leidal juuksed püsti tõusid. Maga rahuga wanake, seda rahu on sul tarwis. Sa oled enesele hää paiga leidnud. — Läki Leida, siin pole meil midagi otsida.

Nagu imewäel ajas wanake silmad lahti. Wäsinult waatas ta enese ümber. Ta oli rääkija häälest ära tunnud. Waewaga kõnelesid ta huuled üksikuid sõnu:

— Wilets äraandja — mõrtsukas — tuhanded kaebawad sinu pääle — kelle weri lund wärwib ja kehad maad katawad — ha, ma tunnen sind — sa oled Panda — Soontagana wale Wotele — ma suren siin külma kätte — ära neetud olgu sa minu — ja sadade õnne rööwija — ha, sääl on sul jälle ohwer — hoia ennast laps — Panda on äraandja — werejänuline — mõrtsukas — Jumalad nuhelgu teda —

Wihaga tormas Panda wanakese pääle, et ta suud sulguda, aga niisamasuguse wihaga tormas koer ta kallale. Ta raputas koera kallalt ära ja tuli ära.

Miks pidi tema weel ta suud sulguma, mis iseenesestki ju waikis! Ta tundis koera hambaid juba endisest kokkupuutumisest Ohwrimäel ja ei hakanud sellepärast enam temaga asjata wõitlema.

— Maga igawesti, auus wanem! Näljased kullid, kes pää kohal piirawad, ootawad juba. Narr needja!

Ta tõstis hirmunud neitsi wägiwallaga hobuse selga, wõttis selle ohelikku pidi enese kätte ja läks. Kõik oli nii läinud, nagu ta inetu süda igatses. Waene Leida, kes wanakese sõnu ei mõistnud, tundis nüüd küll ära, et ta aimamine sellest mehest õige oli olnud, aga seda ometi ei mõistnud ta ette arwata, et see mees, kes ennast tema isaks nimetanud, teda nüüd waenlaste raske wangipõlwe sisse talutas. Waene Leida!

21. Tähtjas leidus.

Hääled, mis siin sündisid, ei kajanud mitte üksi metsa puude wahel waiksesse talweöösse, waid ulatasid ühte üksikusse metsa majakesse, kus üks musta näoga mees murelikult piiru tulewalgusel oma sepa alasi juures istus. Ta ei olnud neil päiwil enam rasket sepawasarat liigutanud, et selle heledate kõlksute läbi mitte hirmsatele waenlastele oma peiduvaika kuulutada, mis mõnelegi põgenejale warju pakkus. Tumedalt ja segaselt kõlas koera haukumine ja inimeste hääled läbi metsa ta kõrwu. Ruttu pani ta omale sõjariistad ümber ja ruttas ettewaatlikult sinna poole, kust hääled tulid.

Kõik oli juba ammugi wagusi jäänud, kui ta tuttawa teerajakese pääle jõudis. Ta kuulatas hinge kinni pidades. Kuskil kõppu ega kõbinat. Ta wilistas paar korda öökulli moodi ja kuulas jälle. Sääl kuulis ta imelist kinnumise

häält enese ees. Ta astus edasi ja nägi wiimaks natuke maad tee kõrwal meie tuttawat wanakest tema koeraga.

Warsti nägi eluosaw sepp ära, mis siin sündis ja mis tal teha oli. Ta katsus hoolega järele ja leidis, et wanakesel weel elumärkisid sees oli. Ilma pikema järel mõtlemiseta tõstis ta wanakese püsti. Ta jalad aga ei toetanud ja keha oli küll külm, aga nõrk. Nii wiisi ei saanud ta temaga edasi ja kandmiseks oli ta liig suur ja ränk. Lühikese nõuuotsimise järele hakkas ta teda lumega tublisti õeruma ja wäntsutama. Kõige selle töö juures ei olnud tugewal sepal muud tunnismeheks, kui külmetanud hallpää truu koer, kes terawalt nagu suure ootusega kõike seda päält waatas. Samaria mehe töö ei olnud asjata. Wanake lõi silmad lahti ja hakkas wiimaks kõnelema. Ta mõistus ei olnud mitte segane, sest ta nägi kohe ära, mis temaga siin tehti. Tänulikult waatas ta wõera otsa, kes teda nii waljusti sinna ja tänna tõukas ja tõmbas, et ta walu pärast peaaegu karjuma oleks hakanud. Mida tuimem ta keha enne oli olnud, seda õrnemaks ja tundlikumaks läks ta nüüd. Aga ta teadis, mis see tähendas ja kannatas sellepärast ära. Kui ta wiimaks tõendas, et ta juba jalgade pääl kõndida wõib, jättis arstija ka järele, pani talle enne sooja kasuka weel ümber ja hakkas temaga oma sepikoja poole minema.

Minema hakates komistas elusse õerutud wanake ühe kokku mässitud walge rätiku pääle, mille sees midagi kõwat asja näis olema. Tema seltsimees, kes ka seda silmas, wõttis selle üles ja pistis wöö alla.

Kui nad koju olid jõudnud, oli wanake juba liigete sirutamisega sooja kasuka all hästi sooja saanud ja tundis enese kaunis tugewa olema. Lahke awitaja tõi talle kosutawat sooja leent, mis ääsi suus suure söetule pääl mõned peljus olewad naised olid keetnud. Soe leem ja hele tule paistus panid wanakese were jälle wana wiisi liikuma, mis muidugi pikemalt käis kui noorte inimeste soontes. Sepikoja suitsenud seinad, wana lõõts, suur alas ja suur hulk

riistu awaldasid küll wähe ilu, aga siiski oli see wanakesele nii kena ja kodune, et ta peaaegu uskuma hakkas, nagu oleks ta neid kõiki — ka seppa ennast — juba enne näinud. Aga kas ei tulnud see kõik ta tänulikust meelest sepa wasta? Ta mõtles selle üle kauemini järele ja leidis, et sel mingit muud põhja ei wõinud olla.

Kukk oleks juba kolmat korda laulnud, kui ta mitte peremehe kartuse pärast, seega waenlastele oma peljupaiga juurde teed juhatada, oma pää ei oleks kaotanud — nii hilja oli juba, mis osaw sepp sõelast metsaladwal waatas. Nüüd oli aeg puhkama minna, kui kellegil nii kardetawal ajal und silma tuli.

Wana sepp wõttis oma kuue seljast, et seda karunaha teki pääl enesele pääle wõtta. Sääl juures langes tal aga midagi kõlisedes põrandale. See oli teelt leitud walge rätik. Ta wõttis selle üles, mähkis ta lahti ja üks hiilgaw kuld käerõngas ning hõbe sõlg kudrustega tulid nähtawale. Imestades wahtis mehike neid ehte asju. Nad olid talle wägá tuttawad. See kuld käerõngas oli ju tema enese tehtud, sest teised sepad ei mõistnud keegi niisuguseid kujusid kulla sisse nikerdada kui tema, kes ta seda kunsti noores põlwes Soomemaal oli õppinud. Warbola wanem Maniwalde oli selle weel minewal kewadel tema juures teha lasknud ja hääd hinda ta eest maksnud. Aga kust oli see kallis ehe nüüd korraga sügawasse metsa saanud?

— Kes peaks selle ometi ära olema kaotanud? küsis ta pool waljult iseeneses.

Wotele, kes weel mitte magama polnud jäänud, kuulis seda ja waatas oma häätegija poole. Kulla ja hõbeda hiilgus wangistas ta waadet kauemini.

— Mis asjad need on? küsis ta siis.

— Üks kuld käerõngas! Ma olen ta ühe noorele Eesti wanemale teinud, aga kust on ta siia metsa saanud?

— Sääl oli inimesi, kostis wanake.

— Jah, jah, mina kuulsin ka inimeste hääli. Kes need olid? Ega ometi mitte Warbola wanem Maniwalde?

Wotelel tuli see lugu, mis meie juba enne kuulsime, meelde. Ta läks rahutumaks. Wistist ei tahtnud ta selle pääle mõtelda. Aga oma häätegija wastu ei wõinud ta tummaks jääda.

— Üks wanem küll kah, aga mitte Maniwalde, ütles ta libedalt, waid üks rahwa äraandja, mõrtsukas, praegune Soontagana wanem, kes ennast Woteleks nimetab, aga endine põlatud Panda on.

— Panda! Kas tema see wanem on? küsis sepp hirmul.

— Tema jah. Ta on ise waenlased meie maale kutsunud. Ta on kaks korda juba õiget Wotelet ära tahtnud surmata, aga see koer — —

Ta sõnad jäid häkisti keele pääle. Siis oleks ta tahtmata enese saladuse awaldanud.

Sepp oli seda uudist kuuldes nii kohmetanud, et ta kõneleja häkilist sõnade lõpmist ei märganud. Kui ta imestuse üle juba wõitu oli saanud, siis küsis ta käerõnga pärast edasi:

— Aga kust selle nooremehe käerõngas tema kätte sai? Ja siis on ka weel üks naisterahwa sõlg ja helmed — wäga peenikeselt tehtud, mida üksi kõrged wanemad ja sõjaülemad oma naiste ja tütardele lasewad teha — —

— Temaga oli ka üks naisterahwas metsas, kes ta wang näis olema, kostis wanake ja wõttis ehted oma kätte näha.

Ta käed hakkasid häkki wärisema. Ehted kukkusid maha — ta oli ära ehmatanud ning otsis asjata sõna. Kärmemini kui muidu hakkas ta weri käima ja rahuline süda peksma. Hää sepp waatas imestades tema pääle. Mis liigutas tema wana rahulist südant sel mõõdul?

Jälle wõttis Wotele sõle ja silmas teda terawaste. — Seesama jah ümisesid ta huuled.

— Kas peaks weel üks sepp elama, keda wanasti tema osawuse pärast „Soome sepaks" kutsuti? küsis ta siis elawalt.

Sepp waatas imestusega tema otsa.—Mis sa sest küsid?

— Ma tahan teada saada, kas ta palju niisuguseid ehteasju on teinud?

Sepp wõttis sõle ja tunnistas seda terawaste.

— See sõlg on õige wana.

— Kui ta see on, mida mina olen näinud, siis on ta üle 30 suwe elanud.

— Kus oled sina seda näinud?

— Ma laskfin ühe niisuguse teha, ja mulle on see wäga tähtjas teada, kas ta seesama on, wõi on ta mõni teine selle sarnane — —

Wotele, Wotele, sina oled meie kadunud suur Wotele! hüüdis sepp tormiliselt. See on ainus sõlg seda nägu, mina olen ta 33 suwe eest teinud, Wotele on ta tellinud; ja sina — sina oled ta tellija.

See tunnistus oli liig häkiline. Nad olid noores eas sõbrad olnud. 33 aastat ei olnud nad enam teineteist näinud. See aeg oli noortest tugewatest meestes wanad raugad teinud. Kuis wõisid nad weel teineteist tunda!

Liigutatud wanakesed andsid maas teineteisele waikselt kätt. Kehad olid wanaks läinud, aga waim nooreks ja priskeks jäänud.

— Selle sõle laskfin ma oma 3=aastasele tütrele teha, kõneles Wotele wiimaks jälle edasi. Ma olen otsinud teda ja oma naist, aga ei ole kuskilt leidnud — aga see leidus annab mulle jälle lootust. Sõlg peab selle naisterahwa käest kadunud olema, kes Pandaga siin metsas oli. Kui see wahest minu õnnetu tütar ei olnud, sest kust sai üks wõõras need asjad oma kätte? Aga ta näis wäga noor olema, nii palju kui ma häälest oma kohmetanud olekus kuulda wõisin. Aga Panda, see hirmus Panda, kui tema seda teada saab, siis on ta kadunud! — Wanake õhkas sügawaste.

— See kuldkäerõngas wõib seda asja seletada, ütles arukas sepp järele mõteldes.

— Kudawiisi?

— Meie peame Warbola wanemalt Maniwaldelt kuulda saama, kellele ta käerõnga on andnud. Et see käerõnga saaja ka sõleomanikust midagi peab teadma, see on selge asi, sest kudas tulewad need muidu kokku?

See nõuu oli hää ja õige Wotele meelest, et ta kohe sellega rahul oli. Aliste targa juurde reisimine pidi sellepärast tulewiku pääle jääma, ehk sinna süda teda juba Wambolaga tuttawaks saamisest saadik tõmbas.

Ta kartlik süda aga ütles, et juba kõik hilja on.

52. Waenlased Wiljandi all.

Kui päewad juba ööpikkuseks olid kaswanud ja külm ikka weel järele ei annud, walmistasid Riiglased endid uuesti suurele sõjale ette. Kõik Saksa rüütlid, Liiwlased ja Lätlased tulid suurte parwede kaupa Toreidase piiskopi õemehe Engelberti juurde kokku ja wõtsid enestele ühe uue müürilõhkumise masina ühes. See kord liikus see määratu parw Sakalamaal Wiljandi linna alla. Sakslased saatsid Liiwlased ja Lätlased (kelle käest neil sõnakuulmiseks ülemate pojad pandiks olid wõetud) maad ümberringi lastama ning paljaks riisuma ja jäid ise Wiljandi alla. Nagu näljased metselajad tapsid nad maha, mis ette juhtus ning tõid hulga Eestlasi elusalt, wangidena Wiljandisse. Sääl panid nad kinni seotud wangid walli kraawi nende ette seisma, kes linnas müüride warjul olid ning Wõnnu linna ülem Berthold kõneles risti usu õpetajate keskel: „Pagana rahwas, kuulge, mis ma teile ütlen. Kui teie oma wõõraste jumalate austamist maha jätate ja meiega tõsise Jumala sisse tahate uskuda, siis anname meie teile wangid elusalt tagasi ja oleme teile armulised wennad.

— Kes on teie tõsine Jumal? küsis Wiljandi wanem tugewa häälega. Meie ei tunne teda.

— Siin sõjariistade keskel ei ole aeg seda teile seletama hakata. Pange sõjariistad käest maha ja wanduge endid alla, siis ristime meie teid selle tõsise Jumala nime pääle.

— Kui siin aeg ei ole usust seletust teha, mida meile pakute ja mida meie ei tunne, andis Wiljandi wanem wastuseks, siis ei ole nüüd ka aeg sellest üleüldse midagi rääkida. Minge rahuga tagasi, meie ei puutu teiesse, ehk teie küll meie maad rahwa weres olete ujutanud ja hirmsaid tegusid teinud. Teenige teie oma Jumalat, meie teenime oma.

— Siis panete teie wastu, häbemata wõõra Jumala teendrid ja paganad, kisendas Berthold wihas. Teie ei taha tõsist Jumalat uskuda, kelle käes kõik wõimus ja wägi on, et wastupanejaid hirmsaste nuhelda.

— Kui teie Jumal nii wihane on, et ta teid teie werejänus ei keela ilmsüüta inimeste pääle salaja werejahti pidada, naisi ja lapsi ära röömida ja nendega hirmsal wiisil mängida — siis hoidku meid jumalad ise niisuguse eest. Meie jumalad on hääd, kes ühtegi õiget inimest ei nuhtle, kes weikese ohwriga lepiwad — ja neid peaksime siis maha jätma! Mu rahwas, oleme oma jumalatele truud, nad ei saa meid ka nende mõrtsukate kätte hädasse jätma!

Terwes linnas kajas waimustaw hüüd, mis tunnistas, et kõik nii mõtlesid, kui Wiljandi wanem ütles.

— Jumala teotajad, paganad, wõõrajumalate teendrid! kõlas neile Saksa laagrist wasta.

Rahuleping oli otsas, hirmus sõda hakkas pääle. Waenlased wedasid Eesti sõjawangid ühe kõrgema kingu pääle, et linnast seda hästi näha oleks ja tapsid nad sääl üks haawal Eestlaste silma all ära, heitsid nad walli kraawi enestele sillaks ning ähwardasid linnas olejatega sedasama teha, kui nad hääga alla ei heida. Noolilaskmisega ehmatasid nad Eestlased walli taha warju ning laskfid selle aja sees Liiwlasi ja Lätlasi kraawid puid täis kanda ning warjutornisid ehitada, kust päält Lätlased noolidega linna laskfid ja wäga palju inimesi ja loomi ära tapsid. Wäprad Eestlased kihutasid ülewelt tuld warjutornide pääle, nii et need põlema

hakkasid, mida Lätlased lume pääle wedamisega ära kustutasid. Sel wiisil ei olnud waenlastel wõidu lootust. Siis seati aga kwipildumise masin („partell“) üles, mis ööd ja päewad otsa raskeid kiwa suure jõuga wastu müüri ja linnamajasid heitis, nii et majad maha langesid ja müürist wiimaks tükid wälja pudenesid. Eestlased ei olnud niisugust hirmust masinat enne näinud ega oma majasid selle wastu kindlaks teadnud teha. See külwas surma ja häda Eestlaste linna. Lätlased olid kraawid walli kõrgusel puudega täitnud, mida mööda Saksa raudriietega sõjamehed Eilard von Doleni juhatusel üle walli linna olid tunginud ja linna rahwast tagasi kihutasid. Nüüd pistsid nad puud walli kraawis põlema, et sellega terwet linna ära põletada. Eestlased aga kustutasid öösel kõik tule linnast ära.

See wõitlus oli wiis päewa wahet pidamata kestnud. Linn oli surnukehasid täis. Pea kõik, kes weel elasid, olid haawatud ning suurest weepuudusest nii ära nõrkenud, et enam wastu ei jõudnud panna.

Kuuendal tapluse päewal pakkusid Sakslased rahu.

— Teie näete, et te langete, ütles nende kõneleja. Kas te weel meie Jumalat wasta ei taha wõtta? Muidu ei jää teist üks ainus hing üle

— Meie wõtame teie usu wastu ja austame teie Jumalat kostsid jänust nõrkenud sõjamehed. Pange meile ristiusu ikke niisama pääle kui Lätlastele ja Liiwlastele, aga täitke oma lubamist.

Sakslaste wõit oli täieline. Rõõmuga kutsuti wanemad wälja ja seletati neile usupõhjus ära ning nõuti nende käest sõnapidamiseks panti.

— Kõikumata õnnele ei ole kõit tarwis, wastas Wiljandi wanem. Kui see usk nii suurt õnne toob, nagu teie kuulutate, siis peame teda muidugi.

Wasturääkimine ei aidanud midagi. Ülejäänud kõrgemast sugust noored mehed wõeti pandiks, riputati terwe linna rahwas õnnistuse weega üle ja mindi Jumalat kiites kodumaale tagasi. Waene ära wõidetud ja paljaks riisu-

tud Wiljandi rahwas aga walas walusaid silmapisaraid tapetud ja wangi wiidud omaste ning ära põletatud elumajade pärast.

Mõni päew pärast seda istusid Sakala maa wanemad koos ja pidasid nõuu, mis edaspidi oma waenlaste wastu ette wõtta, kes neist nüüd igapidi tugewamad näitasid olema. Et selles tähtsas asjas ka rahwa nõuu taheti kuulda, siis oli kõigile arukamatele meestele rahwa seast luba antud sellele koosolekule tulla.

Nõupidamise maja Wiljandi lähedal oli rahwast täis kogunud. Lembit kui juhataja, waatas majas ümberringi. Enamiste kõik olid talle tuttawad. Ta silm jäi kauemaks ajaks ühe eemal seiswa mehe pääle peatama. Sellel oli lai rebasenahka kübar sügawasti silmade pääle tõmmatud, mis luurawalt sinna tänna pilkusid. Ta näitas Lembitu waadet märganud olema ning hakkas kartlikult enese ümber waatama. Tema selja taga seisis üks teine tundmata mees, kelle olemine ka mingit usaldust ei awaldanud.

— Wennad! kõneles ta sirgelt kogu ees seistes, ega meie seas ometi äraandjate ega waenlaste kõrwu kuulamas ei ole? Meie nõuupidamised on sala asjad ja peawad ka waenlaste eest saladusteks jääma.

Natuke aega walitses koosolejate seas hauawaikus. Lembit waatas terawalt nende kahe kahtlase näo poole. Need olid teiste taha ta silmist ära kadunud. Tal oli nõuu neid lähemalt waatama minna, kui üks teine uhke ja tugewa kehaga noorepäraline sõjamees istmelt üles tõusis ja tugewa, kõlawa häälega rääkis:

— Ma usun, et siia meie kõige truumad sõbrad on kogunud, kelle ees meie kõik oma südamest wälja wõime ütelda. Auus Lembit, kõnele aga julgesti. Need kõrwad siin kannawad su sõnad rahwa südamesse.

Kõneleja waikis ja terwe koosolek ootas, mis wapra wanema ja sõjapäälikku suu kuulutab Lembit seisis sirgelt oma odawarre najale toetades rahwahulga ja wanemate

ees. Ta tõsine nägu, mis nagu kiwist raiutud ilma liikumata rahwa pääle waatas, näitas julgust ja kindlust, mis igameest auupakkumisega täitis. Tugewad armid ta päewatanud palgete pääl tunnistasid, et ta lahingutes paljas päältwaataja ei olnud, waid tugewal käewarrel ennast iga hädaohu eest kaitses.

— Sõbrad ja isamaa ning usukaitsjad! kõlas ta põruw hääl läbi maja. Ma loodan, et Meeme õigust on kõnelenud. Kes wõiks siis nüüd, mil waenlased meile ühtehoidmist on õpetanud, muu pääle mõtelda, kui mehise wastuhakkamise pääle. Nemad kõnelewad ühest uuest usust, pakuwad meile seda mis meie ei tunne ega taha. Nende usk nõuab maa pääl inimeselt wiletsat elu ja lubab selle eest pärast surma meie manala asemel õnnist elu, mida nad taewaks ja paradiisiks kutsuwad. Kes seda kätte tahab saada, see peab nende alamaks ja orjaks heitma, nagu Lätlased ja Liiwlased praegu on. Wastupanejaid ähwardawad nad igawese piinamisega kustumata tulemeres teises ilmas, ning mõõga ja tulesurmaga siin ilmas. Meie ei taha neid ähwardusi karta ega oma weriwaenlaste tõotusi uskuda, sest kas terwe Soontagana ja Wiljandi linna ümbert maa, mida meie wendade weri ja surnukehad katawad, ei tunnista niisama selgelt kui päike puhtast taewast, et nad walelikud, werejänulised waenlased on! Näljast ja jänust nõrkenud Wiljandi sõjamehed ja elanikud on nad oma usku pöörnud aga ülemate lapsed pandiks eneste kätte riisunud, naised, ja lapsed wangi wedanud ning mehed ümberringi armuta ära tapnud. Ja need peawad meile hääd soowima! Kui neil ka omal hää usk on, siis toowad nad meile üht teist kõige halwemat. Ärge laske, armsad sõbrad, endid nende tõotustest ega ähwardustest eksitada. Meie ei wõi muidu enam elada ega nende wastu wõidelda, kui meie ühte ei hoia. Läheme meie lahku, wõtame meie nende kiidetud usu wastu, siis on meie esiwanemate õnnistus ja jumalate abi meist kui kõlwatumatest kadunud ning meie langeme, ning jääme hirmsate waenlaste orjaks. Meie waenlased

töötawad meile maapäälse isamaa eest üht igawest isamaad teises ilmas. Meie ei tunne aga seda ega wõi nende töötust uskuda. Meie tahame igawesti elada, ei mitte ühes tundmata riigis, waid eneste kalli mullapinna pääl. Siin peawad meie lapsed meesteks kaswama, siin peab meie esiwanemate waim nende sees edasi elama, õigust tehes, õigust püüdes, jumalaid auustades ja oma suguwendi armastades. Kui see waim, see mõte, see meel nendes edasi elab, aja jooksul weel kaswab ja täiemaks saab, kurbtuses ja rõõmus tulewa põlwe rindasid liigutab ja tõstab, siis elame igawesti. Muud meie ei igatse. Seda aga peame igatsema, selle poole püüdma, see on iga rahwa esimene tingimine, kes ilmast ei taha kaduda, kes igawesti tahab elada. Üksikult ei wõi meie enam küll mitte nii wabalt elada kui enne, mil meil wõõraste wastu niisuguseid wõitlemisi ei olnud, aga suures kogus peame wabad, ise oma peremehed olema ja mitte oma waenlasi teenima. Meie ei tohi üksi oma ajale, waid ka tulewatele põlwedele elada. Meie hauda langemisega ei tohi meie rahwa nimi kustuda. Selle eest peame meie nüüd muretsema, küll siis järeltulejad tulewate põlwede edasielamise eest hoolt kannawad. Wõitleme sellepärast oma laste, oma praegu weel sündimata lastelaste ja tulewa põlwe õnne eest. Meie werega kastetud haudadelt kaswab meile wabadus ja kangus, mille eest nüüd juba nii palju werd on woolanud. Meie esiwanematel on ka waenlasi olnud, nende ajal on ka oma maa niidud ja nurmed meie isade weres ujunud, aga nad on wõitjateks jäänud -- sest meie oleme wabad ja elame praegu weel omal maal, oma pead. Oleme waprad, siis saawad meid meie õnnelikumad lapsed põlwest põlwe tänulikus meeles mäletama ja tundmata haudadesse taga järele õnnistama. Igaüks on oma õnne sepp — mis meist edaspidi saab, seda teeme meie nüüd ise. Ma wannutan teid, noored mehed, et teie oma nooruse jõus ja waimustuses isamaale appi astute. Teie käewarred peawad taperit waenlase pää kohal keerutama, tagasi tooma, mis meilt ära

riisuti ja kätte maksma, mis nad teeninud. Teie pääle paneme meie oma lootuse. Wõidupärjad ja auuhinnad ootawad teid, milledega teid teie wanemate tütred wõidult tulles saawad ehitama. Aga ka teile, kes wanad olete ning lõdisewate liikmetega minu kõnet kuulete, hüüan ma: hoidke ja kaitske, mis meil kõigil armas ja kallis. Õpetage noori, waimustage neid wõidule, teie olete kõik ära näinud, teie juhatust on igal nooremal tarwis. Walmistame endid taplusele, ärgem wõtkem oma waenlaste pettusi kuulda, neil ei ole kõige oma kõrgete lubaduste taga muud kui meie rahwa häwitus! Kui kellegil teised mõtted on, siis kõnelegu ta.

Mõne silmapilgu walitses majas sügaw waikus. Inimesed olid wanema kõnest waimustatud, mõned kuuljad pühkisid silmi. Siis peasid koosolejate suud ning mühisew kiiduhüüdmine kajas sajast suust suure waimustusega läbi maja.

— Sinu sõnad on kõik õiged ja targad, hüüdis Meeme, kui esimene tuhin wähe oli waikinud. Meie peame endid walmis panema ja kewade warakult waenlaste pääle minema, et nad jälle meie niitusid ja nurmesid ei tuleks rikkuma.

— Hää, mu sõber, wanem Meeme. Nii sündku! kõneles Lembit. Mingu siis igaüks wagusi koju ja tehku, mis ta kohus. Waenlased ei pea meie nõust midagi teada saama. Parajal ajal saadan ma käsud wälja; siis kogume endid minu linnamäele pidule kokku, oma wanemate wiisi järele ohwerdama ja sõjalaulusid laulma. Ma tähendan weel kord, see peab kõik nii wagusi sündima, et waenlased sellest enne midagi teada ei saaks, kui meie kord nende linnade all oleme, sest muidu wõiwad nad meie sõjawangid ja Wiljandi wanemate pojad, keda nad pandiks wiinud, ära tappa. Mul on rõõmus meel, et mu sõnad teie rindades seda tuld on loitma pannud, mis iga Eesti mehe rinnus juba aastasajad on lõkendanud ja weel loitma peab jääma. Jumalad õnnistagu ja aidaku meid!

Enne kui rahwas ja wanemad koost lahkusid, pugesid kaks meest wagusi uksest wälja ja rändasid weel pimedal ööl mööda metsa ühe weikese onnikese juurde, kus kaks hobust walmis olid, milledele nad selga istusid ja otse teed lõuna poole hakkasid kihutama. Kui Lembit teist nendest kahest mehest ligidamalt ja terawamalt oleks waadanud, kes enesele laia rebasenahka kübara nii sügawasti silmade pääle oli tõmmanud, siis oleks ta wististi endise Soontagana wanema ära tundnud, kelle pettusest nüüd igal pool kõneldi ning keda surma arwati leidnud olema. Ta oli aga ennast hästi osanud ära moonutada ning peasis jälle õnnelikult oma kardetawalt salakuulamiselt kõige seltsimehega minema.

Umbes selsamal ajal, mil Eestlased ümberringi maal maja nõuupidamisi kuulda said, teadsid ka juba nende kõige kurjemad waenlased, mis sala nõuu Sakalas peetud. Warsti oli nende wägi koos ja enne kui keegi seda Eesti malewas oskas aimata, olid waenlased juba jälle liikumas, et „paganatele nende wastupanemist kätte maksa."

23. Weel kord wend ja õde.

Päew pääle tuttawat koosolekut istus Waike oma isa majas üksi kodu ja ootas isa Lembitut koju. Ilm oli wastu õhtut õige tormiliseks läinud. Kange põhja tuul keerutas lund hangedesse ning wingus külmetanud puuoksades nii kangesti, nagu seda enne nii hilja kewadel weel keegi polnud näinud. Neiukese südames mässas niisamasugune torm. Ta waatas kaua aega juba weiksest uksieluugist mässawat ilma ning wõrdles teda waikselt oma südamega. Täna õhtu pidi ta oma lapsepõlwe õnnekujud ja unenäod maha jätma, täna pidi ta oma südant sellega ühendama, kellega teda ainult kohus, sõnakuulmine — isa tahtmine ühendas, mitte see püha, õnnelik tundmus, mis hinge õnne ja taewalise tundega täidab, mida ta kord armastuseks oli nimetanud. Ah need armsad unenäo ajad

olid nii ruttu lennates mööda läinud! Saatus oli temale siiamaale ainult oma karedat, armuta külge näidanud. Ta armastas oma wenda, mis hirmus saatus — ja kui ta ära nägi, et see armastus mitte patt ega ülekohus ei olnud, siis, oh siis pidi jälle saatus tema ormukese tait nii halastamata wiisil ära kiskuma ning teda ükft ilma jätma! Ja nüüd tuli üks teine wanem, kõigiti kena ja tubli mees, ning nõudis teda enesele naiseks. Isa oli ka südamest selle poolt, sest ta tundis oma sõpra ja Eesti wanemat Meemet igapidi kui kõigiti auuwäärilist ja waprat sõjameest, kes ta majale sellega suurt auu tegi, et ta tema wäimeheks tahtis heita. Alandlik Waike ei julgenud siin wastu rääkida, ehk ta küll ennemine maailma otsa oleks põgenenud, kui Meemega abielusse heitnud. Ta pidi isegi enese üle imestama, mis wägi teda sellest mehest tagasi hoidis, kelle nimi terwel maal kuulus oli ja kelle pääle teised neiud armupilguga ja auukartuses waatasid. Tal näis, nagu wilguks weel weike lootuse täheke oma surnud, kadunud kasuwenna järele, sest see sõnum, et Wambola weel elas, ei olnud nii kurwal ajal weel mitte neiu kõrwu jõudnud. Kus inimestel elu ja surmaga wõitlemist on, sääl ei lagune igapäewased uudishimu kõdistajad jutud mitte kulutule kombel laiali ja päälegi oli noor sõjamees oma linna rahwale kangesti ära keelanud sellest edasi kõneleda, et ta tagasi tulnud. Ja ümber ringi oli maa inimestest lagedaks tehtud, kes pidi siis seda uudist ka edasi kandma?

Ilm oli juba ammugi pimedaks läinud, kui kobin ukse taga kurwa neiu tema raskest mõtetest üles ajas. Ta kohkus ära. Otsustaw silmapilk oli tulnud, kus tal enesel õige midagi ütelda ei olnud. Oli ju aeg, mil ta kosilane pidi ilmuma; kes wõis siis muud ukse taga olla! Põksuwa südamega tegi ta ukse lahti. Pimedas eeskojas raputas üks meesterahwas ennast lumest puhtaks ja astus wiiwitades üle läwe.

— Terwitatud olgu see maja, kõneles sisse astuja, kus juures toast hele raswatule walgus ta silmini kinni

kaetud näo pääle langes. Kas wõib üks eksinud teekäija tuisu ja külma lume eest öömaja leida?

Waike kahwatas ära. Ilma sõna lausumata waatas ta wõera otsa. Siis kogeldas ta suures ärritusses:

— Kust tuleb see kuju mulle silmade ette? Kas sind kurjad manalased oma riigist lahti on lasknud, wõi kes sa oled? Kõnele!

— Waike, ümisesid wõõra huuled. Tema on peastetud . . . siin . . . ära siit . . . siin tormab enam kui marune öö wäljas.

Ta pööris häkiste ümber ja tahtis wälja minna.

— Kuhu nüüd, Wambola? hüüdis Waike ja kargas ukse ette. Ta süda põksus nii waljusti, et noormees seda pidi kuulma. Ta ei saanud rääkida.

— Lase mind minna, Waike! sul ei ole enam wenda!

— Kas sina ka seda tead? oh õnne! hüüdis Waike.

— Sa rõõmustad selle üle?

— Ja kas sinu süda rõõmu ei tunne? Ma olen ära rääkimata õnnelik.

— Selle üle, et sa oma ainsa wenna kaotasid?

— Ja tema asemele selle sain, keda ma südamest üle kõige asjade armastan, kõneles neiu õnnelikult wahele. Sellepärast wõin ma wenna hää meelega kaotada.

— Südameta tüdruk! hüüdis Wambola walusa häälega. Ma ei mõista, mis sinu südamesse on tulnud!

— Armastus! nüüd wõin ma armastada, sügawast südamest . . . oh mu õnn on otsata, ära määramata . . . kas sina ka ei armasta?

— Ära narri mind oma hirmsa kõnega. See käib walusamalt kui äraandja oda mu südamesse. . .

— Ma ei saa aru, mis sa kõneled, ütles neiu suure imekspanemisega. Kas sa ammugi ei märganud, mis walu see mulle tegi, et sa minu wend olid? Nüüd on see side katkenud, nüüd wõin ma südame sunni järele armastada ja oma armastuse eest annaksin ma terwe maailma . . .

— Ja ka oma ainsa wenna! hüüdis Wambola wahele. Nurjatu tüdruk! Ära siit! Minu hing ei kannata seda õhku sisse hingata, mis ühe tänamata tüdruku huuled wälja puhuwad. Mine oma armukese kaenlasse, kelle päraст sa wenna ära salgad. Ma ei taha sind näha . . . ma põlgan sind . . . sina ei pea ka enam mind siin ilmas nägema . . . Pettus kõik.

Ilma et ta enam kordagi ehmatanud neiu poole oleks waadanud, kes pool minestades istmele maha oli langenud, tormas ta uksest wälja tormise öö sisse. Kaua laskis ta külma lund enesele otsa ette sadada, enne kui see jälle jahedamaks läks.

Tema järele tormas ka Waike uksest wälja. Öö oli pime ja tuisulumi ei lasknud silmagi lahti teha. Oma armast, surnuks peetud wenda ei wõinud ta sellepärast enam näha. Ta hüüdis pea nõdrameelselt talle järele, aga wastust ei kuulnud ta kuskilt poolt. Kange tuul kandis ta hääled laiali, mille pääle ainult mühisew maru ligidalt metsast wastas. Kui see imeline külaskäik sügisel hingede ajal oleks olnud, siis oleks ta uskunud, et see kadunud armukese hing oli; nüüd aga ei lasknud ta peaaegu lõhkew süda seda uskuda.

— Tema ise oli, rääkis ta iseeneses. Ta elab. Taewas teab, mis teda nii on muutnud! Ma ei saanud temast midagi aru . . . Kas ta nõdrameelne on? Ei, see ei wõi olla, talle peab midagi olema juhtunud, midagi suurt, arusaamata, äraseletamata. Ta peab rääkima, miks ta mind wihkab! Nõnda ei tohi ta siit ära minna . . . nüüd, mil ma nõuuta ja maha jäetud olen. Kui ma teda enam ei oleks näinud, siis oleksin ma oma saatusega wiimaks ka weel rahule wõinud jääda, aga nüüd ei suuda ma seda enam . . . Torm, ära hulu enam; tähed, hakake paistma; kuu, näita ühele õnnetumale oma tasast walgust! Jumalad, kuulge oma nõrga lapse palwet! . . Wambola, Wambola!

Ta tundis isegi, et ta hüüdmine waewalt ta enese kõrwu kostis. Torm ei waikinud, tähed ega kuu ei hakkanud paistma — taewased wäed! ta palwe jäi kuulmata! Oli ju ometi tema õnnetaewast ta helkiw täht nii ruttu ära kadunud, kuis wõisid nad siis lootuse taewaski paista.

Pool meeletult jooksis ta oma kalli nooremehe järele pimeda metsa sisse. Pime armastus annab ju ka sääl lootust, kus puhas mõistus kõik wõimata näeb olema.

Kodus oodati ja otsiti teda asjata. Keegi ei aimanud, mis wanema tütre nii tähtsal õhtul tuisuse ööza pimedasse metsa ajanud, kus ta warsti ära eksis ning enam wälja ei mõistnud tulla. Majas walitses suur ärritus ja ägedus tema kadumise pärast. Mis pidid nad kõrgele peigmehele ütlema, kui see kosja tuli, ning mõrsjat kodust ei leidnud!

* * *

Ka Wambola pääs kohasid mitmesugused mõtted läbisegamini. Miks oli saatus teda siia juhatanud! Talle oli oma õe olek otse arusaamata. Kuidas wõis ta ometi ennast selle üle nii rõõmustada, et ta Soontaganas teda enam õeks ei tahtnud nimetada? Sääl ei tahtnud ta teda tunda, siin tundis ta tema küll ära, aga hirwitas nii haawawalt selle üle, et ta oma wenna kaotanud, kuna ta ometi oma peastmisegi pärast weel ta wastu tänulik oleks wõinud olla. Aga selle eest rõõmustas ta ennast nii lapsikult, et ta wenna kaotanud ja selle asemele armukese leidnud. Mis pidi see tähendama? Ja ometi oli ta seesama õde, kes poole aasta eest temale weel kõige õrnemaid sõnu oli ütelnud, igapidi rohkem kui õde olnud, kelle pärast ta kuulsatest lahingutest tagasi läks ning enesele waikest surma otsis! Sellest kõigest ei saanud waene Wambola aru. Ta pää höögas otsas — mõtted läksid segamini. Ta tahtis teda ära wanduda, aga kõik needmise sõnad surid tal keele pääle ning walusa, lõhkewa südamega pidi ta iseeneses ometi ütlema: „Ma armastan teda siiski, rohkem weel, kui oma

häid jumalaid. Oh, kui ta Soontaganast minuga oleks põgenenud! Ta ilu on pimestaw kui päike, ta süda oli puhas kui kuu läige ja ta silmad särasid kui helkjad tähed. . . . Nüüd on see möödas, minust kadunud. Ta kõlaw hääl heliseb mulle ainult weel südame lõhkumiseks ja silmad särawad häwitajaks tuleks. Minu õnnetaewas on katkenud, minu õnnetäht kustunud! — — Ma süda ütles mulle juba waenuwäljale minnes, et mind õnnetus ootab. Oh, miks ei matnud wõeramaa muld mu pakitsewat rinda oma wilusse woodisse . . . miks pidin ma weel niisuguse teotuse . . . walu tarwis tagasi tulema! . . .

Poole öö ajal jõudis Wambola ühe üksiku teeraja pääle, mis läbi paksu metsa wiis. Ta kiirestas oma käiku, et mõnda maja leida, kus inimesed elawad, et nendega sõnumit linna saata, mis ta ise wiima läinud, aga ootamata juhtumise pärast ütlemata jätnud.

Korraga nägi ta üht ratsamehe kogu enesele wastu tulema.

— Hei, kuhu sa sõidad, küsis ta ratsanikult, kui see tema kohta saanud. Ratsamees waatas imeks pannes ülesse.

— Mis sa siis sest tahad?

— Mul on tähtjas, wäga tähtjas sõnum Leola wanema Lembitu kätte saata.

— Miks sa ise siis teda ära ei wii? Öörändajatel on mõnikord pahad mõtted.

Wambola waikis. Ta ei wõinud ütelda, miks ta ise seda ei tahtnud ega wõinud teha.

— Waenlastele on tema koosolekust eila ööfi juba teatust wiidud.

— Kas see wõimalik on? hüüdis ratsamees ehmatades. Sinu huuled on kui tormine öö, mis tühja tuiskab.

— Kui see nii oleks, siis kannataksin ma selle teotuse hää meelega, aga nüüd teeb see mulle suurt haiget. Ma olen äraandjat oma silmaga näinud ja tema hirmust kõnet oma kõrwaga kuulnud. Ta on oma seltsimehega nõuupidamise ajal majas olnud. Waenlased saawad suure wäe-

ga meie pääle tulema ja meie külad ja talud tuhaks tegema, naised ning lapsed ära rööwima ja meeste werega maapinda punastama, kui meie malewa walmis ei ole neid öömörtsukaid walwamas.

— Sa kuulutad hirmust asja — — Kes wõis sääl äraandja olla?

— Üks nurjatu mees, kes seda mitte esimest korda ei tee. —

— Meie majas olid aga kõik auusad ja truud mehed.

— Seda ma usun, aga kaks olid waenlastest luurama saadetud. Kas sa olid ka majas?

— Jah, aga mis sa sest küsid?

— Kas sa ei näinud üht meest laia rebasenahkka kübaraga, mis sügawasti silmade pääle oli tõmmatud?

— Lembit kõneles küll ühest sarnasest mehest, kes talle wäga kahtlane näidanud olema.

— Noh, ütle talle siis, et seesama meie rahwa äraandja on. Rutta, enne kui kõik hiljaks jääb. Ju sa ikka Leolasse lähed?

— Jah, mu käik kannab sinna küll. Hirmus aga, et nii pidulisel õhtul sarnast sõnumit pean wiima. Oma mõrsjale ei taha ma sellest midagi kõneleda. See wõiks teda wäga ehmatada.

— Sa oled siis peigmees, et mõrsjast kõneled?

— Niisugustest asjadest niisugusel ajal ei kõnelda muidu küll mitte, aga, et ma täna nii õnnelik olen, siis wõin ma sulle, kes sa tubli mehe wiisi tarwilisi sõnumeid tõid, ka ütelda. Ma lähen praegu kosja. Leola wanema tütar Waike saab minu mõrsjaks. Oi, see on ilus tüdruk!

— Waike! Leola wanema tütar? Sinu mõrsja. Wambola keha läks kuumaks.

— Waike jah! Kena laps.

— Kas see Waike, kellest sa kõneled, Lembitu tütar on? küsis Wambola põnewalt.

— Jah, seda kõneldakse.

— Miks pärast siis ainult kõneldakse?

— Ta on leitud laps. Lembit on ta omaks wõtnud ja nüüd on ta siis tema tütar.

— Leitud laps! hüüdis noormees hirmsa tormise südamega. Kas ta ei ole Soontaganalt pärit?

— Soontaganas olla ta enne elanud, nõnda kõneldakse, aga mina pole selle järele pärinud. See on ju ka üks puhas, kus ta on olnud, peaasi on tema kenadus, wiisakas olek ja hää süda — — —

Wambola ei kuulnud enam, mis ratsamees edasi kõneles. Ta süda ei kannud siin enam seista; ta tuigerdas edasi. Kõi õnnelik ratsamees oma silmad ringi laskis käia, ei olnud wõõrast enam kuskil näha; ta oli kadunud, kui tuulehoog, mis mühades metsa puude wahele laiali jookseb. Oh, oleks ta aimanud, mis wägi seda sõnumi toojat edasi kihutas ja mis tundmused ta rinnas mässasid!

Sügawas mõttes oli ratsamees tüki teed ära sõitnud, kui ta häkiste inimese häält kuulis. Ta jäi kuulama. Tuule wingumise wahel kajas hele naisterahwa hääl ta kõrwu. Ruttu ajas ta hobusega paksu metsa sisse. Walge lume pääl nägi ta üht suurt musta liikuwat kogu. Warsti tundis ta teraw silm ära, et see kogu muud ei olnud, kui karu, kes enese kahe jala pääle püsti oli ajanud. Tema ees weikese põõsakese warjul seisis wärisedes üks naisterahwa kogu, kellel wihase metsalise eest peasemise lootust ei näidanud olema. Noole kiirusega kargas sõjamees hobuse seljast maha ja andis metsalisele enne, kui ta oma nõrga ohwri pääle sai karata, oma raske sõjakirwega niisuguse hoobi päha, et ta kiunudes maha kukkus. Kui karu wõidetud oli, tõttas ta naisterahwa juurde, tõstis ta hobuse selga, hüppas ise taga järele ja läks teele tagasi. Sääl oli natuke walgem, nii et ta tema nägu wõis näha.

— Jumalad! — — Waike, sina!

— Meeme! hüüdsid neiu huuled tasa ja ta ei kõnelenud enam. Wist oli külm ta kangeks teinud. — — —

Ratsamees, kuulus wanem Meeme, oleks niisugust koormat ikka oma süles kannud, kui mitte hirm sellepärast, et külm ta kangeks teeb, tema teekäiku ei oleks kiirustanud.

Kodus olid weel kõik inimesed üleval, kui Meeme Waikega koju jõudis. Küll oleksid nad hää meelega ka järele pärinud, kus nende Waike olnud ja mis teda nii wõimetumaks teinud, aga kes julges kõrge wanema käest niisugust asja küsima minna! Keegi ei mõistnud ette arwata, et kosja öö sel wiisil mööda pidi minema. Waike ei tahtnud ühtegi inimest enese juurde lasta. Ta oli kõigile suureks mõistatuseks, kõige rohkem aga weel oma peigmehe Meemele, kes sugugi aru ei saanud, mis teda sel õhtul sügawasse metsa oli ajanud, kus ta karu käes surma oleks wõinud leida.

Kui Meeme linnarahwale oli teatanud, mis ta ühe tundmata mehe suust metsas kuulnud, läks ta Waike kambrisse. Ta punased silmad tunnistasid, et ta oli nutnud. Meeme nähes püüdis ta ennast waigistada.

— Meeme, sa suur wanem, oled mu kiskja metslooma käest eluga peastnud, rääkis ta põksuwa südamega, millega wõin ma su hääd tööd tasuda?

— Sõjamees ei nõua palka oma tegude eest, kostis Meeme õrnalt, aga nüüd tahan ma sinu tänulist meelt oma kasuks tarwitada ja palka nõuda.

— Sul on küll õigus nõuda . . . ma tasuksin sulle ka kuninglikult, aga kuidawiisi?

— Kõige ilusamalt, kõrge neitsi, kui sa aga tahad.

— Kas sa siis selle juures kahtled, Meeme?

— Kuldane Waike, sa mu selge koidukiir, armasta mind! —

Waike wärises kõigest kehast.

— Kõrge päälik, mõtle mis sa kõneled!

— Ma nõuan oma weikese teenistuse eest palka. Lase oma armastus mulle osaks saada, sa koidukaunis neiuke. Armasta sina mind ka nagu mina sind. Tule mu naiseks . . . ma olen su enesele peastnud . . .

— Meeme, Meeme, see on liig . . . seda ma ei wõi . . .

— Seda sa ei wõi, Waike? On su taewalised silmad kellegi teise surelise otsa waadanud ning säält armastust leidnud?

— Armastust ei ole ma mitte leidnud, ütles Waike õhates.

— Ja sina armastad aga üht teist?

— Ma ei wõi sinna midagi parata!

— Ja minu lükkad sa tagasi?

Halastu ühe waese, abita tüdruku pääle. Ma olen sinule kõige suuremat tänu wõlgu . . . sa oled mu elupeastja . . . nii on ka mu isa tahtmine . . . jumalad taewas . . . ma ei wõi . . . mu süda lõhkeb . . . Ära wihasta, kõrge päälik . . . mu meel on hirmus segane . . . õhk on lämmataw . . .

Meeme oli üsna liigutatud, ehk seesugune olek küll ta südamele walusaid haawu lõi. Ta aimas, mil wiisil see neiuke, keda ta neidude eeskujuks pidas ning kelle kõrwal ta õnnelik ja uhke oleks wõinud olla, ühte teist armastab. Ta ei saanud wihaseks, waid osawõtlikuks tema walust. Neiukese õnn oli talle enese õnnest ülem.

— Kes on siis see õnnelik, kelle pääle Waike oma silmad heitnud? küsis ta osawõtlikult.

— Ta ei ole mitte õnnelik.

— Keda ei peaks sinu armastus õnneliseks tegema?

— Teda mitte!

— Ja sina armastad teda siiski?

— Oh ma armastan teda nii, et ma ilma temata suren, wastas Waike nagu palawiku haiguses. Ära wihasta selle üle, mu auus Meeme, ma ei wõi seda oma teada hoido. Sul on wõimust minu üle, sest isa tahab nii, aga ma palun, kni sul ühe waese neiukese kohta tunderikas süda sees on, halasta mu pääle! Aita tema üles otsida. Tal on minuga midagi ees, ta on wihane . . . ma pean temaga kokku saama . . . ta peab mulle ütlema, mis tal on,

enne kui ta igawesti lahkub. Kui ta siis tõesti wihas minust lahkub, tahan ka mina teda ära unustada ja siis ei räägi ma sulle poolt sõna wastu . . . Kas aitad mind, auus Meeme?

— See pole küll kosija wiis, oma mõrsja armukest otsima minna, et siis ise tühjalt wahtima jääda, kõneles Meeme wähe pilkawalt aga ta südamesse oli wennaliik kaastundmuse hele tuluke loitma jäänud, mis teda pehmeks, järeleandjaks tegi. — Kes on siis sinu tige armuke?

— Minu endine kasuwend, Soontagana noor wanem Wambola, ütles neiu hääletult.

— Wambola! See wapper mees on paraku ammu surnud. Ma tundsin teda . . . ta langes Ümera jõel.

— Ta elab weel, hüüdis neiu. Ta oli eila õhtu hilja weel siin, aga põgenes siit ära . . . ma läksin kuni metsa ta järele, aga ei leidnud muud kui wihase karu, kes minu lõhki tahtis kiskuda . . .

— Kas see on wõimalik? küsis Meeme imeks pannes.

— Jah, nii oli küll.

— Ja miks ta siis ära põgenes?

— Ta ei tahtnud mind enam näha, kostis neiu hääletult.

— See ei olnud Wambola. Wambola ei ela enam. Trööst ennast, waene lapsuke ja ära oota teda asjata. Tule minule, ma tahan sind käte pääl kanda; su elu peab rõõmus ja roosiline olema. Tule, tule, ma palun sind, mis ma weel ühegi teise neiu ees ei ole teinud.

— Oh, ei, see oli Wambola — aga kõne oli wõõras, ta nägu muudetud . . . ta on minust kurja kuulnud . . . ta peab kuulma et see õige ei ole . . . Too ta siia ja kui tema mind ka siis ei taha, siis tulen ma sulle, siis ei tõrgu ma wastu, siis ei nurise ma iialgi ega räägi enam temast, kui sa seda ei soowi.

Meeme hakkas peaaegu uskuma, et neiul õigus on. Ka tema ei olnud Soontagana kodustest sündmustest midagi teada saanud. Häkiste wälgatas talle imelik sõnumi-

tooja metsas meelde ja kohe tuli talle mõte pähä, et seesama ehk wahest Wambola wõis ollagi. Ta oli temale ju oma kosja lugu kõnelenud ning tema oli õige elawalt seda järele pärinud ning siis häkiste ära kadunud. Ja julge ning suure wiisiga oli ta ka olnud, sest üks liht mees poleks temaga nii julgenud kõneleda. See näis kõik õige hästi kokku sündiwat, ehk küll terwe lugu siiski Meemele otse arusaamata oli.

Raske südamega lahkus ta nutjast neiust, kellele ta tema „kasuwenna“ ütles lubas otsida. Ta ei wõinud kaugel olla, sellepärast läks Meeme sinna kohe järele, kus ta teda teel wiimati näinud.

24. Kes see neiu on?

Mitu korda oli taewakuu sest saadik juba oma paistust uuendanud, kui Maniwalde Saaremaal oma mõrsjat otsimas käis ning tühjalt tagasi tuli. Metsawaimu naine oli ta säält nii kawalasti ära wiinud, et keegi ei teadnud kuhu torniwaht jäi. Ainult nii palju teati kõneleda, et tema ära wiia ta kadunud ema olnud. Maasika ja Linnuse linnas kõneldi sellest juhtumisest mitmesugusid lugusid, aga mis neile arusaamata oli, see jäi ka arusaamataks. Oleks wana torniwaht weel elanud, siis ei oleks ta oma kasutütart nii kergelt ära lasknud wiia; aga ta puhkas juba mõni päew kalmukünkal, kui Metsawaimu naine sinna tuli ning ta enese tütreks tunnistas.

Maniwalde oli küll otsinud ja ta mõistatuse sarnase kadumise üle pääd murdnud, aga ka temale jäi see kõik paksu saladuse katte alla warjule. Südame waluga mõtles ta selle õnnelise päewa pääle tagasi, mil ta tema suust armastust oli kuulnud. Ta oli ka seda kalameest otsinud, kes talle wiimast korda terwisid ja käerõnga oli toonud, aga ka see oli kadunud. Tema seltsimehega oli ta waenu-

wäljal koos olnud, milleft ta uskuma hakkas, et see wistist ka mõni petis isamaa äraandja wõis olla.

Ühel kewadisel hommikul kõndis Maniwalde oma linna ees suure raagus lehtpuu metsa all. Hiline külm ja lumetuisk, millest eespool kuulsime, oli weel wiimane talwe temp olnud. Paar päewa oli juba tuisu järele pehmem ilm olnud, eile pärast lõunest saadik wihma ja jäätust sadanud, mis terwe öö üle kestis. See külm wihmasadu oli lumele ja puudele paksu jää koorikese pääle pannud, mis hommikuse selge päikese paiste käes imeilusalt säras. Terwe mets oli kui puhas hõbe, sest selge jää kattis ka kõige wähemaid oksakesi. Noor wanem uskus enese muinasjutulises nõiamaal olema, kus hõbedast metsad ja kullast päike ja tähed imehelgil särawad. Nii ilusas ja toredas ehtes ei olnud ta loodust enne weel näinud. Ta rinnus liikusid imelised, äraseletamata tundmused ja ta meel oli nii kurblik-rõõmus, nagu armastajatel kartuse ja lootuse wahel ikka on.

Korraga näeb ta üht wanakest kepi najal enese poole tuigerdama. Ta habe on walge kui hõbe ja pää metsakarwa. Seltsiliseks käib ta kõrwal suur must koer, kes targal silmal enese ümber waatab. „Wistist on see mõni metsa haldjas," mõtles noormees iseeneses ja ta seisis liikumata oma koha pääl paigal. Wanake oli teda näinud ja tuli otsekohe tema juurde.

— Kas Warbola wanem Maniwalde on kodus? küsis ta wähe löötsutades. Ta silmad waatasid terawalt, aga lahkelt nooremehe otsa.

— Kodus, kulla wanake. Mis sa temast tahad?

— Ma tahtsin temaga tähtsate asjade pärast rääkida. Kus wõib ta'ga kokku saada?

— Ole nii hää ja istu. Sa oled wäsinud. Kui sul Maniwaldega kõnelemist on, siis tee seda. Mina see olen. —

— Sina! Wäga hää. Ma pean wähe puhkama.

— Kas sa ei soowi linna minu majasse tulla.

— Siin on parem. Ilm on nii ilus. Ma ei ole sarnast looduse ehet weel oma pikal eluajal näinud. Kui see mulle hääd tähendaks!

— Ma usun kindlasti, et see hääd tähendab, kui metsa hääd waimud, haldjad, endid näitawad. Ma arwan, et sa üks niisugune oled. Eks ole?

— Mina! Hää noormees, sa eksid. Ma olen inimene, kes ilmas walu-ja kannatust on õppinud. Mu pää ei ole mitte mureta elus walgeks läinud.

Noormees waatas auukartuses ta pääle. Kui wanake natukese aega oli lõõtsutanud, wõttis ta midagi põuest wälja.

— Kas sa seda käerõngast tunned? küsis ta „Soome sepa" leitud käerõngast rätikust lahti mässides.

Maniwalde kohmetas ära. Siis hüüdis ta wälkuwail silmil: — Tunnen küll! Kus on selle käerõnga omanik? Kas ta elab? Kust oled sa ta saanud?

— Sa küsid rohkem kui ma wastata jõuan, ütles wanake, kelle silmist ka lootuse säde hakkas paistma. — Ta on leitud. Kelle oma ta aga on, seda ma ei tea. Kas sina ta omanikku tundsid?

— Ma tundsin üht taewalikku neidu, kellele ma ta saatsin — kas ta aga kätte on saanud, seda ma ei tea. Nüüd on see neiu mõnest ajast saadik kadunud.

— Soontagana sõjast saadik?

— Ei, enne juba!

— Hm! kellega saatsid sa talle selle käerõnga?

— Ühe kalamehega, kes aga wististi mind pettis. Temal oli üks tumm seltsimees, keda ma pärast kui üht Liiwi würsti ja wäepäälikut tundma õppisin. Ma arwan, ta oli salakuulamise reisil.

— Mis ajal see oli?

— Minewal suwel, kui meie Sakalastega waenlaste wastu sõtta läksime.

— Mis nägu oli see mees?

— Lühikene, mustja habeme ja wälkuwate luurawate silmadega.

— Hm, see oli siis tema jah. Wõi juba sel ajal oli ta waenlaste killas. Oh seda jõledat äraandjat!

— Kas sa tunned seda meest?

— Ma arwan et tunnen.

— Tema on petis?

— Rohkem kui petis.

— Ja ta ei ole seda käerõngast mitte ära andnud?

— Seda wõib ta küll teinud olla. Aga kõneleme nüüd oma asjast edasi. Kas sa seda sõlge oled kuskil näinud? —

— Nende sõnadega wõttis ta oma hõbe sõle wälja.

— Seda sõlge olen ma ta kaelas näinud, wastas Maniwalde põksuwal südamel. Need on minu kadunud armukese ehted.

Wanakese weri hakkas ka kärmelt käima.

— Kus ta siis elas? küsis ta elawalt.

— Saaremaal, Tornimäel . . . ta oli torniwaht. Nüüd on ta aga säält nii ära kadunud, et keegi ei tea, kuhu jäänud.

— Kuidas ta säält ära on kadunud?

— Üks naine oli sääl käinud, tema enese tütreks ütelnud ja temaga ära läinud.

— Üks naine ta oma tütreks nimetanud? ütles wanake suures ärritases. Kas temal siis ema ei olnud?

— Ta oli wana torniwahi kasulaps. Keegi ei teadnud ta wanemaid. Wana torniwaht oli ta weikesest päästmerelt leidnud.

— Jumalad, taewas, siis on ta wistist —

— Kes on ta?

— Taewas teab. Ei see pole wõimalik! Oh kui see ometegi nii oleks!

— Mis sa räägid? Ma ei saa sellest aru. Kes on see neiu?

— Seda tahan ka mina teada saada. Meie peame ta üles otsima ... see on mulle wäga tähtjas, et ma tema üle selgemaid teateid saan ... ma otsin omakseid taga ... ma usun peaaegu, et see üks minu kadunud omaksetest wõib olla. Meie peame endid otsimises ühendama. Noormees, kui ta sul armas on, siis ära puhka enne, kui ta üles leiad. Ma usun, ta on ühe kurja, tigeda inimese wõimu all, kel temaga kõige halwemad mõtted wõiwad olla. . .

Siis jutustas ta põnewalt kuulawale nooremehele, mis ta Soontagana metsas kuulnud ja kelle wõimuse all otsitaw neiu wistist oli.

Nii-ühte käiwad noore ja wanamehe püüded haarwa, kui selkorral armastajal noorelmehel ja kulupääga wanakesel. Mõlemad igatsesid üht ja sedasama inimest leida, üks isalikust lapse, teine palawast mõrsja armastusest, ehk nende wanaduses küll muidu ülisuur wahe oli. Niisugune ühine püüd tõmbas kõige ilusamat lootust ja kosutust nii hästi wärisewa wanakese kui ka tööhimuka nooremehe sisemist rammu. Missugust magusat kohust wõis armastaja noormees weel enese pääle wõtta, kui oma enese armukest ülesse otsida! Ta tõotas seda suust ja südamest wanakesele ja iseenesele. Aga kust pidi ta teda leidma? Kes teadis talle ütelda, kuhu Panda ta wiis? Palju ei puudunud, sääl kustus ta kaunis lootuse täheke, mis nii selgeste ja ruttu üles oli tõusnud ja nii ütlemata kenasti paistma hakkanud.

25. Tundmata sõnumik on tõtt rääkinud.

Meeme oli mees, kes täitis mis ta lubas. Ta otsis oma armukese „kasuwenda“ igal pool kus ta tema arwamise järele oleks wõinud olla, aga tuli siiski teisel päewal tühjalt tagasi. Kadunud meest polnud kuskil nähtud, ta oli kui maa päält ära kadunud. Et tema sõjasõnumi tooja oli, seda uskus Meeme nii kindlasti. Üks lootus oli weel ta südames, mis teda waigistas: Ta tahtis Soontaganast

järele kuulata. Sääl pidi temast ometigi midagi teatama, kui ta weel elus oli. Niikaua tahtis ta auusa mehe kombel oma kosja-asjaga wiiwitada, et Waike tahtmist täita.

Kolmandal päewal oli juba ümberkaudu rahwale teatus saadetud, et nad endid walmis panekſid ja waenlastele wasta hakkaksid, kui ta ilma teadmata maale tuleb. Mitmed saadeti ka Läti piirile walwamise pääle wälja.

Sel ilusal päewal, mil Wotele Warbolas käis, pidasid Sakala wanemad Nurmekunda maal jälle sõjanõuu. Kui Lembit Meemega pääle keskööd kodu jõudsid, ootasid neid kurwad sõjasõnumid kodus. Liiwi ülem Kaupo oli Wõnnu linnawanema Bertholdi ja piiskopi raudmeestega Riiast määratuma sõjawäega maale tulnud, külad ja talud põlema pannud ning inimesed maha tapnud ja wangi wõtnud. Ruttu aeti Leola malewa kokku, et linna ja maad kaitseda. Kui waenlased seda kuulda said, et Lembit walmis on wasta hakkama, pöörsid nad suure saagiga omale maale tagasi. Mitmed külad olid naistest lagedaks riisutud ja ära põletatud.

Alles teisel päewal märkas Lembit, et tema tütar mitte kodus ei olnud.

— Kus on Waike, mu tütar? küsis ta ülemalt linnawahilt.

— Kõrge wanem, su tütar on eile lõuna ajal linnast wälja sõitnud.

— Kuhu? küsis wanem põnewalt.

— Ma ei tea! Ta käib ju mõnda päewa külades, kord siin, kord sääl. Räägitakse, et ta kedagit taga otsida.

— Aga nii kardetawal ajal! Ta wõib waenlaste kätte langeda. Saada kohe mõned mehed teda otsima!

Enne kui wanema käsk täidetud sai, kihutas üks sõjamees tuhatnelja linna wärawasse.

— Appi, appi, kisendas ta juba kaugelt. Meie kõrge wanema Lembitu tütar on waenlaste kätte langenud ja hulga naistega ühes ära weetud.

Lembit kahwatas ära, ka Meeme ei saanud sõna suust, kõik ümberseisjad olid ehmatanud.

— Kes on sulle seda rääkinud? küsis Lembit mürisewal häälel.

— Ma olen ise oma silmaga näinud, kui Waike sõjameeste wahel ära weeti. Ta pani kõigest jõust wasto, aga see tegi waenlastele ainult nalja. Oowele külast wiidi kõik noored naisterahwad ära. See sündis täna hommiku weikse koidu ajal. Kui ruttu järele ajate, siis wast wõite weel kätte saada.

— Järele, järele! müristas Lembit. Meie peame oma naiste röömlitele näitama, mis nad wäärt on. Nemad kiidawad endid „ristiinimesteks," kes üht suurt, armulist Jumalat teenida, aga nende teod on jõledad. Järele, maha, kes oma rojaseid käsa meie naiste ja tütarde järele wälja on sirutanud.

Enne päikese loodet oli malewa walmis, ja wasta ööd hakati weel sõnumitooja juhatusel waenlastele järel ajama.

Waenlased olid aga wiledamad olnud, kui nende tagaajajad Lembitu riimlid. Sakala mehed lõune poolt olid enne waenlasi taga ajama hakanud, mis neile jalad alla tegi. Oma riisutud warast ega wangidest ei saanud nad midagi enam kätte, sest need olid kaugele kindlate linnadesse warjule wiidud. Nad häwitasid selle eest Läti rahwast ja riisusid nende käest palju wara ära. Lembitu saadikud oled sõjasõnumi wahe ajal terwel maal laiali laotanud ning uued wäed tulid Rotaliast ja Saaremaalt Liiwimaale, nii et neid, kes ühe salga eest ära põgenesid, teise kätte juhtusid ning otsa said. Sõda oli Liiwimaal wäga suur. Riia piiskopi abi kirjutas ruttu Saksamaale, et säält uut wäge saadetaks. Kõige rohkem häda külwasid waenlaste sekka Saarlased, kes niipea kui meri lahti oli läinud, laewadega Koiwa jõkke purjutasid ja sääl würsti Kaupo maakonna Kubeselle lagedaks tegid.

Riia piiskop Albert ja ordumeister Wolkin tulid sel ajal Roomast paawsti juurest, kes neile Liiwi ja Lätimaa

ärajagamise luba, ristiusu laiali laotamiseks õnnistust ja pattude andeksandmise wolikirjasid oli andnud, Riiga tagasi ning tõid Saksamaalt kolm piiskoppi, palju suurtsugu mehi ja arwamata hulga ristisõitjaid ühes.

Nüüd ei jäänud Eestlastel muud nõuu üle, kui koju tagasi minna ja oma sõjawäge suurendada, sest waenlaste salgad kaswasid silma nähtawalt. Kaupo, Liiwlaste würst, tuli Sakslastega nende järele ja laastas Oowele ja Purke linnad ning palju külasid ära, lõi mehed maha, wiis naised ja lapsed wangi ja riisus kõik wara ära.

Põuased kewade ilmad olid hommikust õhtuni suitsu täis, mis majade põlemisest sündis, ning öösid walgustasid põlewad külad ja talud, kus inimeste põline palehigi mõne silmapilguga tuhaks tehti. Häda ja ahastust oli igalpool, kuhu aga silm iganes waatas. Põllud seisid harimata, surnukehad mädanesid metsas ja õuemurul, millede ümber kaarnad riidlesid.

Ühel nõuul kogusid kõik Eesti wanemad omad sõjawäed kokku ja pidasid nõuu ühel päewal mitmest küllest korraga Kaupo kantsi pääle tormata ning teda eneste nõusse sundida heitma, ehk ta linna ära wõita, kui ta ikka waenlaste poole hoiab. Saarlased läksid laewadega, Tallinna ja Rotalia mehed maad mööda Metsapoolest läbi ning Sakala Nurmekunda malewa Wiljandi kaudu Liiwimaa sisse.

Ühel kaunil kewade õhtul oli ühendatud malewa Lembitu linna lähedal sõjamalmis. Tuhanded ratsa- ja jalamehed täitsid üht weikest lagendikku püha Ohwrimäe jalal. Nagu näha oli ei olnud malewas üksi noori mehi, waid ka hallpääsid, kes siin weel wiimast korda oma naise ja lastega kõnelesid. Sõjawäe seas oli üks suurewiisiline liikumine, sest mitmele ütles ta süda, et ta siin wiimast korda omakseid näeb ja nendega wiimseid sõnu kõneleb. Kõik tahtsid teada, mis sõjakäigust wälja tuleb, sellepärast ohwerdasid wanemad ohwrikingu otsas sõjajumalale Ukule. Selle aja sees kõnelesid wanemad sõjamehed ja kodujääjad kulupääd noorematele wahwuse lugusid, et neid waimustada ja julgeks teha.

Ühest salgast kuuldi waimustatud laulu häält, mille ümber hulk nooremaid sõjamehi kokku kogus.

Üks wanake laulis:

„Tulge kokku sõjamehed,
Ümbert ringi raudkandjad!
Meil on tüli tulemas
Waenu wanker weeremas,
Sõda siia sõudemas.
Tulge kokku kogemata,
Jookske kokku otsimata
Wennad kõwa südamega,
Isad raudse käega:
Ühel mõttel, ühel meelel,
Üks olgu süda üle kõige.
Kaugelt tulnud raudamehed,
Wiinud meie waranduse,
Riisund naised, neiukesed,
Tapnud wahwad wennakesed,
Kastnud kuiwa maa mulda,
Leotanud oma oda
Meie wendade weressa,
Meie isade higissa.
Wangi wiinud kallid kaasad
Armastajad õekesed —
Seda me peame otsima,
Seda me peame nuttema,
Seni kui on meestel päida,
Seni kui me wendel werda."

Waimustusega hüüti wanakesele igalt poolt kiitust. Ta laul oli mõjunud. Kõikide silmist säras waimustuse tuli. — Wanake laulis edasi:

„Jätke emad Jumalaga,
Noored neiud nuttemaie,
Kallid silmad kaemaie.
Seadke sõtta sõudemaie.
Jätke maha majad, pered,
Jätke maha nõrgad naised,
Jätke lapsed laua taha,
Jätke karjad kaema.
Jätke nurmed norutama,
Jätke põllud puhkama
Jätke metsad mõtlema.
Wakske kätte were wõlga,
Were wõlga, warga palka,"

Wanake waikis. Ta silmis hiilgasid pisarad. Natukese aja järele algas üks wanem sõjamees laulu, mida warsti sadanded suud ühes laulsid, et waikne, lehkaw kasemets wastu mühas:

Meil on minek mere poole,
Sõudemine sõja poole
Ei sääl ole muuda juttu,
Muuda juttu, muuda mõtet,
Muud kui selged were juttu,
Were jutt ja were mõte.
Ei me jäta järele,
Ei me anna perale,
Seni kui meil wõit ja wõimus
Kui ka lõpwad meie mehed,
Magama läeb me malewa,
Sõudwad siis Soomest meie sõbrad,
Tulewad Wirust meie welled,
Ajawad merde me mõrtsukad.
Neiud, hobusi häälitsege,

Adra taga astuge,
Äki pulki plagistage,
Adra raudu ragistage,
Wilja koormat koju wiige,
Kust saab kuiwa kütteft leiba.
Wanad naised, wäetimad,
Wäetimad ja jõuetumad,
Seadke pihta pillumaie,
Teie pääl jääb põllu töö,
Kuheliku korjamine.

Perenaised, perelapsed,
Pange kinni pajalauad,
Otsige üles ukse pulgad:
Meil on mehed were tööl.
Säält wõib tulla sada sõda,
Säält wõib tulla tuhat waimu
Wiia kõik me warandust,
Rikku' kõik me pärandust
Häwita me häida lapsi."

— Jumalad ei kuuluta meile hääd, ohwrihärg on pahema külje pääle kukkunud, kõlas tugewal häälel üle sõjameeste salga, kui laul waikis.

Kõik olid kohkunud. Katsuti teist korda — ei jälle paremat ühtegi.

— Meie peame ise eneste õnnesepad olema, sõjajumal ei kuuluta meile õnne, ütles Lembit. Ta hääl kõlas kaugele. Meie peame Kaupo kantsi ära wõtma, würsti enese oma nõuusse sundima ehk ta suu sulguma. Minu tütar ja teised wangid peawad peastetud saama. Kes Waike wälja toob, saab minu käest kuninglikku maksu. Edasi, mu waprad sõjamehed. Meie päralt peab wõit olema!

Sõjawägi hakkas ehawalgusel liikuma. Nõrga läikega särasid haljad sajariistad ehahelgil. Omaksed wahetasid wiimased sõnad ja pilgud ja jäid siis nii kaua ohwrikingule waatama, kuni uhke sõjawägi metsa warju ära kadus. Laulja wanakese juurde tuli wiimati üks sirge noormees lihtsa sõjamehe riides, wajutas südamlikult wanakese kätt ja ütles temale tasaselt: — Wotele jää sina Soontagana wanemaks! Mina lähen sõtta, ja taewas teab, kas ma säält tagasi saan.

— Wambola, wastas wanake liigutatud häälel, sa teed ülekohud ühele kulupääle. Mina olen rahwa juhatajaks liig wana, miks warjad sina ennast sel kombel?

Ära räägi wasta! See on sinu õigus . . . ma pean kohust täitma, ma olen sõjamees . . . hoia sa oma noorepõlwe kodu Panda kawaluste eest.

— Panda! Kas sa tead, kus ta nüüd on? küsis Wolele elawalt. Ma pean tema weel üles leidma.

Hoia ennast temast parem eemale. Ta nurjatu luurab meid igal pool ja wiib waenlastele igast salasõnast teatust. Ma nägin teda weel hiljuti luuramise pääl.

— Kus ta elab? ütle, ütle, kui sa tead.

— Wististi Liiwlaste juures. Sinna ta sõnumeid wiib. Wõib olla, et temaga ka weel kokku saan. Taewas teab, kuidas ta Soontaganast eluga on peasenud. Kui ma temaga kokku saan, siis ei taha ma enam elada, kui tema ka elab. Sulle aga hääd elu!

Noor sõjamees ruttas teiste järele. Wanake waatas kaua sinna poole, kuhu ta ära kadus. Ta oleks temaga weel rohkem kõnelenud, sest selle nurjatu inimese käes oli tema lootus, ta õnn ja rõõm.

26. „Maga magamas."

Eesti sõjawäed tulid mõne päewa pärast Liiwlaste würsti Kaupo kantsi juurde kokku, maawäed maad ja Saaremaa sõjalaewad mööda Koiwa jõge. Kaupo kantsis oli wäga palju rahwast, kes hirmu pärast maalt ära olid põgenenud, ja ka lugemata hulk sõjawäge.

Lembit saatis kolm saadikut Kaupo juurde rahulepingu pärast nõuu pidama ning wangisid wälja nõudma. Kaupo ei wõtnud aga seda kuulda, sest ta lootis, oma suure sõjawäe ja kantsi kindluse ning ka Riiast lubatud abi pääle. Saadikud ei tulnud tagasi. Mis nendega sääl sündis, seda ei saanud keegi Eesti wanem teada.

Kui Kaupo linna müüril nähtawale tuli, astus Lembit ühe kõrgema kingu otsa ja kõneles säält Liiwlaste würstiga.

— Kaupo, meie wana sõber, ütles ta, miks oled sa meie ja oma waenlaste kilda heitnud? Anna meie käest riisutud naised ja lapsed tagasi, ja meie ei tee sulle midagi

kurja. Lepime ära, anname üksteisele wenna kätt, unustame kõik, mis olnud ja seisame ühtlasi oma waenlaste wastu, teineteist aidates ja toetades.

— Lembit, sa paganate würst, mis teeb sind nii uhkeks, et sa mind siin manitseda ja oma naisi ja lapsi kätte pärida julged? Sakslased on minu truud sõbrud, nad on ristiinimtse ja teie paganad, kelle weres ristiinimesed peawad endid pesema. Pöörge enne ümber ristiusku, heitge Sakslaste alamaks, siis kõneleme weel leppimisest. Nüüd on see asjata.

— Mõtle, Kaupo oma rahwa tulewiku pääle. Kas sa siis tõeste usud, et sa sel wiisil kaua kui würst walitseda wõid, et su rahwas, meie sugulased kaua oma jala pääl seisab, ning seda mis ta palehigis kokku panneb, kõik omaks wõib pidada, millesse ükski wõõras käsi ei tohi puutuda?

— Seda mõistab igamees iseenesestki, mis tarwis sa niisuguseid asjata sõnu kulutad? Mina pean seda enese auuks, et mul niisugused sõbrad on. Kui meie neile midagi sõbrusetäheks anname, siis oleme seda enese hää tahtmisega teinud. Kes peaks nii toter olema ja uskuma, et Saksa rüütlid wägiwallaga oma sõprade käest, kes neid külalisena wastu wõtnud, midagi wägisi wõtma tuleks.

— Kaupo, Kaupo, Sinu sõnades ei ole elutarkust, hüüdis Lembit kahetsedes. Löö lahti neist, need on meie kõikide waenlased! Kui üks rahwa würst oma pead teise rahwa ette painutab, siis on see õnnetu rahwas langenud ja ei tõuse iialgi enam. Mõtle, Kaupo, et sina see wiimane oled, kelle käes suur muudatus seisab. Teed sa enese wabaks, wõib Liiwi rahwas elama jääda, jääd sa aga petjate truuks sõnakuulajaks alamaks, siis kuulutan ma sulle siin ärakadumist ette. Tulewad põlwed saawad sinust põlgtusega kõnelema, sinu rahwas orjuses oma wiletsaid päiwi lõpetama ja maa päält ära kaduma. Jumalad wõiwad meile küll kastet ja wihma, wiljakat ja kehwa aega saata, aga langenud rahwast jälle oma jala pääl seiswaks rahwaks teha ei

jõua ükski: maa pääline ega taewane wägi, ei ole muiste wõinud ei wõi ka nüüd ega edaspidi, nii kaua kui maa seisab.

Need sõnad olid wägewasti Liiwlaste kantsi kõlanud ja mitmesse sügawasti mõjunud. See mõju oleks wõinud mõlemale rahwale õnnistuseks saada, kui kawalad waenlased seda juba tärkamisel ei oleks ära mõistnud lämmatada.

— Teotus, teotus! hüüti Liiwlaste laagrist mitmelt poolt. Seda hirmust teotust ei wõi meie andeks anda, see on liig — liig — kuulmata —

Kära läks suureks, sõjahimuliste kätte jäi wõit, kord oli rikutud, Eestlased ei saanud ühtegi wastust. Wihased näod, ähwardawad sõnad ja kange walmistamine andis selget märki, et rahuga siin midagi teha ei olnud.

Eesti sõjapäälikud kogusid ühe kõrgema mäekingu pääle Kaupo kantsi lähedal kokku ja ohwerdasid jumalatele härgi, oinid ja koeri. Aga ohwri elajad langesid ikka pahema külje pääle, mis õnnetust ette tähendas.

Rahutumate nägudega kuuldi sõjawäe seas niisugust halba ettekulutust. Tõsiselt kõneles Lembit:

— Armsad wennad ja sõjamehed! See ei ole mitte Jumalate nõuu, et meie oma wendadega Liiwlastega sõdima peame minema. Seda ei ole ta tahtnud — meie wõiksime neile nende eksitused andeks anda, kui nad meiega ära lepiksid, meie nõusse heidaksid, meie naised, lapsed ja mu Waike kätte annaksid ning meiega ühes waenlaste Sakslaste wasta sõdima tuleksid. Meie oleme neile seda sõbralikult ette pannud, oleme neid palunud, aga nad ei ole seda kuulda wõtnud—nad walmistawad endid sõja wastu. Mis peame meie tegema?

— Meie jääme siia, ega ei taha siit enne minna, kui Liiwlased oma nõuusse oleme saanud, et nendega ühes Riia linna pääle minna, ehk nende kantsi ära oleme rikkunud, oma wangid päästnud ja rööwlitööd waenlastele kätte maksnud. Siin tahame meie päewa palawal ja öö kastel walwata ja wõidelda ning ennem oma luud siia luitama jätta, kui wõiduta taganeda.

Waimustaw kära kajas läbi laagri. Kõik olid sellega rahul. Liiwi würst, kes seda ka päält oli kuulnud, hüüdis oma kantsist pilkawal häälel:

— No siis mega magamas!

Nüüd ei olnud enam hääl sõnal mõju. Eestlased hakkasid puid kantsi ümber kokku kandma, mäge alt õõneks kaewama ja ümberkaudu maal riisuma ja põletama. Häwitaja sõda oli alganud. Liiwlaste poolt tulid saadikud Riiga Saksa rüütlitele oma häda kaebama ja neid silmawees appi paluma, sest et nad nende sõnakuulelikud ristiusu alamad tahta olla. Suure wäega läksid Saksa rüütlid Kaupole appi, et paganatele nende pattu kätte maksta.

Waesed Eestlased, see kord olid Jumalad teile õigust ette kuulutanud! Raudmehed tulid niisuguse wäega, et Eestlaste waprus asjata oli. Nende sõjariistad murdusid raudriideid wasta katki, ja palja kätega pidid nad wiimaks põgenema. Sõjalaewadele oli sild Koiwa jõele ette tehtud, kust päält raudmehed põgenejaid wasta wõtsid. Põgenemise tee oli kinni. Sellepärast jätsid waprad Saarlased ööpimeduses oma laewad warandusega sinna paika ja põgenesid maad mööda ära. Waenlaste kätte jäid kolmsada suuremat sõjalaewa, 2000 hobust ja kõik sõjamoon. 2000 meest jäid waenu wäljadele, ainult mõned jõudsid koju kurba sõnumit kuulutama.

27. Isa ja tütar.

Panda oli Soontagana metsast oma „tütrega“ otse teed Liiwimaale põgenenud. Leida ei saanud sellest asjast mitte aru, miks ta nii kaugele wõõra rahwa sekka pidi minema. Mida rohkem ta selle üle asjata pääd murdis, seda rohkem hakkas ta seda meest kartma, kes ennast tema isaks nimetas ning teda wägiwaldsel wiisil tundmata inimeste sekka wiis. Tal ei olnud sääl ühte ainustki, kellele ta oma südand oleks wõinud wälja puistata, kes teda oma rinnale oleks wajutanud ja talle armsaid troosti sõnu rääki=

nud. Näis, nagu oleks kõik temast sest saadik taganenud, kui ta hää kasuema kalmukünkale kadus ning ta oma ema leidis, kes ta ilusa't mälestuste maalt ja sellega ühes ka õnnemaalt wälja wiis. Oh kui koguni teised need päewad olnud! Ta oli isa käest kord küsinud, miks nad nüüd wõõra rahwa seas wangi elu elada ja kus ta ema olla, ning oli nii ehmatawa wastuse saanud, et ta teist korda enam sellest ei tohtinud kõnelema hakata.

Hilise ja külma talwe järele oli hiline, aga kena kewade tulnud. Ilus õiekuu oli käes; soe ja kaunis päew waiksele ööle maad annud. Õitsewad tomingad ümberringi laskfid päewal sooja tuule käes õiewihma sadada, nii et maa õitest kirjuks oli jäänud ning õhk magusa lillelõhnaga täidetud. Kõrgest taewast waatab kuu alla, maa puhkab tema hõbepaistuses ning ööpikud laulawad oma wiisisid leht-puu metsades. Metsad seiswad waikselt udu sees, nagu tahaks neid nõidlik udukuub inimeste silmade eest kinni katta. Waikselt wuliseb weewoole all jões, mis kuulsa Liiwi würsti Kaupo kantsi alt mere poole woolab — ainuke hääl, mis weel siis, kui ka ööpikud juba on waikinud, öö rajamata rahu rikub.

Kuu on kõrgel üle mägede ja metsade tõusnud, lindude laulud waikinud, kõik on wait. Ümberringi magab kõik, kes majas on. Suuremalt jaolt on küll majad tühjad, sest sõjamehed on siit ära läinud Eestimaale paganaid karistama.

Kõrgel kantsiwallil istub laia õitsewa toominga all üks sale neiu kogu ja waatab sügawas mõttes kord ülesse taewa, kord jälle alla tasase wee peegli poole. Sääl ülewel, kõrges, kõrges pääkohal särasid tuhanded tähed ning nende keskel täiskuu hõbehelgil, ja sääl all, sügawas jões paistsid nad kõik äramõõtmata sügawuses niisama suurel arwul, muud kui selle wahega, et nad ülewel kui kinni naelutud paigal seisid, kuna aga jälle all laenetega ühes tantsisid. Need kõik ei olnud aga ilusamad kui piiga sätendawad silmad milledest hõbeselged pisarad waigistamata üle põskede murule weeresid ja sääl endid kastetilkadega rohu ladwul ühendasid.

Kui palawad olid need pisarad ja kuidas kuumasid ta õitsewad paled! Kaugel, kaugel, kus eha helkis, sääl oli ta õnnepäiwi elanud, sääl oli ta süda magusaid tundmusi tundnud, sääl oli ta kaht silma näinud, millede sära ta tähtedelt siin wõõra taewa all asjata otsis, sääl wiibisid ta mõtted. Sääl oli ta omaste seas prii olnud, kui tal ka wanemaid, wendi ega õdesid ei olnud — aga siin oli ta wang, inimesed wõõrad ja õelad, keel wõõras ja wiis wastu meelt. Ta tundis oma õnnetust, ja see litsus tal silmist waigistamata walu pisarad.

— Kuu mu kuldane kurbtuse osaline, kõneles ta iseeneses, — sina oled teda näinud, keda ma armastan, sa tead, kus ta on — rutta, oh rutta omal igawesel teel ning wii talle minu terwitusi, ja teie, hiilgawad kaste tilgad, ütelge kaugel kodumaal temale, et teie seas palju mu pisaraid hiilgamas on. Ka teie, kuldased tähed ja sina waikne tuuleohk, terwitage teda ühe õnnetu tüdruku poolt, teie teate, et mul muud sõpra siin ilmas ei ole. Oh kui õnnelik oled sina, taewalik ehapiiga, kes sa oma kallikest igaweste muutmata noore-ea armastuses näha wõid! Laena mulle, taewalik piiga, ükski silmapilk oma rajamata õnnest — näita mulle mu armast sõjameest üksainuski kord — rohkem ma ei tahagi. Kuule mu palwet, see on ju küll alandlik ja weike — anna teada, kus ta elab, lase mind siit peasedo, siin olen ma wangis, siin ma suren — oh, oh!

Weel woolasid pisarad. Üks nöör, mille peal riideid kuiwatati, mis kuu edasijõudmisega puu warjust wälja oli jäänud, puutus talle häkiste silma.

— Haa, te hääd jumalad, selle mõtte olete teie mulle andnud! hüüdis ta järsku ning waatas siis hoolega enese ümber. Kõik oli wait kui ennegi. Ta oli üksi. Keegi silm ei walwanud teda.

— Nüüd wõin ma põgeneda, nööriga müürist alla lasta — inimesi pole kuskil näha, nad on sõjas, ja kes kodus on, see magab — — — nüüd ruttu, ruttu!

Warsti oli nöör lahti kistud ja suure toominga tüwe külge seotud, mis kantsi müüri ääres kaswis. Weel wahtis ta natuke aega sügawasse walli kraawi, mis warju sees pime ja kole paistis olema. See aga ei jaksanud teda tagasi hoida, ehk küll ta süda ka sees wärises. Weel paar silmapilku, ja ta on all ja peasenud.

— Tüdruk, mis sul arus on? mürises häkiste üks jäme hääl läbi põõsaste ta kõrwu. Leida jäi kui sammas seisma. See hääl oli hirmsam kui wiimse päewa pasun. Tema isa astus puude warjust wälja ja hakkas tast tagewate kätega kinni. Wärisew neiuke ei saanud sõna suust.

— Mis mõtted sinule pähä on tükkinud? küsis ta karedalt. Otsid sa meelega enesele surma? Kuhu tahtsid sa praegu minna? Mis see köis siin tähendab?

Karjatades langes Leida märja rohu sisse maha. Ta ei olnud iialgi teisi inimesi petnud, nüüd oli ta üht salamõtet eneses kandnud ja seda pidi ta isa, see, keda ta nii kartis, teada-saama, et tema kaunist lootust nii kohe jälle surmata. See oli liig.

— Ma ei teadnud, isa, et sa siin olid, kogeldas ta wiimaks. Ma ei näinud sind enam mitu päewa. — —

— Ah soo, siis arwasid ka paraja aja olema plehku panna! Kena tütreke! Ahahaha!

Ja ta naer kõlas just niisama koledaste, kui tuttawal talweööl Soontagana metsas.

— Jäta oma rumalad lapse mõtted! Kuhu sa tahad joosta! Mis on sul kodumaal? Ei isa ega ema ega ühtegi omast!

— Ei neid küll, aga oma rahwas — —

— Oma rahwas! ahahah! paganad, toored metslased, keda ristirahwas nende kangekaelsuses weel wiimse kui meheni ära saab tapma! Sinna tahad sa tagasi! Rumal laps.

— Aga isa, kas need on sinu sõnad? Kuis wõid sa oma wendadest sel wiisil kõneleda? Sarnaseid sõnu kuulsin ma kord ühe kalamehe suust Saaremaal —

— Wait, tüdruk! käratas isa wahele. Su jampsi aeg on möödas. Rumalus niisuguse rahwa poole hoida, kes hääd ei mõista teha. Mind on see rahwas niikaua, kui ma nende keskel olen elanud, pilganud, teotanud; ta on mulle kurja teinud — ma ei pööra mitte enne tagasi, kui nad ära on wõidetud, alla rõhutud, kui ma neile südame lusti järele kätte wõin tasuda.

Leida oli nii ära hirmunud, et ta nägu weel kahwatum oli kui kuu pale. Nii halba ei olnud ta siiamaale oma isast weel aimanud. Elawalt tuli talle kalamehe nägu silmade ette, keda kui äraandjat Saaremaal taga oli aetud. Kui ühte nägu olid nad! Wististi on kõigil kalamehe nägu meestel sarnased mõtted, mõtles neiu iseeneses hirmuga.

— Minul on sulle aga ka hääd kõneleda, algas isa sõbralikumalt. Ma tahtsin ammugi sinuga selle üle rääkida; olgu täna selleks paras aeg! — Sa oled juba täis inimene, kes elu pääle peab mõtlema. Et mina aga sulle isaks olen, siis olen mina seda sinu eest teinud, mis sa ise ei wõi. Üks kena rüütel on sinu wastu armuline ja tahab sind enesele naiseks wõtta.

— Mind naiseks wõtta! Jumalad! Seda ma ei wõi.

— Sellest ei maksa rääkidagi! Aga enne pead sa ristiusku heitma, oma pagana usu wiisid maha jätma ja paganatest lahkuma.

— Mis asjas ristiusk siis parem on? küsis neiu nutul.

— Kas ta parem on wõi ei, see pole minu asi seletada. Minule on üks kõik, aga sinu suurtsugu peigmees tahab seda. Tema pärast wõid ju ennast ka weega kasta lasta. Mõtelda wõid ju ikka, mis sa ise tahad. Tee nagu mina! Ma ei tea ristiusust ega selle Jumalast midagi paremat kui sina ja mõni teine, aga kes wõib mind paganaks sõimata.

Neid sõnu oli Panda õige lahkelt, pea meelitades kõnelenud. See andis Leidale julgust.

— Selle käsi ei wõi hästi käia, kes Jumalaid pahandab, ütles ta kergelt.

— Tühi kartus. Kas ma neile küllalt ka ohwrid ei ole wiinud, aga mis olen ma sellest hääd saanud? Ütle, et sa oma siiamaalsed Jumalad maha jätad, lase ennast ristida, see tuleb su õnneks. Sa saad kõrgest seisusest mehe mõrsjaks.

— Kes on see mees?

— Üks uhke Saksa rüütel.

— Saksa rüütel, kes meie rahwa wasta sõdimas käib?

— Ta on waper mees ja mitmes tapluses wõitnud.

— Ta on aga meie rahwast wõitnud?

— Jah paganaid. See on iga ristiinimese kohus.

— Isa, ega sa ometi ei mõtle, et oma isamaa ja rahwa werise waenlase naiseks wõiksin saada! hüüdis Leida waluga. Minu hälli ei kiigutanud küll ema käsi ega su'sutanud ema suu, aga siiski waatasid mu pääle kaks emalikku sõbra silma ja õpetas mulle üks truu süda isamaa ja oma rahwa armastust ja waenlaste põlgamist. Ma pean neid õpetusi kalliks, mu südames elab kõigi isamaa waenlaste wasta sügaw põlgtus; ära nõua minult, et ma neid pean auustama, armastama. Kuis wõib lammas hunti armastada? Kui sa mu isa oled siis ära nõua seda. . .

Panda nägu läks isekarwaliseks: otsaees tulid paksud sinikad jooned nähtawale, mis ta mõistuseta wiha ette kuulutajad olid. Ta südames kees wiha, ta oli õiglase neiu sõnade läbi raskeid haawu saanud. Aga kas tohtis siis üks niisugune tüdruk tema plaanid nurja ajada — wastu panna — temale, kellel ometi rajamata wõimus ta üle oli? Ta oli weel liig armulik ta wastu olnud, oli temaga lahkeid sõnu rääkinud, ja see julges talle nii kindlaste wastu rääkida! Niisugusel tüdrukukesel tohtis ka usu üle mingisugust ütlemist olla, tema tohtis isamaa armastusest ja waenlaste põlgamisest rääkida, kuna ta ise ometi waenlaste keskel ja nende armust elas! See oli liig. Ta tahtis praegu oma wihale hästi mõteldud sõnades

maad anda ning nende mõjul kõrgemeelelist tüdrukut oma oma jalge ees põrmus näha, kui häkiste hüüdmist ja kära kuulda oli. Wihane mees jäi seda kuulama. Hääled kasasid läbisegamine. Sõnadest ei saanud kuulaja küll aru, aga häälest märkas ta, et siin waenlastega tegemist oli. Ta oli kartuse pärast tapluse eest ära põgenenud, sellepärast ei tohtinud ta ennast nüüd siin näidata. Ruttu pühkis ta kantsi wärawast wälja ning kadus koidu warjul kurtja neiu silmist.

Natuke aega olid ta mõtted nii laiali, et ta neid koguda ei jõudnud. Põgenemise nõuu — isa ootamata tulek ja arusaamata olek — nõudmine ujust taganeda ja ühele waenlasele mehele minna — see kõik oli nii ruttu ja üksteise järele tulnud ja teda nii ärritanud, et talle mõtete asemele palawad pisarad silmi tulid ja ojana mööda põski alla weerema hakkasid.

Suur koit kuldas juba metsa ja mägede latwu ning taewa pilwesid, kui ta kindlale otsusele jõudis. „Tulgu, mis tuleb! Parem surra kui sel wiisil elada . . . ma pean siit pääsema . . . paremat aega enam ei tule . . . Jumalad aidaku mind!"

Nii palusid ta huuled tasakeste. Käratsewad hääled olid õige lähedale jõudnud, ka kantsis hakkasid inimesed liikuma. Ruttu wõttis ta köie otsa kätte ja laskis enese müüri mööda alla. Wesi solises natuke aega, siis jäi kõik wait. Tasa weeresid wee wood oma igawest teed mere poole, nagu poleks neil inimese imeliku saatusega midagi tegemist.

28. Kaks sõbrannat.

Kui Panda ootamata kära pääle ettewaatlikult käratsejatele oli lähinenud, nägi ta ära, et wangisid Taara-aia (Toreida) kantsi poole weeti, kus juures wastupanejaid waljuste nuheldi. Sellest see häkiline kära tuli. Ta segas

enese warsti wangi wedajate sekka ja päris targu tärele, miks neid Kaupo kantsist Kobeselest ära tuuakse, ja sai wastuseks, et Kaupo jälle suurt pääletungimist Eestlaste poolt kartwat, mille eest rahwas kantsis warju nõudwat. Et tal ruum kitsaks jäänud, siis saatnud ta wangid eest ära Taara-aido, kus rohkem ruumi olla. Et aga keegi teada ei saaks kuhu wangid jäänud, sellepärast olla see kõik öösel ette wõetud. Wangidest ei tohtiwat nad ühteainustki ära kaotada, see on, elawalt ära põgeneda lasta, sest nad wõiksid kodumaale saada ja säält uutele waenlastele teejuhiks tulla.

Pandale ei olnud siin midagi tähele panemise wäärt uudist. Ta pööris wangide wedajate ees Taara-aida tagasi, et oma wiha enese wangi Leida kallal lahutada. Nüüd tahtis ta talle kord oma tõsist nägu näidata.

Päew oli juba pooles keskhommikus, kui ta Taara-aia ilusas kantsis ümber waatas, aga Leidat kusagil ei ei silmanud. Omas wihas oli ta hoopis ära unustanud, mis mõtte päält ta neiu kätte saanud. Nüüd tuli see talle häkiste meelde. Ruttu jooksis ta jõe poole müüri äärde, kus ta ööси neiuga oli kõnelenud. Õige! Köis rippus laia toominga tüwelt otsapidi üle müüri alla, ja tüdrukut ei olnud kuskil.

— Ta on ära põgenenud! hüüdis ta wihaga ja waatas müürilt alla wette, kust selge sinine taewas põhjatumas sügawuses mõne tasa ujuwa pilwetombukesega talle wasta waatas. Wesi loksus just wasta kantsi müüri, nii et kuiwa maad mööda peasemist ei olnud. Ah ah ah, see narrike, ta uskus all maad leida, kus oma wiledaid jalgu sojendada, aga näe, olid jälle sügawad wood, mis põgeneja põhja wõtawad! Ah, ah, ah! Otsas on jälle üks kangekaelne Eesti piiga. Kahju tühja pärast üsna! Saksa rüütli käest oleksin ma tema eest tõeste hää noosi kulda saanud, kui ta rumal mitte siit ilmast ära ei oleks põgenenud. Nüüd olen ma temast küll lahti, aga ka ilma loodetud raha summata.

Ta oli küll naernud, aga kahju oli tal ometi, mitte neiust, waid rahast, mida ta tema läbi oleks saanud. Ja tigeda inimese kahetsus on kõige kibedam.

Riisutud wangid jõudsid oma wedajatega kantsi. Panda oli siin tuttaw ja kodune, sest selle peremees oli Kaupo wäimees Wane olnud, kellega ta aasta eest Eestimaal palju tükka ühes läbi teinud. Wane oli küll ammugi juba langenud, aga tema järeltuleja pidas Panda wanast tutwusest weel lugu ning hoidis talle oma maja igal ajal lahti. Tema läbi sai rüütlik sõjawägi kõik kuulda, mis Eestimaal sündis. Sellepärast wõis ta siin pea peremehe uhkuses wangisid wastu wõtta, kes wärisedes oma saatust ootasid. Põlglikult saatis ta oma silma nende kahwatanud naiste nägude peale, kellede seas ta teraw silm nii mõndagi tuttawat leidis, kes häil päiwil teda olid narrinud ja teotanud. Oh kui hää meelega oleks ta toores kättemaksmise himuline süda neile nüüd kõrwu müristanud, et ta neile nüüd wõib ja tahab kätte maksta, aga ta häbenes ennast oma jõuus, ka weel wangidegi ees. Ta tundis neid südameid, kes ka kõige suuremas kannatuses tema üle weel oleksid naernud ja teda ta uute sõprade ees teotanud ning ka niisama naeru alla saatnud. Sellepärast oli ta kübara sügawalt kõrwade pääle tõmmanud, et teda ära ei tuntaks.

Häkiste jäi ta imeks pannes üht saledat piigat silmama, kes wanemate naisterahwastega elawalt rääkis ja neid trööstima näis. — Temap ta on, üks mis üks, ümises ta iseeneses.

Wiimaks pööris kõneleja neiu, keda teised usalduse ja auupakkumisega näisid kuulama, oma näo Panda poole. Kohe kutsus see ühe wangiwedaja enese juurde ja küsis, kust ta selle neiu kätte saanud.

— Kinni wõetud ja ära toodud, muud midagi wastas wahike ametliku uhkusega.

Panda laskis ta enese juurde tuua.

— Ha, siin sa nüüd oled, ütles ta hirwitades wangi wasta. Mina uskusin juba et sa toonelasse olid põgene-

nud, nüüd tuuakse sind wangiwiisi koju. Olgu seekord niisama, aga hoia ennast teine kord põgenemise katse eest, kui sul elu armas on. Sa täidad kõik mis ma sinult olen nõudnud. Rüütel wõib neil päiwil juba siia tulla.

Neiu, kellega nõnda kõneldi, ei mõistnud sellest midagi, ehk see küll üsna ootamata wiisil puhas Eesti keel oli. Imekspannes waatas ta kõneleja otsa nagu ootaks ta seletust. Haa! neid keerlewaid silmi oli ta juba näinud ja seda häält ka kuulnud, aga kus — kus? Ta ilus pea oli kangesti meeldetuletamise kallal töös, mis aga sugugi korda ei tahtnud minna. Näis, nagu oleksid wiimase aja suured juhtumised ta selge mälestuse tumedaks teinud. Wõõras kõneles põgenemisest ja hoiatas teda selle eest. — Ma ei ole ilmaski weel põgenenud — aga ei — ükskord ometi, mõtles ta iseeneses. See oli aga Soontaganas, kus mind taga aeti. Aga kust wõib tema siin seda teada?

Ta waatas weel kord terawasti mehe otsa. Haa! Tal käis üks mõte wälgukiirusel pääst läbi. Ta põlwed nõtkusid ja jume kadus mõneks pilguks näost ära. See oli ju selle luuraja äraandja hääl, tema silmad, waade — taewased wäed — ta oli ise seesama! Hirm ja jälestus selle mehe eest panid tal sõnad suhu kinni. Rutuga pööris ta ümber ja tõttas teiste wangide poole.

Panda arwas, et see kangekaelsusest ja kahjust põgenemise nõuu tühja minemise pärast tulnud, naeratas iseeneses selle üle ning läks rahulolewalt oma teed. Küll ta parajal ajal oma wõimust wõis näidata, arwas ta. Wahtidele andis ta kõwa käsu kõik wangid suure hoolega wahtida, mehed iga päew luurama panna, et keegi hing nägemata kantsi ligi ei pääseks, ja isiäranis terawalt seda ühte neiut silmas pidada, kellega ta praegu kõnelenud. See wõis muidu priimalt ümber käia kui teised, aga wahitud pidi ta ikka saama.

Kui kõik käsud raske trahwi ähwardusega korratud olid, pani ta enesele sõjariistad ümber, wõttis kimbu riideid ühes ja sõitis hää ratsahobuse seljas kantsi wärawast wälja.

Wangidel oli äraütlemata raske põlw. Tooreb sõjamehed käisid nendega jämedal ja kõige põlastawamal wiisil ümber, just nii, kuida tige ja toores süda lustis. Wanemad naised pidid hirmust piina ja walu kannatama, kuna nooremaid ja ilusamaid hirmus teotus ja häbistamine alandas. Kõige julgem ja südikam oma koormat kandma oli Waike, Lembitu ditsew tütar, keda Panda Leidaks pidas. Ta tröösstis ja julgustas oma õnnetuid saatuse osalisi, oli neile oma kindla ja julge meelega hääks eesmärgiks. See mõjus ka waenlaste sõjameestesse nii, et roojased käed endid wiimaks tema järele enam wäljagi ei sirutanud.

— Nii kaua, kui meil weel weri soontes woolab, ei tohi need tooreb inimesed iialgi meie nõdrusest kiidelda, hüüdis ta wangidele kinnituseks. Meie wanemad ja isad saawad seda kurja neile kuhjaga kätte tasuma. Kannatame ennem surma kui häbi. Jumalad saawad meid peastma!

Ja tõepoolest peksid tooreb waenlased ka mitmed naised ja neiud pool surnuks. Julge südamega kannatasid aga õnnetumad oma saatust. Nad teadsid ju, et nende truud kaasad, isad ja wennad neid siia ei wõinud jätta, waid oma eluga nende eest wõitlesid. Ju kaks korda oli ka Eesti kogutud malewa Kaupo linna müüride taga olnud. mõned wangid olid eemalt oma mehi, wendi ehk isasid näinud. Waike oli oma isa kõnet kuulnud, aga halastamatalt oli saatuse kare käsi siin nende nõuu rikkunud. Wõitlejate weri wärwis waenuwäljal murupinda ja omaste luud luitusid metsades tuule ja päewa käes. Kui mitmed südant lõhestawad õhkamised tõusid taewa poole, kui waesed wangid öösel siia rännates omaste surnukehade pääle maha komistasid! Kes tõi neile sõnumid, kas neil weel järel tulejaid on ja kuidas lugu läheb. Wahest pidid nad oma kalli kodumaa ja truud omaksed igaweseks kaotama!

Waike pani imeks, et temale rohkem wabadust anti kui teistele wangidele, ehk ta küll seda hirmust meest jälle nähes kõige pahemat enese kohta aimas, sest see näis teda esimesel pilgul ära tundma. Nüüd aga wõis ta kantsis

ümber käia, kuna teised oma viletsatest majadest väga harva välja said.

Mõne päeva pärast toodi kantsi veel üks vang. See oli üks kena neiu, väga armas nägu, aga kahvatu ja kurb. Waike, kes parajalt väljas kõndis, tundis tema üle haledat meelt ning vaatas osavõtmisega ta pääle. Üks äraseletamata vägi kiskus teda tema poole. Ta oleks hää meelega tema juurde läinud ja temaga rääkinud, aga ta viidi liig ruttu majasse eest ära. Ta uskus kindlasti, et see ka mõni tema saatuse seltsiline oli, keda roosiline elu ei oodanud ja kes vististi sellepärast nii otsata kurb oli. Imestaval silmal vahtisid vangivedajad kord tema kord vangi pääle ja läksid isekeskis elavalt juttu ajades edasi.

Waike ei mõistnud nende kõnest sõnagi, ega teadnud ka, miks neid kordamööda nii teravasti vahiti. Kaua seisis tal selle neiukese kurb nägu silmade ees ning ta südames tõusis lõpmata igatsus temaga kokku saada. See soov läks ka täide.

Ühel hommikul tuli Waike varakult oma vangikojast välja. Päike oli natuke maad üles tõusnud, linnud laulsid metsas rõõmsasti ja kaste tilgad särasid imeilusasti mitme karvaliselt. Üks veike jalgvärav, mis maa seest alla jõe äärde viis, oli lahti. See tee oli nii kaunis, nii meelitav, et Waike mitte vastu ei jõudnud panna, vaid alla värava poole sammus ja säält läbi jõe kaldale jõudis. Tema silma ees avas sääl ennast ülikaunis pilt. Laialine tasane vee pind, valge udu pääl, mille üle veel kõrged metsa ladvad ümberringi mägedelt selge sooja õhu sisse välja ulatasid. Koht näis tõesti oma nimeväärilise olema, kus vägev Taara kord on elanud, aga nüüd võõrad hiied õitsevad, võõrad võimud valitsevad.

Jõe kaldal puutus talle üks kogu silma, mis ta tähelpanemise täitsa oma pääle tõmbas. Üks neiuke istus liigutamata jõe kaldal ja vaatas üksi silmi oma ette vette. See oligi see uus vang, keda ta nii hää meelega näha oli igatsenud. Ruttu astus ta kergel sammul istuja poole,

kes nii sügawasse mõttesse oli wajunud, et ta tulejat ei kuulnud. Ettewaatlikult pani ta oma käed ta õlade peale ja hüüdis talle osawõtlikult kõrwa sisse: Mis sa kurdad, kullakene?

Kohkudes tõstis istuja neiu pää üles ja waatas kõneleja poole. Enne pidi ta aga pisarad silmist ära pühkima, sest nende läbi ei wõinud ta midagi näha.

— Kes sa oled? küsis ta segaselt.

— Wang nagu sinagi, kostis pehme hääl. Ära pane pahaks, et ma sind siin ekfitan. Sa oled esimesest nägemisest saadik juba wäga mu meele pärast; ma lugesin sinu näost walu ja kurbtust, just sedasama, mis minu südames liigub; ma usun, et meil rindades palju ühesugust tundmust elab, mida ühesuguse saatuse käsi sinna wajutanud. Ütle et mu silmad mind mitte ei ole petnud, minu sees elab üks hääl, mis mulle seda ütleb — — —

Wait olles oli istuja neiuke osawõtliku Waike kätest kinni hakanud, pigistas neid soojalt, tummalt. Ainult silmadega ütles ta, missugust õnne ta süda niisuguse osawõtmise ja kaastundmuse juures tundis.

— Sa oled mulle kui taewast trööstijaks saadetud, ütles ta wiimaks pisarsilmil, Oh, mis kallis on see, kui inimene enesele ühe seltsilise saab, kes tema saatusest, hädast ja õnnetusest südamest osa wõtab. Saame sõpradeks, oleme teineteisele õeks, see on kaunis. Oh, kuidas tänan ma sind —

— Tänust ei maksa rääkidagi. Ma olen õiglane ja ütlen sulle, mu uus sõbranno, et selles sunnis, sinule ligineda, rohkem oma kasu, kui sinu, oma õnnetuse tundmata osalise, kasu nägin. Ago, missugused südamed ei ühenda hädas endid, missugused rinnad ei tõuse ühtewiisi, kui neid ühesugune häda ja ahastus ümber piirab!

— Aga kas sa siis ka tead, et meie saatus nii ühesugune on? küsis wee ääres istuja neiuke.

— Ma usun seda, mu süda ütleb mulle seda. Kas ei ole sina ka wang ja kas ei ole sina oma wane-

mate majast, oma rahwa seast ära riisutud ja kas ei ole su südames mõni ülikallis pilt — — —

Waike sõnad lõppesid ära. Kui ka kõik muud asjad ühte läksid — armastuses pidi ta uus sõbranna õnnelikum olema, mõtles ta iseeneses.

— Kõik, kõik on muidu nii, aga seda ei wõi ma mitte ütelda, et ma wanemate käest ära riisutud oleksin, kostis neiu hääletult. Sina oled wistist palju rohkem kaotanud, aga ma usun et sa siiski mitte õnnetum ei ole kui mina. Mu saatus on wali, ma ei saa tast aru, mu silmade ees on kõik pime.

— Mis sul siis on? küsis Waike osawõtlikult. Kõnele selgemine, mu kõrwad ei ole su õnnetuse wasta kurdid. Nüüd oleme üksi; see on kallis aeg; ei tea mil jälle kokku saame. Sa ütlesid, et sind mitte wanematelt ära ei ole riisutud. Kuidas said sa siis siia?

— Isa tõi.

— Sinu isa tõi su siia? See ei ole wõimalik.

— Seda on ta teinud, ja siin peab ta mind wangis.

— Taewas tule appi! Seda ei wõi isa süda iialgi teha.

— Mina ka ei mõista seda, aga nii on.

— See ei ole isa, ükski isa ei saada oma last õnnetuse sisse."

— Seep see ongi, mis mu saatuse mulle nii raskeks teeb, et see minuga nõnda sünnib. Siis kui ma weel wanematest midagi ei teadnud, kujutasin ma neist kuldseid asju, aga kui ma nad leidsin, pidin warsti nägema, kui petlikud lootused on.

— Mis sa oled oma wanemad leidnud? Kas nad sul siis kadunud olid?

— Ma olin waene laps, ilma isata ja emata, ilma õe ja wennata, wastas ta kurwalt. Mul oli üks ainus inimene, kes mulle südamest hää oli. See oli mu kallis kasuema. Oh tema surma järele on kõik teiseks läinud, kõik õnn kadunud. Sest saadik olen ma ainult kurwastuse päiwi näinud.

Liigutusega oli Waike neid sõnu kuulatanud. Kõik just niisama, nagu temagi juures.

— Siis tuli üks naine, kõneles neiuke edasi, tegi mind nähes wäga rõõmsa näo, ütles, et ta minu ema ollo, kes mind kaua otsinud, ja kutsus mind omaga ühes. Mul ei olnud kedagi omast siin ilmas, olin südamest rõõmus, et kord ema leidsin, keda ma siiamaale ilmsi ja unes nii palawalt igatsesin. Wiimasest Soontagana sõjast saadik ei ole ma teda enam näinud, sest siis tõi see mees, kes mind oma tütreks nimetas, minu siia. Oh, ma kardan teda — oma isa — kas see pole hirmus?

Pisarad lämmatasid ta sõnad ära.

— Kus on see hirmus isa nüüd? küsis Waike.

— Ta on mõni päew juba siit ära. Ma põgenesin tema eest, aga sain kinni wõetud ja tagasi toodud.

— Sina oled põgenenud! hüüdis Waike, ja tall tuli see hirmus mees meelde, kes teda põgenemise katse pärast nii rängasti ähwardanud.

— Ma ei wõinud muud. Mul on küll häbi ütelda, et ma teda kardan, jälestusega kardan, kõneles kurb neiu. Ma nägin kord ühte kalameest, keda pärast isamaa äraandmise pärast taga aeti, see oli just tema nägu; ma kuulsin ka kord ühe sureja wanakese suust tema kohta raskeid sõnu — sest saadik tuleb mul igakord musta habeme ja põlewate, keerlewa-silmadega kalamees meelde kui teda näen. — — —

— Musta habeme, põlewate, keerlewate silmadega? hüüdis Waike ägedalt. Ma tunnen ka üht seda nägu meest. Ma nägin teda mõne päewa eest siin, kus ta mind surmaga ähwardas, kui ma põgenemise pääle julgen mõtelda. Ta rääkis mõistmata sõnu ühest rüütli tulemisest.

— Tema ta siis oligi.

— Kes tema?

— Noh, minu isa ikka.

— Taewas tule appi! See on ju üks isamaa äraandja, wilets kurjategija . . .

— Sa haawad mind walusasti, õhkas nutja neiu. Ma lootsin sult kui häält sõbralt troosti, aga sa tõukad mu weel sügawamasse hukatuse sisse kui ma juba olen. Ma hakkan seda põlgama, kes mulle elu annud. Kas on mul seks luba? On see lapse wiis, kui ta ka põlgtust oleks teeninud, sest ka mina olen tema juures mõtteid märganud, mis otse meie maa ja rahwa wasta käiwad. Peasta mind, ära õhuta seda leeki, mis ainult häwitust wõib tuua ja wannet lapse eluteele külwata. . .

— Kes on seda sulle tõendanud, et ta su isa on?

— Ei muu keegi, kui tema naine ja ta ise.

— Siis on see wale, ütles Waike kindlasti.

— Mis tarwis waletasid nad seda? Wale on ju jõledus.

— See mees teeb kõik kurjad ära; ma tunnen teda. . . ta wõib ka waletada.

— Anna andeks, sõbrakene kui ma sulle seda hirmust soowi awaldan, et ta waletanud oleks, ütles piiga kahewahel olles. Kõik sidemed, mis lapsi wanematega ühendawad, kaowad minu juurest ära. Oh, mis saab sellest wiimati küll? Kui wäga ma ka oma wanemaid leida ihaldasin, siiski soowiksin ma parem ilma olla, kui niisugust meest oma isaks nimetada. Aga jätame sellest rääkimise. Tihti on metsapuudel silmad ja tuule kahinal kõrwad, mis ootamata häda toowad.

Waike nägi ära, et siin tema troost ei mõjunud. Ta uskus küll, et niisugune mees tema isa ei wõinud olla, aga tõendada ei wõinud ta seda ometigi. Sellepärast jättis ta jutustamata, mis ta tema isast weel teadis. See oleks ta uut armast sõbrannat ainult weel rohkem kurwastanud.

— Trööısti ennast, sõbrakene, ka minul on mitmesuguseid kurbtusi, ütles ta wiimaks pikalt.

— Usud sa, et teiste kurbtus mind peab trööstima. Mind rõõmustaks see rohkem kui sinul omast elust midagi kaewata poleks. Sul on wanemad, wennad ja õed — —

— Pea, mitte nii palju neid ilusaid sõnu! kõneles Waike wahele. Hää isa mul küll on, aga muud kedagi

— wend oli mul küll ka — aga nüüd ei ole mul teda enam . . .

— Surnud! ma märkan . . . jumalad trööstigu sind . kõneles osawõtlik piiga.

— Ei, surnud ta ei ole — ükfi minule on ta surnud.

— Mis see tähendab, sõbrakene? kõnele selgemalt.

Waike otsis sõnu.

— Enne tahame aga rohkem tuttawaks saada, ütles Waike. Ütle, mis on su nimi? Minu nimi on Waike.

— Leida on minu nimi.

— Leida! Ütle Leida, kas sa oled ka juba armastanud?

— Südame põhjast, wastas küsitaw kurblitu õrnusega, kuna ta rind õnne tundis, et nüüd kord sõbra leidnud, kellele ta oma südame saladusi wõib usaldada. Ma tundsin üht ülikaunist noort sõjameest, kes minu südame rahu wiis ja siis ise jäädawalt ära kadus. Oleksin ma ikka Saaremaale tornimahiks jäänud, siis wahest oleksin teda weel näha saanud, aga kui ma säält wanematega Soontaganasse tulin, siis ei wõinudki ta mind enam leida.

— Soontaganasse! hüüdis Waike pea kiljatades. — Kas sa Soontaganas oled elanud?

— Jah, minu isa oli ju Soontagana wanem.

— Sinu isa, seesama siin! Huu! . . sääl oli talwel hirmus sõda, kuidas sa säält ära peasid?

Ühe tundmata imelise nooremehe läbi. Tema tõi mulle hobuse ja sundis mind põgenema. Kui ma juba külmast kangeks olin jäänud, tuli mu isa mulle järele ning tõi mu siia. Kuidas sõjaga lugu läks ja mis minu aitajast sai, ehk kes ta oli, sellest ei ole ma midagi kuulda saanud. Ka see näis imelik olema, et mu isa enam tagasi ei läinud. Ta käis sest saadik waenlaste seltsis ning mina hakkasin teda ikka rohkem kartma. Imelikul wiisil ei tahtnud ta ka emast ialgi midagi rääkida, keda ma sellest saadik enam silmaga pole näinud.

Waike kuulas põnewa tähelepanemisega päält.

— Mikspärast nimetad sa oma awitajat imelikuks? küsis ta üksisilmi Leida otsa waadates.

— Ta oli nii imelik et ma tast aru ei saanud. Ta nimetas mind oma õeks, ütles, et ta mind üle kõigi armastada ja kutsus mind enesega põgenema. Ta küsis, kas ma enam neid õnnelikka silmapilkusid ei mäletawat, millal meie ühes Hiiemäel mänginud.

— Edasi, edasi! hüüdis Waike hinge pidades.

— Ma ütlesin, et ma teda elus esimest korda näen, kõneles Leida. Ja kui ta mind külmaks nimetas, ütlesin ma talle, et minu rind põlewat armastust on tunnud. „Oma waese, õnnetuma wenna wasta?“ küsis ta, ja mina wastasin, et ma üht wõõrast sõjameest armastan, kes mind laenete surmast päästnud. Sääl läks ta nägu hirmsaks, ta käsi wärises mõõga külles ja suured pisarad weeresid talle silma ning hirmsa häälega hüüdis ta mulle: „Mine ära, kaugele ära, meil ei ole teineteisega enam midagi tegemist. Sa ei ole enam minu õde. Lahkume igaweseks!“ Siis juhatas ta mulle hobuse ja riided põgenemiseks ja hakkas rutusti ära minema. Mina olin südamest liigutatud, et ma teda armastada ei wõi aga tõotasin kindlasti linna jääda ja ühes surra kui ta mitte minuga ära ei lepi. Tema wiimased sõnad olid: „Õigu rohu meie wahel! Weri lepitab kõik — mine nüüd — õnn on selga pöörnud minule ja isamaale — põgene!“ Ta läks, rahwas hõiskas „Wambola tuleb!“ Mina põgenesin ta hobusega ühe Lätlase sõjamehe ülikonnas ära.

— See oli siis tema, tema jah! sosistasid Waike huuled. Oh mu hirmus aimamine on tõsi . . . jumalad . . . hirmus . . .

— Kes siis? ja mis hirmus aimamine? Sa panid mu kartma

— Minu õnnetu, õnnetu wend Wambola. Ta on nõdrameeleline!

Ehmatades waatas Leida sõbranna otsa. Ta oli kahwatu kui surnu.

— Ära karda nii, see wõib eksitus olla, ütles Leida, kes ei aimanudki kui walusaid haawu tema sõnad sõbranna südames olid puudutanud.

— Ei ole siin eksitust! Ma olen teda ise näinud. Ta oli surnute kirjas, aga nüüd käib ta ümber ja neab mind, ta ainust õde — armukest . . . See on enam, kui ma kanda suudan.

Jouetult langes ta nende sõnade juures Leida käte wahele. Õeliku õrnusega wõttis see oma õnnetu sõbranna kuuma pää sülle ja jahutas teda jõe weega. Wiimaks lõi ta oma silmad lahti ja mõlemate pilgud langesid ühe korraga oma ette wee sisse. Tükike aega wiibisid nende pilgud tasase selge wee peegli sees, sest sealt paistsid neile kaks kaunist nägu wasto, mõlemad nii ühte moodi, et ka kõige terawam wahtimine wahet wälja ei näinud Leida hakkas wiimaks suure häälega naerma.

— Kas need meie näod on? küsis ta nalja tujus.

— See seal on sinu nägu, ütles Waike wee sisse näidates.

— Ja see sääl jälle sinu nägu, kallis Waike, rääkis Leida uuesti naerdes. Oh, kui waesed näo tundjad meie oleme: ei tunne iseennastki. Kui meie pange põhjast paremini oma näod pähä oleksime õppinud, siis oleks meie kohe aru pidanud saama, mis meid nii nõidlikult teineteise poole tõmbas. Õnn, et me just wee juures nii õnnetumal kombel kokku juhtusime. Kui õnn ilma õnnetuseta ei käi, siis ei käi ka õnnetus ilma õnneta. Sääl me nüüd seisame ja wahime — üks mis üks.

— Leida, mis sind selle juures nii naljakaks teeb?

— See leidus on hää mõistatuste ja segaduste seletaja ja kõige parem nõdra meele rohi, kõneles Leida rõõmsasti. Mis meil siiamaale mõistatuseks oli, on paugu päält seletatud, ja nõdrameelne ühe hoobiga terwe tark inimene.

— Mis sa mõistad, kallis Leida! Kõnele selgemalt, sa teed mu uudishimuliseks, ära piina mind.

— Kullakene, enne üks küsimus: Kas sa oma wenda armastasid?

— Ma armastasin teda juba siis, kui ta mu wend oli, ütles Waike.

— Kas ta siis nüüd enam su wend ei ole? küsis terawa mõistusega Leida pääd raputades, sest ta ei olnud weel oma sõbrannast aru saanud.

— Meie oleme ainult nimepidi ja eneste teades õde wenda, aga tõepoolest ei olnud meie sugulasedki. Tema isa oli Soontagana ja minu isa Sakala Leola linna wanem Lembit.

— Ah, haa — nüüd ma aiman, hüüdis Leida. Kas teie siis enam ei armastanud teineteist, kui see wälja tuli, et te mitte õdet wenda ei ole?

— Ma olin õnnelik seda kuuldes, sest ma armastasin teda palawalt, nõdrameelselt, ning see põlew armastus muutis ennast selle teatega minu sees otse kustutamata leegiks. Sõtta minnes oli ta lõpmata kurb, nagu ma küll märkasin, just sellepärast, et ta mind rohkem armastas, kui õde wõib armastada. Oh, missuguse igatsusega ootasin ma teda tagasi, kui kuulda sain, et meid suguluse side ei köida — aga sõjast tuli surma sõnum. Kui ma teda nüüd ootamata wiisil jälle nägin, olin ma õ ne pärast kui meelest ära.

— Kas ta teadis, et sa tema lihane õde ei ole?

— Ta hüüdis mulle nagu meeletu wasta: „Ära siit! Waike, sul ei ole enam wenda!“ Rõõmuga hüüdsin ma: „Kas sina ka seda tead?“ ja tumedalt küsis ta: „Ja sina oled selle üle rõõmus?“ Kui ma wastasin, et ma wenna asemele enesele armukese olen saanud, mis wahetuse üle ma südamest õnnelik olen, siis ütles ta mulle: „Nurjatu tüdruk, oma ainsa wenna annad sa armukese eest . . . ma ei taha sind enam näha, ma põlgan sind.“ Ja sellega läks ta wälja. —

Kurbtus köitis kõneleja keelekõidikud. Hellalt wõttis Leida ta ümbert kinni ning küsis naerul suuga: — Kas sa siis ikka weel kõige selle seletust ei märka?

— Ära naljata, Leidake, ma ei wõi sulle rõõmust nägu teha, ütles Waike kurwalt. Mis on sündinud asjadel sellega tegemist, et meie ühte nägu oleme?

— Wäga palju seekord. Sinu wend ja armuke pidas mind oma õeks, ja et ta minu käest, kes ma midagi ei aimanud, niisugused wastused sai, mis armastajale palawamad kui tulised söed on, siis pidi ta meelt ära heitma. Mõtle, kui ta sinult truud armastust lootis ja korraga minult kuulis, et ma üht teist armastan ning wenda enam ei taha, mis pidi ta süda siis ütlema? Minust lahkus ta selle teadmisega, et tal enam õde ei ole, sest et mina teda ju oma wennaks ei wõinud tunnistada. Ja kui ta sinu suust pärast selle üle rõõmustamist kuulis, et sa wenna armukese wastu oled wahetanud, siis ei wõinud ta sinust aru saada, waid pidi mõtlema, et sa kedagi teist armastama oled hakanud ning selles õnnes ka wennast hää meelega ilma tahad jääda. See ei ole armastajate juures wõimata eksitus sest hõõgaw arm tegewat pimedaks, nagu wanad inimesed ütlewad. — Noh, ütle nüüd ise, kas su endine wend ja nüüdne armuke weel meelest nõder on? Eks olnud see leidus üks imelik rohi?

— Sul on õigus, mu südame Leida, rääkis Waike õnnelise liigutusega. Kõik näis nii selge ja arusaadaw olema, et sinna midagi wasta ei wõinud ütelda. Ma pean sinu terawat mõistust imestama. Nüüd ma märkan küll, et see nii on olnud. Minu hää Wambola ei wõinud mind petta — ta armastas mind, ja ma laskin ta sel wiisil enesest minna! Oh kui ma temaga weel kokku saaksin! Kuis hakkab mu süda nüüd priiust igatsema. Ohwerdame sõjajumalale, mis meil on, et ta meie wägedele wõitu annaks ja et meie jälle omaste sekka tagasi saaksime. Jääme ikka ühte, siis on meie saatus kergem kanda. Üks kord saawad ometigi meie saatuse taewast pilwed lahkuma

ning päike ilul paistma. Meie rahwas on lubanud waenlaste wasta seista, kui weel üks põlwekõrgune poisikene maal kaswab, ja ma tean, sõjamehed peawad sõna. Nad peawad meie wabaduse eest wõitlema:

„Seni kui on meestel päida,
Seni kui me wendel werda."

Ragisew liiw ühe astuja jalgade all äratas nad mõtetest Mõlemad läksid näost surnukarwaliseks, kui nad Pandat ähwa dawa näoga eneste ees nägid. Tema wihi muutis aga imestuseks, kui ta enese ees kaks Leidat nägi. Ta oli ennast küll ristimise weega kasta lasknud, aga pime ebausk ei olnud temast selle läbi weel mitte lahkunud. Esimesel silmapilgul arwas ta enesel nõidusega tegemist olema ning lõi ristikese otsa ette, siis aga näis ta aimama hakkama, et sääl kaks loomulikku inimest on. — Oh, oh, tüdrukud, wõi teie peate mässamise nõuu, ütles ta hirwitades. Teie ei ole siia toodud, et siit ära jooksete, waid et siia jääte. Leida, kes on see sinu näoline tüdruk? Ja sääl juures waatas küsija mõlemate pääle, sest ta ei teadnud weel ütelda, kumb neist õieti Leida oli.

— Seda wõin ma ise sulle ütelda, rääkis Waike ise enese eest ja waatas sääl juures põlglikult Panda otsa. Tuleta minewast suwest seda selget ööd meelde, mil sa ühe Liiwlasele Soontagana teed näitasid ja abita tütarlast isamaa äraandmisele sundisid! Nurjatu wärise kättemaksmise ees — —

Need sõnad olid ootamata tulnud kui wälk heledast taewast ja sellepärast mõjusid nad ka hirmsa jõuga. Weri oli talle pähä kogunud, silmad läksid walgeks ja keerlesid kui põletajad söed. — Hähäh! Narrikene, sa oled minu käes ja julged seda! Niikaua, kui Pandal siin ütlemist on, ei pea teie enam teineteist nägema. Mul on kohti teie tarwis küllalt. Teie maksate weel hinda, hahahah, raha ei rõhu mu kulitseid katki. Hei, wahid, siia! Siin on kaks tüdrukut, keda teie kõige kindlamas kohas peate hoidma.

Mõlemal olgu wiis wahti . . . Teie wastate oma päädega, kui neist teinegi ära kaob. Kokku ei tohi teie neid iialgi lasta. Ära nüüd!

Ehmatanud tüdrukud weeti tooreste käte wahel wangi, kus neil päewa walgust mitte liialt ei olnud. Keegi ei näinud nende pisaraid, mis nad pimedas kindluse koopas walasid. Keegi ei toonud neile kodumaalt teatust ega kuulutanud ka sedagi, mis werisel waenuwäljal sündis. Pime öö walitses nende ümber ja nende südames.

29. Kalamees.

Suwi oli möödas, lehkawad lilled kadunud, lindude laul waikinud. Kahisedes langesid kolletanud lehed puude otsast ning tuul puhus karedalt üle kõrrepõldude. Jälle istusid kaks sõbrannat ilusa Toreida kindluse müüride wahel koos ja kõnelesid tasakesti teineteisega. Terwe suwi oli mööda läinud, ilma et nad teineteisega sõnagi olekſid saanud rääkida ehk tarwilisel wiisil puhast taewaõhku sisse hingata, sellepärast olid nende paled ka lohku wajunud, endise õitsewa õhu kaotanud ning sarnase näo saanud, nagu terwel loodusel praegu oli. Seda oli Waike ka wistist tähele pannud, sest ta kurblik waade wiibis kord oma sõbranna kahwatanud näol, kord jälle kolletanud toominga lehtede pääle, mis ta jalgade all sahisesid. Lehtedel oli küll õigus närtsida ja kaduda aga tema noorel sõbrannal weel mitte: tema närtsimist oli wägiwaldne mõju toonud. Hää, õiglane süda, ta ei aimanudki, et ta ise ju selsamal järjel seisis.

— Waata ometi seda kalameest sääl teisel pool jõge, ütles Leida oma pehmelt helisewa häälega. Mina olen teda mitu aega juba sääl näinud. Tihti waatab ta enese ümber, käib kord pahemale, kord paremale poole ning wahib siis kaua aega siia poole ülesse. Ta süda näikse wäga rahutu olema. Mis peaks tall küll puuduma?

— Leida, mu hell sõbrake, wastas Waike natuke karmilt, ta on waenlane, ära awalda tema kohta kaastundmust.

— Aga ega tema meile ei ole midagi kurja teinud, ta näib isegi õnnetu olema, et kalad õnge otsa ei hakka.

— Kes meie rahwa waenlane on, meie wapraid sõjamehi aitab häwitada, see on ka igakord meie kõige suurem waenlane.

Sõbranna jäi wait. Millest süda mõtles, sellest ei tahtnud suu rääkida, et oma hääd seltsilast mitte kurwastada. Iseeneses aga uskus ta kindlasti, et see nende waenlane ei wõi olla; seda ütles talle see elaw kaastundmine, mis tal wõõra kalapüüdja wasta oli. Päälegi leidis ta teraw silm wõõras mehes palju omadusi, mis talle kellegi tuttawa wõi sõbra juures silma olid puutunud ja millest ta lugu pidas.

Mis Leida südames liikus, ei olnud ilma põhjata. Ka Waikel näis häkisti üks mõte pääst läbi käima, mis ta otsust kalamehe kohta muutis. Natuke aega waikis ta weel, siis hakkas kõnelema:

— Waheft on sul ka õigus, kallis Leida, tema kohta kaastundmust awaldada. Wõib olla et ta mitte meie waenlane ei ole — aga see on raske uskuda.

— Tema käib juba mõni aeg pea iga õhtu siin kalu müümas. Eile õhtu kuulsin ma teda ühe kantsi wahiga tasakesti kõnelema. Et ma juba natuke Läti keelt ära olen õppinud, siis sain ma aru, et ta wahilt järele küsis, kas Eesti wang Waike ka täna õhtu sööki peaks tegema, mille pääle waht jah wastas. Siis andis ta kalad kõige korwiga wahi kätte ja kinnitas weel paar korda, et ta korwi minu kätte tooks ja mitte teistele ära ei annaks. Waht tänas ja tõotas seda täita ning pistis ise sääl juures midagi kõlisewat tasku. Mina ei pannud sest midagi suuremat tähele. Kui ma õhtul kalad ära keetsin, leidsin ma korwi põhjast ühe kimbu Liiwi meesterahwa riideid —

küue, püksid, laia nahk kübara. Ma ei teadnud mitte, mis tarwis need riided sinna olid pandud; kui ta täna õhtu jälle peaks tulema, siis saadan nad talle tagasi.

— Waike, hüüdis sõbranna elawalt aga tasakesti. Ära tee seda mitte; ma aiman midagi, mis sulle õnneks wõib tulla.

— Mis sa siis aimad?

— Neid riideid on keegi sulle su peastmiseks saatnud. Hoia neid hoolega, keegi tahab sind peasta, olgu see kalamees, ise ehk mõni muu. Usu mind — —

Wali wahi hääl hüüdis neiukesed majasse. Sügawasse mõttesse wajunud, läksid mõlemad oma töö juurde. Ärritatud mõtted ei lasknud tehtud töö järele ka sõbrannadele und silma tulla. Kui hää meelega oleksid nad weel teineteisega kõnelenud, aga nad ei saanud kokku. Tuul tõusis wasta õhtut kangemaks, kuuta öö läks kottpimedaks ja wihma ribistas plaginal wasta seina.

Kui pimedus täiesti kätte jõudnud, tuigerdas üks wana naisuke kepi najal kindluse wärawast linna. Waht pidas tema kinni ja küsis, mis ta otsida.

— Ostke kalu, oli wastus. Ja kõneleja pani lõõtsutades korwi käe otsast maha, kus mõned kalad sees olid. — Ilm on hirmus halb, ma olen läbi märg — liikmed lõdisewad — kas ei wõiks ulu alla saada?

— Kasi majasse, wii kalad Waike kätte, oli kare Läti keelne wastus.

— Ära pahanda, kulla sõjamees wanakese üle, palus kalamüüja. Ma ei tea, kus see Waike on, kelle juurde sa mind juhatad.

— Kes ajab sind siis weel nii hilja siia? pahandas waht edasi ning wiis ta siis sõna lausumata läbi tugewa raudwärawa wangide majasse. — siin ta on, ütles ta siis ja läks tagasi.

Naisukene waatas terawalt poolpimedas ruumis enese ümber. Õlgede pääl magasid mitmed naisterahwad. Need

olid. Eesti wangid. Üks sale kogu tuli pimedast nurgast tema poole, kalanaise liikmed wärisesid, ta tõmbas rätiku weel sügawamini enese pää üle, ning wõitles nähtawalt oma sisemiste tundmustega. Tema ees seisis Waike. Küsides waatas tütarlaps wõõra otsa ning tahtis praegu rääkima hakata, kui wõõras pikk naisterahwa kogu, mis nüüd palju sirgemaks oli läinud, sõrme suu pääle pani ja enese ümber waatas. Kõik magasid rahuliste, siis näitas ta tummalt käega, et neiu ta järele pimedasse ahju warju astuks.

— Kas sa leidsid eile kalakorwist midagi? küsis wõõras wäga wankuwal häälel.

— Riided, wastas neiu imestades.

— Kas sul need alles on?

— Jah, oli lühike wastus.

— Neid pole keegi näinud? — Ei ole

— Siis pane nad ruttu selga. Põgeneme — täna on seks aeg. Ruttu ruttu?

See sõnum tuli ootamata ja mõjus ka ootamata wiisil. Ühe korraga oli priiuse tuluke neiu rinnas jälle loitma hakanud ning täitis tema terwet olemist. Aga wahest oli see petus? Ei, kalli emakeele kõlal ei wõinud teda keegi petma tulla. Aga wahest unenägu, nägemine? Ja ta käsi katsus wõõrast, nagu ei usuks ta muidu, et ta tõsine inimene on?

— Ruttu, ruttu, aeg on kallis ja iga silmapilk wiiwitust wõib hukatust tuua, manitses wõõras, kui Waike weel kahewahel oli. Neiukesel tuli sõbranna meelde.

— Sina tundmata hää waim, sosistas Waike, ma tänan sind tuhat korda su abi eest. Aga mul on ka sõbranna siin wangis. Tema peab ka ühes tulema. Ilma temata ei igatse ma priiust,

— Sõbranna, paraku, ma wõin täna ainult ühe ühes wõtta. Tule, tule!

— Ei, ära pane pahaks. Siis peasta enne mu sõbranna, temal on asja rohkem priiuse järele igatseda kui minul. Temal naeratab priiuses õnn — minul mitte. Kui sa wõid, siis peasta teda. Kas teed seda, ma palun, ma palun — —

Wõõras oli südame põhjani liigutatud. Oh missuguse õnnega oleks ta noorele tütarlapsele, kel nii ohwriwalmis süda sees oli, kaela langenud ja oma waleriided seljast heitnud, aga siin ei tohtinud ta sellest märku anda — ah, ta ei tohtinud, ei wõinud ka mujal seda teha.

— Kus on siis su sõbranna?

— Ah, ta ei ole siin, tema juurde on raske saada.

— Täna ei ole mul nii kardetawateks katseteks aega. Lähme, lähme!

— Aga kuidas wõin ma oma saatuse osalist üksi õnnetuse sisse jätta? ütles neiu kurwalt. Jäta ka mind siia. Meie oleme teineteisele lubanud õnnetuses ja õnnes truud sõbrad olla ja seda tahan ma ka pidada. Mis sõber oleksin ma weel, kui ma salaja temast põgeneksin.

— Sinu sõbranna peab ka peastetud saama.

— Tõotad sa seda? küsis neiu elawalt.

— Selle pääle minu mehe— sõna. Ta kogeldas. Pea oleks ta oma saladuse unustanud. Oma elu tahan ma su kalli sõbra peastmiseks pühitseda. Aga nüüd, tee ruttu, ruttu.

Mõne silmapilgu pärast oli neiuke enesele mehe riided selga ajanud ja seisis sirgelt kui soldat wanakese ees.

— Kuidas peaseme siit wälja? küsis neiu.

— Oota nii kaua, kui ma ära olen läinud, õpetas wõõras. Ma tahan wahid kõrwale wiia, et sa julgesti wärawale wõid saada. Kui sa öökulli häält kuuled, siis tule ruttu ja julgesti järele. Ma ootan sind linna walli lähedal metsas. Nüüd jumalate nimel minema.

Kõneleja naine kadus tormise öö sisse ära. Põksuwa südamega kuulatas Waike pimedas toaesises peastja märguandmist. Kes see imelik naine oli, selle üle poinud tal

aega järele mõtelda. Tükike aega oli kõik wagusi, ainult wihma ribises wasta seinu ja tuul kahises hoo kaupa suurte puude oksades maru mühinal. Sääl kõlas korraga tähendatud öökulli huikamine ta kõrwu. See oli märgiks, et tee lahti on. Ruttu tõmbas tüdruk kübara kindlasti pähä, kuue kaelataguse üles ja hõlmad keha ümber ning astus wärisewa südamega ruttu üle due. Pimedas ei näinud ta mitte otsekohe wärawa poole minna, mis weel wähe lahti seisis, waid juhtus wähe kõrwale just ühe wahi juurde.

— Kes siin käib! käratas waht.

Waike ehmatas üsna keeletumaks

— Kes sa oled ja kuhu lähed! päris waht. Räägi!

Waene Waike ei mõistnud aga nii palju Läti keelt, et wahile oleks wõinud wastata. Hakatuses ei teadnud ta ka midagi wastata. Ta arwas juba, et ta kadunud on, sest põgenemine oleks siin asjata katse olnud. Sääl käis tal häkisti hää mõte pääst läbi, mis teda wõis peasta, kui ta korda läks. Ja ta pidi korda minema.

— Kas siit läks praegu üks wana naine wälja? küsis ta Liiwi keeles, mida ta kaunis selgeste mõistis.

— Läks küll. Mis sellest küsid?

— Ma pean ruttu temale järele minema. Ta on naistel söögid ära warastanud.

— Ahahah, kus teenistus, naiste söögide järele joosta, naeris wahi soldat. Anna siis jalgadele walu, et järele saad. Mina ennast siit ei liiguta.

Ruttu tõttas warga taga-ajaja wärawast takistamata wälja. Oh missugustes tundmustes tõusis ja wajus ta rind, kui wangipõlwe müürid selja taga olid ning prii ilm, ehk küll haigutawa pimeda öö näol, ta wasta wõttis. Tükike maad eemal leidis ta oma peastja, kes öökulli hoigamisega oma peidukohta teada oli annud. Wanast naisest oli sirge sõjamees saanud, kes ka neiukesele Läti rahwa sõjariistad wööle sidus, siis teda hobuse selga aitas ja ise teise

pääle istus, mis sääl walmis seisid, ning ööpimeduses läbi paksu metsa teed põhja poole hakkas otsima. Sõnalausumata läks nende reis sopast metsa teed mööda edasi.

Umbes selsamal ajal tulid wahid kantsi sues kokku ning panid wärawad kõwasti kinni. See, kes Waikega kokku juhtus, kõneles seda lugu, et naistel söögi nõud ära warastatud. Kõik naersid selle üle. Ainult wärawa wahid olid wihased, et see naine neid petnud ning kookidega, mis ta majast ühes toonud, wärawalt eemale petnud. Teised naersid seda rohkem. Paha meelega ütles üks petetud wärawawaht:
— Naerge aga pääle, küll tuleb pill pika ilu pääle!

— Ja sinu pill on pika koogisöömise järele käes wastas üks naljahammas ja terwe seltskond hirwitas jälle.

Leida kuulis läbi maru wingumise mõne üksiku sõna ja naeruhoo, aga ta ei teadnud aimatagi, mis sel ööl sündinud. Kaua waewles ta oma kõwa aseme pääl, enne kui kosutaw uni ta wäsinud silmad kinni litsus.

30. Üks wanemapaar.

— Ometi kord kaua aja järele on torm waikinud ning ilm jälle ilusaks läinud, hüüdis üks wanamees, kes praegu oma ainsa seltsimehe suure musta koera seltsis weikesele kingule oli jõudnud, kus suured tammed ja pärnad kaswasid. Torm oli weel hommikust ööd waikinud ning ilm hommikust saadik nii ilusaks läinud, nagu oleks ta enesele kewadise kuue selga saanud. Taewas oli selge, walkjassinine ning päike paistis weel üsna soojasti. Pilwe tombukest ei olnud nii kaugel kui silmad ulatasid waatama kuskil näha. Ime selge walgusega tungisid särawad päikese kiired tasase tuule käes kahisewate puulehtede läbi puhta muru pääle, kus weel öösised wihma ja kastetilgad hiilgawates wärwides särasid ning harwad kollakad lehed maas seisid, mis astuja jalgade all sahisesid. Suurte, aastasadade wanuste tammede ja pärna-

puude tüwede wahelt paistis tükati selget sinist taewast ehk jälle kaugemal seiswat noort metsa, mis aga juba kirju sügise kuue selga oli tõmmanud. Just nagu loodus lahke ja sõbralik oli, enne kui seks aastaks närtsis, nii tundis wanake, keda auus lugeja juba kui tuttawat Woteket ära on tundnud, oma rinnas weel nagu noore-ea paremate päewade ilusaid hääli helisema. Ta ei teadnud isegi kust see tuli, aga ta südames tõusis nii rahuline, ehk küll rõõmust ja kurbtusest segatud tundmus elusse, mida ta seletada ei mõistnud. Helisesid wahest need armsad hääled oma kurblikmagusa mõjuga wiimast korda tema rinnas, et siis igawesti kustuda! Wõi oli see ainult ilusa ilma mõju, nii kauase tormi järele! Ta mõtles selle pääle ja ohkas siis südamest: „Oh oleks ka minu elutorm kord möödas, oh kui ka mu elupäike weel enne silmade kinni wajumist nii lahkelt paistaks!“

Ta istus ühe suure tamme alla maha — pikk reis oli ta wäga ära wäsitanud. Kõik oli ümberringi imelik waik. Suurte puude otsas sirtsus mõni üksik linnuke ja õhus kõikus paar hilist walged liblikat, kui wiimased suwe saatjad. Jalgade ees hiliste suwedite pääl sumises üks maamesilane mett otsides. Wanamees waatas kaua aega selle tegewust päält. Mesilane katsus ära lennata, aga kukkus iga katse juures ikka madalamale ja madalamale, kuni ta wiimaks maapinnale langes. Siit ei wõinud ta enam ära saada: sääl oli ta haud. Ta elupäewad olid loetud, ta wanadus ja nõrkus talle langemist toonud. Wotele meel läks kurwaks, sest kui wäga oli selle mesilase elu tema elu sarnane! . . . Ta silmad langesid uurides selle koha pääle, kus ta seisis. Sääl seisis üks wana pärn, suured haawad külle sees, ehk küll aja jooksul ammugi kinni puhkunud. See tegi wanakese tähelepanejaks. Ta waatas ning sõnas siis:

— Tõe poolest see on seesama pärn, mille all mina oma Lindat esimest korda nägin ja armastama hakkasin. Tõeste, need on needsamad lõhed, mis ma õnnetujus selle

kalli silmapilgu mälestuseks tema koore sisse lõikasin. See wana puu, ta ei ole seda unustanud, waid hoolega harmid järele jätnud. Oh kui ma ka tema südames nii oleksin elanud, kui haaw selle truu pärna külles, kes mu õnne tunnistaja on. Sel korral oli see koht püha hiis, nüüd näib ta aga hoopis unustuse sisse jäänud olema. Seda on wistist suured sõja ja werewalamised teinud, mis maa inimestest lagedaks riisunud. Oh kui kõikuw on õnn ilmas!

Kurwad mõtted täitsid ta südant. Pehme tuule õhk ja soe päikese paiste suigutasid wäsinud wanakese wiimaks magama. Warsti oli aju unenägude wabas riigis tegew. Ta oli weel noor mees, kes ligi terwe inimese-ea eest siin oma naisekesega esimesed armastuse tunnid ära elanud. Linda oli sääl, oli noor ja ilus kui enne ja laulis üht ime mahekurblikku wiit, mis wanakese kustunud südames noorepõlwe õnnetundmused üles äratas ja äraütlemata mogusalt neid keelesid kõlistas, mis inimese maapäälist rinda taewalise tundega täidab. Ja näe, sääl pärnapuu all istus ka üks naisterahwas kepi najale toetades, mitte nii sile ega kaunis kui see otsitud armas kogu, mis enne unenäos näitas, Wotele ei teadnud mitte, kas ta magas ehk ülewel oli, kas see kogu ja need hääled ilmsi wõi unes tema silmade ja kõrwade ette tulid. Liigutawa laulu sõnad aga kõlasid üsna selgesti ehk küll tasa tema kõrwu:

Kunas kullad kokku saame,
Marjakesed teise manu?
Kaugele kadund on omaksed,
Mere taha meelimarjad.
Kellel mina ütlen oma ohtu,
Kellel kaeban oma kahju?
Keegi kuule minu kurbtust,
Keegi aita hella häda.

Taara oma hiisi unetanud
Püha paika maha jätnud.
Oh minu kallis kaasakene,
Marja meeli kullakene,
Millal ma sind unustasin,
Millal meelesta kadusid?
Öösi olid unenäos,
Ilmsi silma wiirastuses —

Laulja hääl waikis. Kuulajal oli nagu kuuleks ta tasast nutu kahinad. Ja tema silma weeris pisar. Need sõnad olid kui ta südamest tulnud, ja ometi laulis neid üks wõõras suu. Ta tundis enese üht imelist sundi, selle inimesega lähemalt tutwaks saada, kelle saatus nii wäga tema

omaga ühte näis minemat. Tasa tõusis ta üles ja astus laulja poole. See oli wana, nõrk naisterahwas, nõrgem kui tema. Ta toetas oma pää kahe käe wahele ja seisis liikumata paigal.

— Mis mure rõhub sind? küsis Wotele osawõtlikult.

Imeks pannes waatas naine üles. Ta ei olnud enne juurde tulejat näinud.

— Mure! wastas ta küsiteledes. Õiguse pärast ei ole see mure, mis mind siin haleduse ja härdusega täidab. Selle mure sees on palju armsaid mälestusi, mis ma õieti oma kinnituseks ja troostiks pean, kui neid eksitamata rahulistel silmapilkudel oma meelde tuletan. Siis tulewad wanad wiisid meelde, paremat sõnad suhu ja ilma tahtmata woolawad nad ühes koos üle huulte.

— Siis on sul mitmekesised päewad selja taga?

— Jah, ma olen õnne ja õnnetust näinud; ilusad on mu õnnepäewad, aga rasked ka walupäewad olnud.

— Ka mina olen mõlemaid näinud, rõõmu ja kurbtuse päiwi. Mida õnnelisemad nad olid, seda murelikumad nad pärast tulewad. Rõõm ja kurbtus kaksik wennad.

— See on tõsi, kõneles naine tasa. Mida suurem õnn, seda raskem õnnetus, mis selle järele tuleb. Minul oli armas abikaas, kallis lapsuke, kena maja, ma olin õnnelik — sääl kiskus wali saatus nad kõik korraga minu käest ära—

— Sa jäid neist ilma? küsis Wotele ärituses.

— Ilma. Ei ole neid enam siin ilmas näinud.

— Kas oled neid ka otsinud?

Otsin ööd, otsin päewad,
Otsin ööd õnnetumad,
Otsin päewad päratumad,
Köndsin mäed määratumad,
Köndsin orud orgilised,
Köndsin käärud kärnilised.
Kuuke paistis heledasti,
Mina teda teretama:
Tere kuuke, kumer kübar!
Sina kõnnid kõrgeessa,
Sina paistad palju maada
Kas sa nägid minu meesta,
Minu meesta, minu tütart,
Siidisukka, kulda kinga?
Kuu ei wõinud wastust anda,
Köndis kõrgelt, waatas waikselt.
Tema waiksest waatest mõistsin
Manalas mu mees ja tütar —

Wotele oli liigutatud. — Ka minult ei ole ilmas wähem riisutud, ütles ta niiskeil silmil. Aga, ma usun, et keegi mu armsatest omastest weel elus on, ehk ma küll mingit nõuu tema ülesleidmiseks ei tea. Ma olen selle-pärast siia rändanud, sest et siin külles üks kuulus tark üteldi olema. Wahest tead sa teda mulle juhatada; ta nimi olla Aru eit.

Wana naine kuulas terawalt, sest ta kuulmine oli juba raskeks jäänud. Ta tahtis praegu üteldo, et tema see otsitaw tark on, kui äkisti üks noor Liiwi sõjamees ratsa hobuse seljas nende poole kihutas.

31. Tema see on!

Imestades waatasid wanakesed tulija poole ja wahe-tasid siis küsiwaid pilkusid. Mis oli wõõral mehel, kes muud ei wõinud olla kui waenlane, siin tegemist? Oli sõjakära jälle lahti ning ähwardas isamaa werega kaetud pinda ikka weel werewalamine ja lõpmata häda?

Ratsamees tuli otse kohe wanakeste poole, astus kingu rinnal wahutawa hobuse seljast maha ja tuli lahke näoga waatajate poole. Koer, kes urisedes wastu läks, kargas sõbralikult saba liputades tema najale üles.

— Mis juhtumine toob wõõra sõjamehe meie juur-de? küsis Wotele tulejalt.

— Kõige päält kiitus ja tänu Taarale, kes mind kord oma inimeste sekka saatis, ütles sõjamees kõlawal peenel häälel. Siis olen ma nüüd tõesti peastetud, ja päälegi weel tuttawa juures. Auus hallpea, waata, kas sa mind enam ei tunne?

Sellega wiskas ta wõõra mantli oma õlade päält ja laia kübara pääst. — Ärge kartke neid riideid, need olen ma häda pärast enesele selga pidanud panema. Nüüd on nende teenistuse aeg otsas ja ma ei taha neid enam kanda.

Imestades waatasid wanakesed imekena noore neiu otsa, kes sõjamehe riietest wälja oli tulnud. Wotele tunnistas teda terawamalt, sest see nägu oli talle tõesti tuttaw.

— Ah, nüüd tunnen ma sind, kallis neiuke, hüüdis wanake wiimaks häkisti. Sa oled Soontagana wanema tütar. Tere tulemast — —

Soontagana wanema tütar? imestas tark, ja tegi sääl juures niisuguse näo, nagu ei tahaks ta teda sugugi näha. See nimi näis teda nüüd niisama haawama, nagu kord Wotelet, kui ta Waiket esimest korda Soontagana hiiel oli näinud. Seda oli ka tütarlapse terawad silmad tähele pannud. Lahkesti pööris ta enese wana targa poole ja ütles talle meelitades: — Ära põlga mind, ma olen ennegi näinud, et Soontagana nimi nukraid nägusid sünnitab. Sääl juures waatas ta Wotele otsa, kellele esimene kokkujuhtumine weel elawalt meelde tuli.

— Ära pahanda, kõrge neitsi, sõnas wanake wabandades. Sel korral oli küll nii, aga nüüd on kõik asi teisiti: Ma olen lepingut ja rahu teinud, mul ei ole Soontagana wanema soo wasta enam midagi waha. Aeg on arutust teinud. Tule siia, sa oled mulle kallis. Ma tunnen su tublit —

— Mina ei ole ju Soontagana wanema tütar, ütles Waike jutu wahele. — Aga see on nüüd kõrwaline asi. Nüüd olge hääd inimesed ja juhatage, kust ma Leolasse ehk mõnda teise linna saan, et oma kõigeparemale sõbrannale ja wangi seltsilasele abi saata. Ma ei wõi enne rahule jääda, kui ta peastetud on; ta on ühe hirmsa inimese ülewaatamise all ja see kalamees ei wõi teda mitte peasta.

Wanakesed ei saanud kumbki tema poolikust kõnest aru, mispärast ta neile siis oma põgenemise lugu täiesti pidi seletama.

— Aga kes oli siis sinu peastja? küsis Wotele.

— Mitte ma ei tea. Ta ei ütelnud oma nime ega kõnelenud sellest midagi. Öö otsa sõitsime ühes; hommikul tõi ta mu tee pääle, juhatas kõik teed kätte, mis isamaale wiiwad ja tõotas isi tagasi minna mu sõbrannat ka ära peastma. Kui ma teda tänada tahtsin, läks ta rahutuks, ütles madala häälega; „Hääd õnne elada, meie ei näe teineteist siin ilmas enam!“ ja kadus siis enne metsa wahele ära, kui ma teda tagasi sain hoida. Ma usun küll, et ta Leidat peastma läheb, aga see julgustükk wõib ta elu maksta ning minu sõbranna wangipõlwe weel raskemaks teha, mis juba nüüdki küll hirmus on. Mõtelge ometi, tema oma isa on ta sinna wangi wiinud ja walwab nüüd suure hoolega tema järele. Aga ma ei usu ilma pealgi, et niisugune isamaa-äraandja nii hää tüdruku isa on, nagu waene Leida ise usub.

— Leida, Leida! Seda aruldast nime olen ma juba kuskil kuulnud, ütles Wotele järele mõteldes.

— Leida on ta nimi jah. Ta on enne Saaremaal tornīwahiks olnud, siis toonud Soontagana wanem Wotele ta enese juurde — —

— Wotele! hüüdsid mõlemad wanad nagu ühest suust.

— Nõnda kõneles ta. Aga tema isa nimetas ennast Pandaks.

— Pandaks! oli jälle kahe hääleline imestuse hüüd. Wana tark wärises üsna. Seda ei pannud suures ärituses aga kumbki kõneleja tähelegi.

— Kas sa oled teda näinud? küsis Wotele.

— Jah, juba sel ööl, kui ma Salumäelt Soontaganasse läksin, leidsin ma tema ühe wõõraga linna teed luuramast, nüüd on ta Taaraaias Koiwa kaldal, kus mina wangis olin.

— Kus on siis see neiu, kelle ta sinna wiinud?

— See on praegugi weel sääl wangis. Temap minu hää sõbranna Leida ongi, kelle peastmiseks ma abi tahan paluda.

— Kas ta on Soontagana sõja ajal metsas käinud, ja säält ära wiidud?

— Seda ta rääkis küll. Metsas olnud üks külmetanud wanake suure koeraga. Isa tulnud talle sääl järele ja toonud ta Liiwi kantsi.

Wotele keha wärises.

— Kas ta oli sääl midagi ära kaotanud? küsis ta pehmel häälel edasi.

— Oma kalli käerõnga, mida talle üks noor sõjamees kinkinud ja sõle mis ta ema mälestus olnud — —

— Tema ema mälestus! Wotele tuikus jalgade pääl. Ta ei kõnelenud sõnagi, ei saanud kõnelda. Nii ei olnud enam kahtlust, et see wangis neiu otsitud piiga, tema tütretütar on. Häkiline rõõm ja kartus panid ta südame waljult tuksuma.

— Mis sul on? küsis Waike muretsedes.

— Ei midagi! Mina olin see wana külmetanud mehike, keda ta metsas näinud. Tema läbi olen ma elus ... tänu liigub mu südames — ma tahaksin teda näha ... ta peab peastetud saama ... Õnnistatud olgu see paik, kus ma seda sõnumit kuulen. Siin olen ma noores eas oma esimesed õnnelised silmapilgud ära elanud, siin näen ma ka weel wanas eas õnne ... näe „neid lõhesid säält selle pärna sees — need olen mina häil päiwil sinna sisse lõiganud ...

Wana naisterahwas waatas seda kuuldes imelise elawusega rääkija otsa. Ka tema tundis selle puu lõikamise lugu — see oli ka tema noorepõlwe õnne ajal sündinud, kus juures ta nüüd oma kadunud õnnepäiwi käis meelde tuletamas.

— Kas sina oled need haawad puu sisse teinud? küsis ta põnewalt, ja millal?

— Mina jah. Siis kui ma oma armukest siin esimest korda kaenlasse wajutasin ja kui ta mulle truudust tõotas.

— Ja sulle wõidupärja terwe sõjawäe ees pähä pani? ütles naisterahwas edasi.

— Kas sina ka seda lugu tunned? küsis Wotele.

— Tunnen küll, wastas ta särawail silmil.

— Kes sa siis oled?

— See, kes sulle pärja andis — —

— Linda! Sa oled Linda, mu südamest armastatud naine! Kas see wõimalik on? Sa elad weel?

— See on wõimalik, ma elan nagu näed. Waata mu silmi, kas sa neid oled unetanud?

— Jah, sa oled mu Linda, ma tunnen sind jälle. Jumalad, kui hääd teie olete . . . Taewas, mu õnn on otsata . . . wõi sind pidin ma weel nägema, kes wõis seda uskuda!

Waike ei wõinud oma pisaraid tagasi hoida, kui kahe kulupää silmad liigutusest ja rõõmust niisked nägi olema. Ta mõistis, mis inimlik süda niisugusel silmapilgul tundis, sest ka tema oli oma isa leidnud. Inimesed olid küll wanad aga südamed noored.

— Kes on siis õieti Wotele, küsis Waike wiimaks tasa. Ma olen seda nime tihti kuulnud.

— Wotele, mu laps, oli kord Soontagana wanem, enne sinu isa, wastas wanamees. Ja see mees olen mina ning see siin minu naine, kes sinu isast ära saime aetud. Sellepärast olime sinu wastu hakatuses mõlemad külmad.

— Aa, nüüd ma märkan, ütles Waike. Aga mina ei ole ju sugugi see mõeldud wanema tütar. Soontagana emand tunnistas mulle surmawoodi pääl, et ma ta kasutütar olla, keda ta ühelt wanemalt sellepärast ära lasknud warastada, et see tema teenija tüdruku, kes ühe endise waenlase tütar olnud, enesele naiseks wiinud. Õnne kombel leidsin ma oma isa üles, kelle juurest wangi sattusin ning nüüd just ühe kalamehe armu läbi ära peasin. Minu kasuema andis mulle weel selle sõle, mis mu ema päran-

dus olla ja mida ma sellewärast siiamaale ta mälestusefs alal olen hoidnud, ehk ta küll juba nii kauast ajast mulla all hingab, et mina teda ei ole näinudki.

Ta oli oma emast päritud sõle wana naisterahwa kätte annud, kes wärisewa kätega seda sõlge tunnistas ja siis suures liigutuses ta oma leitud abikaasa silmade ette tõstis. —

— Kas tunned weel seda sõlge? küsis ta rõõmuga.

— Püha hiis! See on see esimene asi, mis ma sulle mõrsjapõlwes kinkisin. Ma tunnen teda weel. Kust sa ta kätte said?

Liigutatud naine näitas Waike pääle. — Mina panin ta oma tütre kaela, ning temaga ühes kodus ka mu sõlg. Jumalad, mis ma aiman — kui see õige oleks. — Mis oli su ema nimi, kallis laps? küsis ta Waikelt.

— Linda, ütles mu sureja kasuema, wastas Waike,

— Ja kes on su isa?

— Lembit, Leola wanem, seda tunnistas see, kes seda teadis.

— Lembit ja Linda! Tänu kõrgele Taarale. Waike, Waike, tule siia. Need on minu tütre silmad, sinus woolab meie weri — sa oled meie laps! Mäherdune õnn. Wotele, mu armas Wotele, tule ja waata oma lapse last! temap ta on tõesti!

Neid tundmusi, mis nii suur ootamata õnn lapse ja wanemate südames liikuma pani, ei suutnud sõnad seletada, waid sellest kõneles ütsi sõnata südame ja pisara keel. Need, kes elus kõik olid kaotanud, mis inimesel kaotada on, leidsid ühe korraga jälle pea kõik — see õnn oli otsata!

Kui esimene rõõmu tuhin waigistatud oli, tuli Waikel jälle oma hää sõbrauna meelde ning hakkas nõuu pidama, kuidas tema peastmiseks abi saata.

— Sa oled õiglane ja hää, mu kallis lapsuke, ütles Wotele liigutatult, et nii oma sõbra eest muretsed. Ma

tahan kõik teha, mis võimalik, et ta peastetud peab saama. Sina ja meie mõlemad peame temaga kokku saama. —

— Oh kuidas saab ta ennast rõõmustama, kui ta teada saab, et mina oma wanemad olen üles leidnud, hüüdis Waike.

— Jah, ta saab ennast weel rohkem rõõmustama, kui tema oma wanemaid ja ka oma armast õde näeb, keda ta siiamaani kui truud sõpra armastas! lisas Wotele õnnelikult naeratades juurde.

Waike waatas küsiwalt ta otsa.

— Sa ei saa minu jutust wist aru?

— Ei saa. Ütle selgemini!

— Leida, sinu truu sõbranna, on sinu õde ja meie mõlema tütar, ütles Wotele kindlalt. Seda tunnistawad need ehted, mis ta Soontagana metsa ära on kaotanud. Waadake, kas nad pole ühesugused!

Sellega andis ta kallid ehted ema ja tütre kätte. Ema tundis sõle ära. — Taewased wäed, kui see nii oleks!

— Minu õde! minu lihane õde! hüüdis Waike, nagu oleks ta arust ära. Ja mina ei märganud seda mitte. Oh, mu süda ütles, et tema mu lihane õde on, ta on ka nii minu nägu, et meid wõõrad ei tunne — ei tunne omadki — oma wendki.

Ja selle juures tuli talle ta kasuwend meelde, kelle kaotamisest ainult nende ühesugused näod süüdi olid. Kurwalt langesid ta silmad sõjamehe mantli pääle, mille taskust midagi hiilgawat wälja paistis. Ta läks lähemale ja tõmbas selle säält wälja. See oli hõbedast mõõgapära. Terawasti ja kaua wahtis ta seda ehteasja ning ei kuulnud ega näinud oma õnnelisi wanemaidki enam, kes teine teisele hellaid sõnu kõnelesid, nagu oleksid nad weel noored armastajad, kes teineteisele armastust awaldawad ja truudust tõotawad.

Häkisti äratas neid sellest olekust Waike wali kilkamine üles. Hõbedane mõõgapära oli ta käest maha kuk-

kunud, ta seisis nagu kiwisammas paigal ning alles mõne silmapilgu järele küürutas ta ennast, et maha langenud mõõgapära jälle ülesse wõtta.

— Armas lapsuke, mis sul on? küsisid wanemad.

— Tema mõõgapära? Tema, tema!

— Kelle tema?

— Minu kasuwenna, Wambola! kõneles Waike ühe hingega.

— Wambola, aa — seda tublit poissi ma tunnen, ütles Wotele kiites. Oh kui hää meelega näeksin ma teda siin. Meie oleme temaga seltsis palju isamaa kaitsmiseks tööd teinud,

— Sina oled Wambolaga koos olnud! hüüdis Waike

— Jah, ta on auus noormees — —

— Kus ta nüüd on? Kas ta elab weel? Kust sai tema mõõgapära siia selle kuue tasku?

— Aga laps, sa küsid nii palju, et mul nende küsimiste wastamiseks mitu suud tarwis läheb, kostis Wotele naerul. Kus ta on ja kas ta weel elab, seda wõid sa ju ise paremini arwata. Kas see mõõga tükk siis ei kõnele? Kes tõi sulle selle mantli ja kes peastis su wangist?

— See oli üks wõõras — ei tea kes!

— Kuis wõis wõõras, kes sind ei tundnud, sind peastma tulla? Kas sa tema nägu ei näinud?

— Üksi pimedas, nii et ma teda praegu enam ei tunneks.

— Noh, siis oli ta ju Wambola. Ma tunnen teda sellest küllest hästi — —

— Wambola, Wambola, sina olid jah, oh ma pime, et ma sind ära ei tundnud, hüüdis neiu ja ta silmad sätendasid imelikult. — Aga ei — ei, tema ei olnud ta mitte, ütles ta kurwalt sinna juurde — oleks ta tema olnud! —

— Miks siis mitte?

— Tema ei salli mind, ta wihkab mind, — ta on tõotanud, et ta mind iialgi ei taha näha — — oh, tema ta ei wõinud olla.

Nüüd jutustas ta oma kurwa loo wanematele otsani ära. Kõik olid sellepääle natuke aega wait. Siis ütles isa Wotele:

— Wambola oli see siiski, seda usun ma kindlasti. Sellepärast lahkus ta ka sinust enne kui sa teda ära wõisid tunda. Tema armastab sind wistist nii, et sinu eest kõik ohwerdab. Ta on üks auus hing. Meie peame ta üles leidma. Ta ei tea wistist praegugi mitte, mis eksitus teie wahel on. Trööști ennast! Sinu isa wõib sõjawäega talle appi minna. Ära kurwasta — Wambola peame üles leidma ja oma lapse ning sinu armsa õe peastma. Nüüd aga kõige päält su wapra isa juurde. Ma pean seda meest nägema, pean teda oma rinnale wajutama, teda — oma lapselapse isa — Eesti tublimat päälikut ja suuremat sõjameest! —

Waike mõtted olid oma armsa kasuwenna juures. Kui õnnelikuks tegi see mõte teda, et ta kõige armsam inimene siin ilmas ta peastja oli. Oh, et ta teda juba enne ära ei tundnud! Ja kui suur igatsus oli tal nüüd oma dekese järele, kes wangis priiust igatses ja nagu keldri taimeke ilma kalli kuldse wabaduse päikese elustawate kiirteta kolletas — närtsis.

Wana kuulus Alliste tark „Aru eit" oli ikka weel kahe wahel, kas kõik, mis silm nägi ja kõrw kuulis, õige ja ilmsi pidi olema. Nii suurest õnnest ei olnud ta undgi näinud, kuis pidi ta paari silmapilgu aja sees sellega nii wõima ära harjuda, et ta teda täiesti wõis uskuda. Ta oli harjunud wiletsusi nägema, oli lootuse paremate päewade kohta kaotanud — ja nüüd — nüüd on ta armas kadunud mees korraga tema ees ja ta lapselaps, keda ta

weel elus enne ei olnud näinud, aga kellest ta tütre pilt wälja paistis! Ülemäärane õnn tegi ta üsna segaseks. Ta ei teadnud, mis teha. Nutt ja naer, haleduse ja rõõmupisarad wahetasid tema näol küll tihedamini, kui tujuka lapse juures.

Teisel päewal läksid kõik kolm Sakala wanema Lembitu linna poole. Tema wõis üksi abi saata ja oma tütart kui ka Wambolat peasta, kui see mitte weel hiljaks ei olnud jäänud.

32. Metsal kõrwad.

Sügawas mõttes uitis Wambola Läti tundmata metsades ümber. Ta süda oli iseäralikult liigutatud. Ühelt poolt kitis teda ta südametunnistus hää töö eest, teiselt poolt jälle rõhus walus tundmus tema rinda, et ta jälle oma kõige armsamast, kelle eest ta oma elu mängu pääle oli julgenud panna, pidi lahkuma. Ta mõtles selle aja pääle tagasi, mil ta weel kui süüta lapsukene oma õega wanemate kodus oli mänginud ning neist muredest, mis nüüd ta rinda rõhusid, aimatagi ei mõistnud. Kui hää meelega oleks ta nüüd oma peastetud õe kaela langenud ja tema rinnal rõõmupisaraid walanud, aga see oli tema liig selgete sõnadega enesest ära tõuganud. Mis selle põhjus oli, seda ei jõudnud ta wälja arwata — see oli suurem kui mõistatuste mõistatus. Siis näitas tal ühe korraga jälle kõik selge olema: Ta õde põlgas teda sellepärast, et ta teda, oma lihast õde, armastas! See oli ka tõesti häbistaw ja jäle ta enesegi meelest ja sellepärast wõitles ta kaua iseenesega ning lahkus oma õest selle kindla otsusega: Jialgi ega ilmas ei pea ta silmad mind nägema, sest seda ei jõua ma ära kannatada, kui need silmad mind nuhtlewad, milledest ma oma maapäälist õnsust otsin Ja ometegi nuttis ta selle otsuse juures walusaid pisaraid.

Aga nii pidi see olema. Tal oli suur kohus täita, mis ta oma õele lubanud ja mis ta pühaks pidas. Tema sõbranna pidi peastetud saama!

Päew oli juba kolm korda sest ajast looja weerenud, kui ta oma õe Taara-aia linnast wälja tõi. Jälle oli pimedus maad katnud ja Taara oma kõrgel telgil tähed põlema süütitanud, kui Wambola Koiwa jõe kaldal mööda metsa alust kõndis ja uut põgenemise ja peastmise plaani tegi. Ta oli selle juures nii sügawas mõttes, et ta enese ümber midagi ei kuulnud ega näinud. Ta mõtted läksid wiimaks nii elawaks, et keel neile sõnu laenas.

— Waike sõbranna pean ma ka peastma, rääkis ta iseeneses. Seda olen ma talle lubanud, seda pean ma ka täitma — ma tahan ka täita, hää meelega, rõõmuga, on ju ometegi minu õe kõige suurem soow, ja tema soowisid täidan ma ka siis, kui ta mind ka näha ei taha, mind põlgab, wihkab! —

Ta jäi kuulatama. Oli nagu oleks üks „haa!" ta kõrwu kostnud. Aga kõik oli wait. Kes wõis siin pimedas metsas ka muud olla? Ta waigistas oma ärritatud meelt ja kõneles natukese aja pärast edasi: — Waenlased on liikumas, pea lähewad nad Eestimaale, aga meie mehed on neid walmis wastu wõtmas, olen neile sõna saatnud — nüüd on wahest paras aeg. On küll ülekohus, kui ma neile wastu ei lähe ja ühes ei sõdi teiste isamaa poegadega, aga mu tõotus käib see kord isamaalise kohuse ees. Kui waenlased kodus on, siis on raskem nende linna peaseda; nüüd wõib see kergem olla.

Jälle arwas ta üht häält kuulma, aga kui ta kuulatama jäi, siis oli kõik wagune. Warsti oli tal see eksitus meelest läinud ja ta kõneles jälle iseeneses edasi: — Ma tahan oma kalamehe mundri jälle selga panna ja Taara-aia linna all Koiwa jõel jälle kalu püüdma hakata. Wahest leian pärast aega Leidat — nii wist ta nimi oli — ära peasta. Seda ei wõi ometi keegi märganud olla, et

ma wahe ajal kadunud olin. Kardetaw see lugu küll on, aga mul ei tule praegu ühtegi paremat nõuu meelde.

Sügawas mõttes astus ta edasi. Kui kõik wait oli jäänud, tuli pimeda metsa alt üks kogu weikese lagendiku pääle wälja. Ta nähti õige rõõmsas tujus olewo, sest ta õerus käsa — wõi oli see ka wahest külma pärast. Natuke aega waatas ta ettewaatlikult enese ümber, siis naeratas ta waikse, aga siiski koleda häälega:

— Ha, sa waene rebane! Wõi seesama hulgus minu wangis-tüdruku waras oligi. Ja tal on nõuu weel Leidat ka ära warastada. Ahaha, saab näha, kuidas ta sellega walmis saab. Ta tahab Koiwa jõele linna alla kalu püüdma minna, kus ta ennegi kalapüüdjana olnud. Ahaha! Ja keegi meist ei mõistnud kalamehe pääle arwata, keda küll igamees kadunud leidis olema. See on esimene hää leidus! Kes oleks seda ette mõistnud arwata, et ma ühe noolega kaks kärbest lasen. Salakuulamise reis Eestlaste maale läks paremine korda kui ette arwasin, sest tüdruku waras tuli ise kätte. Ma oleksin ta siinsamas surnuks wõinud teha, aga see oleks wähe nalja teinud. Las' ta aga wargile tulla! Sääl peab ta nägema. Nüüd kohe koju ja kalameest wahtima! Salakuulamine wõib kus kolmkümmend jääda. Kas ma oma isandatele siis ette luisata ei oska, mis nende meeli kõdistab. Mis mina sellest siis saan, et ma ennast nii wäga waewan. Oo, ärge arwake, te narrid Sakslased ja Liiwlased, et Panda oma naha wõileiwa eest turule wiib! He, Panda mõistab elada!

Ja sellega läks Panda tagasi. Tema tee wiis teda linnasamasse poole, kuhu Wambolagi tõttas. Waene Wambola ei aimanudki, et ta saladused kõige suurema waenlase kõrwu olid ulatanud.

33. Hirmus öö.

Kaheksa päewa oli Leida juba üksi wangis ära elanud. Waike kadumine oli niisamuti temale kui ka teistele aru-

saamata. Linna rahwas kõneles sellest mitmesugused lugusid, ilma et tõsist põhja oleks teadnud. Wahid, kes kõige rohkem teadsid pidasid hoolega oma suu, et süüd nende kaela ei langeks. Nii jäi Waike kadumine esiotsa weel kõigile mõistatuseks. Kaheksa päewa jooksul olid jutud temast ka juba waikima hakanud, sest kõnelejatele polnud kadunud neiu kuidagi moodi tähtjas. Leida meelest ei ununud see lugu aga ilmsi ega unes. Ta kõige parem sõbranna, ainus usaldataw süda ja saatuse seltsilane, oli ju Waikega kadunud. Nüüd oli ta wangipõli mitmekordselt nii raske. Aga ta teraw mõistus andis talle seletust, kuidas põgenemine wõimalik olnud. Selles seletuses kinnitas teda just ka see, et kalamees nüüd kadunud oli. Ta ei kahklenud selle üle sugugi, et ta kalamehega ära oli põgenenud. Ta oli südamest rõõmus, et see neil korda läinud. Siia maale oli ta kartes põksuwa südamega üle linna müüride ümberringi maale waatnud, et näha, kas Waiket ja kalameest mitte wangi wiisi tagasi ei tooda. Nüüd hakkas ta rahulisemaks jääma, sest kaheksa päewa järele ei wõinud neid ometi enam kätte saada. Täna kõndis ta jälle wäljas ja saatis südames waikseid tänupalweid oma kodumaa jumala Taara poole sõbranna peastmise eest. Ta teadis ju, kui tema sõbranna peastetud on, siis ei puhka see enne, kuni ka temale priiuse päike paistab ja tema jalad kallil isamaa pinnal kõniwad.

Nõnda mõteldes lõi ta silmad üles. Ilm oli juba widewikuks minemas, mis täna iseäranis wara kätte jõudis, sest paksud pilwed katsid juba hommikust saadik taewast ja kõle tuul puhus üle pool raagus metsa. Tumedal kohinal tantsisid jõe laened tuule käes mere poole ja harwad jäätanud wihmapiisad langesid kabisedes maha. Jõe kaldal talitas üks mees lootsiku juures. Neiu silmad jäid kui kinni naelatud selle mehe poole waatama: see oli ju seesama kalamees, keda ta enne nii tihti sääl kohal näinud ja kes Waike kadumisest saadik ka kadunud olnud. Leida süda tuksus waljusti. Siis oli ometi ta arwamine õige! See kalamees oli Waike ära wiinud ja tagasi tulnud, wististi ka

teda peastma. Mis oleks ta siis muidu siia tulnud? mõtles ta. Elawa rõõmuga wõttis ta oma walge rätiku kaelast ja lehwitas seda tuule käes kalamehe poole. Wististi oli kalamees seda näinud: ta waatas natuke aega enese ümber, wõttis siis lootsiku seest hulga nöörisid üles ja näitas siis käega linna müüri poole. Terane neiu arwas, et see nöör teda müürist pidi alla wiima ning näitas käega toominga pääle, mis juba kord enne nööri otsa hoidnud, ja siis alla laenetesse. Kalamees nikutas päägа ja pani käe suu pääle. Warsti kuulis neiuke ime osawat ronga häält. Ta waatas ülesse, et karjuwad lindu näha, aga ei silmanud midagi. Kui ta silmad jälle kalamehe pääle lõi, näitas see käega enese pääle ja tegi teist korda sarnast häält. Nüüd märkas neiu, et see kalamehe hääl on, mis ta wist walmis olemise märgiks tahab parajal ajal kuulda lasta. Ta tahtis praegu märgata anda, et ta neist märkidest aru saanud ja ennast walmis katsub panna, sest täna ööse wõis ta weel põgenemist katsuda — Pandat ei olnud mitu päewa enam kodus näha olnud, ja teised ei wahtinud teda nii terawasti — sääl kõlas häkisti jäme ja läbilõikaw passihääl talle hirmutades kõrwu:

— Mis sa siin teed, tüdruk? küsis hääl.

Ehmatades pööris Leida ümber. Ta ees seisis isa Panda.

— Isa, kust sina nii häkisti siia said? küsis ta meelitades, kui ta ehmatuse üle oli wõitu saanud.

— Eks ma ka ronga keelt tulnud õppima, ütles ta hirwitades, et neiul wärin kehast läbi käis. Kes see tiiwuta weeronk sääl peaks olema? Laulab kenasti! Äh?

— Ma ei saa aru, mis sa räägid, ütles neiu wärisedes. Ja ruttu jooksis ta tuppa.

Pikalt jõudsid pilwed üle metsa ja maa ning katsid ilma kõige oma wiletsuste ja hädadega paksu pimeduse warju. Leida oma wiletsas wangikojas ei sanud suure ärrituse

pärast muud teha kui nuta. Tänaneöö peitis ju nii palju sündmusi ja saladusi oma pimedas süles, et siin tukswal neiu rinnal wõimata oli rahule jääda. Pikkamisi wenisid silmapilgud lootuse ja kartuse wahel mööda. Wäljas kohas winge tuul sügiselises metsas ja terawalt kuulasneiuke iga häält, mis tuulekohina sekka kajas, et siis tundmata kalamees teda lootsikuga all jõe ääres põgenemisele ootab. Aga tal ei olnud ju wõimalik põgeneda! Ja kui wahid ta peastja kinni wõtaksid, siis on kõik kadunud. Need mõtted panid ta wärisema.

Mida rohkem ta selle pääle mõtles, seda selgemaks talle läks, et ta ära peab põgenema ja — weel täna öösi — nüüd kohe. Ta ei teadnud ju, mis aeg oli, sest öö oli pime ja taewas tähtita, ja ootamine oli aja ka hirmus pikaks teinud. Juba tõmbas ta enesele sõjamehe kuue selga, mis ta enesele ammugi põgenemise tarwis walmis oli muretsenud ja tahtis praegu tasa wälja uksest lipsata, jõe äärde jooksta ja sääl märki anda, et ta walmis on kui häkisti kaunis käre kahe mehe kõne ta kõrwu puutus. Ruttu waatas ta läbi ukse luugikese, mis päewa walguse andjaks oli, pimeda öö sisse wälja. Pimedus ei lasknud midagi näha. Ta oli selle üle rõõmus ja jäi ootama, kuni kõnelejad ära kaowad. Aga ta oli ennast rängasti petnud. Kõnelejad tulid otse maja poole. Ta kargas ukse päält kõrwale ühe tühja tonni taha, wõttis ruttu kuue enesele pää üle ja kuulas hinge pidades. Waewalt oli ta sellega walmis, kui uks kääksus ja kaks meest eeskotja astusid.

— Kas wang kodus? küsis teine, kelle Leida ta häälest ära tundis. See oli Panda, tema isa.

— Ma tahan kohe waadata, wastas teine mees Läti keeles.

— Oota natuke, ma tahan sulle enne weel midagi kõneleda, ütles Panda tasase häälega. Täna pead sa walwas olema, meil on üks imelik linnd kinni püüda. Päewa on ta waene kalamees, öösel karjuja ronk, kes meilt ühe wangi juba ära warastas ja nüüd teist tahab warastada.

— Ma ei saa su jutust aru, ütles wööras hääl.

— Kas sa üht kalameest ei ole näinud, kes siin jõe ääres igapäew kalu püüab?

— Ah jah, seda tolat, olen küll näinud, Nüüd ei ole tema aga mõni aeg silma puutunud.

— Waike kadumisest saadik mitte, aga täna on ta jälle siin.

— Mis siis selle kalamehega on?

— Sina loll ei saa ikka weel aru. Ta on see, kes Waike siit ära wiis ja nüüd tahab ta ka Leida ära wiia. Öökulli karjumisega annab ta tüdrukule märki, mil paras aeg plagama panna.

— Soo, nüüd saan ma just aru. Ja tema peame kinni wõtma?

— Noh muidugi! Meie jääme walwama. Nii pea kui häält kuulda, siis oleme walmis. Nüüd kohe igamees oma kohale!

Sellega kadusid mehed ära. Wistist oli neil tütarlapse järele waatamine meelest ära läinud, kes wärisedes mõni samm neist eemal kõik sõnad selgesti ära oli kuulnud. — Nüüd ehk ilmaski enam, mõtles tütarlaps ja ta tundis kuidas weri talle jälle pähä tagasi tuli. Ma pean ise peasema ja ka selle peastma, kes minu pärast oma elu wõib ohwerdada. Isamaa jumalad ja isaisade waimud, waadake armuga oma tütre pääle ja andke talle oma abi seks raskeks silmapilguks! Ma tahan eluaja teie tahtmist täita ja õiged teed käia! Taaro, kes sa kõwerust ja ülekohut ei salli, riku waenlaste kurjad nõud!

Kui rääkijate hääled juba kauguse pärast ära olid kadunud, astus ta ruttu ukse juurde, et ööpimedusesse wälja põgeneda. Ta lükkas tasakeste ust — see ei nihkunud paigast. Ta lükkas teist ja kolmat korda, wiimaks kõigest jõust — aga asjata: uks oli tagast kinni pandud! Walus hädakisa libises ta huulte üle. Nüüd oli kõik otsas. Kala-

mehe waritsejad olid ukse kõwasti kinni pannud; ta ei saanud wälja, ei wõinud oma häätegijale mingit märki anda, et häda teda waritseb! Nüüd wõtsid nad tema wisstisti kinni ja tema peasemise lootus kustus nagu langew täheke. Weel kord wõttis ta oma jõu kokku ja waotas täie keha raskusega wastu ust, aga see ei nihkunud. Wäljast tungis talle ronga karjumine kõrwu. Ta karjatas ehmatuse pärast ja kuulas siis hinge pidades. Weel kord rookjus ronk, siis oli natuke aega kõik wait. Korraga tungisid talle mitmed käratsejad hääled läbisegamini kõrwu. Nüüd on kõik sündinud, mis ta ärritatud waim suures kartuses enesele oli kujutanud. Ta meeled kadusid ära, keha läks nõrgaks — ta langes ilma hääleta waljusti külma eeskoja kiwipõranda pääle maha.

34. Ootamata sõnumitoojad.

Wanemate-koosolek Lembitu majas oli lõpenud. Wanemad olid juba igaüks oma teed läinud, et nii ruttu kui wõimalik jälle wäge koguda ja siis ühendud jõul waenlaste wastu sõdima minna. Lembitu juures istusid ainult weel kaks wanemat, Meeme ja Maniwalde, noor Warbola wanem. Kõikide nägude päält paistis sügaw tõsidus. Iseäranis oli Lembit ennast muutnud. Ta oli selle paari kuuga, mis wiimasest õnnetumast lahingust saadik Taaraaia ja Kaupo kantsi all mööda olid läinud, palju wanemaks läinud. Tema julged silmad seisid sügawas pää sees, põsed olid kahwatanud, pikkade mustjate juukste sekka hõbewalged jooned tulnud ja ta sirge, tugew keha nagu wähe kokku wajunud. Mõlemad sõbrad waatasid mures tema tõsiste huulte pääle, kust naer ja nali ammugi ära oli wöördunud.

— Meie jumalad ei ole meile enam armulised, ütles ta tõsiselt, aga ilma õhkamiseta. Miks lasewad nad meie waenlaste hirmsad teod korda minna? Nad toowad

meile ja meie lastele hukatust ja jumalad ei kaitse meid enam! Meie hiisi ja pühapaikasi teotawad nende rojased jalad, meie tütreid ja naisi wangistawad tooreb käed — ja meie jumalad ei nuhtle neid mitte! Kas ma peon wiimaks uskuma hakkama, et neil wõimust ei ole, nagu waenlased kiitlewad?

— Suur päälik, rääkis Meeme, su walu on suur, sellepärast räägid sa jumalatest pahasti. Ma usun kindlasti, et nad meid aitawad. Wõtame weel kord oma jõuu kokku, ja ma olen julge, et siis sinu tütre kui ka teised wangid peastame ja kurja kätte maksame, nagu nad teeninud. Su pää on oma armsa tütre pärast kurbi mõtteid täis. Heida mured maha, meie taludes kaswawad weel poisikesed ja metsades huikawad karjased, kes kord meile tehtud ülekohut waenlastele kümne wõrra kätte maksawad.

— Tõsi nu sõber, ütles Lembit. Meie lootus on meie käewarre rammu ja meie lapsed. Kurb on küll, et mu armas Waike kadunuks jääb ja meie teda peasta ei wõi. Ma ei salga, ma olen teda nuttes taga leinanud; aga mu südant rõhub teine weel suurem mure. See on meie isamaa tulewik. Ma ei silma sääl midagi rõõmustawat. Waenlaste salgad lähewad päew päewalt suuremaks ja tugewamaks; neil tuleb abi kümnest küljest; neil on paremad sõjariistad, millega üks ainus kesktmine waenlane kaks ehk ka kolm meie meest ära wõib surmata. Neil on hirmsad masinad, millega kõige kindlamad müürid maha lõhuwad. Aga lootust ei tohi meie kaotada. Meie peame oma rahwale julgust tegema ja wõitlema — wõitlema oma rahwa, oma isade maa ja oma usu eest. Minge nüüd sõbrad ja kutsuge oma malewa kokku. Kui kuu oma walguse on kaotanud, siis läheme kohe teele. Keegi ei pea meie tulekut waenlaste seas teada saama, mis siiamaale otse arusaamata wiisil igakord waenlastel teada olnud. Peaks keegi waenlastest meid salaja luuramas käinud? Ma nägin kord üht kahtlast meest. — Aga olgu see jutt. Kas on keegi kuulnud, kus meie wangid nüüd peaks olema?

Kumbki ei teadnud wastust anda, ehk nad seda küll mõlemad hää meelega oleks teinud. Tükike aega jäid kõik wagusi sügawasse mõttesse. Igal mehel oli kallis pilt mõtlemise asjaks isamaa wabaduse ning sõjamehe auu ja kuulsuse kõrwal: Lembitul ja Meemel nimelt Waike ja Maniwaldel oma kadunud torniwaht.

Kolistamine ukse taga ajas nad mõtetest üles.

— Kes on weel nii hilja ukse taga? küsis Lembit.

Uks läks lahti; Waike astus sisse.

— Waike, hüüdsid kaks häält ühest suust. —

— Torniwaht! sosistasid Maniwalde huuled.

— Isa, siin ma olen, terwe ja priske, lase mind rõõmupisaraid sinu rinnal walada!

— Laps, mu tütar, kust said sa siia? küsis wanem oma tütart wärisewatel kätel enese rinnale wajutades.

— Ma tahan kohe jutustada. Aga lase mind ka waprat Meemet terwitada. Ta on minu kord surmast peastnud.

Meeme näo pääl lehwis õnnelik naeratus. Ta tahtis kõneleda, aga kaks wõõrast wanakest, kes praegu uksest sisse tulid, tõmbasid kõikide tähelepanemise eneste pääle.

Waike jooksis nende wasta ja tõi nad Lembitu ette. — Siin on mu wana isa ja ema!

Sõnata waatas Lembit selle wana auuwäärt hallipääga mehe ja siis naise otsa.

— Wana Soontagana wanem! hüüdis ta imeks pannes. Sina elad weel! Wõi on see su hää waim? Ja sina hõbepääga eidekene, oled endine kuulus Soontagana emand!

— Ma õnnistan seda päewa, mil mu silmad waprat Lembitud näewad, wastas wanake rõõmsal liigutusel. Ta laugel hiilgas rõõmupisar.

— Teie, mu kalli Linda wanemad! Jumalale tänu! Ja teie toote mulle mu armsa tütre tagasi. Kuidas wõisid nii suured imed sündida? Kus teie siis elasite? Kuidas saite Waikega kokku? Teid arwati ammugi surnud

olewat. Oh, kui nüüd mu Linda weel elaks! Mu rõõm on otsata — — Tulge, mu kallid sõbrad, ja wõtke mu õnnest osa, ta on kolisuur! — — —

Ja Lembit oli ka nii õnnelik, et ta ei teadnud, mis teha. Ta pani neile kümned küsimused ette, aga ei andnud ühegi wastamiseks aega.

Suure imestusega oli noor Warbola wanem Maniwalde kõike seda lugu päält waadanud. Wiimaks läks ta kartlikult Waike poole ja hüüdis talle tasa: „Torniwaht! kas sa mind siis enam tunne?

Waike waatas imestades kena nooremehe otsa ja raputas siis pääd. — Ma ei ole sind kuskil näinud. Kes sa siis oled?

— Kas sa ei mäleta seda tormist ööd Maasika linna lähedal, Saaremaa wäinas?

— Haa nüüd ma tean, hüüdis neiuke rõõmsasti. Sina oled see tundmata sõjamees, kes torniwahi Leida merest peastis. Ma terwitan sind tema nimel südamest.

— Oh mu Leida! Ja noor wanem tahtis ta ümbert kinni hakata. Waike kargas tagasi.

— Sa eksid! ütles ta. Mina ei ole mitte sinu Leida. Su Leida on wangis ja ootab peastmist. Kui ta sul armas on, siis mine ja peasta ta. Ta armastab sind südamest — ma tunnen teda — meie olime truud sõbrad — ta üle walitseb toores käsi —

Imestades waatas noor mees ilusa neiu otsa, kes nii ta wäga armukese nägu oli.

Selle aja sees oli juba wanamees Lembitule mitu asja ära seletanud, millest see häkisti aru ei saanud. — Kas sul oli kaks tütart? küsis ta wiimaks.

— Kaks tütart jah, kaksikud, nii ühte nägu, et emagi nad hällis ära wahetas, Linda ja Salme.

— Jumalad olgu kiidetud, siis on kõik õige nagu ma arwasin! Sinu teine tütar elab ka weel, on Taara-adas

wangis, ühe nurjatuma äraandja käes, kes ennast weel minewal aastal Soontagana wanemaks tegi. Rutta ja katsu teda peasta, enne kui ta otsa saab. Waike teab, kus ta on.

Nüüd pidi Waike oma wangipõlwest, Leidast ja oma peasemisest jutustama. Ta kõneles nii elawalt ja südamest, et kõik sääl olejad liigutuse pisaraid silmist kuiwatades, päält kuulsid. Kes tema peastja olnud, seda ta ei ütelnud. Oh kuis põksusid mõlema sõjamehe südamed, kui nemad need tundmatad peastjad olekſid olnud, kellest Waike nii suure soojuse ja osawõtmise ning tänuliku liigutusega kõneles!

Teisel päewal olid juba kõik reisiwalmistused korras ja kolmandamal hommikul hakasid wäesalgad kokku koguma. Kõige kuulsamal ja suuremal Sakalamaa hiiel oli suur pidu, mida wanem Lembit jumalate tänuks pidas, kes ta lapse jälle tema juurde olid saatnud. See rõõm oli ka kindla wõiduloot use ta südamesse istutanud. Ta tundis eneses ära rääkimata kanget igatsust, oma tütart näha ja peasta, keda ta hällist saadik enam polnud näinud. Niisama kihutas ka jällenägemise mõte Maniwaldet. Ta tahtis teda peasta, tema eest kas oma elu anda, kui Leida siis aga tema pääle niisama tänulikult tagasi mõtles, nagu Waike oma peastja pääle. Mis suuremat palka ja ilusamat auupärga wõis ta siin ilmas weel tahta!

Kõige õnnetum neist oli Meeme. Ta süda ütles talle, et teda mitte õrn armastaja piigakese käsi wõidult tulles ei ehi. Waike waimustus ja soojus oma tundmata peastja wasta oli tema armastajat südant raskesti haawanud. Waike kelle teraw silm seda ka märkas, ei julgenud teda trööstima hakata. Ja mis ta ka oleks trööstinud, tal polnud ju selle jaoks sõnu.

Lauldes läksid malewa salgad mi ema. Waike jäi oma wana isa ja emaga koju.

Kui kõik õnnelikult korda läks, wõisid nad kuue, seitsme päewa järele tagasi tulla.

Kannatumalt ootasid kõik kolm tagasi tulekut. Päew wenis aga päewa järele mööda — sõjamehi ei ilmunud kuskilt poolt. Näis, nagu tahaksid jumalad ootajate kannatust katsuda.

35. Kallilt ostetud priius.

Kalamees oli ka seda näinud, mis ülewel linna müüril sündis. Ta ei teadnud küll mitte, kas see mees, kelle tulek neiu nii ära näis ehmatama, teda on tähele pannud ning ta mõttest aru saanud. Aga lugu näis igapidi kardetaw olema. Ta pidas kaua iseenesega aru, kas katset juba täna öö pimedusel ette wõtta, wõi jätta.

Kesköö oli kätte jõudmas, kui ta wiimaks selle kindla nõuga lootsiku wette lükkas, et oma nõuu täide saata. Ilm oli pime kui kott ehk wihmasadamine küll ammugi üle oli jäänud ja maa natuke kahatanud oli, nii et jalge all kaunis̃te kabises. Tuulepuhumine oli ka waiksemaks jäänud. Niisugusel ööl oli küll kerge sala kõndijat kuulda, aga nagu näis, hakkas ilm jälle kuiwale ja selgeks minema; pealegi oli kuu loodud mis nüüd iga ööse ikka rohkem ja rohkem walgustama hakkas. Nii näis täna tema ettewõtte täidesaatmiseks kõige parem aeg olema.

Enne kui ta lootsikusse astus, kuulas ta weel ümberringi. Kaiwa lehtede kabin ja weike oksade pragin tuli talle kõrwu. Ta waatas terawalt sinna poole, kust hääl tuli. Metsa puude alt tuli üks tugew mehe kogu nähtawale. Wististi oli see teda näinud, sest ta astus otse kalamehe lootsiku poole. Wambola tahtis ta kaldalt ära lükata, aga juurde tuleja hüüdis waeses Läti keeles, et ta kinni peaks.

— Kas siin on Toreida linn? küsis ta käega üle jõe musta kingu pääle näidates. Wambola nägi, et see üks wõõras oli, keda tal waja ei olnud karta.

— Jah! wastas ta. Aga kes sa oled ja mis sa siin nii hilja otsid?

— Mina olen Lätlaste ja Liiwlaste sõber. Ma tahan Toreidasse minna. Wii mind sinna. Ma maksan auusasti.

— Nii hilja ei saa enam sisse. Oota kuni hommik tuleb.

— Minu asi ei salli wiiwitust. Mul on sääält üks tüdruk, üks ilus wang ära tuua. Seda ei pea teised nägema.

Wambola tundis, et palaw üle ta näo käis.

— Kuidas saad sa ta kätte?

— Ma lähen linna päämehe juurde. See on ta ammugi minule lubanud anda. Kui ta aga kodus peaks olema. Tema nimi oli wist Panda.

— Panda! . . . Kalamehe hääl wärises.

— Kas tunned teda?

— Ühte Pandad olen küll näinud.

— Soo, kas sa ei taha teda ülesse otsida ja minu tulekut talle teatada. Ma olen rüütel Arnold. Maksust ei pea sul puuduma.

Wambola ei teadnud, mis pidi tegema. Ta pääs mässasid mõtted. Kord mõtles ta rüütlit jõkke tõugata — aga see ei wõinud teda awitada. Aga, mis siis, kui ta neiukese äratoomise tema hoolde jätaks. Olid nad kolmekesi jälle lootsikus, siis wõis üks häkiline müks rüütli laenetesse heita ja nad olidki peastetud. See oli kõige parem nõuu. Ta oli selle üle rõõmus. Päälegi ei olnud tal kartust kimpu langeda. Olid waritsejad wäljas siis langeks tema nende kätte.

— Auus rüütel, ma annan sulle paremat nõuu, ütles ta, kui see juba kannatamatalt wastust ootas. Kui sa midagi salaja tahad teha, siis ei wõi sa ometi nende

riietega läbi saada. Wõta minu riided; nendega wõid keelmata igale poole minna. Kui Panda juurde saad, siis on asi korras. Mina ootan sind nii kaua lootsikuga jõe ääres. Eesti neiud ei armasta rüütli riideid ja ei tule ühes. Kalamehe riides wõid sa neiukesele ütelda, et teda wangist ära tahad peasta, siis tuleb ta kas wõi ilma otsa ühes. Kas tahad nii?

— Kalamehike! sul on tark pää otsas, wastas rüütel selle nõuga rahul olles. See on hää nõuu, ma ei tea paremat. Anna oma kuub minu selga.

— Siin on paelaft kartsas. Wõta see ühes. Tee ronga häält, siis tuleb wahest see neiu ise, keda sa ära tahad warastada, sind wastu wõtma. Wiska siis teine ots müüri pääle, mis kinni seotakse, nii et ülesse ja alla wõib käia.

— Mina ei mõista ronga häält teha, ütles rüütel kalamehega mundrid wahetades!

— Siis teen mina seda, wastas kalamees.

— Wäga hää!

Tugewal ja osawal käel juhatas Wambola lootsiku linna müüri alla.

Lootsikust kõlas tume ronga karjumine ülesse. Ülewel oli nagu kahinat kuulda. Rüütel wiskas redeli otsa ülesse. Paar korda kutkus ta jälle tagasi. Weel kõlas tuttaw hääl alt ülesse, siin tundis redeli wiskaja rõõmuga, et ots ülesse kinni oli hakkanud. Ta ootas, kas keegi alla ei tule. Kahin jäi wait. Ootaja hakkas redelit mööda müüri pääle kõbima. Waewalt läks see tal korda.

Põnewalt ootas Wambola, mis sünnib. Häkisti kõlasid ülewelt mitmed hääled läbisegamini, nende sekka karjumine ja appi hüüdmine. Rüütel oli hädas. Walwajad pidasid ta tõsiselt kalameheks, kes Leidat tulnud warastama ja peksid teda ilma armuta.

— Panda, Panda, tule appi, karjus ta suures hädas. Sa tead, mispärast ma tulin. Mina olen rüütel Arnold.

— Ahah! kõlas Panda kole naer häbakisa sekka. Andke talle, waprad poisid, kuni ta wagaks jääb. Wõi tema rüütel Arnold! Kas ma sind Alliste metsas ei näinud ja kuulnud, kui sa iseeneses nõuu pidasid. Sina tüdrukute waras. Wõi nüüd on ta kalamees. Andke talle! —

See hääl oli Wambolale tuttaw. Ta mõtles wärisedes selle pääle, kui tema nende kätte oleks juhtunud. Rüütlist enam abi ei saanud ja wiiwitamine rikuks kõik ära. Kui asi wälja tuli, et nad mitte kalameest ei tabanud, waid tõsist rüütlit, siis ei olnud tal enam peastmise lootust. Nüüd ehk iialgi enam

Nagu pool meeletu lükkas ta lootsiku ruttu põõsaste warju ja jooksis häkilist mäe külge mööda üles müüri alla. Ta teraw silm oli päewal ammugi ühe maja nurga katkend müüri näinud. Seda kohta otsis ta nüüd pimedas. Päewa walguses oleks ta näinud, mis kardetaw tee tal jalge all seisis: järsk kaljune mäesein jalge all ja sügaw kiwiorg, kuhu kukkudes wistist enam tõusmist ei wõinud olla. Nüüd oli aga see hirm pimeduse waibas warjul ja ta läks kuutõbise ööränbaja osawusega mööda müüri äärt häkilisel kaljuseinal edasi. Lagunud müüri koht oli leitud. Imeliku julgusega ja kärmusega ronis ta müüri pääle ja oli ühe hüppamisega all. Siin kuulas ta. Kisa, kära ei olnud weel lõpnud. Koleda naeruga käisid kolm neli meest weikse raswa tule walgusel, nende keskel oli üks hingeta kogu. Wärisedes astus Wambola maja seina äärt mööda edasi. Ümberringi walitses pimedus, ainult mõnikord paistis nõrk tulewalgus käratsejate meeste wahelt maja seina pääle, mille ääres Wambola käsi kaudu edasi käperdas. Kuhu pidi ta minema? Seda ei teadnud ta isegi. Hääled tulid ligemale. Teda oli nähtud. Ta pidi põgenema. Korraga nägi ta ühe ukse enese ees. Siin wõis ta warju leida. Ta tõmbas rüütli kübara, mis ta enesele wahetanud, sügawalt pähä ja katsus ust lahti teha. See oli kinni. Warsti leidis ta pimedas suure puu paku, mis risti ukse taha pandud,

üles ja lükkas ta kohe eest ära. Uks läks lahti, ta astus pimedasse kotta. Käsikaudu edasi minnes ja warjupaika otsides komistas ta ühe pehme asja üle maha. Ta katsus järele. See oli inimene. Aga ta näis surnud olema. Wambola raputas teda — ta hoigas — ta elas. Põgenejal polnud temaga ju tegemist — ta pidi enesele warjupaika tagaajajate eest otsima ja tahtis praegu edasi rühkida, kui häkisti maas oleja hääl ta paigale nõidus.

— Kes siin on? Kas sa üks kalamehe mõrtsukas oled? küsis wärisew piiga hääl selges Eesti keeles. Olete te tema tapnud, siis ärge heitke ka minule armu, teie hirmsad werejänulised!

Wambola märkas, kes see õnnetu ukse taga nõrkenud neiu on. Ruttu kargas ta tema juurde, wõttis ta ümbert kinni, tõstis ta üles ja ütles talle hellal emakeelel tasakesti kõrwa sisse: — Mina see kalamees olengi ma ei ole weel mitte mõrtsukate käes — üks teine on sääl, kes ka seda wäärt on. Nüüd aga ruttu põgenema! Mind aeti taga: kui wiiwitame, oleme kadunud. Ruttu, ruttu — lootsik ootab jõe ääres linna all.

Ilma wastust ootamata hakkas ta piigakesega tagasi ukse juurde minema, et säält põgeneda. Aga enne kui nad wälja said, tõmmati uks wäljaspoolt lahti ja kaks meest astusid elawalt Lätikeelt kõneledes sisse. Rutuga tõmbas Wambola neiukese tagasi ja jäi ise ta ette üles tõstetud käega seisma — kõige pääle walmis mis saatus neile osaks määranud.

— Kes ukse lahti on wõtnud? küsis teine.

— Minu arust tuli üks inimese kogu siia sisse.

— Kas kusagilt tuld ei saaks? Siin on ju nii pime, et sõrmegi ei näe suhu pista. Kuidas siis weel wangi peame nägema?

— Oota natuke, ma toon kojast tuld.

— Ma tulen ka ühes. Pimedus on kole. Mul on weel see werine pilt ees, mis praegu wäljas sündis. Küll on meie Panda ka üks tawal mees: tema uurib kõik sala-

dujed wälja. Wõi see kalamees oli wangi waras. Ja kui kenasti ta ennast Saksa rüütliks mõisatis tunnistada! Tema hääl heliseb mul praegu weel kõrwus — see karjumine torkab mulle südamesse — —

— Jänesepüks, tule siis ühes — kui sa nii arg oled.

Hinge pidades seisid põgenejad seina najal nii kõnelejate lähedal, et nende hinge õhku tundsid. Wambola tundis, kuidas neiuke wärisedes tema külge litsus. Juba see oli selge märk, et ta seda leidnud, keda ta otsis. Ja kui soojaks läks ta süda, ehk küll kardetawas seisukohas, kui ta õrna pigistust tundis. Tal tuli oma õde meelde ja waimustusega mõtles ta selle pääle, et ta korda läinud põgenemise järele seda õrna käepigistamist ära on teeninud. Ta tahtis oma eluga selle eest wõidelda.

Paras silmapilk oli tulnud. Mehed olid waewalt mõni samm eemale saanud, kui Wambola neiukese enese järel uksest wälja tõmbas. Ruttu tõttasid nad sõnalausumata sinna poole, kust Wambola üle müüri sisse oli roninud. Aga enne kui nad müüri pääle olid jõudnud, tulid mehed majast suure kisaga wälja. — Wang on kadunud! hüüti seltsimeestele wasta, kes tulelontidega maja poole tulid.

— Kes sinna müüri pääle roniwad? kisendas üks hääl.

Wärisew walgus langes põgenejate pääle.

— Ruttu, ruttu, sosistas Wambola neiukesele. Lase ennast seda nööri mööda alla ja rutta jõe äärde. Mina hoian nii kaua teise otsa enese käes, kui sa all oled, siis tulen ma järele.

Masina wiisil kuulis neiu sõna. Ta mõtted ei olnud weel nii kaugele kogutud, et midagi oleks wõinud mõtelda. Ajawiitmata wõttis ta nöörist, mis Wambola otsa pidi oma käe ümber mässis, kinni ja hakkas alla laskma. Kuidas Wambola ise alla pidi saama, ei mõistnud ta mõtelda ega tulnud ka mehele enesele meelde. Maha laskmine kestis kauem, kui seks aega oli. Linnawahid olid juba wallile järele jõudnud. Sel silmapilgul,

mil ta tundis, et koorm nööri otsast maha saanud, hakkasid kaks tugewat kätt tema ümber. Kaks tugewat meest olid walli pääl ja paar teist ronisid weel ülesse.

Taganege, mis te minust tahate? kas teie ei näekes ma olen? müristas Wambola.

Tumedad raswatule kiired langesid tema rüütli riiete pääle. Mehed hoidsid wähe ehmatades tagasi. — Kes sa oled?

— Kas teie neid riideid ei tunne? wastas Wambola. Need saawad teile kättemaksmist kisendama. Õhtu poolt tulewad raudmehed, kes neid riideid ja seda meest otsiwad, kelle omad nad on. Mis tahate teie wiletsad neile siis wastata? Kas teie weel nende terawat mõõka ei tunne? Tulge mu kallale, kui selleks julgust on!

Need sõnad, mis Wambola hädas kõneles, näisid ka mõjuma. Mehed olid ilma nõuuta ja ei teadnud midagi pääle hakata. Kui tema tõesti rüütel oli, siis wõisid ta sõnad küll tõeks minna. Wambola nägi meeste kimbatust ja ta südames hakkas lootuse täheke paistma. Ta oli küll oma kohut täitnud, aga ta töö oli weel pooleli. Neiu pidi julge olema tagaotsijate eest, siis wõis ta alles rahule jääda. Nüüd wõis ta weel waenlaste kätte tagasi sattuda ning tema siiamaale õnneks läinud peastmise töö weel wiimasel otsal wette langeda.

— Kas teil tüdruku waras käes on? küsis üks müürile tekkiw pää. Panda arwab, et see surnuks peksetud kalamees ikka õige rüütel olnud. Kui tal kalamehe kuub seljast ära kisti, tulid päris Saksa rüütli riided nähtawale. Kas selle mehe seljas ei ole wahest tema kuub?

— Näita siia! hüüdsid nüüd mehed walli pääl läbisegamini ja tikkusid Wambola kallale. Ta teadis, et ta nüüd naljaga nende käest ei pease. Mis pidi ta tegema? Laskis ta ennast otsima tulla, siis leidsid nad tema kalamehe riided rüütli mantli alt, ja siis oli lugu lauldud. Pidi ta wastu hakkama? Selleks polnud tal mingit sõja-

riista. Ja kas pidi siis tõesti üks Eesti wanem siin wiletsate linnawahtide käes oma elu kaotama? See mõte ajas tal were pähä ja nagu lõwi kargas ta kõige lähema mehe kallale, kiskus ta käest sõja kirwe wälgu kiirusega ära ja hüüdis seda enese ümber keerutades: — Tagasi, te wiletsad! Ära siit, kellel elu armas on.

Mehed kohkusid tagasi. Keegi ei julgenud esimene olla. Üks argpüks kargas juba wallilt linna õue, mida wistist ka teised oleksid teinud, kui üks neist mitte Wambola nööri ei oleks silmanud, millega ta Leida alla laskis. Osawasti wiskas ta selle aasaga Wambolale ümber keha ja tõmbas ta häkisti pikali. Wambola andis talle küll selle eest nii tugewa hoobi, et ta üle müüri maha kukkus, aga sääl juures komistas ta ja kukkus ise ka järele. Alt pimedast sügawusest oli karjatamist ja hoigamist kuulda. Mehed walli päält waatasid tulega alla, aga ei näinud muud kui koledat sügawust eneste jalgade all. Säält ei wõinud keegi kukkuja enam eluga üles tõusta.

Kui nad linnawärawast läbi waatama tahtsid minna, mis õnnetumatega sündinud, leidsid nad hirmust wõitlemist eest. Eesti sõjawägi kippus linna sisse. Kohe hüüti mehed kõik unest üles, wärawad pandi kinni ja mõlemilt poolt wõideldi hirmsasti. Kellegil polnud enam aega muu pääle mõtelda kui oma elu hoida ja waenlast linna wärawatelt tagasi tõrjuda.

Surma hirmus oli Leida müüri all järsu mäe rinna pääl oodanud, mis õnne wõi õnnetust lähem silmapilk tema peastjale toob. Ta süda tuksus waljusti neid mehiseid sõnu kuuldes, mis Wambola oma waenlastele rääkis. Aga ta wärises siiski ortusest. Ta oleks wõinud põgeneda, aga seda ei suutnud ta süda teha. Kuidas wõis ta põgeneda, kui see, kes tema pärast nii kardetawa asja ette wõtnud, eluhädas oli? Ruttu ja ruttu katsus ta oma mõtteid koguda ja plaani wälja mõtelda, kuidas oma peastjale abi saata — aga nagu ikka, kus ruttu abi tar=

wis, ei wõinud ka tema midagi wälja mõtelda. Kõik näis wõimata olema. Korraga kukkus üks raske keha prantsatades maha ja weeris mööda mäe külge alla. Ta weri tarretas soontes. Jälle üks prantsak — korisew hoigamine ja niisama alla weeremine. Ta karjatas meeltäraheitwa häälega. Ülewalt paistis tulewalgus, ta teraw silm tundis oma peastja hiilgawast rüütli mundrist ära ja kui ta natuke aega toibunud, jooksis ta nagu meeletu häkilist mäe külge mööda järele. Ta sai ta enne weel kätte, kui ta järsult kaldalt jõkke langes. Ta kuulas. Ülewalt kõlas hirmus kära ja kisa ta kõrwu. Wärisew käsi mehe rinna pääl tunnistas weel wähe liikumist. Nüüd polnud enam aega wiita. Ruttu ajas ta kalamehe lootsiku üles, wedas eluta keha suure waewaga sisse ja lükkas ta kaldalt laenete kätte woogude sisse. Armulised laened kantsid nutja tütarlapse ja tema peastja eluta keha hirmsast wangi paigast edasi. Ta oli prii, aga nii kallilt ostetud priius ei olnud tema meelest kellegi õige priius. Siin polnud keegi muu ta seltsimees, kui wilu tuul ja jõe lained, mis mere poole tantsisid.

36. Tume punkt selgub.

Päike wajus ju otsatu mere peeglisse, kui haige omad silmad lahti tegi ja enese ümber waatas. Pilwe rankade wahelt paistis kollakas, kahwatu kuma halli weepinna pääle ja külm õhk lõõtsus maa poolt merele ning ajas weikest paati ikka kaugemale ja kaugemale mere pinnale. Rõõmus naeratus käis üle nõrga neiu näo, kes oma jõuu randa saamisega ära oli kulutanud, kui ta nägi et ta peastja ometi kord elama hakkab. Ta oli öö ja päewa otsa jõge mööda alla tulnud ja wasta õhtut merde jõudnud. Ta andis ennast täitsa saatuse hoolde, sest kuhu pidi ta ka minema, kui ta peastjal hing rinnus tuksus, aga nii haige oli, et midagi oma ümber ei teadnud.

Päew otsa oli ta tema palawat pääd külma weega jahutanud ehk ta ise sääl juures küll kangesti külmetas. Nüüd, kus ta elumärki nägi, wõttis ta uue jõuga mõla kätte, et randa saada ja päävarju külma ning toitu nälja wasta otsida. Aga ta tundis ära, et tal looduse wäe wasta wõitlemiseks jõud puudus. Rand oli kaugel, öö ligidal, tuul wasta, külm ja nälg käes! Nüüd ei olnud ta elu enam nii odaw. Tal oli suur kohus täita: Peasta, kes teda peastis.

Haige oli wõõrastades enese ümber waadanud. Siis langesid ta silmad Leida pääle. Ta waatas ja waatas ning ta silmist säras õnn. Need naeratawad silmad olid neiukesele nagu tuttawad. Ta süda tuksus iseäraliselt. Mis selleks põhjust andis ja kas ta neid silmi kuskil näinud, seda ta ei teadnud.

— Kas hakkad terweks saama? küsis neiu õrna osawõtmisega ja nihutas enese temale ligemale, et weretuksumist katsuda.

— Kas sa mind enam ei põlga, kas oled nüüd minu wasta jälle hää? küsis haige kõik enese ümber unustades. . Leida kartis, et ta jampsima hakkab, sest neil sõnadel ei olnud tema teades mingit tähendust. Ta wastas kartliku häälega:

Sina oled ju mu elupeastja, mu wabastaja, mu kõige suurem häätegija, kuidas pean ma sind siis põlgama? See ei lähe mul elu otsani meelest ära.

— Kas sa wõid nüüd mind jälle oma wennaks pidada? Ma ei ole sinu wasta iialgi paha mõtelnud . . . sa olid aga minu wastu nii külm, nii kare . . .

— Jää rahule, waene häätegija . . . su meeled on segased . . ma tahan nüüd kaldale katsuda sõuda, sooja öömaja otsida . . . sa pead puhata saama . . . süüa ja juua . . . oh rand on weel kaugel ja tuul wasta! . . .

— Waike, kas sa siis ikka mind meelest segaseks pead?

— Waike! Aa, kas sa mind Waikeks pead?

— Sind, mu ainust armast dekest, sosistasid haige huuled. Ära salga, lase kord oma külmuse jää sulado, ole jälle mu öde . . . ma ei nõua sult ju midagi muud siin ilmas, kui nimeta mind jälle oma wennaks —

— Ao, nüüd ma tunnen sind, hüüdis Leida terawasti ta silmi waadates. Sa oled Wambola, see, kes mind juba ükskord ennegi surma suust wälja kiskus. — Oh, missugune õnn! Jumaled olgu kiidetud, ma olen su jälle leidnud. Oh, kuidas saab tema rõõmustama, kui ta sind jälle terwelt näha saab!

Ja liigutuse pisarad tulid neiukesele silmi.

— Kellest sa räägid, Waike? küsis Wambola nõrgal häälel.

— Waikest, sinu öest. Mina ei ole mitte Waike, waid tema truu sõbranna. Nüüd läheb kord see tume punkt selgeks. Meie oleme nii ühte nägu, et igaüks meid ära wahetab.

— Sina ei ole mitte Waike? Sa oled tema nägu? Lase ma waatan terawamalt su silmi.

Leida laskis rõõmuga ennast waadata.

— Su silmad on küll wähe tumedamad — ütles haige — aga kust sa siia said?

— Sina peastsid ju mu Taara-aiast wangist. Sa kukkusid müürilt maha, ma tõin su lootsikusse ja pool ööd ja terwe päewa oleme nüüd mööda jõge sõitnud ning meresse jõudnud. Kas sul seda meeles ei ole?

— Ao, mulle hakkab meelde tulema. Kas sina see Waike sõbranna oled, keda ma pidin ka lubama peasta, sest et ta muidu ei tahtnud põgeneda?

— Mina jah! Oh sa hää Waike — ja sina hää Wambola — mu süda on nii rõõmus —

— Kust sa siis mind tunned?

— Sa oled ju mind ükskord enne surmast peastnud.

— Mina? Kus?

— Soontaganas. Kas sa ei mäleta enam — sa nimetasid mind oma õeks, millest ma sugugi aru ei saanud.

— Aa, ja see olid ka sina? On see wõimalik? Siis ei põlga Waike mind mitte?

— Waike armastab sind enam kui oma elu. Oh kui ta sind jälle näha saaks! See oleks rõõm! Oh millal saame randa?

— Kas Leola kantsis ka sina olid? küsis Wambola põnewalt ootes.

— Ei olnud. See oli Waike. Ta kõneles seda, et sa wihaga säält ära olla põgenenud. Ta oli selle üle wäga õnnetu.

Aga ta ei tahtnud minust midagi teada, wastas Wambola elawalt. Ta ütles, et mina enam ta wend ei olla.

— See on ka õige. Sina ei ole mitte tema wend ega tema sinu õde. Waike on Leola wanema Lembitu tütar ja sina Soontagana wanema poeg.

— Meie ei ole mitte õdet wenda? hüüdis Wambola peaaegu hõisates. Ja tema armastab mind? On see wõimalik?

— Tema armastab sind südamest, rohkem kui kedagi muud siin ilmas. Ta on suure ja kuulsa wanema Meeme kosjad sinu pärast tagasi lükanud. Ta ei lähe eluseeski mehele, kui ta sind ei saa. Seda on ta mulle oma suuga kinnitanud.

— Waike, Waike, mu ainus rõõm, mu elu — ohkas Wambola õnneliku tundmuse koorma alla pea nõrkedes. Millest ta undgi ei mõistnud näha, oli korraga sündinud. Tema ei olnud Waike lihane wend; ta tohtis teda armastada, palawalt, äraräägimata — ja see ingel armastas teda! Süda, mis nimetad sa weel õnneks, kui see sind õndsuse riiki ei tõsta? Ta nuttis kui weike lapsuke. Need olid otsatuma õnne pisarad. Nüüd oli talle kõik

korraga selgeks läinud, mis need kõned tähendasid, mis ta omas liig ärritatud meeles oli rääkinud. Tal tõusis üsna häbipuna palgesse, kui ta oma seltsilase pääle waatas. See ei olnud nüüd kaugeltki enam nii Waike nägu, et armastaja silm nende wahel wahet ei leidnud. Ja ometi oli ta nii pime olnud! Ja miks ei olnud ta inimeste käest Waike üle mingit järele küsinud? Need oleksid talle küllalt teadnud jutustada, et Waike Lembitu tütar on keda Soontagana wanema naene oma tütrena ülesse kaswatas. Jah, pärast on kerge tark olla, aga parajal ajal pole mõistust kusagil! Aga mis selle üle nüüd weel pääd murda. Kõik oli ju kõige paremas korras.

— Nüüd tahan ma jälle elada, ütles ta wiimaks waimustusega. Ma tahan kõik hääks teha, ma pean Waike üles leidma, tema peab minu kõrwal olema kui ma sõtta lähen — meie maa peab waenlastest puhastatud saama — nüüd edasi! Kuldne oled sa, kallis elu, südame põhjast terwitan sind, sa weerew päike ja sinaw meri — teie mu truud saatjad isamaa pinnal.

Iseäralik wäsimus sundis ta tagasi wajuma. Ta oli haigusest weel wäga nõrk ja nii suur meeleliigutus ja kõnelemine oli kõik jõuu ära kurnanud.

Leida waatas kartlikult ranna poole. See oli ikka kaugemale jäänud. Ta wäsind käed sõudsid küll, aga maa tuul ajas lootsiku ikka kaugemale ja kaugemale merele ja rand kadus ikka rohkem ja rohkem kätte jõudwa hämariku hõlma. Õnnelik haige ei märganud sest midagi, mis hirm neiukese südant rõhus. Ta oli wististi magama jäänud. See oli talle kosutuseks, millest Leida teda ei tahtnud eksitada ega kardetawa elutõsiduse sisse tuua, kus ta nõrkus ometigi mingisugust abi ei oleks wõinud anda.

Ta silmade ees seisis elawalt tuttaw kodumaa meri ja selle sõjamehe pilt, kes igal pool tema saatja oli olnud. Oh kuidas tõusis nüüd ka tema südames uus igatsus selle kalli pildi järele, keda ta kustumata kõigist elutormidest

läbi südames kandis. Nüüd polnud muud kui maale waja saada, ja kõik wõis weel täide minna, mis tuksuw süda nii palawalt igatses.

Aga oodetud rand kadus kaugemale, jõud läks nõrgemaks, laened lakjusid kõrgemale lootsiku äärt wastu, tuul läks kangemaks, uduema laotas oma tiiwad üle mere pinna — merepinnal harjunud neiuke sõudis ja õhkas. Ta tundis ju merd ja tema hirmsaid tujusid lapsest saadik.

37. Elu sõjaajal.

Eesti malewa pidi ka seekord wõiduta taganema. Ta oli küll mitmed maakonnad lagedaks riisunud, aga linnadest leidis ta walmis sõjawäe eest. Kust waenlased nende tulekut teada saanud, see oli Eesti wanematele kätte saamata mõistatuseks. Nad pöörasid kurwa meelega koju tagasi. Maniwalde ja Meeme, kes ka Taara-aida olid katsunud tungida, pidid suure kahjuga ja ilma otsitawa piigakese peastmiseta tagasi pöörma.

Selle aja sees aga ruttasid Läti wanemad Doole ja Paike Riiga abi otsima. Piiskopi wend Theodorich tuli ka kohe suure hulga ristisõitjate rüütlitega neile appi. Lätlased Wõnnu wanema Bertholdi ja Liiwlased oma würsti Kaupo all ühendasid endid Saksa rüütlitega ning rändasid mööda mere äärt Eesti maale Metsapoole maakonda. Kui siit mingit leida ei olnud, siis pöörasid nad Sakala maa poole. Kolm päewa hulkusid nad suuri metsi soosid ja rabasid mööda, enne kui Lembitu kantsi juurde jõudsid. See kõik oli nii wagusi sündinud, et keegi nende tulekut ei teadnud. Kus inimesi ees leiti, need tapeti ilma armuta sinna paika, riisuti wara ära ja põletati elumajad tuhaks.

Ka Lembitu linn oli ära wõidetud ja osalt ära põletatud. Wägew wanem oli oma waprad sõjamehed kõik

koju lasknud minna, et wäsitawatest sõjakäikudest puhata ja siis weel kord õnne katsuda. Nii ei leidnud waenulised ühendatud wäed kuskilt wastupanemist. Nagu selle aegne sõjawiis, said kõik wanad ja lapsed ära tapetud, noored neiud ja naised wangi wõetud ja majad tuhaks põletatud. Ka Lembitu perekonna sekka oli see häda ja ahastust toonud: Ta naise wanemad ja tütar olid kadunud. Kuhu nad jäänud, seda ei wõinud ta nii pea weel teada. Aga ta süda aimas, et nad igawest und magawad. Wangi wõis üksi Waike olla sattunud, sest wanu inimesi ei hakanud keegi ühes wedama.

Tema kartus oli osalt õige. Seekord wõtsid kaks Läti wanemat Paike ja Doole Waike oma wahtimise alla. Rõõmsad oma saagi üle, tõttasid nad Waikega koju poole minema.

Wanema tütar oli surmani kurb. Nüüd oli ta ometigi kõik kaotanud. Tema isa ega ka teiste wanemate malewa ei olnud ta õde wangist peastnud — Wambola oli waenlaste seas kes teab mis temale sääl sündinud — ja nüüd olid ta armsad wanemad ka surma leidnud ja kes teab weel, kui hirmust, sest waenlastel ju südant ei olnud. Oh, kui palju ennem oleks ta nende seas olnud, kelle südame tuksumise waenlase halastamata käsi lõpetanud. Ta süda oli liig suurest kurwastusest ja wahet pidamata ärritatud meelest nõrgaks läinud. Mis maksis sääl elu kus ta ometi wõimalik ei olnud! Ta silmad olid juba pisaratest kuiwaks nutetud.

Ilma mõtteta, tundmustest tuim ja enese saatusest hoolimata astusid ta wäsinud jalad üht külateed mööda edasi, mis läbi suure metsa wiis. Häkisti kargasid mitu talumeest Lätlaste kallale. Eesti talumehi oli küll rohkem, aga neil polnud muud sõjariista, kui tugewad malgad, kuna Lätlased kõiksuguste sõjariistadega ehitatud olid ja sellepärast kaua wastu panid. Põgenemine oli asjata katse, sellepärast sõdisid nad ka elu eest haruldase südidusega. Tapluse lõpul olid neli kõrwu rohu peal: kaks

Eesti talupoega ja mõlemad Läti wanemad. Waike oli ootamata peastmise üle rõõmu pärast otse kui pool uimane Talumeeste rõõm ei olnud ka wäike, kui nägid et peastetud piiga nende suure wanema Lembitu tütar oli. Nad wiisid ta kaugele metsa oma warjupaika, kust waenlased neid enam üles ei wõiks leida.

Sinna warjupaika pidid nad paraku kaua aega jääma, sest waenlased käisid wahet pidamata maad riisumas. Üks salk küll läks ära, aga teine uus ja tugewam tuli asemele, riisus ja röövis weel hirmsamini, otsis wiimastesse metsanurkadesse warjule põgenenud naised ja lapsed üles ja wedas nad wangi. Ilma koduta hulkusid, kes weel järele jäänud, metsi mööda ühest teise, et endid ja oma kallimat warandust tigedate waenlaste eest hoida. Kõige selle koleduse juure tuli weel hirmus katk, mis Liiwimaa sõjawäljadel alganud ja mida nüüd waenlased ühes toonud. Palju, kes waenlase mõõgast elama jäänud, langesid katku käe all. Häda ja wiletsust oli igal pool, abi ei nähtud kusagil. Surma waikus kattis Eesti lõunapoolseid maid. Kus wanasti rõõmus laul lindude lauluga wõidu helisenud, suitsesid nüüd elumajade rusud ja aurasid ehk mädanesid tapetud inimeste kehad, ja pimedates metsa nurkades, soode ja rabade keskel, kuhu muidu waewalt inimese jalg oli saanud, külmetasid ja nälgisid waesed koduta ümberhulkujad põgenejad. Nad käisid oma loomakarjadega waikselt sügawas metsas. Elajate suud olid kinni seotud, et nad häält teha ei saaks ega waenlastele kuulutada, kus nad warjul olid. Üle põhjatumate soode mindi laudade pääl, mida ikka edasi kanti. Mõningad mehed, kes weel järele olid jäänud, käisid ümber ringi maal külade ja linnade lähedal waenlast waritsemas ja omastele toitu toomas. Wähedel aga läks korda toiduwaraga tagasi tulla; suuremalt jaolt langesid nad waenlaste kätte, kes wahet pidamata maal riisusid ja põletasid.

Pikalt, pikalt wenisid ootajatel kardetawad päewad ja koledad sügisesed ööd mööda.

38. Wiimane jällenägemine.

Kristlaste ajarehkenduse järele olid juba kaks nädalat sellest ajast mööda läinud, kui Leida Wambolaga mere laenetel sõitis ja ööseks kiusaja maatuule käes ikka rannast kaugemale sai aetud. See oli aga põgenejatele õnneks olnud, sest maal oleksid nad jälle waenlaste kätte langenud, kes terwes rannas Riiast kuni Metsapooleni liikumas olid. Leida ei mõistnud küll sel korral selle hädaohu pääle mõtelda, mis neid rannal waritses. Ta nägi eneste hukatust mere laenetes ette ja needis kiusakat tuult, mis ta jõuu kurnas ning waenulisest rannast, kus ta ainult oma peastmist nägi, ikka kaugemale ajas. Näljast nõrk ja külmast kohmetanud langes ta wiimaks niisama ramestusesse, nagu ta haige seltsimees, ja lained ajasid neid edasi.

Selles olekus oli neid wasta kesköö üks Saarlaste sõjalaew, kes waenlasi luuramas käis, merelt leidnud ja oma pääle wõtnud. Nii pea kui Wambola terwis nii kaugele oli jõudnud, et juba pikema reisi ette wõis wõtta, läksid nad Kihnusaarelt, kus nad olid paigal olnud Metsapoole maale. Wambola esimene käik oli Allistesse, kus tema tuttaw tark elas ja kuhu ta Waike saatnud. Targa hurtsikust ei olnud aga muud järele jäänud kui tuha hunnik. Igal pool, kus enne kenad külad ja wiljakad nurmed olid seisnud, nägi silm kohutawaid piltisi: häwitust, laastamist ja surnukehasid, kelle kallal kaarnad riidlesid. Elawate inimestega ei puutunud nad kuskil kokku. Kus neid ka oli, need olid waenlased. Et nendega mitte kokku puududa, hoidsid nad sügawamasse metsa sisse, kus nad pilwes ilmadel ja pimedatel öödel kaua ümber eksisid.

Ühel päewal olid nad lagedamat maad silmates suitsu eneste ümber näinud. Sääl põlesid weel mõned üksikud küla elumajad. Ette juba aimates, mis hirmsaid piltisid silm siin näha saab, andis Leida nõuu tagasi minna.

Weel ei olnud nad sadat sammugi kaugele jõudnud, kui üks suur must koer nende poole kargas. Ta ajas mõlema najale püsti ja niuksus sääl juures haledasti.

— Ha, see on wana Wotele koer, hüüdis Wambola rõõmsasti. Ma usun, et ta peremees ka siin on.

Nüüd tundis ka Leida seda koera, ehk ta teda küll ühe ainukese korra ja siiski weel pimedas oli näinud. Warsti aga läks ta jälle minema, kus juures ta nagu kutsudes Wambola ja Leida pääle tagasi waatas. Sõnalausumata astusid mõlemad talle järele, sest mis kumbki aimas, seda ei julgenud ta teisele awaldada.

Sääl põõsaste wahel ta lamas — eluta Wotele keha. Wärin käis mõlemil kehast läbi. Mõlemad tundsid teda. Niuksudes läks koer tema ligidale, lakkus ta käsa ja nägu, mis werega kaetud oli. Ta oli waewalt weel ära tunda. Ta lõi aga weel silmad lahti — ta elas. Wäsinult langesid ta suured selged silmad ehmatanud juures olejatele pääle — ta nägu jäi muutmata — ta ei olnud wist neid tunnud. Wambola laskis tema kõrwa maha, tõstis ta pää õrnalt üles ja hüüdis talle lapseliku hellusega:
— Isa Wotele, sina siin! waata mu pääle ja tunne oma Wambolat. See, käsi kes siin su pääd hoiab, tahab su mõrtsukatele nende kurjust kätte tasuda. Weri ihkab werehinda. Tõuse weel üles, ah waata weel minu otsa! Ma pean sinu heldeid silmi nägema . . . Ja wanake ajas ka omad silmad lahti. Need olid aga otse kui klaasist. Kaua seisid need liikumata nooremehe poole pöördud, siis lehwis sääl korra lahke naeratus.

— Sina, Wambola, ütles ta tasa nõrga, murtud häälega. Kus on mu tütar? — Peastsid ta ära?

— Isake, ära räägi jampsi jattu. Kes on sinu tütar?

— Leida! Waike! Sina nende peastja. Ma tean kõik — Waike kõneles — kas peastsid Leida?

— Leida on siin! wastas Wambola, kes ikka weel aru ei saanud, millest wanake nõrgal häälel kõneles. Ta näitas neiu pääle.

— Leida, mu laps! Jumalatele tänu. Tule, ma tahan sind katsuda. Oh, nüüd wõin ma surra. Ma olen õnnelik. Oh, kui te wanaema ka weel elaks — aga ma usun, nad on ta ära põletanud — elawalt — hirmus — tasu neile kätte — Wambola — nad on hirmsaid töösid teinud — kutsu kõik rahwa wanemad kokku — olge üks mees ja üks hing — waenlasi on palju — nad on tugewad — wõidawad meid ära. —Seiske wasta — olge kaljuks —

. Ta ei saanud enam edasi. Hing maeti rindu kinni. Silmawees seisid mõlemad noored inimesed tema juures, kohkunud, segased, ei mõistnud ta sõnu täiesti.

— Kus on Waike? ägas Wambola.

— Metsas peidus. Küll ta isa Lembit ta üles otsib. Leida, sa oled tema õde — Moniwalde otsib sind. — Kui kokku saate — tuletage ka mind meelde. — Oh, ma kuulen — maa müdiseb — hirmsad waenlased — põgenege — koguge wäge — põhjapool Eestimaal — siin ei ole. — Soomlased meie wennad — taewas õnnistagu teid — oh, ma näen tuld — kuulen kisa — oh, wõi kohab minu naese — Alliste targa häoakisa weel kõrwus — nii hüüdis ta — kui tuli ta ümber põles — oh need leegid — südameta waenlased — mu silmad kustuwad — andke kätt — nii — põge — nege —

Tumepunane were oja purtskas tal suust wälja — ta wajus tagasi ja oli surnud.

Sõnatult seisid noored inimesed ta külma surnukeha juures, südames sügawad waluhaawad, silmas waigistamata pisarad. Weel õigel ajal märkas Wambola, et wanake õigust oli ütelnud. Suitsewa küla keskelt tulid waenlaste salgad nende poole. Siin ei wõinud aega wiita. Tema kohus oli Leidat, keda sureja oma lapseks nimetanud, peasta. Ruttu kadus ta temaga paksu metsa puude wahele. Kadund wanema ainsaks walwajaks jäi ta truu koer.

39. Kasuwend ja kasuõde.

Hingede aeg oli ammu möödas. Waenlaste sõjakäigud olid wähemaks jäänud, sest terwelt maalt polnud enam midagi röömida. Pakane talwe külm oli sõja lõpetanud ja paks lumi kõik ahastuse oma alla matnud. Lembit ehitas oma linna elamise tarwis üles, inimesed tegid enesele endiste elumajade põlenud risude asemele jälle uued majad ning kogusid pika wiletsuse ja põgenemise aja järele jälle kord sooja kolde ümber kokku. Ka Waike oli oma warjupaigast wälja tulnud ja kodus isa eest leidnud. Wanad wanemad olid aga kadunud ja nendest ei teadnud keegi, kuhu nad jäänud. Kõneldi ka, et waenlased nad ühe saunaurtsiku sisse elusalt ära on põletanud, aga seda kõneldi nii mitmet wiisi, et siit midagi tõsist kätte ei saanud. Mõned teadsid kõnelda, et wale-Wotele ta kõige naisega ära tapnud. Et nad otsa olid saanud, paistis juba sellest, et neid kusagilt wälja ei tulnud, kui pelgu läinud inimesed jälle oma endise kodusse tagasi tulid. Oh kui palju nuteti sel ajal pisaraid, kui palju oodati asjata omaksete ilmumist! Ka Waike tegi seda. Oma dest ega Wambolast ei kuulnud ta enam midagi. Nii oli ta selle hirmsa ja kaua kestwa sõja järele oma kallid wanemad kaotanud ning ka kõige ilusamad lootused.

Ühel külmal talwe öösel istus jälle Lembit oma linnas Meemega koos ja kõneles wiimastest sõdadest Harju ja Järwamaal. Waike istus waikselt oma keterwarre taga ja kuulas nende juttu. Kui ta seda kuulis, et Wenelased Nowgorodi kuninga Mstislawi juhatusel kuni Warbola linnani tunginud, waatas ta põnewalt ülesse. Warbola wanem oli ju tema õe armuke, ja sellepärast ta käekäik talle tähtjas.

— Kas Wenelased on Maniwalde ära wõitnud? küsis ta.

Meeme waatas naeratawa näoga ilusa neiu poole. Ta oli rõõmus, et see ennast ka nende jutu sekka segas.
— Ei ole! wastas ta.

— Oi, see on rõõmus kuulda. Kas waenlased juba läinud?

— Jah. Aga nad on seitse sada marka nahku ka ühes wiinud. Seda peawad nad jälle mitme wõrra tagasi maksma.

— Kus on nüüd Maniwalde ise?

— Tema kogub oma malewa kokku ja ühendab ennast meiega sõtta minemiseks. Ta wõib juba ligemate päewade sees siin olla.

— Oh, kui see ka niisama tühja läheb, nagu kõik sõjakäigud Läti ja Liiwi meeste wastu! õhkas neiu ja ta silmad täitsid endid pisaratega. — Leida ja kalamehe, tema peastja ja armukese kuju astusid ta silmade ette. Ta wajus warsti nii mõtetesse, et ta enam ei kuulnud, kui wiimaks mõlemad wanemad kuulates seisma jäid. Wäljas ukse taga oli kompsimist kuulda. Meeme läks raswatulega wastu. Ta kargas ehmatades tagasi, kui Wambola enese ees nägi. See astus wiiwitamata sisse ja tõmbas ühe rätiku sisse mähitud neiukese õrnalt enese järele.

— Wambola, hüüdis Lembit. Sina oled weel eluga peasenud. Tule mu rinnale! Waike, waata siia. Siin on ju Wambola.

— Wambola, hüüdis ta nagu üles ärgates.

— Waike, mu Waike! hüüdis ta ennast Lembitust lahti kiskudes. Anna mulle andeks, mis ma omas hullus meeles sinu wastu olen ülekohut teinud. Ma ei teadnud — ma ei saanud sinust aru — nüüd tean ma kõik. Nüüd ei taha ma sind enam oma õeks, waid —

— Waid armukeseks! ütles Waike tasa, aga õnnelikult wahele. Kas sa weel mu eest tahad põgeneda?

— Maruneiu eest! Oh, kui ma su eest põgenesin, tahtis mul süda lõhkeda. Ma tahtsin sind põlata, ära

unustada, aga sa seisid nii kustutamata tuliste tähtega minu südames, mu silmade ees, et ma rumalaks pidin jääma. Oh oleksin ma natukenegi kõrwu lahti mõistnud teha, siis oleksin ma kohe pidanud kuulma, kes sa oled — aga, wast olid jumalad seda nii meie ülisuureks õnneks arwanud.

— Jah, mu õnn on otsata. Ma wõiksin maailma oma kaenlasse wõtta, ka waenlastegi pääle armu heita —

Meeste tõsised näod panid tal sõnad keele pääle kinni.

— Kus on aga Leida, mu õde?

Leida oli siiamaale pealtwaataja olnud. Nüüd astus ta ette.

— Siin ma olen, Waike. Wambola on ka mind peastnud. Ta oleks selle juures pea elu kaotanud. Maksa sina talle hääd. See saab ta õnnelikuks tegema. Tee seda oma truu sõbra pärast.

— Wambola on meie mõlemate elu ja auu peastja. Ta on mu kõige ülem õnn. Aga meie oleme lihased õed. Tule mu rinnale. Lase selles ilusas ja armsas teadmises õde õe rinnal puhata. Meie südamed tundsid juba kohe üht sala ühenduse sidet, mis meid wangipõlwes wankumata truudusega teineteisega ühendas.

Kes wõiks sõnadega seda õnne kirjeldada, mis siin neli südant tundsid. Isa, lapsed, armuke nii pika lahutuse järel jälle koos, terwelt, priskelt — siis, kui juba kokkusaamise lootus kustunud oli. Meeme üksi tundis enese nagu wõõra teiste hulgas olema. Seda märkas Waike ja läks tema ligi ning palus teda unustada, mis neil ees olnud ning tema wennaks saada, keda ta kaotanud. Õnnetäiest südamest palus ka Wambola tema kätt soojalt pigistades sedasama, kuni see tõutas pakkumist wasta wõtta ja mõlemate truuks wennaks jääda.

Meeme terwe mõistus nägi ära, et lugu muuta ei wõinud, mäletas ka oma tõotust Waike wasta ja andis järele. Ta pidas sõna.

— Kui ka Maniwalde siin oleks, õeke, hüüdis Waike õnnelikult.

— Kui ta aga on siin, mis siis? hüüdis kõlaw hääl selja tagast.

Waike kargas kilkades üles. See on ju Maniwalde ise. — Kas seda neiut siin tunned? küsis ta teda kätt pidi Leida juurde wiies.

— Leida! Sina siin! . . .

— Maniwalde, ma olen siin.

— Oh, see õnnekoorm on liig. Kus oled sa olnud, kes su siia toonud?

— Wambola! . . . — Wambola? kus tema on?

— Kas sa mind enam ei tunne? küsis Wambola oma sõbra poole pöörates ja ta kätt tugewasti pigistades.

— Tule mu rinnale, kallis Wambola. Nüüd tohin su nime nimetada. Kas ei olnud minu manitsemine su elu pärast õige? Sa otsisid enesele oma õnnetu armastuse pärast otsa. Kuidas on nüüd sellega lugu?

— Ma olen üliõnnelik.

— Mina kah. Wõta mu kõige südamlikum tänu selle eest wasta, et sa mulle mu kallikese ära oled peastnud.

Õnnetujul jutustati nüüd suure rutuga kõik juhtumised läbi, mis kellegil olnud. Kõige rohkem kiitust sai Wambola oma wapruse eest.

40. Kerjaja.

Lembit oli warsti selle järele oma wäimeeste ja Meemega Pihkwa linna ära wõitnud ja säält suure saagiga tagasi tulnud. Ka olid Lätlased ja Liiwlased temaga rahu teinud, nii et nüüd mõni aeg kord puhata ja kodust

perekonna õnne wõis maitseda. Terwe maakond pidas noorte paaride pulmi, mille järele Wambola jälle Soontaganasse läks, kus sõjast ülejäänud rahwas teda suure rõõmuga ja auustamisega wasta wõttis. Näis, nagu oleks temaga õnn jälle maale tagasi pööranud ja waenlased maalt jäädawalt ära kadunud. Aga see oli ainult wäsimuse puhkamine ja wäe kogumine, et pärast parajal ajal weel hirmsamini pääle wõis hakata.

Jälle oli sügis kätte jõudnud, lehed puudelt maha langenud ja mitmed sõjad ja werewalamised üle maa käinud. Ilm oli ilus, päike saatis oma kuldseid kiiri eha sülest metsalatwade pääle ning tasane tuul mängis sahistes kuiwade lehtedega, mis ammugi oma wärskuse ja ilusa seisukoha kõrgete hiiepuude pääl kaotanud. Hiiemäe jalal kõnelesid kaks noort naist ustawalt teineteisega. Nende riided tunnistasid, et nad kõige kõrgemast seisusest olid. Mööda minejad ja külainimesed teretasid neid kõige suurema auupakkumisega, ja olid õnnelikud neid oma küla ligidal nähes. Mööda weikest metsa teed sammus tasakesti üks narusetes riietes mehike nende poole, keda nad aga elawas jutuajamises tähele ei pannud.

— Oh kui hää on, Leido, et me jälle hulga aja järele kokku oleme saanud, ütles teine hellalt ta ümbert kinni hoides. Jutusta mulle weel kord oma peastmise lugu.

— Häämeelega, kallis õde, kui ta aga igawaks ei lähe. On juba wana asi! . . .

— Mulle aga igawesti uus.

Ja Leida kõneles suure waimustusega, mis Wambola tema eest teinud ja missuguse liigutusega ta merel tema tunnistust kuulnud.

— Oh mu hää, truu kasuwend, ütles Waike tüki aja järele silmi kuiwatades. Kus peaks aga see hirmus Panda nüüd olema? Kas ta Sakslad talle rüütli surmamist mitte kätte ei tasunud?

— Seda ei tea ma mitte. Õnn, et tema rojased jalad enam meie maal ei kõnni. Jätame selle jutu parem järele, sest Panda lugu teeb mu hirmus rahutumaks. — Näe, waata, kes see on, kes säält kepi najal meie poole longerdab? Nii wiletsas riides wanakest pole ma enne weel näinud.

Mõlemad waatasid üles. Päike oli juba alla weerenud ja widewiku kumal ei wõinud nad tuleja nägu näha. Tema oli aga dekesi näinud ja astus alandlikult nende poole.

— Andke andeid waesele, hüüdis ta paludes. Ma olen kaugelt tulnud ja nälga kannatanud, mu wanad jalad ei taha edasi jõuda.

Imeks pannes waatasid suurtsugu naised wanakese ja siis teineteisele otsa. See hääl, kui ka muudetud, oli neile tuttaw.

— Kes sa oled wõõras? küsis Waike.

Wõõras kohmetas. Ta ei leidnud wastust.

— Kerjajat ei ole ma siiamaale weel näinud, ütles Leida, aga niisugusel häda ajal wõib ju wana inimene pea nälga jääda. Tule meiega ühes, me tahame su küla hääde inimeste juurde wiia, kes sulle süüa ja öömaja annawad. Su wanad ja nõrgad liikmed peawad soojas kinnitust saama. Tule, wõõras, kes sa ka oled, inimene peab inimese wastu halastust näitama.

Wanakene silmitses kohkudes õdesid. Ta huultel liikusid arusaamata sõnad. Ta tahtis edasi astuda.

— Oota weel wähe, wõõras, hüüdis Waike täis kaastundmust. Näe, säält tulewad juba ka meie mehed . . . Wambola, tule ruttu, hüüdis ta rõõmsalt metsa serwa poole, kust Wambola Maniwaldega suure musta koera ja jahisaagiga nende poole sammusid.

— Wambola, ümises wanake ehmatades oma selja taha. Wambola ja Maniwalde — suur Jumal — mu põlwed nõrkewad — —

Ja rutusti hakkas ta minema.

Leida, kes sinna jäi, waatas imeks panemisega kerjaja järele. Talle tulid imelikud, pea kohutawad mõtted pähä. — Tema nägu, tema hääl, ümises ta iseeneses. Ja näe, kuidas ta ruttu läheb — ta põgeneb —

Waike oli meeste wastu läinud ja tuli nendega nüüd elawalt juttu ajades ruttu õe poole. Korraga läks koer hirmus rahutuks, kargas ruttu kerjaja poole ja enne kui keegi keelda oleks saanud, kiskus ta waese kerjaja wihaga maha. See kisendas surma hirmus ja katsus wihast looma enesest ära ajada, aga ta oli kui hull ja lõhkus edasi. Ruttu olid kõik neli sääl, ja Irmi pidi mitu kõwa lööki saama, enne kui urisedes were sees hoigaja kerjaja rahule jättis.

Kõik olid selle üle ehmatanud. Ettewaatlikult tõstis Wambola ta üles ja naised pühkisid ta näo puhtaks. Siiski katsus ta oma nägu nii palju kui wõimalik ära käänata. — Laske mind rahuga surra, ägises ta trotslikult. Te olete ju minu werd saanud, mis te must weel tahate.

— Panda! hüüdsid Leida ja Wambola. Ha, meie äraandja!

— Panda jah, kinnitas õnnetu metslikult. Jooge nüüd mu werd, tehke mulle rutuline ots, ärge piinake mind, ma olen teie käes.

— Kust oled sa siia saanud? küsisid kõik nagu ühest suust, kuna kõigil wärin läbi keha käis. Oled sa ikka weel meie äraandja?

— Ise ära antud, ägas mehike. Waene põgeneja, kerjaja — nad tahtsid minu truuduse eest mu elu wõtta, et kord eksinud ja Saksa rüütli Wambola pähä surnuks lasknud peksa. Oh taewas, nüüd pean siin surema koera hammaste haawadesse! Ära neetud olgu see koer, kes mind ei ole unustanud. Miks ma teda maha ei löönud, kui ta siis mu kallale tikkus, kui tema põlewasse hurtsikusse ajasin.

— Kelle? küsis Waike suures ärrituses.

— Targa, kes mind needis — oma waenlase Wotele naise. —

— Minu ema! Oh teie jumalad. Siis on see nuhtlus õige. Ükski patt ei jää tasumata.

— Parastage kõik, teie ära neetud, hüüdis Panda hirmsa häälega. Minule teie ometi enam kätte maksa ei saa. Ma tegin hästi, et selle nõia ära võletasin. Hahah! Mul on ta kisendamine weel kõrwus. Hahah! nõnda saawad weel mitmed teisedki kisendama — oodake, waenlased pole weel surnud — nad tulewad suurema wäega, hirmsama wihaga — toowad häwitust — werewalamist — wõidawad — teie kuulus — tore sugu — lõpeb ja teie uhked pääd painuwad — ka minu teotud weri kisendab kättemaksmist — hirmust — werist — häda — hukatus — teile. — — Sõnad jäid tal kurku — keel jäi seisma, silmad kaotasid läikimise — ta oli surnud.

Sügawasti liigutatud seisid wanemate paarid oma weriwaenlase surnukeha juures. Nende südames ei keenud wiha tema wastu, waid haledus, kaastundmus, ehk surnud waenlane küll igale ühele neile rohkem kurja oli teinud, kui kümme surma talle kätte oleks jõudnud tasuda. Kus mõistmata loom kättemaksjaks oli heitnud, sääl pidi inimlik wiha waikima. Ta oli oma päewad nii wiletsalt lõpetanud, et see inimesele enam ei kõlbanud, tema pärast wiha kanda. Koera wiha aga ei olnud weel lõpnud. Ta tahtis wägisi weel ta kallal oma kustutamata wiha lahutada ja läks sellepärast wäga wastameelt omaste järele sellest koledast paigast ära.

Sureja Panda oli osalt tõtt ette kuulutanud. Sõjad ei jäänud sellega weel otsa, waid siiamaalsed tülid ja wõitlused olid alles nagu weel suuremate ja werisemate, rahwa elu ja surma üle otsust tegewate wõitlemiste eesmäng olnud.

Weilse Eesti rahwa jõud sai aastate jooksul nii ära kurnatud, et ta wiimaks alla sai rõhutud. Waenlased olid nende wastu liig suured ja tugewad. Leppimisest ja järeleandmisest ei olnud kumbagil pool juttu. 3 aastat pärast siin jutustatud juhtumist, tulid waenlased jälle külmal talwel Soontaganasse, ja kui nad ära läksid, olid kõik waprad Soontagana mehed, kes ära ei põgenenud, Wambola linnas oma noore wanema ja selle noore naise Waike kõrwal külmad surnukehad. Wambola oli esimene ohwer ja Soontagana linn oli esimene, mis waenlaste kätte langes. See oli aastal 1215 jõulu ajal.

Maniwalde elas aga kaua weel oma armsa Leidaga ning wõitles isamaa eest kui lõwi. Ta tahtis oma truu sõbra ja oma kalli naise õe surma kurjategijatele kätte maksta. Selleks ühendas ta kõik Eesti lõunapoolsed maakonnad ja töötas nii kaua waenlaste wastu isamaa ja rahwa wabaduse eest sõdida, kuni Eestimaal weel üks küünra pikkune poisike meheks kaswamas on. Temaga oli terwe rahwas ühes nõuus ja iseäranis wanemad, Lembit ja Meeme. Kui ka need aastal 1217 mõlemad langesid, siis oli nagu kindlale meeste müürile, mis Eestimaad hoidis, auk sisse lõhutud. 1224 langes ka Tartu linn, ning sellega oli terwe rahwas langenud, kui ka siin ja sääl mõni üksik maakond ja wanem weel oma priiust peasta katsus. Need said aga warsti wastuhakkamiseks jõuetuks tehtud. Möödas olid endised õnnelise wriipõlwe päewad, ning lõhkewa südamega pidi priiuses sündinud ja sellega harjunud rahwas nüüd ennast wõõra wõimu ette alandama ja tema sõna kuulma. Waprad wanemad kandsid ühes oma rahwaga seda iket, mis neile wõõras wõim aeg ajalt pääle pani.

Sõjad ja orjapõli kaotasid paradisi ilu isamaa aasadelt, rõõmu helinad ja laulukaja. Kui palju suurust ja ilu pole hauda läinud, ja teekäija jalg ei aimagi, mille rusudel ta ändab. Õnn käib ilmas keeru. Kui päike ilmas ühele rahwale looja läheb, siis tõuseb ta teisele.

Sellest kurwast sündmusest on see umbusaldus wälja kaswanud, mida praegugi weel Eestlaste juures Sakste wastu näha on. Nüüdgi näitab ta külm ja umbusklik Sakste wastu olema. Seda on need, kes juba aastate eest tagasi rahwa käest juttusid ja wanawara tahtsid korjata, ise näinud ja sellest kirjutanud. Üks nendest, kes ise sündimise poolest Sakslane on, kõneleb ühes Õpet. Eesti Seltsi aastaraamatus järgmiselt: „Eestlane ei jutusta Sakslasele oma muinasjuttu. See on talle pühadus. Ta mäletab weel oma ilusamat minewikku, teab, et Saks ta priiuse ja õnne riisus, ja isade wiha jääb pojale pärandusekS. Isa jutustab lastele isamaa õnnelisest minewikust, kangelaste töödest, kadunud jumalatest. — Sakslastele on ta suu kinni." Ja kuidawiisi üks Eestlane neist asjadest ja aegadest jutustab, sellest kirjutab üks teine Sakslane nii:

„Jutustamisel lähewad keele paelad lahti, sõnad woolawad kõrgemas kujus ilusal helil, mida igapäewane elu ei tunne. Silm särab õnneliselt; terwe keha kerkib waimustuse jõuul. Ta on weel seesama Eestlane, aga siiski hoopis teine, kelle waimustatud waatel Wanemuine oma kandliga, Koit ja Ämarik ja tuhat teist wana aja waimukogu läbi pimeda metsa ja üle tema latwade walgustawalt kõiguwad. Sakslasele ta oma laulusid ei laula. Neid wõib ainult õitsetulel täies wabaduses kuulda, kus wärske luule õhk iseäralises waimus lehwib, mis kuuljat ilma tahtmata äraräkimata magusasse unesse kiigutab ja otse nõiduswõimuga täidab."